



T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM AMAÇLI İLETİŞİM VE VİDEONUN İŞLEVLERİ:  
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİNDE  
ÖRGÜTSEL UYGULAMA MODEL ÖNERİSİ

DOKTORA TEZİ

Murat BARKAN

ESKİŞEHİR, 1987

## İ Ç İ N D E K İ L E R

### Ö N S Ö Z

<u>Ş E K İ L L E R L İ S T E S İ</u> .....	i-iv
<u>I. G İ R İ Ş</u> .....	1
1. İLETİŞİM SORUNU VE BOYUTLARI .....	1
2. EĞİTİM - ÖĞRETİM - ÖĞRENİM KAVRAMLARI ..	11
A. EĞİTİM KAVRAMI VE BOYUTLARI .....	13
B. ÖĞRETİM VE ÖĞRENİMİN KAVRAMSAL VE İŞLEVSEL FARKLILIKLARI .....	15
C. EĞİTİM VE ÖĞRETİM - ÖĞRENİM SÜRECİ- LERİNİN İŞLEVSEL BAĞINTILARI .....	17
3. EĞİTİM - ÖĞRETİM - ÖĞRENİMİN AMACI ÜZERİNE YAKLAŞIMLAR .....	21
<u>II. İNSANIN EVRİMLESME SÜRECİ ASAMALARINDA EĞİTİM - ÖĞRETİM - ÖĞRENİM AMAÇLI İLETİŞİM ETKİNLİKLERİ</u> .....	26
4. DOĞANIN BAŞATLIĞINDA İNSAN DÖNEMİ .....	29
5. DOĞA İLE MÜCADELE EDEN İNSAN DÖNEMİ ...	35
6. KURUMSALLAŞAN VE KURUMLARLA MÜCADELE EDEN İNSAN DÖNEMİ .....	43

7. ENDÜSTRİLEŞMENİN YARATTIĞI ÇAĞDAŞ YAŞAM KOŞULLARI İLE MÜCADELE EDEN İNSAN DÖNEMİ .....	63
<u>III. İLETİŞİM YAŞANTILARI VE ARAÇLARININ EĞİTİM- ÖĞRETİM-ÖĞRENİM SÜREÇLERİ İÇİNDEKİ YERİ VE İSLEVİ .....</u>	<u>74</u>
8. EĞİTİM - ÖĞRETİM - ÖĞRENİM SÜREÇLERİ ..	74
A. ÇOCUĞUN GELİŞİM SÜRECİ VE ÖĞRENME OLANAKLARI .....	74
B. ALGILAMA SÜRECİ VE ÖĞRENME .....	81
C. ÖĞRENME VE ALGISAL PARAZİTLENME ..	85
9. EĞİTİM VE ÖĞRETİM AMAÇLI İLETİNİN ÖZELLİKLERİ .....	89
a. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İleti He- definin Olabildiğince Fazla Sayıda Algı Kanalı ve Duyum Merkezini Aynı Anda Uyarabilmelidir .....	89
b. Belli Bir Konu Üzerindeki Algı ya da Duyumların Tümlenmesi Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin Bir Özelli- ği Olmalıdır .....	90
c. Eğitim ve Öğretim İletişiminde Algı- ların Bütünleştirilmesinde İgzaman- lılık (Senkronizasyon) Önemlidir...	91
d. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletimin ' Kalıcı ' Niteliğe Sahip Olması Gereklidir .....	92

e. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin Kalıcılık Özelliğine Bağlı Olarak ' Yinelenebilir ' Olma Özelliğine de Sahip Olması Gereklidir .....	92
f. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletişimde Kullanılan İletişim Araçlarının Bi-reysel Kullanıma Olanak Tanınması Gereklidir .....	93
g. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletişim Sürecinde Hedefin İletinin Akış Süreci Üzerinde Etkili Olabilmesi Gereklidir .....	93
h. Hedef Öğrencinin Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin Kaynağına Fazla Külfete Katlanmadan Ulaşabilmesi Gereklidir .....	94
ı. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin ' Dikkat Çekici ' Olması Gereklidir.	95
j. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin Parazitlerden Arındırılmış Olması Gereklidir .....	96
10. EĞİTİM - ÖĞRETİM - ÖĞRENİMDE YARARLANILABİLECEK İLETİŞİM ARAÇLARI .....	98
A. EĞİTİM VE ÖĞRETİM-ÖĞRENİMDE YARARLANILAN BİREYLERARASI İLETİŞİM ARAÇLARI VE İLETİŞİM ÖZELLİKLERİ .....	101
a. Telefonla İletişimin Özellikleri	101
b. Mektupla İletişimin Özellikleri.	104
c. Telgrafla İletişimin Özellikleri	106
d. Teleksle İletişimin Özellikleri	108

e. Telsizle İletişimin Özellikleri	110
B. EĞİTİM-ÖĞRETİM-ÖĞRENİMDE YARARLANILAN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İLETİŞİM ÖZELLİKLERİ .....	114
a. Radyo ile İletişimin Özellikleri	115
b. Televizyonla İletişimin Özellikleri .....	117
c. Yazılı Basınla İletişimin Özellikleri .....	118
d. Sinemayla İletişimin Özellikleri	120
C. BİREYLERARASI VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ EĞİTİM-ÖĞRETİM-ÖĞRENİM AMAÇLI İLETİŞİM ARACI OLMAYA YATKİNLİK DÜZEYLERİ .....	222
a. bireylerarası İletişim Araçları Açısından Değerleme .....	124
b. Kitle İletişim Araçları Açısından Değerleme .....	141
c. Sonuç Değerlendirme .....	157
IV. <u>YENİ BİR İLETİŞİM ARACI OLARAK VIDEO :</u> <u>EĞİTİM - ÖĞRETİM - ÖĞRENİM AMACIYLA KULLANIM OLANAKLARI</u> .....	159
11. YENİ BİR İLETİŞİM ARACI OLARAK VIDEO ..	159
A. VIDEO İLE İLETİŞİMİN İŞLEYİŞ ÖZELLİKLERİ .....	159
B. VİDEONUN BİREYLERARASI İLETİŞİM ARAÇLARI İLE FARK VE BENZERLİKLERİ	169

a. Telefon ile Farklar ve Benzerlikler .....	171
b. Mektupla Farklar ve Benzerlikler .....	173
c. Telgrafla Farklar ve Benzerlikler .....	176
d. Teleksle Farklar ve Benzerlikler .....	178
e. Telsizle Farklar ve Benzerlikler .....	181
C. VIDEONUN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI İLE FARK VE BENZERLİKLERİ .....	183
a. Yazılı Basın ile Farklar ve Benzerlikler .....	185
b. Radyo ile Farklar ve Benzerlikler .....	188
c. Televizyon ile Farklar ve Benzerlikler .....	190
d. Sinema ile Farklar ve Benzerlikler .....	193
D. VIDEONUN EĞİTİM-ÖĞRETİM-ÖĞRENİM AMAÇLI İLETİŞİM OLMAYA YATKINLIK DÜZEYİ .....	194
E. VIDEONUN EĞİTİM-ÖĞRETİM-ÖĞRENİM AMAÇLI İLETİŞİMDEKİ ETKİ GÜCÜ AÇISINDAN DİĞER İLETİŞİM ARAÇLARI İLE KARŞILAŞTIRILMASI .....	199

V. <u>UZAKTAN ÖĞRETİMDE VİDEONUN KULLANIM</u> <u>OLANAKLARI</u> .....	207
12. UZAKTAN ÖĞRETİMİN KISA TANIMI .....	207
A. ÇAĞDAŞ EĞİTİM-ÖĞRETİM-ÖĞRENİM TA- LEBİNİN ÖZELLİKLERİ .....	208
B. GELENEKSEL ' ÖRGÜN ' EĞİTİM VE ÖĞRETİMİN ÖZELLİKLERİ VE DOĞURDU- ĞU SORUNLAR .....	212
C. UZAKTAN ÖĞRETİM KAVRAMI VE BOYUT- LARI .....	220
D. UZAKTAN ÖĞRETİM UYGULAMASINDA İŞE KOŞULAN İLETİŞİM ARAÇLARI VE İŞ- LEVLERİ .....	231
E. VİDEONUN UZAKTAN ÖĞRETİME YÖNELİK KULLANIM OLANAKLARI .....	238
13. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ AÇIKÖĞRETİM FA- KÜLTESİ UZAKTAN ÖĞRETİM UYGULAMASI ..	244
A. KISA TARİHÇE .....	245
B. İŞE KOŞULAN İLETİŞİM ARAÇLARI VE EŞGÜDÜMÜ .....	248
C. AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİNİN UZAKTAN ÖĞRETİM UYGULAMASINDA KARŞILAŞTI- ĞI SORUNLAR .....	253

VI. <u>AÇIKÖĞRETİM'DE VIDEO İLE EĞİTİM UYGULAMASI</u> <u>İÇİN ÖNERİ MODEL</u> .....	260
14. VİDEONUN AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİNDE KUL- LANIM OLANAKLARI .....	260
VII. <u>SONUÇ</u> .....	277
VIII. <u>ÖZET</u> .....	286-294
IX. <u>KAYNAKLAR</u> .....	I-VIII
X. <u>EKLER</u>	

## Ş E K İ L L E R L İ S T E S İ

- ŞEKİL : 1 Eğitim İletişimi Alanı
- ŞEKİL : 2 Öğretme Süreci
- ŞEKİL : 3 Öğrenme Süreci
- ŞEKİL : 4 Eğitim-Öğretim-Öğrenimin İşlevsel Bağlantısı
- ŞEKİL : 5 Doğanın Başatlığında İnsanın İletişim İlişkileri
- ŞEKİL : 6 Doğa ile Mücadele Eden İnsanın İletişim İlişkileri
- ŞEKİL : 7 Kurumsallaşan İnsanın İletişim İlişkileri
- ŞEKİL : 8 Kurumlarla Mücadele Eden İnsanın İletişim İlişkileri
- ŞEKİL : 9 Endüstrileşmenin Yarattığı Çağdaş Yaşam Koşulları ile Mücadele Eden İnsanın İletişim İlişkileri
- ŞEKİL : 10 Algılama Süreci
- ŞEKİL : 11 Algılama Sürecinin Aşamalarında Parazitlenme Türleri
- ŞEKİL : 12 Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Sürecinde İşe Koşulan İletişim Araçları
- ŞEKİL : 13 Telefonla İletişim Süreci
- ŞEKİL : 14 Mektupla İletişim Süreci
- ŞEKİL : 15 Telgrafla İletişim Süreci

- ŞEKİL : 16                      Telaksle İletişim Süreci
- ŞEKİL : 17                      Telsizle İletişim Süreci
- ŞEKİL : 18                      Radyo ile İletişim Süreci
- ŞEKİL : 19                      Televizyonla İletişim Süreci
- ŞEKİL : 20                      Yazılı-Basınla İletişim Süreci
- ŞEKİL : 21                      Sinemayla İletişim Süreci
- ŞEKİL : 22                      Telefonla İletişimin Eğitim-Öğretim-  
Öğrenim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 23                      Mektupla İletişimin Eğitim-Öğretim-  
Öğrenim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 24                      Telgrafla İletişimin Eğitim-Öğretim-  
Öğrenim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 25                      Teleksle İletişimin Eğitim-Öğretim-  
Öğrenim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 26                      Telsizle İletişimin Eğitim-Öğretim-  
Öğrenim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 27                      Bireylerarası İletişim Araçlarının  
Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 28                      Radyo ile İletişimin Eğitim ve Öğre-  
tim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 29                      Televizyonla İletişimin Eğitim ve Öğ-  
retim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 30                      Yazılı-Basınla İletişimin Eğitim ve  
Öğretim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 31                      Sinemayla İletişimin Eğitim ve Öğre-  
tim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 32                      Kitle İletişim Araçlarının Eğitim ve  
Öğretim Amaçlı Nitelikleri

- ŞEKİL : 33                      Biryelerarası İletişim Araçları ve Videonun İletişim Süreçlerinin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 34                      Telefonla İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 35                      Mektupla İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 36                      Telgrafla İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 37                      Teleksle İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 38                      Telsizle İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 39                      Kitle İletişim Araçları ve Videolu İletişim Süreçlerinin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 40                      Yazılı-Basınla İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 41                      Radyo ile İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 42                      Televizyonla İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 43                      Sinemayla İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 44                      Videolu İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri
- ŞEKİL : 45                      Videolu İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletişimin Nitelikleri Açısından Biryelerarası İletişim Araçları ile Karşılaştırılması

- ŞEKİL : 46 Videolu İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletişimin Nitelikleri Açısından Kitle İletişim Araçları ile Karşılaştırılması
- ŞEKİL : 47 Açıköğretim Fakültesi'nin Uzaktan Öğretim Amacıyla İşe Koştuğu Araçları Düzenleştirmede Uyguladığı Model
- ŞEKİL : 48 Videonun, Açıköğretim Fakültesi'nin Uzaktan Öğretim Amacıyla İşe Koştuğu Araçlar Arasına Katılmasıyla Oluşması Önerilen Model
- ŞEKİL : 49 Açıköğretim Fakültesi Açıköğretim Hizmetlerini Oluşturan Hizmet Alanları Yanında Video ile Eğitim Hizmetlerinin Konumlanması
- ŞEKİL : 50 Video ile Eğitim Hizmetini Oluşturması Önerilen Hizmet Alanları

## I. GİRİŞ

## 1. İLETİŞİM SORUNU VE BOYUTLARI

1980'li yıllar gerek Türkiye'de gerek dünyada bilim çevreleri ve ilgili kamuoyunun yeni bir ilgi alanı üzerinde yoğunlaştığı yıllar olmuştur. Bu alan, insanoğlunun yeryüzünde yaşamaya başladığı dönemlerden bu yana günlük yaşamının hemen her kesitinde karşılaştığı ' İletişim Uygulama ve Yaşantıları ' nı kapsamaktadır. G.Orwell'in " 1984 " adlı romanı bu dönemde Nobel Edebiyat Ödülü'nü alırken, Papalık 1983 yılı içinde bir uluslararası iletişim konseyi kurma yolunda girişimlerde bulunmuştur (1). Bu dönem içinde, 1983 yılında Türk bilim çevreleri, gazete ve dergilerin de yakından izlediği bir dizi tartışma oturumunu bu alanda yoğunlaştırdılar. Bunu izleyen tarihlerde Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler ile eşgüdümlü olarak 1984 yılını " İletişim Yılı " ilan edip, alanın uluslararası düzeyde irdelenmesine çalıştı.

---

(1) ERTUĞRUL ÖZKÖK ; İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Tan Yay., 1.Baskı, Ankara, 1985, s.9.

Tüm bu etkinlik ve gelişmeler, insanın iletişim kaynaklı sorunlarını gidermenin yollarını aramaya, sözü edilen dönemden başlayarak daha fazla duyarlılık gösterdiğinin birer kanıtı, birer göstergesi olmaktadır.

Çevrede akıp giden yaşama bir gözetildiğinde bu girişimlerin pek de gereksiz olmadığı, bir temele dayanmadığı söylenemez. Bireysel yaşantılar düzeyinde bile pek derinlemesine gidilmeksizin bir gözlem yapıldığında insanların pek rahat ve huzurlu olmadıkları görülebilecek kadar açık ve berraktır (2). Bu gözlem ve saptamalar bize, insanoğlunun kendisiyle bireysel olarak kurduğu iletişim düzeyinde de sorunları olduğunu belgelemektedir.

İnsanoğlunun, ruhsal bozuklukları adı verilen bu özkişisel iletişim sorunlarının benzerlerini ve hatta uzantılarını toplumsal yapı ve yaşam düzlemlerinde de gözlemek olasıdır. Toplumsal düzlemdeki bu sorunlara örnek olarak bozulan ve hatta ortadan kalkan komşuluk ilişkilerini çözülmeye yüztutan aile, inanç ve değer yapılarını ve ilişkilerini yakın toplumsal çevreden gözlemek olasıdır (3).

Konuya daha büyük ölçekte yaklaşıldığında, benzer nitelik ve özelliklere sahip bir sorun başlığı ile karşılaşılabılır. Daha açık bir anlatımla ulusal ve uluslararası siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkilerde de bir bozulmanın, bir iletişim kopukluğu sorununun adı geçen dönemde yaygınlık kazanmış olduğu görülmektedir. Bu sorunun en yakın ve güncel örnekleri ulusal

---

(2) KAREN HORNEY ; Çağımızın Tedirgin İnsanı, Tur Yay., Çev: AYDA YORUKAN, İstanbul, 1980, s.5.

(3) ALVIN TOFFLER ; Üçüncü Dalga, Altın Kitaplar Yay. Evi., Çev: ALI SEDEN, İstanbul, 1981, s.18.

ve uluslararası terör olayları ile iç ve dış savaşlar-  
da gözlenebilir.

Tüm bu sorunlarda ortak olan özelliklerden biri hemen hepsinin temelinde - değişik düzey, yoğunluk ve alanlarda da olsa - iletişim kopukluğunun olduğu ileri sürülebilir. Bunun yanında hemen hepsi insanın yaşa-  
mında bir çarpık yapılaşmanın ürünü görünümündedir. Bu yapı hem özkişisel, hem de toplumsal ve toplumlararası yapıda vardır.

Bir başka özellik, çatışmanın ilişkilere egemen olan bir gelişme olarak ortaya çıkmasıdır. Çatışmanın, dengeli ilişkilere sahip ve iletişim kültürü açısından oturmuş toplumlarda ileriye götürücü etki yaptığı bilinen bir gerçektir. Ancak çarpık yapıda belirlediğinde de çözülmeye götürücü etkide bulunacağı açıktır.

İşte bu nedenledir ki, iletişim alanı üzerinde yoğunlaşan ilginin ve artan tartışma ortamlarının nedenleri önemli bir gerçeğin, yaşadığımız çağda kendini daha fazla hissettirir olmasına bağlanabilir. Bu gerçek, insanın ' toplumsal bir varlık ' olduğudur. Yukarıda sıralanan nedenlerle insan, özkişisel, toplumsal ve toplumlararası düzlemlerde iletişim kopukluğu sorununu yaşamakta ve bu sorun onu, toplumsal bir varlık olma özelliğini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya getirmektedir. Bu nedenle de toplumsal bir varlık olma özelliği, insan için daha önemle üzerinde durulması, koruma çareleri aranması gereken bir özellik olmaktadır. Bu özelliği korumanın akla gelen ilk yöntemi toplumsallaşma ile eşanlı bir etkinlik alanı olan iletişime, yine insan tarafından sahip çıkılmasıdır (4).

---

(4) ÖZKÖK ; a.g.k., s.13.

Birçok çalışmada ileri sürüldüğü gibi yeryüzünde yaşamını sürdüren hemen her canlı için toplumsal yaşam, yadsınmaz bir gerekliliktir. Bununla birlikte toplumsal yaşam ve toplumsal çevre kavramı sadece canlı türlerinin türdeşleri sınırlı kalmaktan da çıkmıştır. Herhangi bir canlı türünün yaşamını sürdürebilmesi için sadece kendi türünden canlılarla oluşturacağı bir toplumsal çevrenin yeterli olmayacağı bilinmektedir. Gerek insanın, gerek diğer canlı türlerinin sadece kendi türdeşleri ile sınırlı kalarak yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli yaşam olanaklarına ulaşamayacakları bilinmektedir. Bu toplumsal çevrenin diğer canlı türlerini de içeren bir ' yaşam çevresi ' haline dönüşmesinin gerekliliği de böylece vurgulanmış olmaktadır. " İletişimin en temel ve en ilkel işlevi ötekini tanıma ve kendi varoluşunu gerçekleştirme işlevidir. Burada herşeyden önce insanın fiziksel varoluşunu gerçekleştirme işlevinden söz etmek gerekir (5).

Bu yaklaşımdan yola çıkarak iletişimin, yaşamın sürekliliği için ne denli önemli bir yere ve işleve sahip olduğu şöyle özetlenebilir :

1. İnsanın varoluşunun temel neden ve koşullarından biri türünün sürekliliğini sağlamaktır.
2. Bir canlı türünün sürekliliğinin sağlanabilmesinin temel koşulu ise yaşamının sürekliliğinin sağlanabilmesidir.
3. Yaşamının sürekliliğinin sağlanabilmesinin temel koşulu ise uygun bir yaşam çevresinin oluşturulabilmesi ya da bulunabilmesidir.

4. Uygun yaşam çevresi, türlerin kendileriyle oluşturacakları toplumsal çevreleri de kapsar bir genişlikte olacaktır.
5. Yaşam çevrelerinin uygunluğunun temel ölçütü, bu çevreleri oluşturan toplumsal çevrelerin - olası en çok sayıda canlı türlerinin - uyumlu yaşam birlikteliklerinin kurulup kurulamamasıdır.
6. Uyumlu bir yaşam birlikteliğinin kurulabilmesinin temel koşulu ise toplumsal çevrelerin yaşam çevresi içinde sağlıklı iletişim kurabilmele-ridir.

Aslında, günümüz koşulları düşünüldüğünde, bir yaşam çevresinin diğer canlı türlerinin oluşturduğu yaşam çevreleri ile de sağlıklı iletişim ilişkileri kurmaları gerekmektedir. Bu yaklaşımdan, insanın yaşamını sürdürme çabaları içinde iletişim uygulama ve uğraşlarının, ne denli önemli bir yere ve işleve sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüzde, özellikle son yıllarda, bu alanda gözlenen ilgi artışının nedenlerine gelindiğinde ise şunu söylemek olasıdır: Çağdaş insan, yaşamını sürdürürken eski dönemlerle karşılaştırıldığında daha 'uzmanlaşmış' bir yaşam mücadelesi içinde olmak zorundadır (6).

Uzmanlaşmanın ise kısıtlı bir ilgi, etkinlik ve yaşam çevresi demek olduğu açıktır. Günlük yaşam mücadelesi içinde daha sınırlı şeylere ilgi duymak zorunda kalan insanın işe çevresi ile - yaşamsal ve toplumsal -

---

(6) TOFFLER ; a.g.k., s.79.

yaşamamasına yetecek kadar ilgilenmesi ise onun olanaklarını aşmaktadır. Çevre ile ilişkilerinde ortaya çıkan bu sorunun ise kendisini öncelikle temel gereksinimi olan " yaşam çevresi " nden koparması demek olduğu açıktır. Komşuluk ilişkilerinin zayıflaması hatta ortadan kalkıyor olması, bunun yanında aile adı verilen ve toplumsal çevrenin temeli olan yaşam ilişkilerinin ciddi sarsıntılar geçirmesi bu gerçeğin en yaygın ve gözlenebilir örnekleridir.

Bu sonucu gözönünde tutarak, daha önceki yaklaşım irdelenmeye kalkışıldığında, hemen ikinci basamaktan başlayarak bir kopukluklar zincirinin oluştuğu ortaya çıkabilmektedir :

1. İnsan yine aynı insandır ve varoluşunun temel koşullarından birisi halen türünün sürekliliğini sağlamaktır.
2. Türünün sürekliliğini sağlayabilmenin temel koşulu ise yine yaşamın sürekliliğini sağlamaktır.
3. Ancak, aşırı uzmanlaşma ve ilgi alanının sınırlandırılması nedeniyle, hem uygun bir yaşam çevresini oluşturacak zaman, ilgi/dikkat ve güç olanağını bulamamakta hem de yine aynı nedenlerle, uygun yaşam çevresi karşısına çıkmamaktadır.
4. Yine aşırı uzmanlaşma ve ilgi alanı darlığı nedeni ile toplumsal çevre ilişkileri zayıflamakta; gerek ortadan kalkmaktadır.
5. Ortada uyumlu ilişki kurulacak yaşamsal ve toplumsal çevre bulunmadığı zaman ise, özkişisel iletişim uygulama ve çabaları dışında sağlıklı bir iletişim ortamı bulamamaktadır.

Aslında gerek yaşamsal, gerek toplumsal çevre ile insanın iletişim etkinlikleri arasında doğrusal bir orantı kurulabilir. Dahası, bu iki unsur birbirlerinin bağımlı etkileyicisidir de denebilir.

İnsanın toplumsal dolayısıyla da yaşamsal çevresi ile arasında oluşan bu iletişim kopukluğu, bir olgu, bir sonuç gelişmedir. Bu nedenle de doğal oluşum görünümündedir. Ancak, gereksinimin, olgu ve oluşumun tam tersi özelliklere sahip bir varlık ve gelişim gösterdiği ileri sürülebilir. Toplum oluşturacak tüm bireyler, toplumla kurulacak iletişimin kendileri için, ne denli önemli gereksinimlerden biri olduğunun bilincinde olmakta; ancak yukarıda sıralanan nedenlerle, bu gereksinimlerini doyuramamaktadırlar.

Bu noktada çok basit ve genelde geçerli bir ekonomi yaklaşımı önemini hissettirmektedir. Bu yaklaşım, ilgili alanyazında varolan, ünlü " arz-talep " denklemine dayanmaktadır. Bu denklem uyarınca, sözü edilen iletişim sorunu şöyle belirtilebilir :

Talep : Hem toplumsal çevre hem yaşamsal çevre ile iletişim kurmak.

Arz : İletişim teknolojisinin sağladığı araç-gereç çokluğuna karşın kullandığı ekonomik olmayan çabalar.

Buna göre : çalışmanın sorunsallarından birini bu özellik nedeni ile bir " İletişim Ekonomisi Sorunsalı " olarak görmek ya da tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Ancak, çalışmanın temel sorunsalı "Eğitim İletisimi Sorunsalıdır".

İçinde yaşanan yirminci yüzyılın son dönemlerinde en az iletişim kopukluğu kadar önem taşıyan bir başka iletişim sorunu da toplumların zorluklarla karşılaştığı değişik düzeylerdeki eğitim-öğretim-öğrenim gereksinmesi kaynaklı iletişim sorunudur.

Günümüz insanının yaşamını daha iyi, gereksinimlerini daha fazla karşılayabildiği bir düzeye ulaştırabilmek için daha fazla bilgiye ve habere gereksinim duyduğu bilinci alanyazında sıkça yinelenen bir gerçektir. Ancak, bu konudaki bir diğer gerçek de eğitim talebinin son derece yoğun ve yaygın olmasına karşın bu talebi karşılayacak arzın sınıf, öğretmen, program, öğretim-eğitim-öğrenim araçları vb. kısıtlı olduğudur.

İlgililer ellerindeki tüm olanakları, değişik düzenleme ve uygulamalarla bu talebi karşılamak için devreye sokarak işe koşmakta ancak yine de bu talep yeryer nitel yeryer nicel olarak karşılanamamaktadır. Diğer bir anlatımla bu talebin hem nicel hem nitel olarak karşılanabilmesi için birçok deneme ve uygulama yapılmıştır, bugün de yapılmaktadır. Bu denemelerin, sözü edilen dönemde daha çok hem kitlesel hem de bireysel iletişim araçlarını işe koşmaya yöneldiği bilinen bir gerçektir.

Uzaktan Öğretim, Açık Yüksek Öğretim, Mektupla Öğretim ya da Açıköğretim vb. kavramlar ve uygulamalar, yaşadığımız günlerde, sözü edilen iletişim araçlarının devreye sokulması ile girişilen arayışlara işaret etmektedir.

Bu arayışlara temel oluşturan iletişim araçlarının eğitim-öğretim-öğrenim talebini karşılayabilmek için işe koşulmasının iletişim kopukluğu sorunlarının en üst düzeye ulaştığı bir dönemde olması da ayrı bir anlam taşımaktadır.

Bu tez çalışması, bu talebi karşılamak için işe koşulan iletişim araçlarından biri olan Video ile soruna çözüm aramayı amaçlamaktadır. Daha açık bir anlatımla, değinilen " Eğitim İletişimi Ekonomisi " sorununa video adı verilen araçla, uzaktan öğretim dizgesi ve etkinlikleri içinde uygulamayı önerisini getirmeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken ;

- (a) I. Bölümde, ilgili kavramları tanımlamaya çalışacak ve Eğitim ve Öğretim-Öğrenim iletişimi uygulamalarının gösterdiği tarihsel gelişimi sergilemeye çalışacaktır. Bu bölümde değinilen gelişmelerin çağdaş bir eğitim iletişimi aracı olarak kabul edilebilecek olan video'ya gelinceye kadar ki gelişim süreci olması sonuçlanmaktadır.
- (b) II. Bölümde iletişim ve eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi kavram ve tekniklerine eğitimbilimsel ve iletişimbilimsel yaklaşımlarda bulunulacaktır.
- (c) III. Bölümde videonun eğitim, öğretim ve iletişimsel özellikleri derinlemesine incelenecektir.
- (d) IV. Bölümde Uzaktan Öğretim dizge ve uygulamalarına değinilecek ve bunlar içinde Türkiye'de Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi tarafından uygulanan uzaktan öğretim uygulaması değerlendirilecektir.
- (e) Sonuç Bölümünde ise daha önceki bölümlerde verilen bilgiler ışığında videonun Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim uygulaması içindeki işlevi ve katkı olasılıkları tartışılacaktır.

Çalışmanın temelini oluşturan varsayım ise şöyle dile getirilebilir :

Çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim talebini nicel ve nitel olarak karşılamaya talip olan uzaktan öğretim dizgeleri doğal olarak iletişim teknolojisindeki gelişmeleri yakından takip etmek; bu gelişmelerin amacına katkıda bulunabilecek olanlarını saptamak; ve uygulanan modelde gereken yeniden düzenlemeleri yapıp bu araçları da içeren yeni modelde gereken yeniden düzenlemeleri yapıp bu araçları da içeren yeni modelleri uygulamaya koymak durumundadırlar. Video ise iletişim teknolojisinin eğitim-öğretim-öğrenim amacıyla uzaktan öğretim modelleri içinde devreye sokulması düşünülebilecek yeni bir üründür.

Böylece tanımlanabilen varsayımdan yola çıkan çalışma, videonun Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin uyguladığı uzaktan öğretim modeli içinde uygulanabilirlik düzeyini ve sağlayacağı katkıları kuramsal düzeyde tartışacaktır.

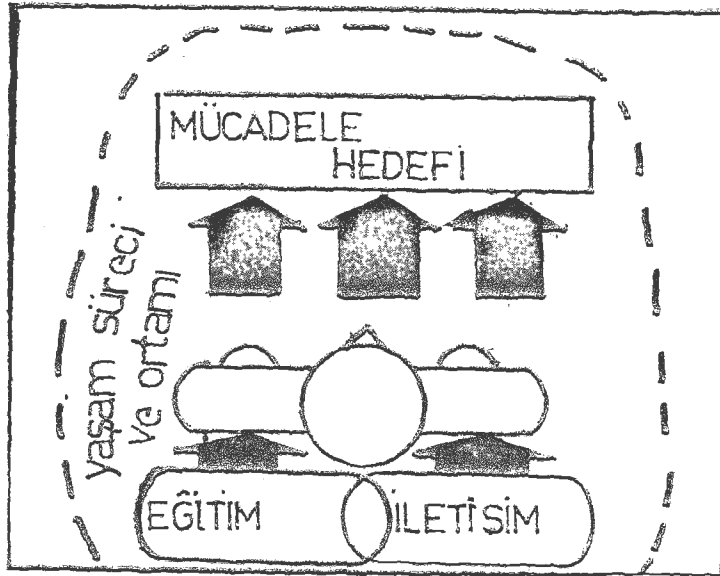
Bu tartışma sürecinde benimsenacak yöntem kaynak taramaları ve gözleme dayalı olacaktır. Kaynaklar genelde uzaktan öğretim uygulama modelleri üzerine yapılmış araştırmaları, gözlemleri ve kuramsal tartışmaları içeren yerli ve yabancı kaynaklardır. Özellikle tezini Açıköğretim Fakültesine video ile Eğitim Modeli Önerisi aşamasında ise gözlemler ön plana çıkacaktır.

Bu çalışma videolu iletişimi ve özellikle videonun Türkiye'deki uzaktan öğretim çabaları içindeki yeri ve işlevini tartışan ilk doktora tezi olması nedeniyle de ayrı bir öneme sahiptir. Bu kuramsal çalışma video alanında bundan sonra yapılacak akademik çalışmalara da bir temel oluşturmaktadır.

## 2. EĞİTİM – ÖĞRETİM – ÖĞRENİM KAVRAMLARI

Eğitim İletişimini, genel bir yaklaşımla, insanın varoluş amacıyla giriştiği mücadele süreç ve etkinliklerinin önemli bir alanı olarak tanımlamak olasıdır. Bu genel yaklaşım kabul edildiğinde insanlık tarihini, bir anlamda, insanın eğitim amaçlı iletişim çaba ve etkinlikleri tarihi olarak görme olasılığı artmaktadır.

Bu bakış açısıyla insanlık tarihi aşamalarına



ŞEKİL : 1 Eğitim İletisimi Alanı

bakıldığında insanın öncelikle " Doğa " ile iletişim ilişkileri içine girdiği görülmür. Bu iletişim ilişkisini niteliği açısından " mücadele " özelliğine sahiptir. Doğa ile girilen mücadele nitelikli iletişim, insanı diğer insanlarla iletişim ilişkileri içine itmiştir. İnsanlararası kurulan bu iletişim ilişkileri de " toplum " adı verilen insana özgü örgütlenmeyi doğurmuştur. Bu açıdan, toplum adı verilen kurumu bir tür insanlararası yoğun iletişim ilişkileri bütünlüğü olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Bu yoğun insanlararası iletişim bütünlüğü geleceğin toplumlarının temelini oluşturan yeni ve özgün nitelikli bir iletişim ilişkileri sürecinin kurulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu süreci Eğitim olarak tanımlamak olasıdır. Bir kuşağın kendinden sonra gelen kuşaklara bilgi, görgü ve deneyim aktarımı amacıyla kurduğu bu özgün nitelikli iletişim ilişkileri dizgesi diğer yandan da yeni kuşakların toplumla daha iyi bütünleşmesini, topluma daha fazla uyum sağlamasını kolaylaştırma işlevini üstlenmiştir. Bu işlev insanın evrim aşaması hangi noktada olursa olsun geçerli olmuştur. Toplum varoldukça da geçerli olacaktır.

Öğretim ve öğrenim ise eğitim sürecinin uygulama biçim ve aşamaları ile ilgili birer kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, tarih adı verilen süreç içinde insanın bu iletişim çabasının genellikle aynı süreçleri ve aşamaları izleyerek gerçekleştiği söylenememektedir. Tarihin hemen her kesitinde, toplumun değişen yapı ve gereksinimlerine koşut olarak, eğitim amaçlı iletişim uygulamaları amaç, yöntem ve içeriği açısından önemli farklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkların nedenini ise tarihin farklı dönemlerinde bu iletişim sürecinden beklentilerin ve bu beklentilere bağlı olarak işlevin farklılaşmasında aramak gerekir.

Çalışmanın bu bölümü eğitim adlı iletişim etkinliklerinin teknik ve işlevsel açıdan tarihin değişik dönemlerinde gösterdiği farklılıkları, ulaşılabilen veriler doğrultusunda irdelemeyi amaçlamaktadır.

İnsanlık tarihi, farklı ilgi alanlarına göre farklı ayırmalara tabi tutulur. Bu çalışmanın da tarih dönemlerini, kendi ilgi alanlarının gerektirdiği biçimde, ayırmaya çalışacağı bu noktada belirtilmelidir.

Sunuş planının oluşturulmasında, öncelikle eğitim, öğretim ve öğrenimin niteliği üzerinde durulacak ; daha sonra bu süreçlerin amaçları üzerinde durulacak ; sonra eğitim ve öğretim-öğrenim iletişimi etkinliklerinin tarihin değişik kesitlerinde gösterdiği uygulama ve yöntem farklılıkları üzerinde durulacaktır.

İnsanoğlunun özgün nitelikli bir canlı türü olarak gösterdiği iletişim uygulamalarının önemli bir alanı olan eğitim-öğretim-öğrenim çabaları, gerek tanım gerek işlev ve nitelikleri açısından eşanlı olarak algılanmaktadır.

Bunun karşısında bilim çevrelerinin konuya yaklaşımlarının ilk adımı sözü edilen kavramların birbirinden olan farklarının irdelenmesi olmaktadır. Eğitim-öğretim-öğrenim kavram ve etkinlikleri, alanları ve amaçları açısından birbirlerini işlevsel olarak etkilerler, desteklerler ancak, nitel ve nicel olarak birbirlerinden de farklılık gösterirler.

#### A. EĞİTİM KAVRAMI VE BOYUTLARI

Sözü edilen yaklaşım doğrultusunda eğitimin kavramsal tanımı, sözlükteki karşılığı ile " ... Bir kimseyi önceden saptanmış amaçlara göre bilgi, görgü aşılı olarak belirli bir yönde işlemek, davranış yetkinlik-

ları kazandırmak, terbiye etmek ... " (7) olarak tanımlanmaktadır. Sözlük anlamı dışında kalan yaklaşımlardan bazıları da öz olarak şu tanımda ortaklaşmaktadır : " ... Çağdaş anlamda eğitim kavramı 1) davranış değişimi, 2) bireyin maksatlı olarak belirli hedefler yönünde, kendi yaşantıları yoluyla davranışlarını değiştirmesi, 3) bireysel yeteneklerin çeşitli yönlerden birey ve toplum için uygun ve dengeli olarak geliştirilmesi ... " dir (8).

Bu iki yaklaşımdan ve benzerlerinden çıkan sonuç eğitim kavram ve etkinliklerinin özellik ve niteliklerini şöyle sıralamak olasıdır :

- a) Eğitim, edinilen bilgilerin davranışlarımız üzerinde etkili olması ile sözkonusudur,
- b) Eğitim, herşeyden önce bilgi aktarımı sürecini değil, aktarılan bilginin kişinin yaşamı içinde işlev kazanması, bir yere oturması sürecidir,
- c) Yaşanla bağdaştırma ve bilgiyi deneyerek sınama da eğitim kavram ve çabalarının temelini oluşturur,
- d) " ... Eğitim için, öğrenme ve öğretimin, toplum tarafından benimsenmesi gereklidir. Buradan, eğitsel değeri olan, ' öğrenme ' ve ' öğretim ' in, toplum tarafından kabul edilen kişinin yaşama etkin ve olumlu davranışlarla katılımını sağlayan bir etkinlik türü olduğu ... " söylenebilir (9).

---

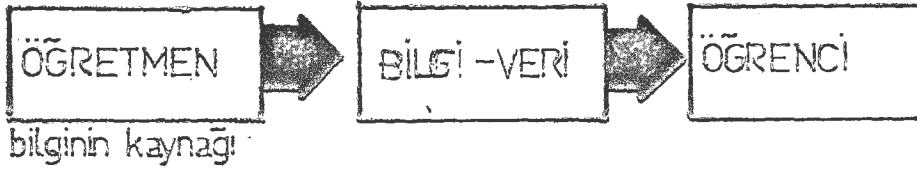
(7) TÜRK DİL KURUMU ; Resimli Türkçe Sözlük, TDK Yay., 1977, s. 182.

(8) CEVAT ALKAN ; Eğitim Ortamları, Ankara Univ. Eğitim Fak. Yay., No:85, Ankara, 1979, s.4.

(9) CAVİT BİNBAŞIOĞLU ; Öğrenme Psikolojisi, Binbaşioğlu Yay.Evi, Dördüncü Basım, Ankara, 1978, s.7.

## B. ÖĞRETİM VE ÖĞRENİMİN KAVRAMSAL VE İŞLEVSEL FARKLILIKLARI

Öğretim ve öğrenim kavramlarının farkı, bir bakış açısından çabanın geçerli olduğu süreçte etkin olan tarafın farklı olmasından kaynaklanır. Bu yaklaşımlardan biri öğrenimi öğrencinin kendi yaşam deneyimleri ile kendi davranışlarını belirleme çabası olarak tanımlarken (10) bir diğeri ise öğrencinin öğretmen tarafından bilgiyi edinmek için bilginin kaynağına yönlendirilmesi olarak almaktadır (11). Bu çabanın ise bir tür sanatsal etkinlik olduğu, bu ve benzeri yaklaşımların temelini oluşturmaktadır.



ŞEKİL : 2 Öğretme Süreci

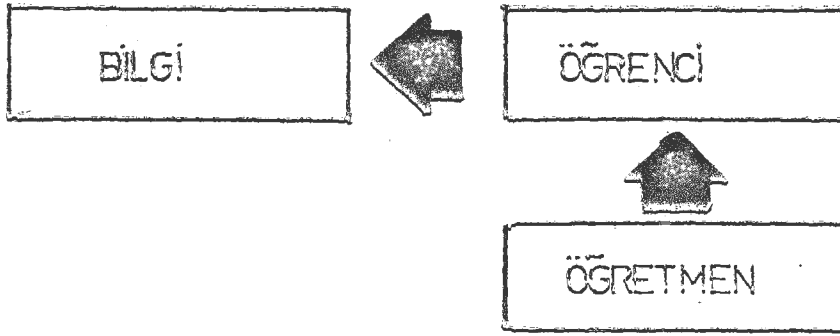
Öğretim ve öğrenim süreci iletişim bilimsel niteliği ile ele alındığında ise farklılığın temeli daha belirginleşecektir.

Bilginin ya da verinin öğrenciye kazandırılması amacıyla kurulan eğitim amaçlı iletişim sürecinde

(10) BİNBAŞIOĞLU ; s.g.k., s.2.

(11) A.g.k. ; s.7.

Öğretmen etkin öğrenci edilgin ise, diğer bir anlatımla öğretmen bilginin kaynağı ise ve aktarımı o sağlıyorsa o zaman süreç " Öğretim Süreci " olarak nitelenmektedir. Bu nokta öğretimi daha öz olarak öğrenmeye önderlik edilmesi olarak tanımlamak gerekir (12). Ancak, bilginin edinilmesi sürecinde bilgiyi edinecek olan öğrenci etkin, diğer taraf edilgin ise bu süreç " Öğrenme Süreci " olarak tanımlanmaktadır.



ŞEKİL : 3 Öğrenme Süreci

Aslında bilgi edinme sürecinde öğretme ve öğrenme çabalarını birbirinden tümüyle ayrı alanlar ve etkinlikler görmek yanıltıcı olabilir. Bir başka anlatımla bilgi edinme çaba ve sürecinde yalnızca öğrenme yönteminin bir anlayış olarak uygulamaya konması hatalı olacaktır. Öğretme ve öğrenme süreçleri bilgi edinme etkinlikleri içinde ancak, birbirlerine olan sonuç etki farklılıkları bilinerek ve amaca ulaşmada en uygun ve dengeli kullanım yöntemleri bulunarak, planlı

(12) ALKAN ; a.g.k., s.5.

olarak uygulandığı zaman ' bilgileme ' amacına ulaşmak sözkonusu olabilmektedir (13). Sözü edilen somul etki farklılıklarından en belirgin olanı öğrenmenin ' iyi ' ya da ' kötü ' nitelikte olan davranış değişikliği (14) yaratabilmesidir. Bu farklılığın yanısıra öğrenme sonucunda oluşan davranış değişikliği oldukça kalıcı bir değişiklik (15) olarak bilinmektedir. Ancak bu noktada bilginin aktarılmasından çok bilgi edinme gereksiniminin duyulması ya da duyurulmasının ve bu gereksinmeyi duyan tarafın - öğrencinin - etkin olması, öğretimin eğitim çabasıyla bütünleştirilmesi gerektiğinin en temel koşulu olduğu bir kez daha belirtilmelidir.

#### C. EĞİTİM VE ÖĞRETİM-ÖĞRENİM SÜREÇLERİNİN İŞLEVSEL BAĞINTILARI

Bu bağıntılar maddeler halinde ele alındığında şunlar söylenebilir :

- a) Eğitim, temel işlevi açısından ele alındığında öğretim-öğrenim yolu ile edinilen bilginin yaşamla bütünleştirilecek nitelik ve yeterlikte olmasıdır. Edinilen bilginin yaşamla bütünleştirilmesinden anlaşılması gereken, yaşam sürecinde uygulanabilirliğinin sağlanmasının olası olmasıdır.
- b) Sözü edilen " Bilgi — Yaşam " bağıntısı kurulabildiğinde, bilginin bir ' kesin doğrular kalıbı ' ola-

---

(13) ADJAI ROBINSON ; Principles And Practice of Teaching, George Allen And Unwin Publishers LTD., London, 1960, s.11.

(14) BİNBAŞIOĞLU ; a.g.k., s.2.

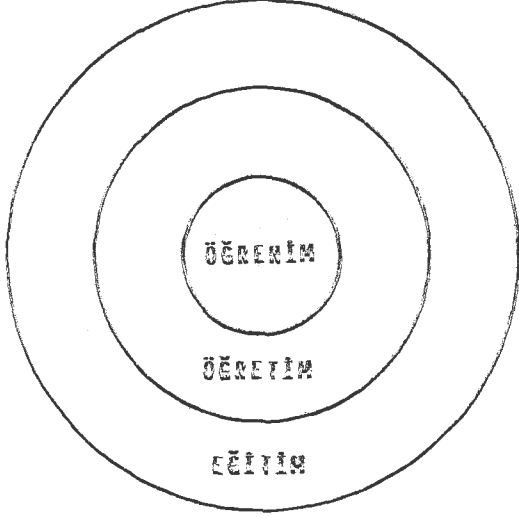
(15) A.g.k. ; s.2.

arak değil, ' sınanabilir olasılıklar paketi ' olarak algılanması temel koşul olacaktır. Diğer bir anlatımla, öğretme-öğrenme çabası ile edinilecek olan bilgiler yaşam için, içinde - kişiye katkısı açısından - denenecek, sınanacak ve kişiye yararlı olabilecek olanlar ayıklanıp edinilecek, bunun dışında kalanlar ise gerek hedef öğrencinin bilgi dağarcığı gerek eğitim-öğretim-öğrenim dizgesi dışında bırakılacaktır. Tersine durumda harcanan emek ve zaman bütünü gitmiş olacağı gibi eğitim amacına ulaşmakta da söz edilemeyecektir.

- c) Öğrenme etkinlik ve süreçleri eğitim ve öğretim süreçlerinin temeli olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşımın bir başka algılanış biçimi de öğretim ve eğitimin öğrenim etkinliklerinin türevleri olduğudur (16).
- d) Gerek öğretim-öğrenim gerek eğitim yoluyla bilgilendirme ve davranış biçimi edinme sürecinde, sonucun sağlığı açısından dizge ve yönlendirici öğretmen kadar bilgiyi edinip davranış geliştirecek olan öğrencinin de eğitim amaçlı iletişim sürecine etkin ve bilinçli katılımı gerekmektedir. Bu koşul sağlanmadığı zaman edinilen bilginin yaşamla bütünleşmesi ve yaşam içinde kullanılabilirliğinin sağlanması çabası tek yanlı ve etki gücü açısından zayıf kalabilecektir.
- e) Eğitim sürecinin bir başka özelliği de insana, insanlık özelliğini kazandıran " Toplumsallaşma - Toplumsallaştırma Süreci " olmasıdır. Toplumsallaş-

maya da toplumsallaştırma çabasının işlevi eğitim-bilim açısından ele alındığında, bilgi, görgü, deneyim, davranış kalıplarının kuşaktan kuşağa aktarımı süreci olarak tanımlanabilmekteydi. Öğrencinin sürece bilinçli katılımı sözünden öğretmenin süreç dışında kalması anlaşılmalıdır. Öğretmenin bir öğretim ortamındaki işlevlerinden birinin de öğrencinin toplumsallaştırılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında öğretmenin, öğrencinin topluma açılan bir kapı, öğrenciyi oluşması olası tehlikelere karşı hazırlamayı amaç edinmiş bir rehber ilitişimci olarak görmek olasıdır. Öğretmen bu noktada, sınıf adlı yapay toplum laboratuvarında öğrenci karşısındaki toplumun simgesidir. Öğrenciye toplumsal yapı ve yaşamın gereksindiği bilginin kaynağının gösterilmesi, bilginin edinilmesi yöntemi konusundaki yol göstericilik, güdüleme, yaş gurupları içinde olması gereken yeri almasının sağlanması öğretmenin görevleri içindedir. Bu ise bilginin gerçeklik ve geçerlik sınavında öğrenciye katkıda bulunmak demektir.

Bu noktada şunu da eklemek gerekir. Eğitim sonul amaç, sonul hedefdir. Öğretim ve öğrenim ise bu sonul amaca ulaşmada gereksinilen bilgi, görgü ve deneyimin davranış geliştirme amacına yönelik olarak edinilmesi yöntem ve sürecini içerirler. Her uğraşında olduğu gibi bilgi edinme ve yaşam içinde uygulamada da ' nicelik ' ve ' nitelik ' kaygusu yatar. Eğitim daha çok nitelik ile ilgilidir. Öğretme ve öğrenme ise eğitimin sağlanmasının biçimi yani niceliği ile ilgili süreçleridir.



ŞEKİL : 4 Eğitim-Öğretim-Öğrenimin İşlevsel Bağlantısı (17)

### 3. EĞİTİM – ÖĞRETİM – ÖĞRENİMİN AMACI ÜZERİNE YAKLAŞIMLAR

Birbirleri ile değinilen kavramsal ve işlevsel bağıntıları olan eğitim ve öğretim-öğrenim iletişiminin amaçları üzerinde de durmakta yarar vardır. Eğitim-öğretim-öğrenim iletişiminin amaçları hakkında, üzerinde anlaşmaya ya da fikir birliğine varılmış tek ve genelde geçer bir amaç tanımlamasının mümkün olmadığı da belirtilmelidir. Bunun nedeni ise sonul amaç olan eğitimin toplum yapısı içindeki yeri ve önemine bağlanabilir. Eğitim, bir yönü ile de, birey olarak yaşayacağı çevreyi tanıyıp ona uyum gösterme olanağını tanır (18).

Bunun yanında toplumun bireyi kendine uydurma, kendine uygun bir kişilik yapısı oluşturma eğilimi vardır ki bu eğilim zaten toplumsallaştırma olarak binmektedir. Eğitim uygulamaları bu yüzden toplumun yönetimi ile görevli Devlet eliyle yerine getirilen

---

(18) BİNBAŞIOĞLU ;

a.g.k., s.5.

hizmet alanlarından biri olarak görülür. Böyle olunca da, toplumsallaşma - toplumsallaştırma hedeflerinin, devlet örgütlenişleri ve bunların bağlı olduğu toplumsal yapı ve yaşamlarının farklı olması nedeniyle, eğitim amaç, politika, strateji ve uygulamalarında önemli denebilecek farklılıklar ortaya çıkar (19). Çünkü toplumların hedefleri aynı değildir.

Aslında eğitim amaç ve etkinliklerindeki farklılığın nedenini yalnızca devlet yapılarındaki farklılıkta görmek de tümüyle haklı bir gerekçe olarak kabul edilemez şüphesiz. Bu farklılık, kültürel yapıdaki farklılıktan da kaynaklanabilir. Eğitim bir yandan da kültürlerin devamlılığını ve varoluşunu sürdürme çabalarına katkıda bulunan bir toplumsal etkileşimler dizgesidir.

Bu bakış açısıyla, tek bir eğitim amacından söz etmenin olanaksız olduğu, ancak, insanın özellikleri açısından birtakım amaç, işlev ve mantık ortaklaşmalarından söz etmenin olası olduğu ortaya çıkar.

Eğitim, sözü edilen farklılıklar gözönünde tutularak yapılacak olan amaç tanımlarının belli başlı birkaçını şöyle sıralamak olasıdır :

- a) Eğitimin Amacı : Okuma-vazma bilmeyen kitlelere bu eksiklerini gidermede yol gösterme. yardımcı olmaktır :

Toplumların eğitim amaç ve politikaları bir anlamda da onların toplumsal gelişmişlik düzeylerinin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu bakış açısıyla, yukarıdaki amacı eğitim etkinliklerinin amacı

---

(19) DORA ve BERTRAND RUSSEL : Endüstri Toplumunun Geleceği, Bilgi Yay.evi., Çev: MELİH ÖLÇER, Ankara, 1979, s.201.

olarak belirlemiş olan toplumlar için henüz eğitim-öğretim-öğrenim uygulamalarının ilk adımı olan ' yazılı iletişim ' kanalını oluşturmak ya da açmak aşamasında oldukları söylenebilir. Bu amaç ' niceliksel ' bir amaçtır. Daha açık bir anlatımla gerçek eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri sözü edilen yazılı iletişim kanalının açılmasından sonra bu kanaldan akıtılacak bilgilerle gerçekleştirilebilecektir.

Bu amacı temel alan toplumlar hakkında bir diğer yargıya daha varılabilir ; araç ve gereç maliyetlerinin yüksekliği karşılığında alım gücü düşük olan toplumlarda hedeflenen bir eğitim amacıdır. Bu toplumlara oluşturan bireylerin, alım güçlerinin düşük olması onların gör-ışit eğitim-öğretim-öğrenim araçlarından yararlanamamaları nedeniyle, en ucuz olan yazılı araçlardan yararlanmak zorunda kaldıkları düşünülebilir.

Bu tür toplumların eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin amacının " bilgi edinmek için bilgi edinmek " olduğu bu nedenle söylenebilir. Eğitilebilmek için önce gerekli iletişim aracından yararlanmayı öğrenmek durumundadırlar.

b) Eğitimin Amacı : Toplumun edin ve yaşam deneyimlerinin sonraki kusaklara aktarmaktır :

Eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin belki de devlet gibi toplumsal örgütlenme ve yönetimi politika ve stratejileriyle sınırlanmayan ama toplumsal amaçlara en fazla hizmet eden, doğal ve sıkça karşılaşılan tanım budur.

Yapı ve hedefler ne denli farklı olursa olsun bu amaçtan vazgeçilemez çünkü bu doğal bir amaç, doğal bir yönelimdir. Aksi durumda toplumsal bütünlüğün tehlikeye girmesi kaçınılmaz bir gelişmedir. Dizgeler bu

kanaldan gerçekleşmiş amaçlarını ve hedeflerini topluma yeni katılan bireylere değişik yol ve yöntemlerle aktarırlar (20). Bu bakış açısıyla eğitim bir kanal işlevini de görmektedir. Bu bir yönüyle eğitimin evrensel amacıdır. Ancak bu genel amacın uygulamada farklılık gösterdiği de bir gerçektir. Bu farklılığı doğuran en önemli etkin toplumsal yapı amaç farklılığı ve aktarım biçim ve yöntemlerindeki yönelimlerdir.

c) Eğitimin Amacı : İnsanın kendisinin ve çevresindeki yaşamın akışının bilincinde, kendisinin ve çevresindeki yaşamın gelişmeleri üzerinde etkili olabilen insanlar yetiştirmektir :

Bu amaç toplumsal yapıların eğitim konusunda, insan için en ideal olanı olarak kabul edilebilir. Kendine ve eğitim uğraşlarına sözü edilen türden bir amaç edinmiş toplumların, demokratik, özgerçekleşime olanak tanımaya özen gösteren ve bu alandaki çabaları destekleyen toplumlar olduklarını çıkarsamak olasıdır (21). Bu tür bir amacı eğitim sistemlerine temel olarak kabul etmiş olan toplumların niceliksel sorunlarının üstesinden gelmiş oldukları, ulaştıkları düzeyde ise kendi toplumlarının eğitim çabaları için en nitelikliyi gerçekleştirmeyi amaç edindikleri ortaya çıkacaktır (22).

---

(20) GORDON CHILDE ; Tarihte Neler Oldu ?, Alan Yayıncılık, Çev: METE TUNCAY - ALAADDİN ŞENEL, 1982, s.13.

(21) CHILDE ; a.g.k., s.16.

(22) RUSSEL ; a.g.k., s.194.

d) Eğitim Amacı : Kolay denetlenebilir, kolay yönetilebilir insanlar yetirtirmektir :

Şimdiye kadar sıralanan eğitim amaçları arasında insanlar ve insanlık adına eğitim amacı olarak en geri ve zararlı olanı bu kabul edilebilir. Amaç toplum ve insanların yararına olmaktan çok yönetimlerin ve özellikle belirli çıkar çevrelerinin amaçları doğrultusunda bir insan ve kafa yapısı oluşturmaktır. Bu eğitim amacı doğrultusunda eğitilen insanlardaki genel ve ortak özellikler edilginlik tanımı altında toparlanabilir (23). Bunun yanında devlet denetimindeki eğitim uygulamalarında ise yönetimde egemen olan felsefelerin öğrenci kitlesine aktarılacağı açıktır (24).

Bu eğitim amacı bir başka bakış açısıyla da yönetimin yönetileni, toplumun temel erekleri olarak saptanan hedefler doğrultusunda toplama, bütünleştirme ve bir toplum ruhu oluşturma çabası içinde belirlenmiş bir amaç olarak görülebilir. Toplumun belirli ortak hedefler etrafında toplanmış insan bütünleşmeleri olarak algılanması halinde bu anlayışın kendi içinde tutarlı bir mantığı olduğu düşünülebilir.

---

(23) A.g.k. ; s.189.

(24) A.g.k.

**II. İNSANIN  
EVRİMLEŞME SÜRECİ AŞAMALARINDA  
EĞİTİM—ÖĞRETİM—ÖĞRENİM AMAÇLI  
İLETİŞİM ETKİNLİKLERİ**

Bu noktaya kadar eğitim-öğretim-öğrenim süreç ve etkinlikleri, elden geldiğince irdelenmeye çalışılmıştır. Bu irdelene çalışması sonucunda eğitim-öğretim-öğrenim süreçlerinin temel işlevlerinden birinin insana, bir hedefle giriştiği mücadelede gereksindiği bilgi, görgü, davranış biçimi ve benzeri desteklerin aktarılması olduğu çakarsanacaktır. Daha açık bir anlatımla : bir mücadele hedefi vardır ve insan - ya bu hedefe yenik düşmemek ya da bu hedefe üstün gelmek için - bu hedefle mücadele etmektedir. İşte eğitim ve öğretim-öğrenim gibi süreçler insana giriştiği mücadelede amacına ulaşması için gereksindiği bilgi desteğini sağlamaktadır.

Ancak şurası unutulmamalıdır ki, gereksinilen bilgi herhangi bir kaynaktır. Bu kaynak yaşlı kuşaklar ya da ebeveyn olabileceği gibi herhangi bir araç, aygıt, belge ya da kurum vb. olabilir. Bir mücadele hedefi ile mücadele etkinliği içinde olmak bunun yanında gereksinilen eğitim-öğretim-öğrenim desteğinin sağlayacak kaynağı belirlemiş olmak soruna çözüm

getirmede zayıf kalacak bir yaklaşım olacaktır. Eğitim-öğretim-öğrenim etkinliğinin gerçekleşebilmesi için önemli bir öge eksik kalmıştır : İletişim.

Mücadele hedefi ile insan yaşam süreç ve ortamlarından herhangi birinde iletişim kurmuşlar ve eğitim-öğretim-öğrenim desteğine gereksinme yaratmışlardır. Ancak, bu desteği verecek olanla alacak olan arasında eğitim amaçlı iletişim ya da kısaca eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi kurulamadığı için bu desteğin insana sağlanması ve insanın bu mücadeleden kazançlı çıkması mümkün olamayacaktır.

Bu yaklaşım bugün geçerli olduğu gibi insanlık tarihinin hemen her kesitinde de geçerli olmuştur. Ancak her tarih kesitinin farklı olduğu da bu noktada vurgulanmak gerekir. Sözü edilen farklılaşmadan anlaşılması gereken şudur : Tarihin hemen her kesitinde mücadele hedefleri farklı olmuştur. Örneğin, insanın ilk mücadele hedefi ' doğa ' iken daha sonraları bu hedef insan yapısı ' kurumlar ' olmuştur. Mücadele hedefindeki farklılık doğal olarak bu hedefle kurulacak olan iletişim ilişkilerinde de, ileti içeriği ve yöntem açısından farklılığı kaçınılmaz olacaktır. Bu farklılık da eğitimin-öğretim-öğrenimin gereksiniminin de amaç, içerik ve yöntem açısından farklılaşmayı gerekli kılar. Bu farklılık sadece eğitim, öğretim ve öğrenimin amaç, içerik ve yöntemleri ile de sınırlı kalmayıp eğitim-öğretim-öğrenim iletişiminin biçim ve kaynağındaki farklılaşma ile de desteklenmiş ve tamamlanmış olacaktır. Doğaldır ki eğitim iletişimindeki yöntem ve içerik farklılığı bu amaçla kullanılan iletişim teknolojisindeki farklılığı da tarih sürecindeki aşama ve kesitlerde gerekli kılmıştır.

Bu bakış açısıyla insanın tarihi, evrimleşme ve kültürel gelişme süreçlerinde yaklaşıldığında beş evrim aşamasından sözedilebilir. Bu aşamalar ;

1. Aşama : Doğanın Başatlığında İnsan
2. Aşama : Doğa ile Mücadele Eden İnsan
3. Aşama : Kurumsallaşan ve Kurumlarla Mücadele Eden İnsan
4. Aşama : Endüstrileşmenin Yarattığı Çağdaş Yaşam Koşulları ile Mücadele Eden İnsan

#### 4. DOĞANIN BAŞATLIĞINDA İNSAN DÖNEMİ

İnsanlığın evrimleşme sürecinin başlangıcı olan bu ilk basamakta, henüz kendi türünün bilincinde, özgün - ayrıcalıklı - niteliklerinin farkında olan bir insan tipinden söz etmek olanaksızdır. Ancak, sözü edilen bilinçsizliğin de onun bu özgün niteliklerinden yararlanmadığı anlamına gelmez, dahası, onun bu niteliklere sahip olmadığı anlamına gelmez (25).

Doğada yaşam mücadelesi veren ve varoluşunu geçerli kılmada başarıyı olan diğer canlı türlerine oranla eksiklik olarak tanımlanabilecek bu özgün nitelikler aslında üstünlük olarak tanımlanabilecek bir diğer özelliğin kaynağı olmuştur. Bu süreç insanın sözü edilen eksikliklerinin bilincinde olması ve bunu araştırma ve eğitim yoluyla sonraki kuşaklara aktarması şeklinde üstünlüğe dönüşmüştür (26).

---

(25) V. GORDON CHILDE : Kendini Yaratan İnsan, Varlık Yayınevi, Çev: FİLİZ (KARABEY) OFLFOĞLU, İstanbul, 1978, s.30.

(26) A.g.k. ; s.24.

Bu veriler, doğal olarak bir nokta üzerinde durulmasını gerektirmektedir. Bu nokta insan davranışının kaynağını iç güdü adı verilen " ... bir organizmanın çevresinde ki değişikliklere karşı gösterdiği otomatik tepki ... " (27) lerin değil daha farklı birşeyin oluşturuyor olmasıdır. Öyle ki, bu farklı kaynak tarafından biçimlenip kodlanmış davranışlar sonucunda doğal savunma araçlarına sahip olan diğer hayvanlar birbir varoluş olanaklarını kaybederken insan yaşamını sürdürebilmiştir. Bu kaynak, diğer canlı türlerindeki kilerden hacim, biçim, işlev ve gelişme yoğunluğu açısından farklı olan beyindir (28).

İnsanoğlu bu gelişkin beyni sayesinde doğanın kaydettiği değişimlere uyum sağlayabilmiştir. Diğer bir anlatımla, doğa ile etkileşimlerinde davranışları içgüdülerle düzenlenen diğer hayvan türleri ise doğanın gösterdiği bu değişimlere ayak uyduramamışlardır. Bunun birincil nedeni içgüdülerin değişici özelliğe sahip olmamasında görülebilir. İçgüdülerin yapısı ve içeriği doğanın kolay değişim gösteremeyen işleyişine göre düzenlenmiştir. Oysa ki insanın davranışlarını düzenleyen beyin için aynı şeyleri ileri sürmek mümkün değildir (29).

İçgüdüler canlıının biyolojik yapısı ile organik bağıntısı olan davranış düzenleme kaynakları olarak tanımlanırlar. Beyin, içgüdüler sözkonusu olduğu zaman, insanlarda olduğu gibi işlevsel olarak devrede değildirler. Buradan çıkarılabilecek sonuç ise iç güdülerin, denenip sınınanarak ' öğrenilmiş ' bilgiler gibi davra-

---

(27) A.g.k. ; s.28.

(28) DESMOND MORRIS ; Cıplak Maymun, Sander Yayınevi, Çev: ENGİN DARICA, Üçüncü Baskı, İstanbul, 1976, s.26.

(29) CHILDE ; a.g.k., s.12.

nırları düzenleyemediğidir. Bu da içgüdülere dayalı davranışların değişmesinde, canlının dışında değişen doğal koşullara dayalı olarak kısa sürede değişmemesi anlamına gelir. İçgüdülerin değişebilmesi için değişen doğa koşullarının canlının biyolojik yapısında birtakım değişmelere neden olması gerekir. Bu ise ' doğal ayıklama ' olarak tanımlanır. Doğal ayıklamanın süre olarak çok uzun denebilecek zaman kesimlerini aldığı bilinen bir gerçektir. Bu sürenin uzunluğu kuşaklarla ifade edilebilir. Ancak, doğasal değişimlerin süreleri her zaman içgüdülerin değişimi süreci ile aynı uzunlukta olmayabilir, hatta, daha kısa sürelerde gerçekleştikleri söylenebilir.

Oysa insan, sözü edilen beyninin kendine sağladığı olanaklar sayesinde, çevresindeki değişim hızı ne olursa olsun bu değişimlere kolayca ayak uydurabilir. Çünkü beyin insana öğrenme olanağı sağlar (30).

Bu yaklaşım doğanın başatlığında insanın önemli bir özelliğini belirtirken aslında diğer yandan da onun eğitim ve öğretim-öğrenim etkinlik ve süreçleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu ipuçlarını daha da derinleştirip irdelleyerek bu dönemdeki eğitim ve öğretim-öğrenim etkinlikleri hakkında şunları belirtmek olasıdır :

- Bu dönemde eğitim, öğretim ve öğrenim etkinliklerinin dayandığı temel gereksinme, insan türünün varoluş ve varkalışının sürekliliğini sağlamaktır. Daha öz bir anlatımla insan eğitim, öğretim ve öğrenim yoluyla edineceği bilgiye hayatta kalabilmek için gereksinim duymaktadır.

---

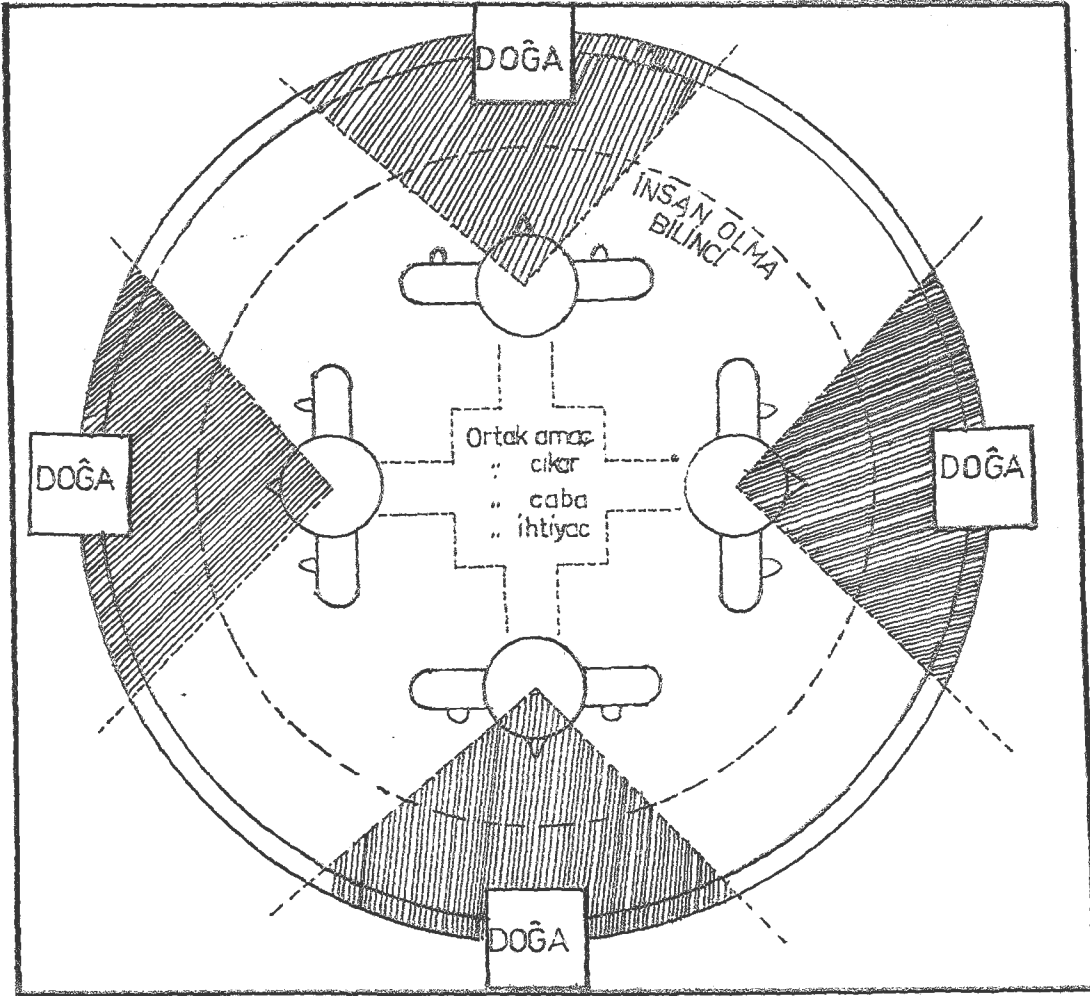
(30) M. İLİN - E. SEGAL ; İnsan Nasıl İnsan Oldu ?, Yeni Dünya Yayınları, Çev: AHMET ZEKERYA, İstanbul, 1979, s.17.

- Bilginin kaynağı bu dönemde doğadır. İnsanlar, bu dönemde, yaşamlarını sürdürebilmek için doğayı tüketmek, diğer anlatımla doğanın kendilerine sunduğu yaşam alternatifleri içinde kalmak zorunda olmuşlardır. Bu ise alanyazında 'tüketicilik' olarak tanımlanmaktadır.
- Doğanın başatlığında insan henüz toplumsallaşma aşamasına geçmemiştir. Hatta toplumun çekirdeği olan aileyi bile henüz tam anlamıyla kurumlaştıramamıştır. Bu nedenle, henüz gerçek anlamda bir eğitim, öğretim ve/veya öğrenimden söz edilememektedir. Diğer bir anlatımla, doğa ile mücadele henüz tam anlamıyla başlamadığı için, toplumsallaşmaya ; toplumsallaşma gerçekleşmediği için de bilginin arkadan gelen kuşaklara aktarımına gerek ve olanak doğmamıştır.
- İnsanın bu dönemdeki fizyolojik yapısı da, beyni gibi doğa ile mücadele etmeye ve toplumsallaşmaya olanak tanıyacak kadar gelişmemiştir. Özellikle beyin yapısı daha henüz gelişim basamağının başlangıcındadır (31).
- Doğanın başatlığında insan, doğanın sunduğu sınırlı seçenekler ile gereksinimlerini karşılamak zorundadır. Bir yerleşilecek mesken gereksinimi, değişen iklim koşullarına göre sürekli yer değiştirmek zorunda oldukları için karşılanamamaktadır, hatta böyle bir gereksinimin varlığı bile şüphe götürür niteliktedir. Bu ise, yerleşik bir yaşamdan ve yerleşik yaşamın ürünü olan aileden söz etmeyi olanaksız kılmaktadır.

---

(31) CHILDE ; Kendini Yaratan İnsan, s.29.

- Bilginin kaynağı doğa, öğrenci de insandır. Bu nedenle doğanın başatlığında insan döneminde eğitici ve öğreticinin doğa olduğu düşünülebilir.
- Doğanın insana sağladığı bilgilerin önemli bir özelliği vardır. Bu özellik bilgilerin ' sınırlı ' ve ' değişmez ' olmalarıdır. Sınırlı ve değişmez nitelikli bilgilerin aktarımına dayalı bir eğitim-öğretim-öğrenim sisteminin insan için ileriye götürücü ya da geliştirici olduğunu ileri sürmek olanaksız olduğundan bu dönemde gerçek anlamda bir eğitim-öğretim-öğrenim sürecinden sözedilemez.
- Bu dönemde gelişkin bir iletişim yapı ve yaşamından, dolayısıyla da sağlıklı bir toplumsal yapı ve yaşamından sözedilemez. Özellikle iletişim yapı ve yaşamının gelişkin bir nitelik gösterememesi de bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi tekniğinden sözedilememesinin göstergesi olmaktadır. Bu dönemde öğrenme tekniği daha çok, doğa ile girişilen etkileşimlerden edinilen bireysel deneyimlere dayalı bilgilerden söz etmek doğru olacaktır. Ancak, dilin gelişmemiş olması eğitim-öğretim-öğrenim iletişimini olanaksız kılar. Dönemin değinilen özellikleri şekil : 5'de insanların ilgilerinin doğa üzerinde yoğunlaşması ile ifade edilebilmektedir. Ancak aynı zamanda bu dönemde insanlar arasında bilincine varamadıkları ortak amaç, ortak çıkar, ortak çaba ve ortak ihtiyaçlar oluşmakta bu ise belli belirsiz bir insan olma bilinci oluşmaktadır. Şekil : 5'te de görüldüğü gibi insanlar arasında henüz bir iletişim bağı kurulmamıştır.



ŞEKİL : 5 Doğanın Basatlığında İnsanın İletişim İlişkileri

## 5. DOĞA İLE MÜCADELE EDEN İNSAN DÖNEMİ

Doğanın basatlığında insan basamağında doğa ile ilişkileri sürecinde yeterli bilgi yükünü edinmiş olan insan edindiği bilgi yükünün sonucu, bu bilgiyi içinde bulunduğu koşullardan duyduğu hoşnutsuzluğu gidermede kullanacaktır. Bu bilgilerin hemen tümü doğanın nasıl ve hangi ilkelere göre işlediği ve en önemlisi doğanın neyi nasıl ürettiğine ilişkindir. Doğa, insanı kendi ürettiği ile sınırlı kalmaya zorlamıştır. Ancak aynı zamanda da neyi nasıl ürettiğini insana göstererek, onu bu alanda bilgili ve görgülü kılmıştır. Bu ise insanın zihninde ' doğal ürün ve seçeneklerle ' sınırlamış ' Sınırlı gereksinimler ' yanında ' yapay ürün ve seçeneklerle ' genişletilmiş ' türetilmiş gereksinimleri ' de olası kılmıştır.

Ancak doğadan bilgi edinme ve edinilen bilginin pratikte uygulanması da pek çabuk ve kolayca olmamıştır. Doğadan edinilen bu bilgilerin uygulamaya konulabilmesi için yine doğa ile etkileşimden yola çıkmak

gerekmiştir. Burada ise insan, deneyip yanılma ve tekrar deneme ile öğrenmeye başlamıştır (32).

- Doğa ile Mücadele Eden İnsan döneminde insanın eğitimi-öğretim-öğrenim çabasından sözedebilmek için öncelikle insanın iletişim yeteneğini geliştirmesi gerekmiştir. Bu yeteneği geliştirmenin ilk adımı ise ortak simgeler sistemi olarak tanımlanabilecek ' dil ' i geliştirmek olmuştur. Dil bu noktada insan topluluklarının sözlü iletişimini sağlamak işlevini üstlenen önemli bir iletişim aracına haline gelmiştir (33). Bu yaklaşım doğal olarak doğa ile mücadele eden insanın yaşamında dilin gelişmesi ile eşzamanlı oluşan bazı gelişmelerin olduğunu düşündürmektedir. Bu gelişmelerden ilki insanların biraraya gelerek toplum ya da toplumsal yapı adı verilen bir oluşumu gerçekleştirmeleridir (34).

- Toplumsallaşma çabaları ile dil ve iletişim arasındaki kavramsal ve işlevsel bağıntıya bu aşamada açıklık getirmede yarar vardır. Dil ya da dil kullanarak oluşturulan iletişim ilişkileri dizgesi, hem toplumu oluşturan bir öğedir hem de toplumun bir ürünüdür. Yaşamak herşeyden önce fizyolojik gereksinimlerin karşılanmasıyla süreklilik kazanmasına bağlıdır. Bu ise ancak doğayı tanıyıp geliştirme ve doğayı değiştirme ve yönlendirme eylemleriyle mümkündür. İnsan ancak kendi gibi öteki insanlarla ilişki kurabildiği zaman doğayla olan ilişkilerini de gerçekleştirebi-

---

(32) CHILDE ; Kendini Yaratan İnsan, s.34.

(33) A.g.k. ; s.35.

(34) A.g.k.

lecek ve daha da önemlisi geliştirebilecek bir ortama kavuşur. Barınma, korunma, işbölümü, uzmanlaşma ancak insan insan arasındaki ilişki sonucunda sağlanabilen koşullardır.

İnsanın varoluşunu gerçek kılabilmesi için gerekli olan bu iki ilişki ancak bir iletişim sisteminin kurulması sayesinde sağlanabilir. Çünkü her tür ilişki, özünde bir iletişimdir (35).

Sözü edilen işlev ve özelliklere sahip olan iletişim yaklaşımında açıkça ortaya konduğu gibi insanları sağlıklı temellere sahip toplum yapısı oluşturan önemli bir unsur olmaktadır. Böylece bilinçli ve planlı eğitim-öğretim-öğrenim uygulamalarına giden yolda ilk adım, yani eğitim-öğretim-öğrenim için gerekli olan iletişim kanalı kurma adımı atılmış olmaktadır (36).

- Bundan sonraki aşama, iletişim adı verilen aracın kullanılması ile toplum adı verilen bütünün oluşturulması aşamasıdır. Özellikle, eğitim ve öğretim uygulamalarının gerçekleştirilebilmesi için toplum ve toplumsal yaşamın uzantı ve doğurgusu olan değerlere ve geleneklere gereksinim olduğunu bu noktada yinlemekte yarar olduğu açıktır. Toplumu oluşturma sürecinde ise ilk adım ' aile ' yi oluşturmak olmuştur. Aile, bu açıdan bakıldığında, nicel ve nitel olarak toplumun bir küçük modelidir. Bu modelin ayakta kalması belirli geleneklerin ayakta kalması belirli geleneklerin, değerlerin davranış kalıplarının ve bilgilerin sonraki kuşaklara aktarılması ile ger-

---

(35) ÖZKÖK ; a.g.k., s.10.

(36) ÖZKÖK ; a.g.k., s.12.

çekleşebilmiştir. Bu ise iletişim adlı aracın devreye sokulması ile olabilmıştır (37).

- Aileyi oluşturan temel birimler olarak kadın ve erkek kendi yaşamları sürecinde, kendi deneyimleri ile edindikleri, diğer bir anlatımla ' öğrendikleri ' bilgileri ailenin devamı olan çocuklarına iletişimin değişik yöntem ve tekniklerini kullanarak anlatmalarını gerektirmiştir (38).
- İletişimi kullanarak toplumsal yaşama geçişte ilk adımı atmış olan insanı artık yaşam etkinlikleri adına bir dizi yeni aşamalar beklemektedir. Bu aşamaların başında yerleşik yaşama geçiş önem kazanmaktadır (39). Bu aşama, eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim ilişkilerinin geleceğindeki önemli gelişmelerden biri olan " kurumsallaşma " açısından önemli aşama olmuştur. Bu aşamanın, insanın yaşamı açısından taşıdığı önem ise yerleşik yaşama geçişle, toplumsal yaşamda işbölümü ve uzmanlaşmanın aynı zaman kesitindeki gerçekleşmesi olarak kabul edilebilir. Bu basit bir tesadüf değil, gelişmenin kendi mantığına dayalı anlamlı bir gelişmedir. İşbölümü ve uzmanlaşmaya giden yolda, işbirliği önemli bir ara süreç olarak kabul edilebilir. İnsanoğlu, toplumsallaşmanın ilk yararın bu aşamada görmüş böylece de toplumsallaşmanın ilk örneklerini işbirliği ile göstermiştir. Bu ise bir önceki dönem olan Doğanın Başatlığında İnsanın en önemli sorunu olan yaşamını doğanın, ona sunduğu sınırlı seçeneklerden sağlama kı-

---

(37) C.W. BENDING ; Eğitimde İletişim Düşüncesinin Kökenleri, Çev: LEVEND KILIÇ, E.T.T.T.A. İletişim Bilimleri Fakültesi Yay. KURGU Dergisi, Sayı:3, Ekim 1980, Eskişehir, s.138.

(38) CHILDE ; a.g.k., s.34.

(39) MORRIS ; a.g.k., s.21.

sıtlamasından kurtulup ona başat olmasıdır (40).

- Görüldüğü gibi toplumsallaşma aşama ve etkinlikleri artık aile bünyesi ile sınırlı kalmaksızın bir çok ailenin içinde yer aldığı, gerek niteliksel gerek niceliksel açıdan gelişkin toplumsal bir kimlik kazanmıştır. İşbirliğinden sözedilebilen bir toplumsal yapılaşmada, işbirliğini oluşturacak ve koruyacak kural ya da yasalar da oluşturulması gerekmiştir. Tüm bu gelişmelerin birer iletişim uygulayım alanı olduğu kolayca çıkarılabilecek bir sonuçtur.
- Toplumsallaşmanın, diğer bir yaklaşımla işbirliği, işbölümü, uzmanlaşma ve yerleşik yaşama geçmenin eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim etkinliklerine etkisinin bu aşamadaki önem ve işlevinin bu noktada biraz daha açılmasında yarar vardır. Doğa ile Mücadele Eden İnsan toplumsallaştığı oranda eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime daha işlevsel olarak gereksinim duymaya başlamıştır. Arkadan gelen kuşaklara yaşam mücadelesi süresinde kazandığı, deneyime dayalı bilgileri aktarmak iletişimle sağlanan birincil yarardır. Ancak, bir yandan da arkadan gelen kuşaklara toplumsal yaşamın, kendilerince oluşturulan temellerini, kural, yasa ve geleneklerini de aktarmak gerekmiştir (41). Böylece eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişimin insanlık tarihi boyunca biçimsel olarak değişen ancak temel prensip olarak değişmeyen temelleri bu dönemde atılmış olmaktadır. Bunlar ;

---

(40) A.g.k. ; s.42.

(41) CHILDE ; Kendini Yaratan İnsan, s.37.

i) Pratik amaçlı eğitim-öğretim-öğrenim

ii) Sosyal amaçlı eğitim-öğretim-öğrenim

- Ancak tüm bu gelişmelere karşın Doğa ile Mücadele Eden İnsanın dönemi tamamlayacak gelişmeleri henüz gösteremediği ; doğa ile mücadelesinde tam anlamıyla bir yengiyile çıktığı söylenemez. Çünkü insan henüz gerek toplumsallaşmayı, işbirliğini, işbölümü ve uzmanlaşmayı, gerek pratik ve toplumsal amaçlı eğitim-öğretim-öğrenim iletişimini doğanın kendine sunduğu sınırlı seçeneklerden en fazla yararı sağlayacak ; diğer bir anlatımla doğayı en fazla faydayı sağlayacak şekilde ' tüketmeyi ' sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş durumdadır. Bu özelliğin ise insanın daha henüz doğanın başatlığında olması demek olduğu açıktır. İnsanın doğa ile mücadeleden yengi ile çıkması için tüketicilikten çıkıp doğayı ' üretme ' ye geçmesi gerekmektedir.
- Bu dönemin eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim uygulamalarının temelini ' Sözel (ya da konuşmaya, sese dayalı) ' iletişim tekniğinin oluşturmaları önemli bir özelliktir. Bu teknik günümüz yaşamında ' öğüt ' olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında günlük mücadele etkinliklerinin resimleştirilip duvara yansıtılması ile kurulan iletişimin de önemli eğitimsel işlevleri olduğu düşünülebilir.
- Bu Dönemin eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinliklerinin temelini " eğitim iletişiminin yöntemlerini öğrenmek için öğretim " olarak görmek gerekir. Sonraki kuşaklara daha yetkin ve etkili bir eğitim-öğretim-öğrenim desteği verebilmenin en önemli gereklerinden birinin " kalıcı eğitsel mesaj " oluş-

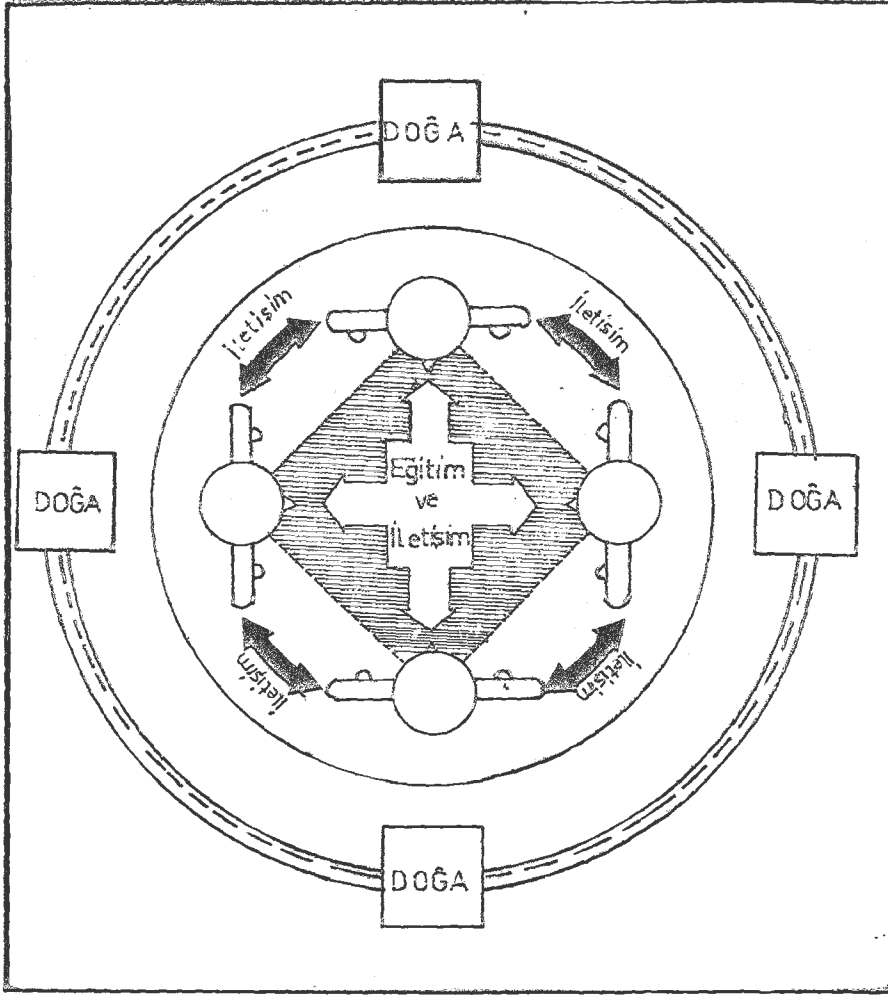
turmak olduğu düşünöldüğünde, sözü edilen mağara duvarlarında ölümsüzleşen görsel iletilerin ne denli önemli olduğu çıkarsanabilecektir (42).

Bu gelişmeye koçut ve eş zamanlı olarak insanın fizyolojik yapısında da önemli değışmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin özellikle bedenın konumu ile ilgili olanı, eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi ile edinilen bilginin en işlevsel olarak yararlanmaya olanak sağlayacak duruma gelmesi önemlidir. Çünkü ancak bu bedensel değışim ve uzuvların daha işlevsel kullanım olanağının kazanılması sonucunda edinilen bilginin işe yarar hale gelmesi sözkonusu olabilmektedir (43). Bu gelişme bir sonraki aşamada insanın doğaya kesin başatlığının sağlanmasında önemli bir ilerleme olan doğanın üretiminde daha işlevsel olacaktır. Tarımsal hayatta geçiş olarak da adlandırılan bu gelişmede insanın sözü edilen uzuvlarını ve gelişkin beynini daha sık ve yoğun olarak kullanması gerekecektir. Bu özellikler Şekil : 6'da insanların ilgilerinin birbirine dönmesi sonucu aralarında doğrudan veya dolaylı olarak iletişim bağları kurulmuştur. İletişimin bir uygulama alanı olarak eğitim iletişimi çabaları da bu aşamada bilinçli olarak kurulmaktadır. Artık doğa insanların doğrudan ilgi merkezi olmaktan bu aşamada çıkmıştır denebilir. Ancak henüz doğaya tam başatlık da sağlanamamıştır.

---

(42) CHILDE ; a.g.k., s.35.

(43) A.g.k.



ŞEKİL : 6 Doğa İle Mücadele Eden İnsanın İletişim İlişkileri

## 6. KURUMSALLAŞAN-VE KURUMLARLA MÜCADELE EDEN İNSAN DÖNEMİ

Bu dönemdeki eğitim ve öğretim-öğrenim iletişimi etkinliklerinden söz ederken önemli bir dönüm noktasını vurgulamakta yarar vardır. Bu gelişim ateşin bulunmasıdır (44).

Bu gelişme bir açıdan geleceğin endüstri toplumlarının simgesi ve başlangıç işareti olan buhar makinesine güç veren bir fiziksel olay olması açısından önemlidir. Bu gelişme, ateşin bulunuşunun pratik işlevini vurgulamaktadır. Bu buluş bir diğer işleve daha sahiptir : Ateş, bilginin ve eğitim, öğretim ve öğrenimin simgesi ve bu nedenle de önemli bir mitolojik öge olarak geleceğin insanının yaşamında yer alacaktır. Özellikle Yunan Mitolojisi içindeki yer ve işlevi bu aşamada, çalışmanın amacına hizmet etmesi nedeniyle üzerinde durulmaya değerdir.

---

(44) A.g.k.

Ateşin bulunuşu insanlık tarihi ve evrim süresinin aşamaları içinde önemli bir devrimin başlangıcını belirtmektedir. Bu devrim insanın, doğanın başatlığından kurtulup doğaya başat olmasıdır. İnsanın bu devrimi gerçekleştirirken en önemli dayanağı bilgiyi edinme ve kullanma becerisini göstermesidir. Bu gelişme mitolojide, bilgi ateşinin tanrılara özgü ve yalnızca tanrıların yararlanmasına açık bir kaynak olarak Olimpos'taki tapınakta alıkonduşu ve daha sonra yarı tanrısal bir varlık olan Prometheus'un bu bilgi ateşini olimpos tapınağından çalarak insanlara verip onların yararlanmasına açması ile simgeleştirilir. Bu bilgi ateşi özellikle demir işleme sanatının inceliklerine ilişkin bilgileri içermektedir.

Bu veriler eğitim-öğretim-öğrenim tarihi açısından irdelendiği ve çözümlendiğinde şu sonuçlara ulaşmak olasıdır :

- Bilgi ateşinin tanrıların tapınağında tutsak edilmesi, diğer bir anlatımla tanrıların tekelinde olması ile insanlığın, doğanın başatlığında oldukları dönemin çağrıştırılmak istendiği düşünülebilir. Olimpos bu mitte insanüstü güçlerle donatılmış ve bu nedenle de insanı başatlığı altında tutan doğayı simgelemektedir. Olimpostaki tanrıların ' yeraltı tanrısı ', ' denizler tanrısı ' veya ' rüzgarlar tanrısı ' vb. olarak adlandırılması bu savı desteklemektedir.

Bu özelliklerin tanrısal özellikler olarak tanımlanması, yani insan üstü güçler olarak görülmesi de insanın bilgiden yoksunluğu nedeniyledir. İnsan bilimsel ara tırmaların ortaya koyduğu kadarıyla insanoğlunun gözlediği ancak nedenini açıkça çözemediği ve gerçekleştirilmesi gücünü aşan olaylara tanrısal bir özellik ve değerler atfetme davranışı vardır. İşte bu eğilim burada da kendini göstermiştir.

- Prometheus'un yarı tanrı yarı insan niteliğine sahip olmasının da bu noktada önemli ve işlevsel olduğu düşünülebilir. Bu kişilik özelliği insanlığın doğanın başatlığından kurtulup doğaya başat olma ve geçişim dönemini simgelediği ileri sürülebilir. Zaten Prometheus'un kişiliğinin devrimci bir kişilik özelliği taşıdığı mitolojide de açıkça vurgulanmaktadır. Prometheus devrimi simgelemektedir.

Bu kişiliğin Olimpostan tanrısal bilgi ateşini çalıp insanlara vermesi ile de devrim başlamış olmaktadır. Bu devrim insanın doğaya egemen olmasıdır.

- Tanrısal bilgi ateşinin içerdiği bilginin özellikle demir işlemeciliği sanatına ilişkin olmasının ise ayrı bir önem ve işlevi vardır denebilir. Bu ateşin içerdiği bilgi, birçok insanlık tarihi araştırma ve yazarlarının da üzerinde ortaklaştığı gibi, insanın doğaya başat olma devrimini gerçekleştirirken metali işlemeyi öğrenmesine yardımcı olmuştur. Doğaya başat olan insan dönemi insanın demiri ve metali işlemeyi ve kullanmayı becermesi ile başlar.

Sonuç olarak özetlemek gerekirse bu mit, insanın demiri işlemeyi öğrenmesine yarayan bilgiyi elde ettiğini ve böylece de doğaya başat olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

Bu bilginin ve gelişmenin başka bir bilginin değil de özellikle demirin ( ya da metalin ) işlenmesine ilişkin bilginin elde edilmesi ile gerçekleştirilebilmesi ise bir başka açıdan önem taşımaktadır. Bu bilgi uygulam-bilimsel (teknolojik) ve endüstriyel gelişme için gereksinilen bilgidir. Bu özellik insanın doğaya başat olmasında uygulam-bilimsel bilginin özellikle gereksinildiğini çağrıştırmaları açısından önemlidir. Özet bir anlatımla ; insan

doğaya bağıt olurken uygulayimbilimsel bilgiyi - ilkel düzeyde de olsa - kullanmıştır demek olasıdır. Ancak uygulayimbilim ve gereksinilen bilginin ilkel düzeyde olması bu gelişmenin, devrimin başlamasını engellemiştir (45), çünkü, insan, en gelişkin uygulayimbilimini ancak yirminci yüzyılda kullanabilmiştir.

Ugulayimbilimin insan yaşamına girmesi onun yaşamında köklü değişikliklerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu değişikliklerden en başta geleni giderek ayrımlaşan işbölümünün insan yaşamında hakim olmaya başlamasıdır. İşbölümü öz olarak insanın ve insanların bir araya gelmesi ile oluşan toplumların varoluşlarına gerçek kılmak için öncelikle üretim eylemlerinin sürekli kılınması demektir. Toplumun ve insanın gerek doğal gerek türetilmiş gereksinimlerinin karşılanabilmesinin öncelikli koşulu sağlıklı bir işbölümü oluşturmaktır. Ancak özellikle toplumsal gereksinimlerin karşılanması söz konusu olduğunda bireylerin teker teker, yürüttükleri üretim eylemleri yeterli olamamaktadır. Toplumsal gereksinmelerini el olarak büyüklüğü bireylerin tüm gereksinimlerini kendi üretim olanakları ile karşılamalarını olanaksızlaştırır. Bu nedenle de her bireyin, toplumun bir gereksinimini karşılamak için ancak bunu da yüksek kapasite ve verimlilikle gerçekleştirebilmesi için üretmesi gereklidir. Bu işleyişe göre her birey toplumsal gereksinmelerin ayrı bir bölümünü karşılamayı kendine iş (ya da görev) edinmesi gerekmiştir. Bu gelişme işbölümü olarak başlamış ancak sonraları işbölümünün bir ileri aşaması olan uzmanlaşmaya dönüşmüştür.

---

(45) A.g.k. ; s.71.

İşbölümü ve uzmanlaşma özünde toplumsal ve dolayısıyla da bireysel (ya da birimsel) gereksinmelerin daha yeterli olarak karşılanmasını sağlamış ve gerek bireysel gerek toplumsal düzeyde birtakım yeni gelişmeleri güdülemiş ve gerçekleştirmiştir (46). Bu gelişmelerden bir tanesi toplumsal yapıya yeni bir işlev ve tanım kazandırmış olmasıdır. Doğa ile mücadele eden ancak kesin yengiye ulaşamamış olan insan döneminde toplum, belirli bir amaç etrafında belirli temel kurallar altında toplanmış insanlar bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Oysa ki, doğayı denetim altına alan insanın oluşturduğu toplum işlevsel birimlerin bir araya gelmesi ile oluşmuş olana bir ' sistem ' niteliğine kavuşmuştur. Bu nitel değişim işbölümü ve uzmanlaşma ile gerçekleşmiş ve desteklenmişti. İşbölümü ve uzmanlaşma, zamanla nitel ve nicel gelişmeler göstermiş ve kurumları oluşturmuştur. Diğer bir anlatımla, toplumun oluşumu artık aralarında, uzmanlık alanında işbölümünü gerçekleştirmiş bireylerin, işlevsel bir bütün oluşturup sistemli çalışmalarını yanında belirli bir uzmanlık dalında işbölümünü gerçekleştirmiş küçük insan gruplarının işlevsel bütünlüğü ile oluşturulan sistem işleyişi ile sağlanmaktadır. İşte kendini uzmanlık dallarında işbölümünü gerçekleştirmiş küçük insan grupları ' kurumlar ' olarak tanımlanabilmektedir.

- İnsanların oluşturduğu her toplulukta olduğu gibi kurumların da kuruluş ve işleyiş amaçlarına en yetkin ulaşım olanağını sağlayacak kural, yasa ve gelenekleri vardır. Kurumsallaşan insan dönemi insanın

değınilen kurumları ; değişik amaç ve işlevleri gerçekleştirebilecek yapıyı oluşturup işletme ve bu işleyişi düzenli ve sürekli kılacak kural, yasa ve gelenekleri geliştirme etkinliklerini içerir (47).

Bu dönemin insanı artık genel toplumsal hedeflere ulaşmak ya da hizmet etmek için ailenin yanında ve hatta dışında bir takım görev, yetki ve işlevlerle donatılmaya başlanmıştır. Bunlar üyesi buldukları kurumlarca belirlenmektedir. Bir üretim etkinliği sürecinde ürünün üretilmesi için çalışan kurumlar yanında bu ürünü pazarlayan, elde edilen geliri paylaştıran, ürünü toplumsal çıkarları koruyan kurumlar doğmuş ve gelişmiştir (48).

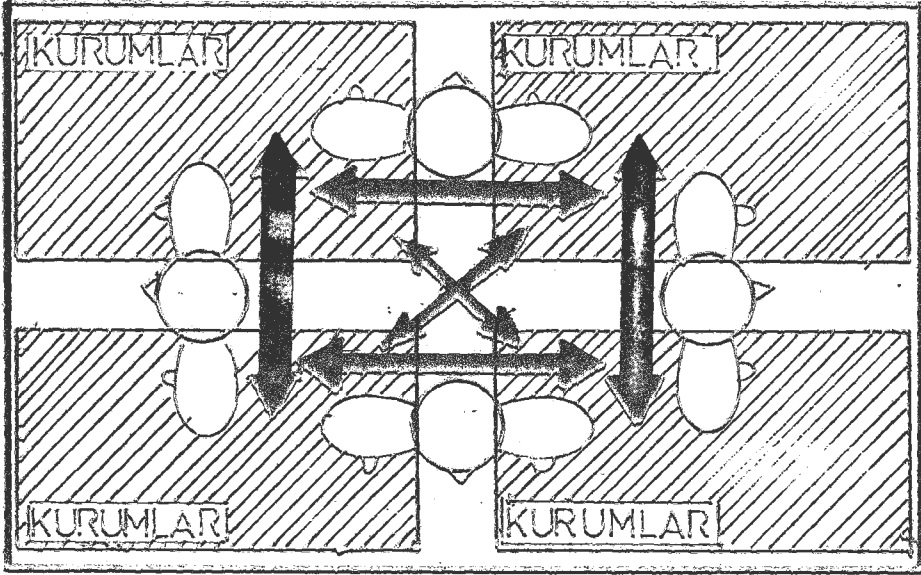
Bu gelişmeler beraberlerinde bir sosyal iradeyi diğer bir anlatımla ' yönetim ' işlevini üstlenecek kurumları doğurmuştur. Özellikle M.Ö. 6000 ve 3000 yılları arasında değınilen gelişmeler artık tüm özellikleri ile bugünkü kentlerin bir az gelişmiş örneği olan kent ve kentsel yaşamı doğurmuştur.

Kurumsallaşan insan döneminde insanlar artık kurumların birer birimi haline gelmişlerdir. Şekil : 7'de de vurgulandığı gibi insanlar arası iletişim artık doğrudan değil ; bu ilişkileri düzenleyen kurumlar aracılığıyla ve dolaylı olarak gerçekleşir. Bu dönemde insanlar bu ilişkileri kurmak amacıyla ilgilerini kurumlara ve kurumlar arası ilişkilere yöneltmişlerdir denebilir.

---

(47) A.g.k. ; s.132.

(48) A.g.k. ; s.157.



ŞEKİL : 7 Kurumsallaşan İnsanın İletişim İlişkileri

Kurumsallaşan insan döneminin eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerine bakıldığında şu özellikler gözlenebilir :

a) Kurumsallaşan insan dönemi öncelikle doğaya başat hale gelen insanın doğadan edindiği bilgileri kendi gereksinimlerini karşılamak için kullanmaya yönelmiştir ve bunun yollarını araştırıp öğrenmiştir (49).

Bu öğrenim çabası pratik yaşam bilgilerini edinme eğiliminden doğmuş, sonunda da geleceğin endüstrileşme etkinliklerinin temeli olmuştur. Bu bilgilerin toplumsal etkinliklerinin temeli olmuştur. Bu bilgilerin toplumsal işbölümü çabaları ile bütünleştirilmesi ile endüstrileşme atılımlarının ilk adımı atılmış olmaktadır. Sözü edilen işbölümü ya da işbirliği toplumun

(49) A.g.k.

çekirdeği olarak kabul edilen aile içinde bile etkili olup uygulanır hale gelmiştir hatta bu gelişme yönünde bir zorunluluk doğmuştur denebilir (50). Bu bilgiler ve eğitim düzeni içerik, yöntem ve amaçlar açısından bir başka yaklaşımla " mesleki " eğitim-öğretim-öğrenim olarak tanımlanabilir.

b) Bu dönemde gerek kentsel yaşama geçiş gerek toplumun yönetimi gibi öğelerin de insan yaşamında önemli yerler almasıyla eğitim-öğretim-öğrenim uygulamaları bir başka kimlik daha kazanmıştır. Bu ise bir eğitim-öğretim-öğrenim süreci olarak toplumsallaşmanın bir boyutu olan " kurumsallaşma " dır. Hatırlanacağı gibi kurumsallaşma eğitimi öncelikle mesleki alanda uygulanmıştır. Ancak yerleşik yaşamın gelişkin örnekleri olan " kentleşme " ya da " devletleşme " ve " uluslaşma " eğitim, toplumsal yaşamda kaydedilen gelişmelere koşut olarak kurumsallaşmanın kaydettiği gelişmeler olmuştur (51).

Sözü edilen kurumsallaşma aşamasında gösterilen eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri de bu gelişmelere koşut olarak değişme ve gelişme kaydetmiştir. Bu etkinliklerin özünü toplumsallaşma etkinliklerinin başlangıcında saptanan prensip ve tekniklerde görmek olasıdır. Daha açık bir anlatımla, eğitim-öğretim-öğrenim süreçlerinde aktarılan bilgilerin işlevi aileyi ayakta tutup sürekliliğini sağlama açısından başlamış ;

---

(50) A.g.k.

(51) ENCYCLOPEDIA BRITANNICA ; History Of Education,  
Encyclopedia Britannica, Inc.,  
Vol: 7, USA, 1970, s.983.

daha sonra grupların, kentsel yapı ve yaşamın, en son olarak da devlet yapı ve kurumlarının ayakta kalmasını ve sürekliliğinin sağlanmasına yararlı olmak olmuştur. Ayrıca bu süreçlerde aktarılan bilgi dizgeleri öncele-ri aile terbiyesi, sonra gelenek ve görenekler, devletleşme aşamasında ideolojiler niteliğini kazanmıştır.

Özellikle kentsel toplumsallaşma ve devletleşme aşamalarında eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinde, üzerinde önemle durulması gereken bir gelişme daha kaydedilmiştir. Bu gelişme, kurumların, insanın toplumsal yaşamında görülmeye başlanması ve etkin hale gelmesi ile eşzamanlı hatta onun doğurgusudur. Bu gelişme, eğitimin resmi olmayan kaynakların denetiminden ve yürütmesinden çıkarıp devlet denetim ve yürütmesi altında bu hizmeti yürüten ve " okul " olarak tanımlanan kurumların düzenleme ve yürütmesine verilmesidir. Kurumsallaşan insan, yaşamının her evresinde olduğu gibi eğitim etkinlikleri de artık kurum işlevleri arasında sayılmaktadır.

Okul adı verilen kurumların resmi nitelikli birer oluşum olarak belirmesi ve devletin ideolojisini yaygınlaştırmakla görevli hale gelmeleri bu noktada bir konuya daha tartışma gündemine getirmektedir. Bu konu, devletin niteliğidir. Bu konu, eğitim ve öğretim kurumları aracılığıyla devletin belli ideolojileri etrafında insanları birleştirmesi nedeniyle önemlidir. Devletin ideolojisinin temeli nedir sorusu bu açıdan önem kazanmaktadır.

Devletleşme ve bunun uzantısı olan uluslaşmanın insanların nicel olarak büyük ortaklaşmalar kurmalarını ifade eden toplumsallaşma boyutlarıdır. Ancak, insanları toplumsallaşma boyutunda bir araya getirmek için belirli bir güdüleyici güce gereksinim vardır. Bu gücün, tek tek bireylerin ya da grupların sahip olamayacağı kadar üstün yaptırım ve etki gücüne sahip olması

gerekliliği kaçınılmazdır. Bu nedenle ulustan ve özellikle devletten sözederken öncelikle değinilen yaptırım gücüne sahip bir iradeden sözedildiği açıktır. Bu güç, kurumsallaşan insan döneminde tanrısal nitelik ve güçlere sahip krallar ya da kabile reisleri vb. tarafından temsil edilmiştir.

İnançlar ve korkunun, bu dönemlerde insanlar üzerinde önemli bir biraraya getirici - diğer anlatımla toplumsallaştırıcı - etki yarattığı bilinen bir gerçektir (52). Bu nedenle bu dönemin eğitim ve öğretim kurumları öncelikli olarak devletin ve kurumlarının etki gücünü ve ideolojisini yaygınlaştırmaya yönelik olarak işlevlerle yüklenmişlerdir.

Aslında kurumsallaşan insan döneminde devlet, toplumsal yaşam içinde oluşmaya başlayan bir takım gelişmelere koşut olarak önemli bir gereksinmeyi karşılamaktadır. Bu gereksinim, toplumun giderek ayrıntılaşan uzmanlık etkinliklerini ve işbölümü içinde, birbirinden ayrılan toplumsal birimler arasında, yasaların iletişim özelliğine dayalı iletişim gereksinimidir. İleride daha ayrıntılı olarak değinileceği gibi, aşırı ayrıntılı işbölümü ve uzmanlaşma, toplumu oluşturan birey ve birimlerin ilgi alanlarını birbirinden çok farklı kılması nedeniyle, toplumu ayakta tutan iletişim ilişkilerinin zayıflamasına, giderek ortadan kalkmasına neden olmuştur. Toplumsal bütünlüğün temeli olan iletişimin ortadan kalkması ise toplum bütünlüğünün bozulması ve toplumsal çözülmenin başgöstermesine neden olur. Böyle bir tehlike başgösterdiğinde ise toplumu oluşturan birim ve bireylerin dışında bir toplumsal

varlığın birbirinden kopan birimler arasında çözülen iletişim bağlarını yeniden kurması ya da ayakta tutması gerekir. Bunu gerçekleştirecek olan toplumsal varlığın başarıya ulaşabilmesi için ise belirli bir yaptırım gücüne sahip olması vazgeçilemeyecek bir gerekliliktir.

İşte tartışılan devlet, kurumsallaşan, toplumsal yaşam içinde bir anlamda bu iletişim kurumu olma görev ve işlevini üstlenmiştir denebilir. Devlet bu işlevi ve görevi üstlenirken dinsel inançları ve eğitim, öğretim etkinliklerini birer iletişim aracı - ya da kanalı - olarak devreye sokmuştur.

Bu nedenle Kurumsallaşan İnsan dönemindeki eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin bir bölümü dinsel nitelikli devletin kurduğu okullarda yürütülmüştür.

c) Eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin Kurumsallaşan İnsan döneminde okullar aracılığıyla yürütülüyor olması eğitim iletişimi alanında yeni bir gelişmeyi müstulmaktadır. Bu gelişme " yazı " nın kurumsallaşan bir iletişim aracı olarak kullanımının ve " öğrenim " in, birer devlet kurumu olarak okulların tekelindeki eğitim iletişimi aracı olarak değerlendirilmesidir. Bir diğer anlatımla yazı, bu kurumlar aracılığıyla bir " resmi iletişim kanalı " niteliği kazanmıştır. Okullarda uygulanan eğitim-öğretim-öğrenimin ilk adımı yazıyı öğrenmek olmuştur (53).

Yazma ve okuma öğrenimi devletin niteliğiyle bağıntılı olarak ve ideolojisine koşut olarak dinsel nitelikli ancak devlet tekelinde bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinliği olarak değerlendirilmiştir. Kısaca yazma ve okuma henüz " yaygın kullanıma açık " değildir. Bu özellik yazma ve okumayı beceren

kişilere bir din adamı ve aynı zamanda da bir devlet adamı olma şansını tanımıştır (54). Bu özellik aslında yazının 'iletiyi kalıcı kılma' sı bir diğer anlatımla da iletiyi 'ölümsüzleştirme' sinden kaynaklanmaktadır (55). Yazı yazma ve okuma kişiye bir tür doğa üstü güçlere sahip olma özelliği sağlamıştır. Bu ise herkesin okuyup yazamaması karşın yazıcının bu yeteneğe sahip olmasına ve yazının doğa üstü niteliğe sahip bir araç olarak görülmesine bağlamak olasıdır.

Bu saptamalardan Kurumsallaşan İnsan döneminin okullaşan eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin ilk adımı, yukarıda sözü edilen iletişim kanalını açmaya, okuma ve yazma öğrenmeye yönelik olduğu anlaşılabilir. Bu aşama aslında, çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin ilk adımı olan ileti ya da bilginin kalıcılığının sağlanmasını prensip edinmesi nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir.

Yazıcı okullarının eğitim-öğretim-öğrenim etkinlik ve yöntemleri üzerinde de bu noktada durmakta yarar vardır. Yazı yazma ve öğretiminin yöntemi ise yine usta çırak ilişkisi içinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (56).

Kurumsallaşan İnsan döneminin yazıcı okulları, yalnızca rahip ya da memur olacak erkek çocukları için kurulmuş kurumlardı (57). Bu da yazı yazma ve öğrenme etkinliğinin dinsel nitelikli devletin tekelinde olmasının da bir göstergesidir.

- 
- (54) KORKMAZ ALEMDAR ; Haberleşme Tarihi, Ankara, İ.T.İ.Akademisi Yay., Ankara, 1980, s.5.  
 (55) CHILDE ; a.g.k., s.189.  
 (56) BENDING ; a.g.k., s.138.  
 (57) A.g.k.

Bu okullarda uygulanan eğitim ve öğretim yöntemlerinin temel prensibi bir taş parçasına yazılmış yazıyı, zank ve mangal kömüründen yapılan mürekkep kullanarak kireçtaşı parçalarına kopya etmektir. Okullardaki erkeklerin yaşı büyüdükçe, bütün belgeleri papirüs sayfalarına kopya ederler ve daha öncekiler gibi, onları da yüksek sesle ve makamla okurlardı. Görülen şu ki, Mısırlı çocuk kendi kitabını başkalarından kopya ederek yapar ve bunları ezberlerdi. Böylece bir eğitsel iletişim ve yöntem kavramı kurulmuştu.

Tüm bu anlatılanlardan çıkarılabilecek sonuç olarak Kurumsallaşan İnsan döneminde, eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri adına kaydedilen gelişmeler şöyle sıralanabilir :

- Kurumsallaşan İnsan döneminde, toplumsal alanda yaşanan gelişmelere koçut olarak eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri, okul adı verilen fiziksel mekanla sınırlı bir iletişim ortamı içinde kurumsallaştırılmıştır.
- Bu eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi ortamında henüz eğitim-öğretim-öğrenim uygulamalarının ilk adımı olan okuma yazma öğretilmektedir. Bu etkinlik, eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri için gerekli olan iki gereksinimi karşılamaktadır. Bunlar :

- i. Yazının öğretim ve öğrenimi ile eğitsel nitelikli iletişime, değişmeden kalıcılık olmağı tanınmıştır. Böylece bilginin değişip bozulmadan kuşaktan kuşağa aktarımı mümkün olabilmıştır.
- ii. " Etkili eğitsel iletişim " için kalıcı eğitsel ileti mutlak bir gereksinimdir. Eğitsel iletişimin kalıcılığı ile etkisinin

kalıcılığı doğru orantılı olarak artar ya da azalır. O halde, yazılı eğitsel iletinin kalıcılığı ile iletinin etkisinin kalıcılığı ile doğru orantılıdır.

- Kurumsallaşan insan dönemi devletin, eğitimin insanları etkilemedeki gücünü kavramış olmasından ötürü, eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerine elattığı ve bu etkinlikleri düzenlemeyi tekeline aldığı dönemdir. Bu davranış, dinsel devletin eğitim alanında da dinsel içerikli eğitim programlarını ön planda tutması sonucunu doğurmuştur. Yazıcılık okullarında okuyanların birer din - ve aynı zamanda da devlet - adamı olmaları bu savı destekleyen temel göstergelerdir.
- Bu dönemin eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin bir diğer alanında pratik yaşam bilgilerinin eğitim-öğretim-öğreniminde de toplumsal yaşamda görülen kurumsallaşma eğilimine koşut gelişmeler görülür. Bir sonraki dönemde temel karakteristik olan teknolojik gelişme ve endüstrileşmenin ilk temel adımı bu dönemde atılır. Ancak bu alandaki bilgi ve verilerin yazı kullanarak kalıcılığının sağlanmasını ulaşılabilen kaynaklar ışığında ileri sürülebilir. Dahası teknoloji ile ilgili bilgilerin öğretimi için, fiziksel mekanla sınırlı ve herhangi bir özek tarafından programlanmış bir okuldan da sözedilemez. Bu alandaki eğitim-öğretim-öğrenim, sözlü iletişim kanalıyla kuşaktan kuşağa aktarılan, gözlemler ile desteklenen ve deneme-yanılma yolu ile sahip olunan bilgilere dayalıdır.
- Bu öğrenimin okul içi-örgün- eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin, program temelini yazı öğretmeye yönelik olması yanında bir başka özelliği de yaygın bir eğitim talebini karşılamak amacıyla yapılmış olmamasıdır.

Ancak kurumsallaşma döneminin bu ilk aşamalarında, bu döneme kadar olduğu gibi insanın yaşamında olagelen her gelişmenin tekelinde yatan prensip öncelikle insan yaşamını iyiye götürücü olmak, onun yararlanmasına, mutluluğuna hizmet etmektedir. Bu temel prensip doğrultusunda, kurumsallaşma etkinlikleri de başlangıçta insan yaşamında sorunları en aza indirmek ve onun daha az mücadeleli, daha rahat ve daha mutlu olmasına hizmet etmiştir. Ancak kurumsallaşan insan döneminin ikinci yarısı olarak tanımlanabilecek kesitinde kurumsallaşma etkinliği ve dolayısıyla da kurumlar insana katkıda bulunmayı bir kenara bırakıp öncelikle kendi yararlarına, kurumlardan yararlananların gereksinmelerinin önüne çıkarmaya başlamıştır.

Sözü edilen değişim öncelikle sosyal iradeyi temsil eden yönetimin işleyiş prensiplerinde görülmüştür. Yönetim kurumunun işlevi başlangıçta halkı bir arada, bir bütün olarak tutmaktır. Ancak sözü edilen dönemden başlayarak yönetimin temel prensibi halkı kendi çıkarlarına hizmet etmek için çalıştırmaya daha fazla ağırlık verir olmuştur. Bu anlamda kurumların ve bu kurumların en gelişmiş olan devletin, toplumun dışında ve üstünde bir kurum olması ile son haddine ulaşmıştır (58).

Sözü edilen kurumlar başlangıçta toplumun varoluş ve varlığı için önemli bir işlevi, iletişim, iletişim kurumu olma işlevini üstlenmişlerken, şimdi toplumun yararına kurdukları iletişim ağını kendi varlıklarını sürekli kılmak için değerlendirir hale

---

(58) GHILDE ; a.g.k., s.156.

gelmişlerdir. Bu kurumlar - başta devlet olmak üzere - bu yönleri gereği toplum yaşamı içinde önemli ve saygın bir yere sahip olmuşlardır. Ancak yönetim işlevini üstlenen bu kurumlar aynı zaman sürecinde toplum içindeki iletişim bağlarını kurma ve ayakta tutup işletme tekeli de ellerinde toplamış oluyordu. Böylelikle de toplumun yaşam ilişkilerini denetleme ve yönlendirme olanağını elde etmiş oluyorlardı.

Yoğun uzmanlaşma toplumu oluşturan bireylerin ilgi alanlarının giderek daralması, yeni yetişen kuşakların bu daralmış ilgi alanlarının dışında kalmasına zorunlu kılmıştır. Bu ise toplumun karşılaştığı iletişim kopukluğu kaynaklı sorunların ardına bir yenisini eklemiştir. Toplumsal iletişimin kopuşu geleceğin toplumu olan genç kuşaklarla iletişimin de kopuşudur. Bu ise toplumsal çözülmenin gelecekteki tarih açısından da geçerliliğini ve bu tehlikenin daha da belirginleşmesi demektir.

Bu noktada yönetim yine tehlikenin bilincine varmış ve bu tehlikeyi gidermenin kendisinin toplum üzerindeki etkisini daha da güçlendireceğinin farkına varmıştır. Bu etki gücü hem toplumda doğan gereksinmeyi karşılıyor ve bu nedenle de saygınlık kazanıyor olmasına hem de toplumun önemli bir kesitini daha etkisi altına alıyor olmasına bağlamak olasıdır. Bu noktada yönetimin gereksindiği destek yine bu çağa damgalarını vuran kurumlardan gelmiştir. Daha önceleri yaşam içinde resmiyetten uzak bir süreç olarak işleyen eğitim süreci artık yönetimin destek ve denetimi altında yapay bir süreçtir. Eğitim süreç ve uygulamalarının devletin tekeli hatta denetimi altında tutulmasının ve bu nedenle devletin ideolojik çabasını yürüttüğü araç, kurum ve hepsinden önemlisi bir medya olması prensibinin tarih sürecindeki temeli de atılmış olmuştur.

Bu yönetim işleyiş prensibinin temelinde işe şu basamaklar yatmaktadır ;

- Toplumunu oluşturan bireyler hemen her yaş kategorisinde ayrı ayrı düzenlenmiş programlar doğrultusunda ve sınıf adı verilen ortamlarda kümelenmişlerdir.
- Bu ortam aynı zamanda onların kurumla olan ilişkilerinin sürecinde ailesinin etkisini hemen hemen sıfıra indirgemektedir.
- Sınıf duvarlar onların yaşamla olan ilişkilerini de eğitim-öğretim-öğrenim sürecinde en aza indirgemelerine neden olmaktadır.
- Dış dünya ile tüm ilişkileri koparılmış olan toplumsal birey adayı artık bu çatı altında kendilerine sunulan ideolojinin yönlendirmesine tümüyle açıktır.
- Bu kanal açıldıktan sonra da zihinlere işlenen yapı ve davranış kalıpları, istenen biçimlerde aktarılabilmektedir.

Bu süreç, bireyin en fazla bilgi gereksinmesi duyduğu çocukluk dönemlerinden başlayarak en yetişkin ve en verimli dönemlerine kadar süregelmekte ve tek tip kafa yapısına sahip bir toplum birimi olarak bu kurumlardan ayrılmaktadır.

Okul adı verilen bu kurumların sahip olduğu etkileme gücü aracılığıyla topluma yeni katılan bireylere yönetim ve onun uzantısı olan devletin gerekliliğinin kabul ettirilmesi; bunun yanında ona itaatın kaçınılmaz bir gereklilik olduğu bilinci kolayca aktarılabilmektedir.

Eğitim ve öğretimin bütünleştirici ve uyumlu-  
laştırıcı etkisi toplum geneline yönetildiğinde bir  
başka gelişme oluşmaya başlamıştır. Bu gereksinim, bu  
dönem içinde henüz, daha çok yönetilenin duyduğu bir  
gereksinimdir.

19. yüzyıl başları toplumlar genelinde yönetim  
kademeleri, devlet ve kurumlarına toplumsal tepkilerin  
başladığı dönemler olmuştur. Bu tepkiler hem düşünsel  
hem de eylemsel düzeyde gerçekleşmiştir. Bu tepkiler  
giderek çatışma düzeyine ulaşmış ve geniş kitlelerin  
deşteğini görmeye başlamıştır. Toplumları oluşturan  
katmanlar arasında gözlemlenen bu devrim sonuçta top-  
lumsal düzenin oluşturulmasına ve kabul ettirilmesine  
yarayan toplumsal düzenleme ve eğitim anlayışının iş-  
leyişi ve kurumlarını da kapsayan bir değişim süreci  
içine girmiştir. Bu değişim başkıcı devlet anlayışının  
yerini toplumsal devlet anlayış ve uygulamalarına bı-  
rakması olarak tanımlanabilir (59). Bu değişim ve ge-  
lişmeler sonuçta devletin denetimi ve tekelinde bulu-  
nan eğitim kurumlarını artık yalnızca yönetimin hiz-  
metinde birer kurum olmaktan çıkmış, tüm toplumun  
hizmetinde kurumlar haline getirmiştir. Aslında bir  
ynd ile bu toplumsal gelişmeler toplumun yönetimini  
stlenen kurumların etki alanlarını daha geniş kitle-  
lere yayma olanağını sağlamıştır.

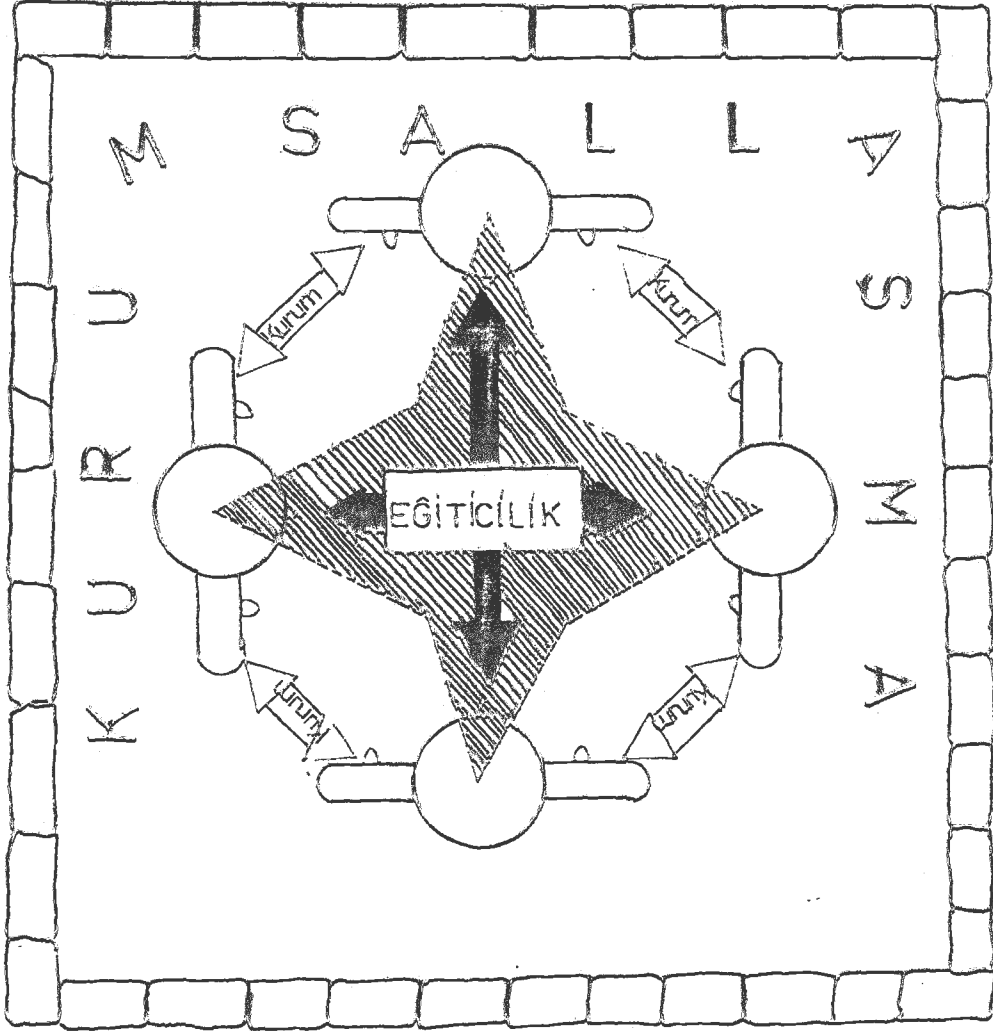
Kurumlarla Mücadele Eden İnsan döneminde eğitim-  
Öğretim-ğrenim iletişimi adına önemli bir gelişmeden  
bu aşamada szetmekte yarar vardır. Bu da baskı maki-  
nasının bulunuşudur. Bu gelişmenin temel yararı eğit-

---

(59) METİN KAZANCI ; Halkla İlişkiler Açısından Yne-  
tim ve Yönetilenler, Ankara Universitesi  
Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. No: 417,  
Ankara, 1978, s.5.

sel iletinin - diğeri bir deyişle bilginin - geniş kitlelerin yararına sunulması olmuştur. " Eğitimde en önemli değışikliği getiren şey nedir diye sorulursa çok kişi bunun ' matbaa ' nın bulunması olduğıu yanıtını verir. Yazıların baskıyla çoğalması, eğitimi güçlendirmiş ve böylece önemini, her okuyan açıkça kavrayabilmiştir. Ancak, basılmış yazının yeni düzenlenmiş ilkokullarda, büyük sınıfları yaratmanın yanında, eğitim üzerinde açık bir etkisi olmamıştır. Baskı sanatının bulunuşu görülmeyen bir etken üretmiş, bunun sonraki yüzyıllardaki etkisi büyük olmuştur. Söz konusu etken, basılı resimlerin kullanılmasındır ... " (60).

Bu saptamadan da anlaşılacağı gibi baskı teknolojisinin eğitim-öğretim-öğrenim iletişimine yaptığı ilk etki, sınıfların büyümesi ve eğitimden-öğretim-öğrenimden yararlanan insan sayısının artması olmuştur. Diğeri bir anlatımla katkı " nicel " olmuştur. Faydalanılabilen ' paketli ileti sayısı ' arttığı oranda bu iletinin hedefinde de artış kaçınılmaz olmuştur. Matbaanın bulunuşunun diğeri bir önemi de okuma ve yazma etkinliğini bir azınlığın uzmanlık alanı olmaktan çıkarması ve eğitim, öğretim ve öğrenimin " yaygın " laştırılması olmuştur. Matbaa aracılığıyla yazılı ve kalıcı ileti üretimi uğraşısında hem emekten hem de zamandan birikim olanağı artmıştır. Bu gelişmelerin ' iletinin standartlaştırılması ' nı gerekli kıldığı da bir gerçektir. Bu halde iletinin etki alanının genişliği ile iletinin tektip hale gelmesi arasında bir tür doğru orantı kurmak yanlış olmayacaktır. Bu özellik bir sonraki aşamada değinilecek olan kitle kavramı ile kitle iletişiminin ilk adımı olması nedeniyle daha ayrı bir önem taşımaktadır.



**ŞEKİL : 8 Kurumlarla Mücadele Eden İnsanın İletişim İlişkileri**

Şekil : 8'de de görüldüğü gibi kurumlarla mücadele eden insan artık kurumsal yapıların kendilerine çizdiği sınırlar içinde yine kurumlar aracılığı ile yüz yüze iletişime yönelmektedir. Şekilden de görüldüğü gibi insanların ilgileri eğitim iletişimi aracılığıyla birbirlerine dönmüştür. Bu şekil değinilen özelliklerinden ötürü insan yaşamındaki kitleselleşmeyi ifade ediyor denebilir.

## 7. ENDÜSTRİLEŞMENİN YARATTIĞI ÇAĞDAŞ YAŞAM KOŞULLARI İLE MÜCADELE EDEN İNSAN DÖNEMİ

Bir önceki aşamada beliren toplumsal çatışmalar sürecinde endüstri devriminin gerçekleşmesi bir yandan varolan çatışmaları şiddetlendirmiştir. Bununla birlikte yönetim kademelerine, amaçlarına ulaşma yolunda yeterli ortam ve olanakları da sağlamıştır.

Endüstri devriminin doğal ve gözlenebilen sonuçlarından biri yerleşim merkezlerinde ve sanayileşmenin özeği olan kentlerde büyük bir insan topluluğunun toplanmasını koştullamıştır. Bu gelişme, yönetici güçlere eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi kanalından daha fazla sayıda insana seslenme olanağı tanımış olması açısından önemlidir. Bu dönemde sözü edilen yönetim kademelerinin, kitle niteliği kazanan insan topluluklarını etkilemede gözlediği kolaylıklar nedeniyle - eğitilme ve öğrenmeyi özendirmek, bu alanda oluşan gereksinmeyi körüklemek ve yaygınlaştırmak ve böylece yönetilen kitleleri kendi denetimleri ve düzenlemeleri altındaki eğitim kurumlarına daha fazla çekme çabası içinde oldukları bilinmektedir.

Aslında, ilk bakışta, çağdaş yaşam koşulları ile mücadele eden insanını, kurumlarla mücadele eden insandan farklı düşünmek pek olası değildir. Farklılık kurumların yerini gerek yaşı, gerek amaç ve gerekse

işlevlerindeki farklılığın bu kurumların çatışı altında toplanmış olan insanlarda yarattığı yeni mücadele hedeflerinden söz etmek olasıdır.

Bu dönemin ilginç bir tarafı da dinsel kurumların açtığı eğitim kurumlarının ya geçerliklerini, yetkinliklerini büyük oranda yitirmiş olmalarını ya da tümüyle ortadan kalkmalarınıdır. Artık toplumu düzenlemek için yöneticiler sırtlarını eskiden dayadıkları güç din kurumları değil sanayi kurumlarıdır.

Bu dönemin geniş kapsamlı bir dökümünün yapılması halinde şunlar ileri sürülebilir :

- Bu dönemin insanı yaşamını sürdürebilmek için toplumsallaşma gereksinmesini, sanayi kurumları olan fabrikalar ve sanayileşmenin doğurgusu olan diğer yan kurumlarda, bu kurumlara katılarak karşılayabilecektir.
- Bu kurumların en büyüğü Devlettir.
- Devlet etki gücünün sürekliliğini sağlayabilmek zorundadır. Bunun için etkilene ve güçlü olmak olanağını elde etmelidir. Ancak bu dönemde sözü edilen olanağa ulaşma yönteminde önemli değişiklikler gerçekleşmektedir (61).
- Devlete yönettiği kitle üzerinde etkili olma olanağını sağlayan en önemli kurumlardan biri eğitim kurumları olmuştur. Diğer bir anlatımla baskıcı devlet anlayışının ikinci plana düşmüş ve ideolojik çabanın birincil plana yükselmiş bir etkileme yöntemi haline gelmesinde eğitim kurum ve etkinliklerinin etki gücünün baskı yönteminden daha etkili olmasının önemi büyüktür.

---

(61) KAZANCI ; a.g.k., s.3.

Sanayi devrimi adı verilen bu değişme, insan yaşamını basit açıklama ya da yargılarla irdelenemeyecek denli büyük ve kapsamlı sorunlar ve değişmeleri koşullamıştır. Hergeyden önce insanoğlu üretim çabası için gereksindiği zamanı daha da uzatmak zorunda kalmıştır. Bu, kurumsallaşan insan döneminde başlayan, kurumlarla mücadele eden insan daha ayrıntıya inen işbölümü ve uzmanlaşmanın, Endüstrileşmenin Yarattığı " Çağdaş Yaşam Koşullarıyla Mücadele Eden İnsan " döneminde daha ayrıntıya iner hale gelmesiyle açıklanabilecek bir durum olmuştur.

Endüstrileşmenin koşulladığı ayrıntılı işbölümünün kendi payına düşen alanında daha fazla uzmanlaşmayı gereksinen ve bu alandaki uğraşlarına daha fazla zaman ayırması gereken insan ve üretim etkinlikleri dışında kalan yaşamı için ayırdığı boş zamandan daha fazla özveride bulunmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Çocuğa uygulanan aile eğitimi etkinlikleri ise bu boş zamanlar içinde yürütölen etkinliklerden olduğu açıktır. Aileyi oluşturan iki önemli unsurun, ana ve babanın birlikte çalışma zorunluğu, bu iki unsurun da boş zaman bulamama sorunu olması demektir. Bu ise ailenin çocuk üzerinde daha az aile eğitimi uygulayabilmesi demek olmuştur. Günümüz toplumlarında giderek yaygınlaşan " Anackulu " adlı eğitim kurumlarının temel doğuş nedeni, gereksinilen ancak karşılanamayan aile eğitimi gereksinimini, devlet eli ya da denetiminde olmak koşuluyla, yapay olarak karşılamak olduğu böylece açıklık kazanmaktadır. Devlet, belirtilen yapma ana ve ailelerle insan yaşamına daha derinlemesine nüfuz etmiştir. Ancak bu yapma ana ya da aileler, topluma girmeye aday bireylere, ailenin yüceliği ve kutsallığı yanında hatta daha fazla devletin niteliklerini aktarmakla yükümlü olmaktadır.

Devletin yeni yetişen kuşakların üzerindeki denetleyici, yönlendirici ve kendini tanıtırıp kabullendirici çabası bu eğitim aşamasından sonra hemen her eğitim-öğretim-öğrenim aşamasında da sürmektedir.

Devletin bu çabasının ilk mantıksal açıklaması hedef öğrenci kitlesine, bu kitlenin koyduğu sınırlamaları kabul etmeleri sağlanmış olmaktadır. Düzen fikrinin aşılama için de öncelikle bu kitlenin, belirli zaman ve ortamlarda gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri okul adı verilen ortamlarda ve günün belirli saatlerinde, belirli bir düzen içinde gerçekleştirilir. Gereksinilen bilgiyi edinmek için ilgili kurum tarafından belirlenmiş zaman ve ortamlarda olmak gereklidir. Bu zaman kesitleri dışında, ve konan koşullara uymadan bu kurumlarda bulunmak bilgi gereksiniminin karşılanmaması ile sonuçlanır. Sözü edilen bilgiyi edinmek, toplumda belirli roller üstlenmenin, diğer bir anlatımla topluma katılmanın ön koşulu olduğu düşünülürse, bu bilgiyi edinmemiş kişilerin toplumda roller dağıtılırken, bir rol üstlenip topluma katılamama tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır.

Bu yaşantıların bir başka görünümü de şudur ; devletin yönetileninden istediği kişilik ve davranış yapısını benimsemek gereklidir, temeli onun koyduğu düzene uyum sağlamak gereklidir. Aksi takdirde, devletle uyum sağlamış kişilerin oluşturduğu toplumun ve devletin koyduğu kurallara göre düzenlemiş olarak yaşamın dışında kalmak sözkonusudur. Bu ise bir insan olarak yokolmak anlamına gelir.

Bu dönemin devlet yanında ve hatta en az onun kadar etkin bir başka kurumu da, bu döneme adını koymuş olan endüstri kurumları, diğer bir anlatımla fabrikalardır. Bu iki kurum - devlet ve fabrikalar - toplum içinde gösterdikleri etkinlikler açısından

güzel bir eşgüdüm örneği sergilemişlerdir. Daha önceki dönemde sırtını baskı gücüne ve dine dayamış ve bu kurumlarla eşgüdüm kurmuş olan devlet bu dönemde de fabrikalarla dayanışma içine girmiştir. Bu nedenle de bu dönemin eğitim etkinliklerinden ve işleyişinden söz ederken endüstrinin bu alana etkilerinden söz etmek gereklidir. Endüstri devrimi ile, topraksız köylülerin kasaba ve kentlere göç etmeleri ile büyük boyutlu bir nüfus artışının olduğu belirtilmişti. Bu gelişmenin ise fabrikada çalışacak işçi talebini karşılamaya yeterli olduğu açıktır (62).

Bu aşamaya kadar yapılan açıklama ve saptamalarda, eğitim ve öğretim etkinliklerine yaklaşımların daha çok devlet denetimi ve yönlendiriciliği, eğitimin ve öğretimin devlet ve kurum çıkarları açısından önemi vurgulanmıştı. Ancak, endüstri devriminin gerçekleşmesi bu noktaya daha farklı yaklaşımların da belirlemeye başlamasını gerektirmiştir. Bu gelişme ile eğitim ve öğretim etkinliklerinin yanında öğrenme etkinliklerine de ayrı bir önem kazanmasını sağlamıştır demek hatalı olmayacaktır.

Endüstri devrimi, insanların önceki dönemlerle karşılaştırıldığında daha farklı yaşam koşulları ve ortamlarında yaşamalarını, daha farklı iletişim ilişkileri içine girmelerini ve bilgiye daha farklı biçim ve yoğunluklarda gereksinim duymalarını koşullamıştır. Örneğin insanların küçük nüfuslu ve bir arada yaşanan köy ya da kasabalarda yaşamak yerine büyük nüfuslu ve dağınık yerleşim merkezleri olan kentlerde yaşamak durumunda kalmışlardır. Kenttsel yaşamın koşulladığı

---

(62) ENCYCLOPEDIA BRITANNICA ; s.999.

yerleşimin dağınkılığı insanları birbirleri ile iletişim kurmak için belirli iletişim ve ulaşım araçlarını bulup geliştirmeye yöneltmiştir. Sanayi devrimi, üretim tekniğinde kökten bir değişme anlamına gelmektedir... Üretim tekniğindeki bu devrimsel değişimin, ekonomik ilişkilerin değişmesine yolaçması doğaldır. Gene her ekonomik ilişkinin gereksindiği bir ulaştırma tekniği, bir iletişim tekniği olduğu vurgulanmıştır.

Sözü edilen yeni yaşam biçim ve koşulları insanların eğitim ve öğretim etkinliklerinde eskisi ile karşılaştırıldığında daha fazla ve derinlemesine bilgi edinmeye zorlamıştır. Birçok bilim dalının alanyazınında " bilgi patlaması " olarak anılan toplumsal gelişmenin endüstri devrimi ile eşzamanlı olmasının temel nedeni de yeni yaşam koşullarına uyum sağlamada bilgiye duyduğu gereksinimin daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişme, eğitim ve öğretim etkinliklerinin yanında öğrenim etkinlik ve kavramının daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur.

Yoğunlaşan ve yaygınlaşan bilgi ve öğrenim gereksiniminin, döneme adını veren endüstri gelişmelerine de etkiyip, endüstri kurumlarını bu gereksinimi karşılayacak teknolojiyi üretmeye güdülemesi doğal bir gelişme olarak kabul edilmelidir. Bunun sonucu olarak da değinilen dönemde hızlı bir bilgi toplama ve toplanan bilginin en geniş kitleye en hızlı şekilde yayma bu çağda, iletişim adına önemli gelişmelerin gerçekleştirilmesine neden olmuştur denebilir. Özellikle teknolojinin iletişim etkinlikleri içinde daha yoğun kullanımı ile bu çağ yeni bir tanıma kavuşmuştur; İletişim Teknolojisi Çağı ya da kısaca İletişim Çağı.

Bu dönemin insanının sözü edilen bilgiyi ve öğrenme gereksiniminin karşılanabilmesi için teknoloji bu alana birçok katkıda bulunmuştur. İnsanın dış

dünyaya açtığı hemen her algı ve duyum kanalından insanın bilgi ve öğrenme gereksinimini karşılayacak araçları bu dönemde üretilmiştir. Kitle İletişimi kavram ve araçları da bu çağın bir özelliğidir (63).

Bu uygulama ve etkinlik alanı insanın dış dünyaya açılan en duyarlı iki algı kanalına en fazla araçla seslenme olanağı tanınması açısından önemlidir. Endüstrileşmenin yarattığı Çağdaş Yaşam Koşulları ile Mücerri Eden İnsanın kentsel yaşam ortamında giderek daha fazla 'anonimleşen' ilişkile içinde bu etkinliklerin işlev ve değeri de göreceli olarak artmıştır. Bu araçlar aracılığıyla dağınık yerleşim alanlarında yaşayan insanlar arasında, bilgi alışverişine dayalı ortaklaşma, bir ortak yaşam kurabilmek olası hale gelmiştir. A. Toffler, bu gelişmeyi şöyle değerlendirilmektedir ; " ... Teknosfer zenginlik üretip dağıtır, birbirine bağlı binlerce örgütüyle sosyosfer bireylerle, toplumda oynayacakları rolleri dağıtır. Sonuçta Enfosfer de bütün sistemin işlemesini sağlamak için gerekli olan bilgiyi dağıtır. Üçü bir arada, toplumun temel yapısını oluşturlar ... " (64).

Kısaca özetlemek gerekirse bu dönemin insanı yaşam ve yerleşim özellikleri gereği, yaşamı için temel gereksinimlerinden biri olan iletişim ilişkilerini kurmada önemli sorunlarla karşı karşıya kalırlar. Bu gereksinimin karşılanması aşamasında önemli bir diğer gereksinim de haberin ya da bilginin çok geniş kitlelere, olası en kısa sürede ulaştırılabilmesi olmuştur. Bu nedenle de teknolojinin ve endüstrileş-

---

(63) AYSEL AZİZ ; Radyo ve Televizyona Giriş, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Basın Yayın Yüksek Okulu Yay., No; 4, Ankara, 1976, s.1.

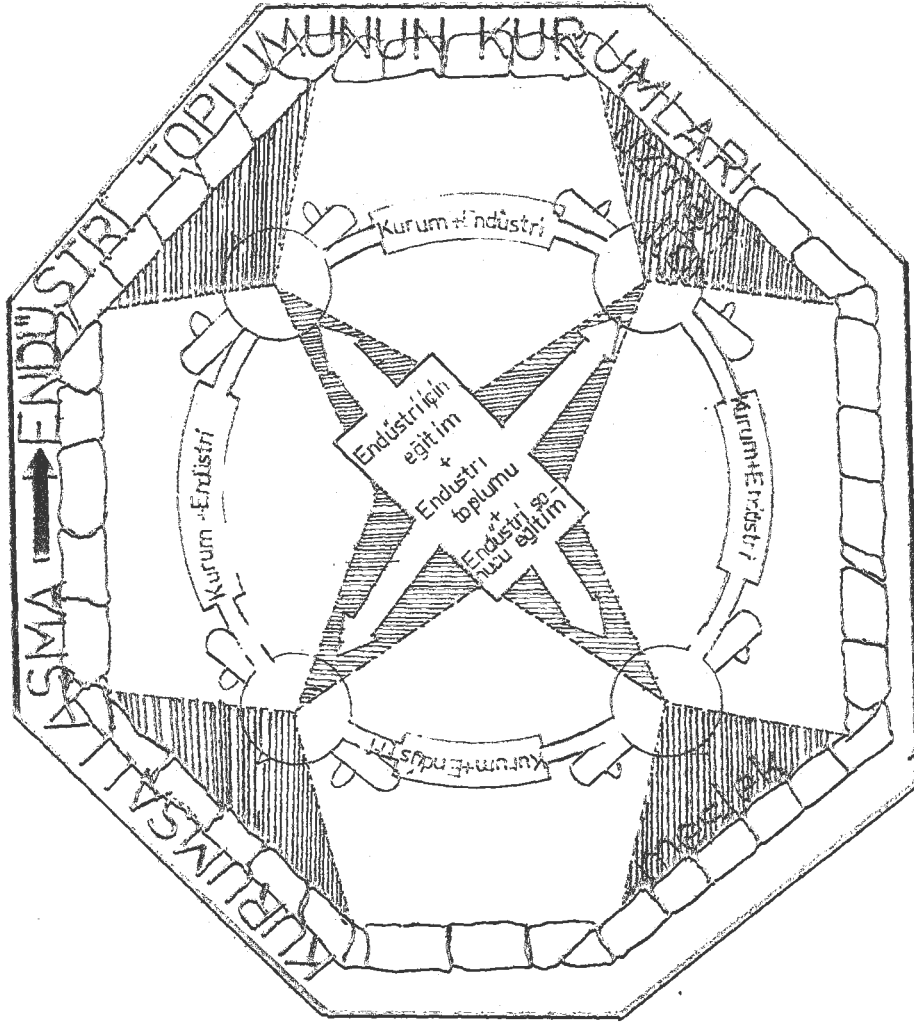
(64) TOFFLER ;

menin doğurgusu olan araçları bu gereksinimi gerektiği biçimde karşılamak için işe koşturmuştur.

Bu dönemin eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinliklerine bakıldığında ise şu özellikleri gözlemek olasıdır ;

- Bu dönemde insanların bilgi edinmesindeki temel dürtü yönetimin insanların etkileyip kendi ideolojisi etrafında bütünleştirme, toplama gereksiniminin yanında insanların da bu dönemde yaşamlarını sürdürebilmek için bilgiye daha çok gereksinim duymasından kaynaklanmaktadır.
- Bu dönemde bilginin hızla toplanıp hızla ve en kitleye yayılımı önemli bir gelişme olmuştur.
- Bu dönemin bir diğer özelliği de, işbölümü ve uzmanlaşmanın giderek daha ayrıntılı hale gelmesinin sonucu olarak belirli alanlarda daha derinlemesine bilgiye daha yüksek düzeyde duyulan gereksinimdir. Bu nedenle insanlar için ' yüksek öğrenim ' gereksinimi, diğer dönemlerle karşılaştırıldığında daha fazladır ve daha yaygındır.
- Uzmanlık düzeyinde bilgi gereksiniminin artması sonucunda varolan kurumların gereksinimi karşılamada gösterdiği yetersizlik karşısında, kitle iletişim araçlarının - teknik özellikleri gereği - sağladığı olanaklar bu araçların eğitsel amaçlı kullanımı daha önemli ve gerekli olmuştur.
- Bu dönemin eğitim ve öğretim-öğrenim amaçlı iletişim etkinlik ve uygulamalarında, teknolojik gelişmeye koşut olarak sağladığı bir diğer olanak da, bilginin saklanmasıyla kolaylaşmasıdır.

Endüstrileşmenin yarattığı çağdaş yaşam koşulları ile mücadele eden insanı için, içinde bulunduğu 20. yüzyılın son döneminde, iletişim teknolojilerinde gerçekleşen gelişmelere koçut olarak yeni yaşam etkinliklerinin ve biçiminin yerleşmekte olduğundan söz etmek olasıdır. Bu gelişme, en öz tanımıyla insan yaşamının " kitlesellik " özelliğinin ortadan kalkarak, giderek " bireyselleşme " sidir. Bu gelişmede iletişim teknolojisi ve etkinliklerinde gerçekleşen yeni yapılaşmaların etkin bir belirleyici olduğu açıktır. Bilgi toplamak ve saklamak artık belirli kurumların abonesi, bağımlısı olmadan, diğer bir anlatımla bir kurumun üyesi olmadan karşılanabilecek gereksinimler halini almıştır. Ev bilgisayarları ve ev videosu bu gereksinmeyi bireyin kendi kendine karşılamasına imkan sağlayacak denli küçülmüş, pratikleşmiştir. Artık gereksinilen bilgi ya da ileti kaset, disket ve benzeri üzerine " paketlenabilmekte " dir. Bu ise plan, program ve politikaları merkezsel tek bir kurum tarafından oluşturulan kurumların yürüttüğü eğitim-öğretim-öğrenim iletişiminin daha işlevsel ve etkin bir alan olması anlamına gelmektedir.



ŞEKİL : 9 Endüstrilesmenin Yarattığı Çağdas Yaşam  
Koşulları İle Mücadele Eden İnsanın İletişim  
İlişkileri

Kurumlarla mücadele eden insanlar kitleselleşme sürecinde aralarındaki iletişim bağlarını yoğunlaştırdıktan sonra bu yoğun iletişim bağlarının kendilerine sağladığı güçle kurumların getirdikleri

sınırlamaları ortadan kaldırmak için mücadeleye girişmişlerdir. Kitleleşme süreci, bir bakıma kurumlarla mücadelede insanlar arası güçbirliği ve örgütlenme süreci olmuştur denebilir. Ancak bazı benzerliklerine karşın doğa ile mücadele eden insan dönemindekinden farklı bir iletişim bağıntıları içine girmektedir. Burada iletişim bağları doğrudan değil Endüstrileşmenin yarattığı iletişimi teknolojisinin ürünü olan kitle iletişim araçları aracılığıyla gerçekleşir. Bunun yanında insanlar içinde yaşanan çağda henüz endüstrileşmenin yarattığı çağdaş yaşam koşullarına bir üstünlük de sağlayamamışlardır.

**III. İLETİŞİM YAŞANTILARI VE ARAÇLARININ  
EĞİTİM—ÖĞRETİM—ÖĞRENİM  
SÜREÇLERİ İÇİNDEKİ YERİ VE İŞLEVİ**

## 8. EĞİTİM – ÖĞRETİM – ÖĞRENİM SÜREÇLERİ

Çalışmanın bu bölümünde birinci bölümde belirtilen ve günümüze kadar gelen, insanın evrimleşme süreci ve bu süreçte eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri ve gösterdiği değişimleri hakkındaki değerlendirme ve saptamalar üzerine daha çok, bu süreçlerin işleyişi ve özellikleri üzerinde durulacaktır. Öncelikle eğitim-öğretim-öğrenim iletişiminin hedef aldığı çocukluk dönemi ve öğrenimi olanakları tartışılacak, ardından da eğitim-öğretim-öğrenim iletişiminde önemli bir nokta olan ' algılama ' ve algılamanın engelleri üzerinde durulacaktır. Bundan sonra ise eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi süreçlerinde işe koşulan iletişim araçlarının bu süreçlere etki ve katkıları saptanmaya ve değerlendirilmeye çalışılacaktır.

### A. COCUĞUN GELİŞİM SÜRECİ VE ÖĞRENME OLANAKLARI

İnsanoğlu gelişim süreci içinde " ... bağımlı-  
lıktan bağımsızlığa, bencil davranıştan işbirliğine  
doğru gelişir. Yetenekleri yalından karmaşığa, genel-  
den özale doğru bir ilerleme gösterir. Ölçsüz duy-  
gusal tepkilerden dengeli tepkilere doğru adımlar atar.

Davranışları tutarsızlıktan tutarlılığa doğru gelişir. Geliştikçe dürtü ve eğilimlerini dizginleyerek çevre gerçeklerine göre davranmayı öğrenir. Somut düşünmeden soyut ve mantıklı düşünmeye yönelir ... " (65). Özcesi, ilgi alanı, genelden özele doğru giderek açılan, genişleyen algı menzil alanını kapsamaya başlar. Bu genel gelişim çizgisi ise gösterdiği özgün nitelikleri açısından ; süt çocukluğu ( 0 - 12 ay ), özerklik dönemi ( 12 - 36 ay ), oyun dönemi ( 3 - 6 yaş ), ilkokul dönemi ( 6 yaş ve sonrası ) olmak üzere dönemlere ayrılır.

Çocuğun doğumundan sonraki dönemden başlayarak, dış uyarımların da etkisi algılama süreçlerini bu yeni yaşam koşulları dizgesinin iletilerini algılamaya açar.

Bu süreci uyarım ve algılama sonucunda öğrenme ve davranış geliştirme açısından ele alıp irdelemeye çalışıldığından, doğumdan sonraki ilk günlerde çocuğa gelen uyarımların çocuk tarafından fazlaca ayrıntılı olarak ve bir bütünlük içinde algılandığı söylenemez. Bu dönemde çocuğun gözleri henüz ya kapalıdır ya da bir algı merkezi olarak işlevlerini tam olarak yerine getirememektedir (66). Görsel duyum ve algı merkezleri ancak çocuğun gözlerinden sızan belli belirsiz bir ışık ya da karaltılardır. Bu merkezler ve beyindeki uzantıları bu dönemde yalnızca bu ışık demetlerini alıp, az da olsa, değerlendirebilmektedir. Ancak aynı zamanda bu merkezlerde bir işleyiş, bir çalışma ve alanlarında uzmanlaşma da başlamıştır. İşitsel uyarı-

(65) ATALAY YÖRÜKOĞLU ; Çocuk Ruh Sağlığı, Üçüncü Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Sosyal-Felsefi : 18, Ankara, 1979, s.15.

(66) BRONOWSKI - FISHER - HUXLEY ; s.271.

larda ise bu duyu merkezinde ilk anda yalnızca çok şiddetli ve belirgin, henüz sınırlı duyumsama olanağına sahip işitsel duyu organlarının zararını zorlayıp geçebilen işitsel uyarılardır. Deri, sargılanmadığı sıralarda gerçekleşen ısı değişmelerini ve dokunsal uyarıları algılayabilmektedir. Bu dokunsal uyarıların kişilere göre gösterdiği farklılıkları ile depolayabilmektedir. Bu dönemde en duyarlı duyu organı ve algı merkezi ağız ile ağız çevresindeki bölgede toplanmıştır. Gözleri giderek açılmaya başlar ancak yeterince duyarlı değildir. Kulakları da bu gelişim sürecinde aynı düzeyde algılama kapasitesine sahiptir. Eylem geliştirme ya da devinme ve bunlara bağlı olarak yer değiştirme yeteneği de son derece yetersiz ve denetimsizdir. Ancak ağız ve çevresindeki bölge bütün duyu merkezlerinin işlevlerini yetersiz de olsa karşılamaktadır. Çevresindeki herşeyi ağızıyla tanımaktadır (67). Ancak aynı zamanda diğer algı merkezlerinde de hızlı bir gelişme olmaktadır, uzuvlarında amaçlı ve daha denetimli eylemler oluşmaya başlar.

Bu noktada değişen ve gelişen uyarım kaynakları, bu uyarı kaynaklarının gösterdikleri uyarımların sonucunda algılama kapasitesinin gelişimi sürecinde ise beyin daha fazla bilgi biriktirebilmektedir. Bu ise zihinsel çalışmanın ve devinimlerin gelişiyor olması demektir. Böylece daha ayrıntılaşmış algılama ve daha yoğunlaşmış, karmaşıklaşmış zihinsel devinim demektir.

Bu gelişmeler çocuğun bir sabit nokta olmaktan çıkıp gezici hale gelmesi ile daha da hızlanacak, yoğunlaşacak ve gelişecektir. Bu aşamada çocuğun ana

---

(67) YÖRÜKOĞLU ; a.g.k., s.17.

kucağından günlük yaşamında hiç mi yer değiştirmediği sorulabilir. Çocuk ana ya da yakın çevresinin yardımıyla yer değiştirmektedir. Ancak sağlıklı ve yeterli bir çevre algılaması için çocuğun gözetmensiz, yönlendiricisiz olarak kendi olanakları ile yer değiştirmesi gerekliliği öğrenmenin temel koşulu olan " deneme ve yanılma " sürecinin temel gerekliliğidir.

Ancak bu aşamaya gelmeden önce tanıdığı, daha doğrusu çevredeki mekan ile ilgili olarak tanıdığı nesnelere kendi deneyimlerini oluşturmak için dokunur. İkinci aydan başlayarak yeni mekanın denenebilir gerçekleri çocuk için daha bir kavranabilir olmaya başlamaktadır. Çocuk, anasının kendi dışında bir varlık olduğunu görmeye ve algılamaya başlamaktadır. Kendi dışındaki dünyanın bilincine varması sürecinde, ana dışında kalan nesnelere daha bilinçli algılamaya başlar. Babanın algılanması, yakın çevrenin bilincine varılması, hergün ilişkide bulunduğu oyuncak, emzik, lazımlık vb. nesnelere algılanması başlar. Bir yandan da kendi bedeninin, uzuvlarının işlev farklılıkları açısından bilincine varması bu dönemde gerçekleşen süreçlerdir.

Onuncu aydan başlayarak gerek kavrama yeteneğinin gerek ayağa kalkıp durabilme ve tutunarak yürüyebilme yeteneğinin gelişmesi ile çevresindeki nesnelere kendi deneyimleri ile tanımaya, öğrenmeye başlar.

Çocuğun mekan içinde yer değiştirebilme olanağı ona ilk olarak yatağını ve yatağının özelliklerini ; sonra oyuncaklarını ; sonra da oda içindeki eşyaların işlevlerini öğretecektir. Ancak aynı süreç içinde oda ve ev dışında bambaşka özelliklere sahip, daha çok insandan oluşan, bunun yanında yepyeni iletişim ilişkilerinin kurulmasına gerektiren, yeni öğrenme ve davranış biçimlerini gerektirecek bir yaşamın olduğunu

pencereden ya da kısa ev dışı temaslarla germekte ve ancak bu yaşamı kendi deneyimleri ile kavrayıp öğrenmeyecektir. Bu noktada büyüklerinin öğretim çabasına gerek duymaktadır.

Kendi başına, dayanaksız devinebilme yeteneğini kazandığı 12-36 aylar arasındaki dönem onu tam anlamıyla olmasa bile bir oranda " özerkleştirme " ye başlar. Aynı süreç içinde uyarı türleri arasında bir bütünlük sağlamaya ve algısal esgüdüm yeteneği edinme işlemi de yerleşmeye başlar. Bu ise onda, edindiği deneyim ve izlenimler doğrultusunda gördükleri hakkında " kavram ve anlam yüklemesi " yapmasına olanak tanır. Bu bütünlük içinde algılayıp depoladığı, diğer bir anlatımla öğrendiği nesnelere bundan sonraki yaşamında da aynı birliktelik ve bütünlük içinde algılama gereksinimini doğuracaktır. Saati görüp ona dokunmak yanında onun tiktakını da duymak isteyecek, eğer saat, onun sesini duyamayacağı kadar uzakta ya da yüksekte ise saatin yanına kadar gidecek, saati almaya çalışacak, kulağına yakınlaştıracak ya da yakınındakilerden saati isteyecek ve gereksindiği algısal bütünlüğü kurmaya çalışacaktır. Bu davranış onun belirli bir nesneye bilinçli yaklaşım davranışını koşullayan ' seçici dikkat ve algı ' geliştirmesi demektir (68).

Çocuğun 12 - 36 aylar arasındaki bu özerklik dönemi bir yönüyle de anne kaynaklı toplumsal yönlendirmelerin ve sınırlamaların başladığı ve giderek de arttığı bir dönemdir. Çocuğun bu dönemi kayıtsızca yaşama eğilimine karşın anne bu eğilimi zaman zaman köreltici uyarılar göndermeye ya da davranışlar gös-

---

(68) ARTHUR T JERSILD ; Çocuk Psikolojisi, Çev: GÜLŞEREN GÜNCE, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yay. No:62, Ankara, 1979, s.208.

termeye başlar. Bu dönem çocuğun id'i doğrultusunda eyleme girmeye en fazla gerek duyduğu ancak süperego ile de en fazla karşı karşıya geldiği dönemdir.

Bu dönemde ocuk anne ve baba dışındaki bir takım kişilerle ve nesnelere de etkileşimlerini başlatır ve yoğunlaştırır, ancak bu etkileşimlere de tam anlamıyla hazırlıklı olduğu söylenemez. Bu dönemde kendi yaşıtları ile aynı ortamda bir araya konan ocuk, diğerleri ile oynamaya pek yanaşmaz. Çünkü algılama kapasitesi, aynı ortam içindeki yeni dikkat nesnelere - anne, baba ve yakınlar dışında - kabullenmeye hazır değildir ve aynı zamanda renme temelli toplumsallaşma dağarcığı içinde yeni insanlara yer yoktur. Çocuklar birbirlerini tanıyacak kadar geniş dağarcıklı toplumsallaşma aşamasının henüz başında oldukları için birbirlerine kapalı, egomerkezcil tepkiler içine girerler, oyuncaklarını birbirleri ile paylaşmaktan kaçınır, birbirlerine karşı savunmacı tepkiler takınırlar.

Aslında bu dönemde ocuk - hernekadar direnirse de - evre etkilerine daha açık ve duyarlıdır. evresini daha fazla algılamaya yönelebilmek için, geliştirdiği algı kanalları onun çevresinden daha fazla etkilenebilirliğini de kaçınılmaz kılmaktadır. Bu ise onun daha fazla ynlendirilebilmesini sağlamaktadır. Bu dönemde kavradığı daha doğrusu algılayıp depolayarak renebildiği bir başka uyarım da lme sayıları kavramadır. Babanın anneden uzun olduğunu, babanın sakallı ya da bıyıklı olduğu kısacası erkek olduğunu, annenin ise bir kadın olarak bundan yoksun olduğunu, annenin günün daha fazla evde olduğunun ya da babanın akşam hava karardıktan sonra eve gelebildiğini bu dönemde kavramaya başlar. lme ve karşılaştırma yeteneğinin gelişmesi sonucunda çocukta korkma davranışı da bu dönemde gelişir.

Özerklik döneminden sonra gelen " oyun dönemi " nde ise yakın çevresini ve bu çevreyi oluşturan birimleri sayısını arttırır. Ev ve evdışı ile sadece başına etkileşimlerde bulunabilmektedir. Oyun dönemi aslında çocuğun toplumsallaşması açısından çok yönlü çevreye açılma ve aynı süreçte de yakın çevre dışındaki çevre etkilerine hedef olduğu, bu yönlendirmeleri ve sınırlamaları uygulamaya başladığı dönemdir. Etilinçli ve dencyerek toplumsallaşma bu dönemde gerçekleşir (69).

Bu dönemde görsel, işitsel ve devinimsel yetenekleri en gelişmiş ve en yetkin aynı zamanda da en işlevsel düzeydedir. Çevresini çok ayrıntılı olarak algılayabilmektedir. Görsel algılama artık son derece ayrıntılara inebilmektedir. İşitsel algılama ise birçok uyarıyı aynı anda duyma ve değerlendirme yetisini kazanmıştır. Sözel - işitsel uyarımları rahatlıkla algılayabilmekte ve aynı türden yanıtlar verebilmektedir. Bu dönemde gör - işitsel algılamaya kıyasla dokunsal algılama, kullanımına gerekliliğin eskisi kadar yoğun olmaması nedeniyle ikinci plana düşer. Bunun nedeni gör - işitsel uyarımları uzaktan ve yüzyüze bulunmaksızın algılayıp ayırtılabilmesine bağlanabilir.

Bu dönem, gelişen konuşma yeteneği ile de birleşerek en fazla soru sorulan dönemdir. Soru sormanın öğrenme etkinliklerinin ilk basamağı olduğu bilinen bir gerçektir. Sokağa ana babası ile çıkan çocuk o yeni çevreyi oluşturan tüm birimleri ve nesnelere sorarak, sözel olarak tanıyarak sonra da edindiği

---

(69) AYSEL AZİZ ; Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim, Ankara Univ. Basın - Yayın Yüksek Okulu Yay. No:2, Ankara, 1982, s.18.

sözsözsel bilgileri deneyip yanılarak gerçekteştirir ve pekiştirir. Sorularına aldığı yanıtlar da kavramlaştırma yeteneği ile birleştiginde çevresi ile ev ile bir dizi karşılaştırmaya dayalı izlenim ya da davranış biçimi edinir.

Kendisini çevresi ile bir bütün olarak görme ve çevreyi kabullenme - nitelik, cinsiyet, yasa ve kurallar vb.açılardan - eğilimi de bu yaşlar arasında bağlar. Artık ' ben ' den değil ' biz ' den sözeder, toplumsal kuralların doğrultusunda yardımlaşma ve paylaşma girişimlerinde de bulunmaktan büyük haz duyar. Bundan sonraki dönem olan " okul dönemi " nde ise toplumsal kurallarının etkileri sonucunda edinilen davranışsal gelişmelerin üzerine bir de bilgi aktarımının hat safnada gerçekleştirildiği bir gerçektir.

### B. ALGILAMA SÜRECİ VE ÖĞRENME

Algılama süreci, insanın en belirgin özelliği olan bilgilerin ve deneyimleri doğrultusunda bilinçli davranış geliştirme sürecinin işleyişi üzerinde durmak gerekmektedir. Eğitim-öğretim-öğretim iletişimi süreçlerinin de istendik davranışların, davranış yeniliklerinin geliştirilmesi olduğu da düşünüldeğünde algılama ile eğitim-öğretim-öğretim iletişiminin işlevsel ve mantıksal bir bağlantısı hemen kurulabilecektir. Ancak bunun için öneelikle algılamanın ne olduğunun tanımlanmasında yarar vardır.

Algılama Süreci : İnsanlar günlük yaşamları sürecinde bir uyarım bombardımanı altındadırlar. Çevresindeki her olgu ve nesne onun algılama süreçlerini uyarılmış tutan bir ileti kaynağı işlevini görür. Bu uyarımlar ; nesnelere, nesnelere devinimleri, birbirleri ile de-

vinimsel etkileşimleri, ışık, renk, televizyon vb. niteliklere sahip " Görsel Uyarımlar " ; konuşma, gürültü, müzik, fabrika veya trafik sesleri niteliklerine sahip " İsitsel Uyarımlar " ; ısı değişimi, okşama, vurma, çarpma gibi niteliklere sahip " Somatik (dokunmalı) Uyarımlar " ; ve bütün bu dışsal uyarımların dışında ancak bunlardan kaynaklanan ve içsel olan, koku alma, tad alma, kan basıncının yükselmesi vb. nitelikteki " Kimyasal Uyarımlar " olmak üzere sıralanır. İnsanların dizgesel yapısı tüm dizgeli yapı ve işleyişlerde olduğu gibi kendi çıktılarını ya da tepkilerini de bir uyarım olarak tekrar duyumsama dizgesine sokarlar (70).

İşte insanın bu uyarımları organları ile duyumsaması dizgesi içinde değerlendirilmesi ve " davranış "ı oluşturmaya en genel tanımıyla " algılama " adı verilen bir süreçte gerçekleşir. Algılama, bu saptamaların ışığında, çevreden gelen uyarımların duyum organlarıncı alınıp, duyu merkezlerinde türlerine göre ayrıştırılıp, beyin aracılığıyla değerlendirilip ve depolanıp, uzuvlarda davranışlara dönüştürülmesi süreci olarak, genel olarak tanımlanabilir.

Algılama, bir diğer bakış açısıyla ele alındığında bir davranış geliştirme sürecinde gereksiz bilgi olarak da adlandırılabilir parazitlenmeler giderildikten sonra gereksinilen bilgi ya da verilerin sağlıklı bir davranış geliştirme sürecine alınması ve davranışın geliştirilmesi sürecidir (71). Bu kavram hakkında yapılan bir diğer tanım ise algılamayı çevre

---

(70) GARY T. HUNT ; Communication Skills In The Organization, Prentice - Hall Inc. New Jersey, s.112.

(71) PHILIP G. ZIMBARDO ; Psychology and Life, Scot, Foresman and Company, Tenth Edition, Illinois, 1979, s.342.

uyarımlarının duyumsanması ve yorumlanması olarak tanımlanmaktadır (72).

Bu tanımlama yaklaşımları ışığında şekil : 10' da da görüldüğü gibi görssel, işitsel, dokunmalı ve kimyasal uyarımlar, bu uyarımları algılamada uzmanlaşmış duyum organları aracılığıyla, ayrı ayrı kanallardan beyine gönderilir. Burada hem birbirleri ile eşlenip bütünleştirilir, hem de ayrıştırılıp beyinin çeşitli uzmanlaşmış depolarında, gerektiğinde tekrar kullanılmak üzere gönderilirler. Aynı zamanda omurilik aracılığıyla gösterilmesi gerekli olan tepkiyi gösterecek olan uzva iletilmek üzere yönerge verilir.

Herhangi bir uyarım dizgesi ilk kez uyarıyorsa insanın gösterdiği davranışsal çıktı " tepki " olarak adlandırılır. Diğer bir anlatımla henüz davranıştan sözedilemez (73).

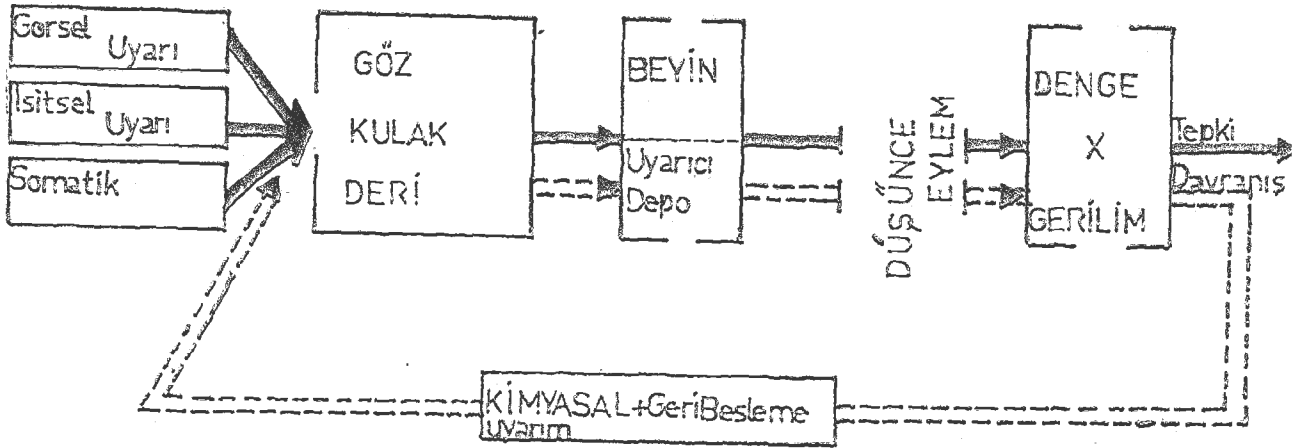
Tepki ile davranış arasındaki farklılık belirlenmeye çalışıldığında şu saptamalar yapılabilir : Tepki, en öz tanımıyla, alınan uyarıma karşı bilinci ve deneyimleri devreye sokmadan, psikomotor bir karşı uyarım vermektir. Davranış ise bu sürece bilincin ve yaşanmış deneyimlerin devreye sokulmuş biçimidir. Bilincin bu süreçte devreye sokulabilmesi için beyindeki ' corteks ' deposunda daha önce aynı türden bilgi ya da uyarımların depolanmış, kaydedilmiş olması gerekir. Davranışta beyin uyarımı dışardan aldıktan sonra onu depolarındaki veri arşivini karıştırarak arar. Eğer daha önce bu tür uyarım aldı ise bu uyarıma daha önce nasıl bir ' tepki ' gösterip nasıl bir karşı

---

(72) İNCİ SAN ; Sanatsal Yaratma Çocukta Yaratıcılık, Türkiye İş Bankası Yay., Sosyal - Felsefi: 17, Ankara, 1977, s.30.

(73) BRONOWSKI - FISHER - HUXLEY ; a.g.k., s.269.

uyarım aldığıını araştırır (74). Aynı zamanda da bu tepkinin sonucunda gerçekleştirdiği çıktıların tekrar bir duyumsanmış uyarım olarak algılanması sürecine katılması demektir. İşte bu süreçte genel olarak algılama sürecinin bir aşaması olan " düşünme " olarak adlandırılan süreç gerçekleşir. Bu süreç şekil : 10' da görüldüğü gibi beyinden sonraki aşamada oluşur.



ŞEKİL : 10

Algılama Süreci (75)

(74) ROBINSON ; a.g.k., s.12.

(75) HUNT ; a.g.k., s.67.

### C. ÖĞRENME VE ALGISAL PARAZİTLENME

Algılama psikolojisi açısından öğrenme kavramını en öz olarak şöyle tanımlanabilir: Öğrenme, bir dizge olarak insanın yapısının herhangi bir dış uyarımı aldıktan sonra bu dış uyarımın yarattığı gerilimi ortadan kaldırmak için giriştiği, gerek tepkileri gerek iç uyarımları alıp depolaması ve aynı uyarımla tekrar karşılaştığında, organizmayı gerilime götürmeksizin davranışı gerçekleştirme sürecidir. Bu bakış açısıyla da davranışı "öğrenilmiş tepkiler dizisi" olarak tanımlamak olasıdır. Aynı türden uyarımların yinelenmesi arttıkça süreç için gerekli olan zaman kısalır ve süreç otomatikleşir.

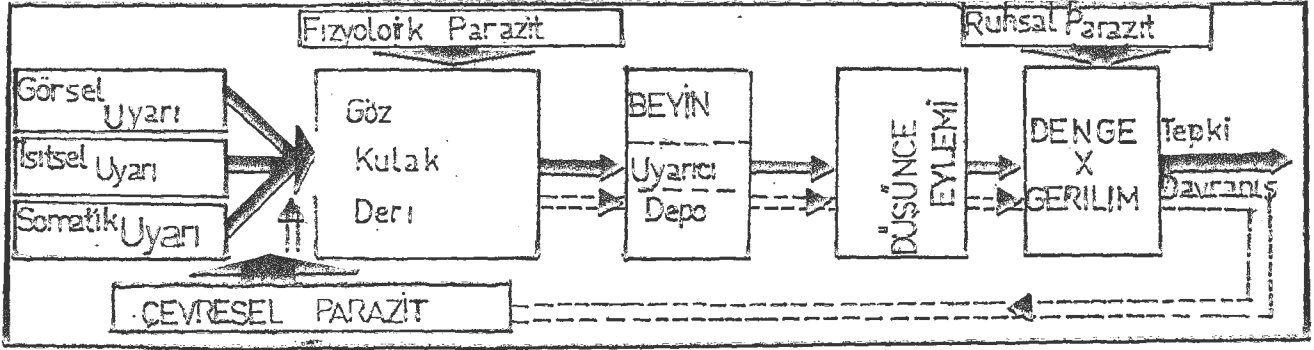
Ancak algılama ile sonuçta ulaşılan davranış hiçbir zaman engelsiz gelişmez. Bu engellerin varlığı ve öğrenme sürecinin etkileri gerek düşünürler, gerek antropologlar (insanbilimciler) gerek davranış ve iletişim bilimcileri gerçeklik konusunda oldukça uzun bir süre meşgul etmiştir, günümüzde de etmektedir. Bugün algısal ve fiziksel olmak üzere iki tür gerçekliğin varlığından söz edilmektedir. Gerçeklik kaygusunun, algılama söz konusu olduğunda, neden olduğu farklılığın temeli olan engellere parazit ya da gürültü denmektedir. E.Gibson, geliştirdiği kuramda sözünü ettiği arındırma (süzme) da bu parazitlerin giderilmesinden söz etmektedir. " ... sürecin omurilik sonuna kadar olan bölümü - bir dış parazit etkilemediği sürece - nesnel gerçeklik, ondan sonraki bölümü ise algısal gerçeklik ile ilgilenir ... " (76). Parazit, algılama sürecinin şekil: 17'de de görüldüğü gibi farklı aşamalarındaki etkileri açısından farklı niteliklere sahip üç tür olarak irdelenebilmektedir. Bunlar;

---

(76) ZIMBARDO ;

a.g.k. s.343.

- (a) Psikolojik Parazit , (b) Fizyolojik Parazit ,  
(c) Çevresel Parazit.



ŞEKİL : 11 Algılama Sürecinin Aşamalarında  
Parazitlenme Türleri

- (a) Psikolojik Parazit : Bu parazit türü, algılama sürecinde algılama işlevini yerine getirecek kişinin içinde bulunduğu ruhsal durumu ile ilgilidir. Gerilim altında bulunan ya da zihinsel dağınıklık içinde olan kişinin sağlıklı bir algılama süreci yaşamaması, yeterli bir iletişim ilişkisi kurması ve öğrenme gereksinimini de bu koşullara bağlı olarak sağlıklı olarak tamamlaması ve gereksindiği bilgiyi sağlıklı olarak edinmesi beklenemez. Bu parazit, algılama uğraşısı ve sürecinin tüm aşamalarında ortaya çıkabilir ve süreci olumsuz etkileyebilir. Bu parazit, insanın iç-kimyasal işleyişinde de olumsuz etkiler yaratacağından fizyolojik parazitlenmeye de neden olabilir. Bu parazitten kurtulmanın tek yolu yeniden ruhsal dengeye ve uyuma kavuşup bu paraziti devre dışı bırakmaktır.

(b) Fizyolojik Parazit : Bu tür parazit ise kişinin algılama sürecini yaşayan tüm birim ve aşamalarında ya da herhangi birinde varolan fizyolojik ( ya da yapısal ve işlevsel ) bir bozukluk sonucunda ortaya çıkar. Gözün, kulağın ya da beynin algılama merkezleri görevlerini yerine getiremiyor olması ya da tümüyle çalışmaz halde olmaları halinde ortaya çıkar. Bu durumda algılamanın tümüyle gerçekleşememesi ya da belirli duyum ve algı merkezlerinin işlevlerini yerine getirememeleri nedeniyle bütünleşik ve bu nedenle sağlıklı bir algılama yapamamak sözkonusudur. Bu ise iletişimin ve öğrenimin gerçekleşememesi ya da eksik gerçekleşmesi sonucunu doğurur.

(c) Çevresel Parazit : Bu parazitlenme içinde yaşanan çevre koşullarının, uyarımın kaynaktan çıktıktan sonra alıcıya ( ya da hedefe ) ulaşması sürecinde karşılaştığı engelleme, saptırma ya da bozulmasından doğar. Hedefe parazitsiz gelmeyen bir uyarı, hedef ne kadar eksiksiz ve yanlışsız algı larsa algılasın algılama sürecinin sağlıklı işlediği söylenemez. Algılama sürecinde uyarımın kaynağı ile hedefi arasındaki uzaklık ile çevresel parazit belirmesi arasında, iletişim ya da uyarım sürecine olan olumsuz etkileme açısından doğru bir orantı kurulabilir. Daha açık bir anlatımla hedef ve kaynak arasındaki uzaklık ne kadar artarsa parazit bu süreci olumsuz etkilemesi olasılığının o kadar arttığı ileri sürülebilir.

Bu yaklaşıma bağlı olarak da, kaynak ile hedef arasındaki uzaklık arttığı oranda parazitin belirme ve süreci bozulmaya götürmesi olasılığı önemli azalır demek hatalı olmayacaktır (77).

---

(77) HUNT ; a.g.k.,s.77.

---

## 9. EĞİTİM VE ÖĞRETİM AMAÇLI İLETİNİN ÖZELLİKLERİ

Bu noktaya kadar eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi üzerine yapılan yaklaşımlar çalışmayı, özellikle 'ileti' ve iletiyi gönderen iletişim araçlarının özellik ve niteliklerini araştırmaya ve saptamaya getirmiştir. Konuya gerek insanlığın eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi tarihinin aşamalarında ve gösterdiği gelişmelerde ; gerek çocuğun toplumsallaşma sürecindeki eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinliklerinin gösterdiği gelişim biçimlerinden, günümüz eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim çabalarındaki iletinin özellikleri çıkarılabilmektedir. Ancak bu özellikler derli toplu halde vurgulanmak istendiğinde şöyle bir sıralama yapmak gerekir :

- a. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İleti Hedefinin Olabildiğince Fazla Sayıda Algı Kanalı ve Duyum Merkezini Aynı Anda Uyarabilmelidir.

Eğitim ve öğretim için ' etkili iletişim ' kurmanın ilk ve en temel koşullarından biri budur. Bir iletinin etkililik oranı ile uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısı arasında doğru bir orantı kurulabileceği çeşitli kuramcıların kurguları tarafından

vurgulanmıştır. Eğitime ya da öğretime konu olan olgu, nesne ya da kavramın bu iletişim etkinliğinin hedefi olan öğrencilerin zihninde en üst düzeyde gerçeklik izlenimi yaratmanın ön koşullarından biri öğrenciye bu verileri olabildiğince çok vesile ile tartışmak, tanıtmaktır. Öğrenci bu verileri ve konuyu gözü ile görebilmeli ( fotoğraf, film, saydam durağan resim, hareketli resim ile ) ; duyabilmeli ( radyo, ses kasedi, plak vb. ile ) ; dokunabilmeli ( gözlem gezileri, deneyler vb. ile ) ; hatta kokulu bu nesne ya da verinin bir özelliği ise koklayabilmelidir (78).

- b. Belli Bir Konu Üzerindeki Algı ya da Duyumların Tümlenmesi Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin Bir Özelliği Olmalıdır.

Belli bir eğitim ya da öğretim konusu üzerinde; değişik algı kanal ve merkeziyle alımsanan iletilerin tek bir bütün haline getirilmesi gereklidir. Bir örnekle anlatmak gerekirse gerçeklik kaygusunun iletinin inanılabilirlik ya da güvenilirliği ile ; iletinin inanılabilirlik ya da güvenilirliğinin ise iletinin etki gücü ile; iletinin etki gücünün de eğitsel öğretsil iletişimin sağlamlılık ve amacına ulaşabilirlik düzeyi ile bağlantılı hatta birbirine tümüyle bağımlı süreçler olduğu bir gerçektir. Ancak gerçeklik kaygısının ortadan kalkması için algısal bütünlüğün sağlanması bir ön koşul olarak

---

(78) ROBINSON ;

a.g.k. , s.83.

değerlendirilmelidir. Bir örnekle açıklamak gerekirse ; Hedef öğrenciye ' saat ' in öğretilmesi sürecinde öğrenci saati gözü ile görebilmeli ; kulağı ile aynı saatin tiktak seslerini duyabilmeli ; elleri ile o saate dokunabilmelidir. Bu süreçte öğrencinin saat ile karşılıklı iletişim kurabilmesi önemlidir. Ancak bu süreçte, saat isimli öğretim konusu hakkında aldığı tüm uyarıların aynı nesneye - saate - ilişkin olduğunu da zihninde bütünleştirebilmelidir.

Bu örnekten devam ederek, yapılan yaklaşım doğrultusunda yalnızca tiktak sesleri duyulan ya da yalnızca görüntüsü görünen veya yalnızca dokunulan saatin öğretiminde algısal bir eksiklik oluşacağından verilen bilginin öğrenci tarafından tümüyle kabul edilmesi, benimsenmesi ve buna bağlı olarak da eğitsel ve öğretimsel iletişimin amacına tam anlamıyla ulaşması söz konusu olamaz.

c. Eğitim ve Öğretim İletişiminde Algıların Bütünleştirilmesinde Eşzamanlılık (senkronizasyon) Önemlidir.

Bu nokta özellikle gör-ışitsel iletişim araçlarının eğitim-öğretim-öğrenim iletişimde kullanımında önem kazanır. Eşzamanlama, algısal bütünlüğün kurulmasında, özellikle öğrenciye, bu bütünlüğü kurarken zamandan ve emekten tasarruf sağlaması ve süreci kolaylaştırması ; bunun yanında da süreci özellikle çevresel ve psikolojik parazitlenmelerden kurtarması açısından önemlidir. Sözü edilen görsel-ışitsel araçlarda görülen nesne ya da verinin sesinin duyulduğu anda görüntüsünün de görülmesi ya da aynı şekilde görüntüsünün görüldüğü anda sesinin de duyulması ile sağlanır. Bu gerçekleştiği takdirde iletişimin gerçeklik imajını, buna bağlı

olarak iletinin inanılabilirlik ve güvenilirliğinin oranında yükselme görülmesini, buna bağlı olarak da iletinin etki gücünün artması sağlayacağı açıktır.

a. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin ' Kalıcı ' Niteliğe Sahip Olması Gereklidir.

Eğitim-öğretim-öğrenim sürecinde iletinin kalıcılık koşulu, iletinin fiziksel kalıcılığını ifade eder. Daha açık bir anlatımla eğitsel-öğretsel-iletinin; işitsel ileti biçiminde ses kasıtlarına, gör-ışitsel ileti biçiminde video bant, video kaset ya da video disklerine, yazılı-görsel ileti biçiminde kitaplarının sayfalarına ya da bilgi işlem bant, kaset ya da disketlerine kaydedilmiş hali anlatılmak istenmektedir. İletinin kalıcılığı eğitim-öğretim iletişiminin hedefi olan kişi ya da kitlenin ( öğrencinin gereksindiği zaman bilginin kaynağına tekrar tekrar başvurabilme olanağını tanıması açısından gereklidir. Eğitim ve öğretim amaçlı iletişimde yinelemeye dayalı ' pekiştirme ' nin vazgeçilmez bir süreç olduğu hatırlandığında, eğitim ve öğretim amaçlı iletinin kalıcılık özelliğinin önemi daha belirgin önemi daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır. İletinin kalıcılık özelliği ile iletinin etkisinin kalıcılığı arasında bir doğru orantı kurmak yanlış olmayacaktır.

e. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin Kalıcılık Özelliğine Bağlı Olarak ' Yinelenebilir ' olma Özelliğine de Sahip Olması Gereklidir.

Eğitim ve öğretim iletişiminde pekiştiricilik özelliğinin gerçekleştirilebilmesinin kalıcılık özelliği yanında iletinin ' yinelenebilirlik ' özelliğini de taşıması ile sözkonusu olabildiği

hesaba katılmalıdır. Aksi durumda kalıcı ileti yinelenemediği takdirde pekiştiricilik özelliğini de ve buna bağlı olarak da eğitim ve öğretim etkisinin bir oranını yitirmiş olacaktır (79).

f. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletişimde Kullanılan İletişim Araçlarının Bireysel Kullanıma Olanak Tanınması Gereklidir.

Eğitim ve Öğretim iletişiminde iletişim araçlarının bireysel kullanım özelliğine sahip olmaları eğitim ve öğretim süreçleri yanında ' öğrenim ' sürecini de gerçekleştirir. Öğrenim sürecinin bilgi edinmede ne denli önemli bir yer ve işleve sahip olduğu daha önceli bölümlerde tartışılmıştır (80). Kısaca, öğrencinin bilgi edinme sürecine daha etkin katılımının - diğer bir anlatımla öğrenimin - bilgi edinme etkinlikleri içinde ne denli önemli olduğu ; bunun için ise öğrencinin sürece etkin katılımının bir göstergesi olarak eğitim-öğretim iletişim araçlarından bireysel yararlanma da önem kazanmaktadır (81).

g. Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletişim Sürecinde Hedefin İletinin Akış Süreci Üzerinde Etkili Olabilmesi Gereklidir.

Eğitim ve öğretim amaçlı iletişim sürecinde hedef öğrenci kitlesi farklı nedenlerle iletinin akışını

(79) İLHAN ÖZDİL ; Uzaktan Eğitim Teknolojisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay. No:35, Eskişehir, 1985, s.6.

(80) ROBINSON ; a.g.k., s.28.

(81) BRONOWSKI, FISHER, HUXLEY ; a.g.k., s.275.

durdurmak isteyecektir. Bu nedenlerden birisi, iletinin belirli bir bölümünü kendikendine veya çevresi ile tartışmak olabileceği gibi herhangi bölümü not almak istemesi olabilir. Bu ve benzeri nedenlerle ileti akışının gereksinilen zaman uzunluklarında durdurulabilmesi gereklidir. Aksi durumda eğitim ve öğretim amaçlı iletinin, bu ve benzeri gereksinmelerin karşılanmasına denkgelen bölümlerinin kaçırılması söz konusudur. Bir diğer anlatımla eğer ileti durdurulamadan akıp giden bir özelliğe sahip olduğu durumda öğrenci, yukarıda sıralanan gereksinmelerini karşılayamayacak ve süreç, amacına tam anlamıyla ulaşamayacaktır (82).

h . Hedef Öğrencinin Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin Kaynağına Fazla Külfete Katlanmadan Ulaşabilmesi Gereklidir.

Burada sözü edilen külfet birçok açılardan ele alınabilir. Bir öğrencinin herhangi bir eğitim ve öğretim amaçlı iletişim olanağından yararlanırken karşılaşılabileceği külfetlerin başında maddi külfet gelmektedir. Bu külfet eğitim ve öğretimde eşitlik-eşitsizlik tartışmalarının da kaynağını oluşturur. Herhangi bir hizmetten yararlanmada karşılanması gereken maddi değer, hizmetin hedef kitlesinin çoğunluğunun karşılayabileceği düzeyin üstünde olduğu durumda bu hizmetten yararlanabileceklerin sayısı düşük olacağından hizmetin amacına tam anlamıyla ulaşabildiğini savunmak yanlış olacaktır. Diğer bir

anlatımla hizmet için belirlenen değer ile hizmetten yararlananların sayısı ve buna bağlı olarak da hizmetin amacına ulaşabilirlik düzeyi arasında ters orantı kurmak olasıdır.

Maddi külfet gibi diğer külfet kalemleri de hizmetin amacına ulaşabilirliği üzerinde aynı ket vurucu etkiyi yaratır. Bu külfetlerden biri de öğrenci ile ileti kaynağının arasındaki uzaklıktır. Uzaklık arttıkça öğrencinin ileti kaynağına ulaşabilirlik düzeyi düşecektir.

O halde eğitsel ve öğretsel iletinin özelliklerinden biri de iletinin, hedef öğrencisinin ulaşabileceği kadar yakında ve yararlanabileceği kadar ucuz olması gerekir.

1 . Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin ' Dikkat Çekici ' Olması Gereklidir.

İnsanoğlunun yaşamının aslında bir iletişim ilişkileri bütünü olduğu bu bütünün ise insanın - yaşamı sürecinde etkisi altında kaldığı - ileti bombardımanı ile oluştuğu, örüldüğü çalışmanın daha başlarında vurgulanmıştı. Eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişinin temelini oluşturan eğitim ve öğretim amaçlı iletiler ise bu örgüyü oluşturan, bu uzmanlaşmış iletişim etkinliklerinin temelinde vardır. Bu nedenle eğitim ve öğretim amaçlı iletilerin, uzmanlaşmışlıkları gereği olarak diğer iletişim etkinliklerinden farklı iletiler olmaları nedeniyle hedef kitleleri de zaten farklı nitelikler taşımaktadırlar. Diğer bir deyişle eğitim ve öğretim amaçlı iletinin hedef kitlesi zaten özellikle bu iletilerden yararlanmak amacıyla iletişim aracı ve kaynakla ilişki kurar. Ancak, yine iletilerin, eğitim-öğretim-öğrenim amacıyla oluşturulmuş iletiler

olması hedef kitlenin bu iletiler üzerine daha farklı bir ilgi ve dikkatle eğilmesini gerektirir. Bunun sağlanması ise, kaynağın iletiyi bu amaca götürecektir denli dikkat çekici hale getirmesi, oluşturması ve hedef kitlesine ulaştırması - diğer bir anlatımla ileti seçimini iyi yapması - kadar bu iletiyi hedefe sunuş biçimi ve iletişim aracının iyi seçilmesi de bu konuda önemli bir etkidir.

Herhangi bir iletişim sürecinde, ileti ve bu iletiyi hedef izleyiciye ulaştıran aracın özelliklerinden kaynaklanan ilgi toplayıcılık, dikkat çekicilik düzeyleri ile hedef üzerinde yaratacağı etki açısından doğru bir orantı kurmak gerekir. Bu özellik eğitsel ve öğretsel iletiler içinde de geçerliğini korur.

j . Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletinin Parazitlerden Arındırılmış Olması Gereklidir.

Eğitim ve öğretim amaçlı iletinin parazitlenmesinden söz edildiğinde doğrudan ' çevresel parazit ' den söz edilmektedir. Çünkü sözü edilen parazitlenme, hedefin kendisine ulaşan iletiyi algılama sürecinde oluşan ruhsal durumundan ya da hedefin herhangi bir iletiyi algılamasına engel olan bir fizyolojik bozukluk ya da engelden ötürü oluşmamaktadır.

Hatırlanacağı gibi çevresel parazitlenme " ... içinde yaşanan çevre koşullarının, uyarısının (iletinin) kaynaktan çıktıktan sonra alıcıya ( ya da hedefe ) ulaşması sürecinde karşılaştığı engelleme saptırma ya da bozulması ... " olarak tanımlanmıştı. Bu tanım biraz daha açıldığında, çevresel parazitlenmenin iletinin kaynaktan çıkıp hedefe ulaşması sürecinde, aldığı biçim ( kasede kaydedilmiş, kağıt üzerine yazılmış, kablodan ya da havadan sinyaller

halinde ) ve hedefe ulaşım yöntemi ( dağıtım ya da yayım yoluyla ) ile bağlantılı olarak oluşabileceği ya da oluşmayacağına işaret etmektedir. Paketlenmiş ya da yazılmış iletinin hedefe dağıtım yoluyla ulaşımında çevresel parazitlerden etkilenme olasılığının daha az olduğu; bunun karşısında sinyaller aracılığı ve yayım yoluyla ulaştırılan iletilerin çevresel parazitlenmelere daha açık olduğunu bu noktada vurgulamakta yarar olduğu açıktır.

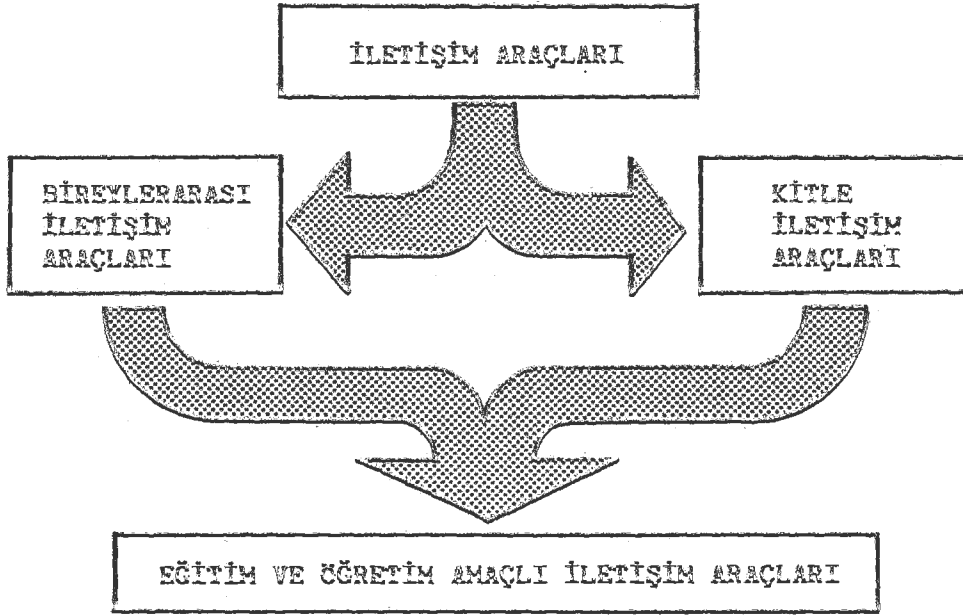
## 10. EĞİTİM – ÖĞRETİM – ÖĞRENİMDE YARARLANILABİLECEK İLETİŞİM ARAÇLARI

Tüm iletişim araçlarının eğitim-öğretim-öğrenim amacıyla işe koşulabileceği düşünülebilir. Ancak ayrıntılı bir inceleme sonucunda ve iletişim araçlarının nitel ve nitel farkları gözönüne alındığında bu araçların iletişim teknik ve biçimleri yanında kullanım alanlarının birbirinden farklılıklar göstereceği görülecektir. Bu farkların en belirgin olanı sözü edilen iletişim araçlarının ' Kitle İletişim Aracı ' ya da ' Bireyler-arası İletişim Aracı ' olmalarıdır. Diğer bir anlatımla bu ayımlaştırmanın ilk adımı ' niceliksel ' temele dayalı olarak seslenen hedefin gösterdiği sayısal farklılığa dayanmaktadır denebilir. Çünkü kitle ve birey kavramları öncelikle sayısal olarak farklılaşır. Ancak bu iki kavram arasındaki farkın sadece sayıya dayalı " niceliksel " boyutta kaldığı sonucuna varmakta hatalıdır. Özellikle bu iki kavrama dayalı iletişim araç ve etkinliklerin eğitim-öğretim-öğrenim uygulamaları içinde tartışılması gerektiğinde kitle ve birey arasında gözlenen ' niceliksellik ' yanında ' niteliğe ilişkin ' de olduğu ortaya çıkacaktır.

Fazla derinlemesine inmeden kitle ve birey kavram ve olgularına yaklaşım yapıldığında şu saptamalar yapılabilir:

Birey toplumu oluşturan en küçük birim olarak tanımlanabilir. Bireyler iletişim adı verilen yoğun ilişki bağlarıyla birbirlerine bağlanır ve toplum adı verilen bütünü oluştururlar. Toplumu oluşturan bireyler iletişim kanalından birbirlerine gönderdikleri iletiler aracılığıyla birçok noktada ortaklaşmalar kurarlar. Bu ortaklaşma noktaları bazen benzeşen çıkarlar olabileceği gibi paylaşılan kültürel ve toplumsal değerler olabilir. Bu ortaklaşmalara giderken kurulan ilişki ve etkileşimler çift yönlü olarak akışır. Oysa ki kitle kavramı içinde - özellikle iletinin akış biçimi açısından bakıldığında - bireyin konum ve işlevi önemli farklar gösterir. Kitle kavramı içinde, toplum bütünü oluşturulan bireylerde karşılaşılandan farklı olarak 'kendiliğinden ortaklaşma' söz konusu olmaz.. Kitle kavramı içindeki birey daha çok 'güdümlü ortaklaşma'larla yöneltilmiştir. Toplumdaki 'etkin birey'le karşılaştırıldığında kitlede daha çok 'edilgin bir birey'le karşılaşılması sözkonusudur. Bu konumda akışan ileti daha çok tek yönlü olarak gerçekleşir. Bu ise bir merkezden çok sayıda alıcıya yönelmiş bir iletişim düzeni demektir. Daha öz bir anlatımla kitle kavramı içindeki ilişki ve etkileşimlerde işteşlik kipi kullanılmamakta böylece "iletişim" den değil 'iletim' den sözedilebilmektedir. Aslında kitle içindeki bireyin edilginliğinin temel nedenlerinden biri de budur.

Sonuç olarak birey ve kitle arasındaki nicel ve nitel farklılığın diğer bir belirleyici değişkeni de iletişim akış düzenindeki çiftyönlülük ya da tekyönlülüğe ve buna bağlı olarak da bireyin diğer bireyler ve toplum içindeki etkinlik veya edilgenliğidir demek doğru olacaktır.



ŞEKİL : 12 Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Sürecinde İse Kosulan İletişim Araçları

Eğitim ve öğretim amaçlı iletişim araçları şekil 12'de de gösterildiği gibi bireyler arası ve kitle iletişim araçlarınının eğitim ve öğretim amacıyla işe koşulması ile oluşur. Diğer bir deyişle amacın eğitim ve öğretimle sınırlandırılması

A. EĞİTİM VE ÖĞRETİM-ÖĞRENİMDE YARARLANILAN  
BİREYLERARASI İLETİŞİM ARAÇLARI VE İLETİŞİM  
ÖZELLİKLERİ

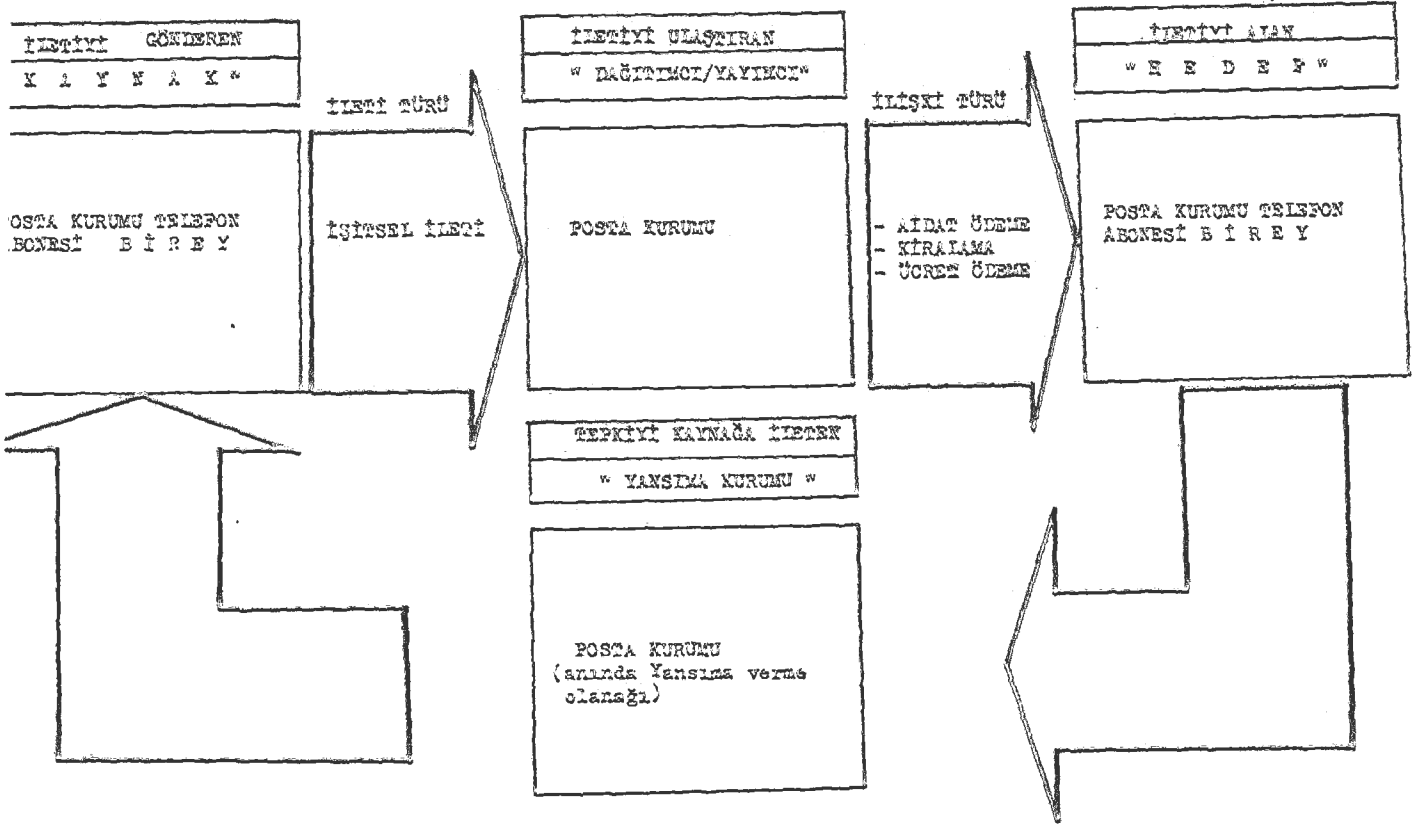
Birey ve kitle arasındaki farkların ortaya konduktan sonra bireylerarası iletişim ve kitle iletişimi kavram ve araçları üzerine daha sağlıklı yaklaşım yapılabilir. Bireylerarası iletişim, toplumu oluşturan bireylerin birbirleri ile, teke tek ve yüzyüze iletişim kurmaları ile gerçekleşir. Bu nedenle, doğal olarak bireylerarası iletişim araçları da bu amaca hizmet edecek teknik ve kullanım özelliklerine sahip olarak üretilirler ve kullanıma sokulurlar. Bireylerarası iletişim araçları olarak telefon, mektup, telgraf, teleks karşımıza çıkar. Bu araçları topluca ' Posta İletişim Araçları ' adı altında topluluk olasıdır. Telsiz bireylerarası iletişim aracı olduğu halde posta iletişimi aracı özelliğini göstermeyen tek iletişim aracıdır. Tüm bu araçların, henüz başlangıçta vurgulanabilecek bir ortak özellikleri bireyin diğer bir bireyle etkin ve çiftyönlü iletişim kurarak bilgi alışverişinde bulunmasına olanak tanımalarıdır. Bu araçların iletişim özellikleri daha derinlemesine irdelenmek istendiğinde şu özellikler sıralanabilir :

a. Telefonla İletişimin Özellikleri

Bireylerarası iletişimin ' telekomünikasyon (uzaktan iletişim) ' yöntemleri kapsamı içinde kalan bir iletişim etkinliği alanıdır. Önceleri yalnızca işitsel iletişime olanak tanırken iletişim teknolojisi alanında gerçekleştirilen gelişmeler sonucunda koksijel kablunun bu alanda kullanılması sonucu

hem görsel hem de işitsel iletileri taşıyabilen bir gör-işitsel bireylerarası iletişim aracı özelliği kazanmıştır. Yine iletişim teknolojisi alanında kaydedilen gelişmeler sonucu telsizin iletişim özelliklerini bünyesine katmış ve bu araçla iletişim kablonun bağlayıcılığından kurtarmıştır. Ancak bu iki gelişme de gerek maliyetlerin yüksek olması ve gerekli kullanım alışkanlıklarının henüz geliştirilememiş olması nedeniyle henüz yaygın bir kullanım olanağından yoksundurlar. Bu nedenle bu çalışma sürecinde ele alınan telefon yalnızca işitsel bireylerarası iletişime dayalı olarak kabul edilecektir.

Tüm bireylerarası iletişim etkinliklerinde olduğu gibi bu araçla kurulan iletişimde de bir merkezi düzenleyici otorite gereksinmesi telefonla iletişimde de bir gereksinme olarak ortaya çıkar. Bu merkezci düzenleyici - dağıtıcı örgüte şekil : 13'de görüldüğü gibi, ' posta örgütü ', araca da ' santral ' adı verilir. Bu merkezci örgüt, santral aracılığıyla telefon alıcı-verici aygıtı sahibi olan bireylerin birbirleri ile iletişim kurabilmeleri için gerekli olan teknolojik altyapıyı kurup hizmete sunar. Telefon alıcı-verici sahiplerinin bu süreçteki tanımları ' abone ' dir. Bir telefon bağlantı sisteminin kurulması - aynı sisteme bağlı abone sayısına bağlı olarak - büyük parasal olanakları gerekli kılmaktadır.



ŞEKİL : 13

Telefonla İletişim Süreci

Bu nedenle her abonenin kendi telefon bağlantılarını kurmaları olanaksız olmaktadır. Toplumun yönetim anlayış ve rejimine bağlı olarak bu sistem özel kurum ve kuruluşlar tarafından ya da devlet tarafından kurulur, düzenlenir ve dokunulmazlığı yasalarla güvence altına alınır. Sistemi kuran merkezci otorite - özel ya da devlet - sistemin bağlantılarını kurar ve abone aidatlarının düzenli olarak toplanmasını ve

bu maddi olanaklarla yeni sistemlerin bu sisteme eklenerek daha geniş kitlelere bu alanda iletişim olanağı yaratmaya çalışır. Telefonla kurulan iletişimde iletinin içeriğine merkezci otoritenin - yasal ve çok özel durumları dışında - herhangi bir düzenleyici etkisi sözkonusu değildir.

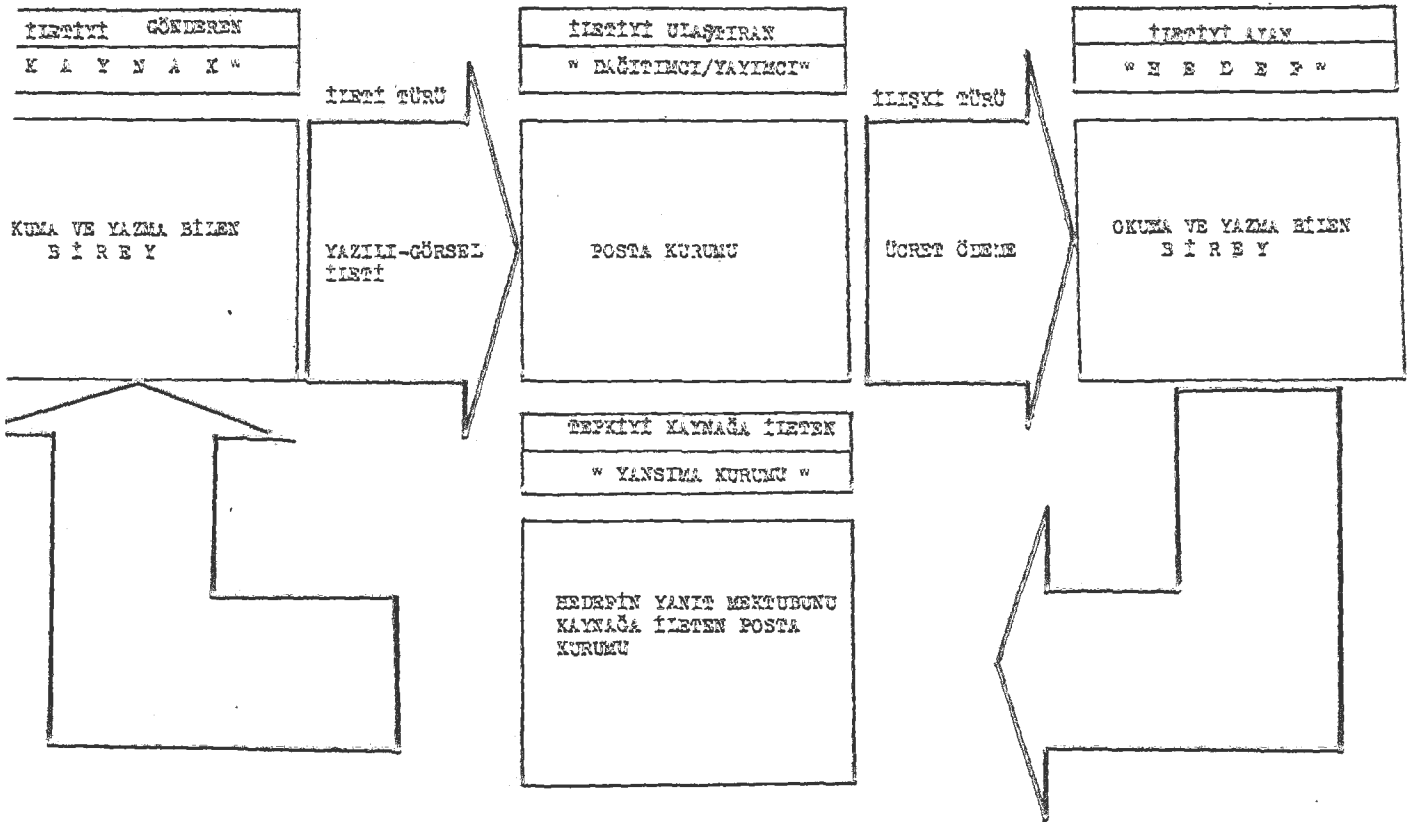
Telefonla iletişimde üzerinde durulması gereken bir önemli nokta da iletişim süreci ve maliyetidir. Bu araçla kurulan bireylerarası iletişim, abonelerin bu hizmetten yararlanma süreçlerinin diğer birçok araçta olduğundan daha maliyetli ve dolayısıyla daha pahalı olması demektir. Bu nedenle bu araçla iletişim doğal olarak ' kısa süreli ' olma özelliğine sahiptir.

Bunun dışında alıcı ya da verici cihaza bir ses kayıt cihazı bağlanmadığı durumda iletinin fiziksel kalıcılık özelliğinden de söz edilemez.

#### b. Mektupla İletişimin Özellikleri

Bireylerarası iletişimin posta sistemi içinde akan iletişim biçimlerinin yazılı-görsel iletişime dayalı bir etkinlik alanıdır. İnsanlığın iletişim yaşantıları içinde işleyiş biçimi açısından iletişim tarihi boyunca hiç değişmeyen tek bireylerarası iletişim etkinliği alanıdır. Mektupla iletişim yazılı ve bu nedenle de sadece görsel bir iletişim aracıdır. Bu araçla iletişimin yazılı olmasının bir diğer önemi de iletinin kalıcılığının kendiliğinden sağlanmasıdır. Bunun yanında telefon ile iletişimde olduğu gibi, maliyet veya ücret kaynaklı bir iletişim süreci sınırlanması da yoktur. En ucuz bireylerarası iletişim olanağıdır. Ancak iletinin kaynaktan hedefe ulaşması ve gerekli ise yansıma hedeften kaynağa ulaşması süreci, diğer bireylerarası iletişim araçlarına göre daha

uzundur. Bununla birlikte ucuz bir olanak olması bu aracı yaygın bir bireylerarası iletişim aracı haline getirmektedir. Bu süreç özellikleri şekil : 14'de görülmektedir.



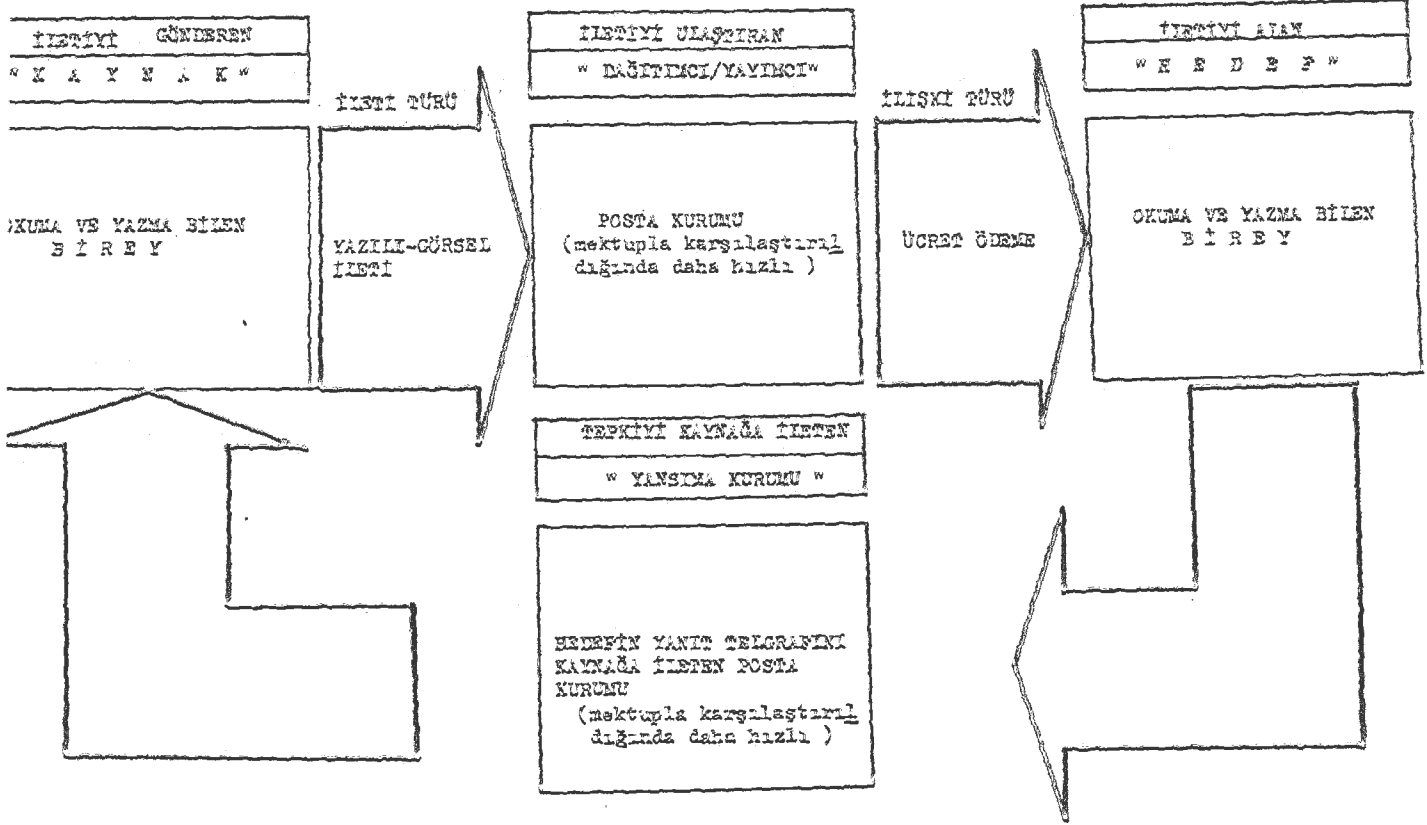
ŞEKİL : 14

Mektupla İletişim Süreci

Bu noktada mektupla iletişimde iletinin içeriğinin dokunulmazlığı ve bunun yasalarla güvence altına alındığı konusuna da kısa bir açıklık getirmekte yarar vardır. Mektupla iletişimde iletinin içeriğinin dokunulmazlığı dağıtım görev ve sorumluluğunu üstlenmiş olan merkezci otoriteye verilmiştir. Bu görev ve sorumluluk yasalarla korunur. Böylece mektupla iletişim kuran iki kişi dışında - kaynak ve hedef - hiç kimse iletinin içeriğini öğrenmeye yetkili değildir. Mektup zarfı iletinin dokunulmazlığının bir göstergesi, bir simgesi niteliğindedir. Ancak zarf bunun yanında göstergesi, bir simgesi niteliğindedir. Ancak zarf bunun yanında iletinin fiziksel kalıcılığını ifade eden bir 'paketlilik' halini de göstermektedir, aynı zamanda. İletinin kalıcılığı yanında paketlenmişliğinin de eğitim ve öğretim amaçlı iletişim için ne denli önemli olduğu daha önce tartışılmıştı.

### c. Telgrafle İletişimin Özellikleri

Telgrafle bireylerarası iletişim yazılı - görsel ve bu nedenle de, fiziksel kalıcılık özelliği ile birlikte düşünüldüğünde mektupla bireylerarası iletişime benzetilebilmektedir. Ancak şekil : 15'de de görüntülenen bazı önemli nitel, nicel ve işleyiş farklılıkları olduğu da bir gerçektir. Bu farklılıkların ilki telgrafla bireylerarası iletişimde iletinin kaynaktan alıcıya ulaşım hızı noktasındadır. Telgraf iletişimi kaynaktan alıcıya mektup iletişiminin şekil : 15'de de vurgulandığı gibi 1/4 'ü ile ifade edilebilecek bir zaman sürecinde ulaşır. Bu nedenle de mektuptan daha hızlı bir yazıl görsel iletişim aracıdır. Ancak bunun yanında telgrafla bireylerarası iletişim için katlanılması gereken parasal külfet mektupta gerektiğinden daha fazladır. O halde, telgrafla



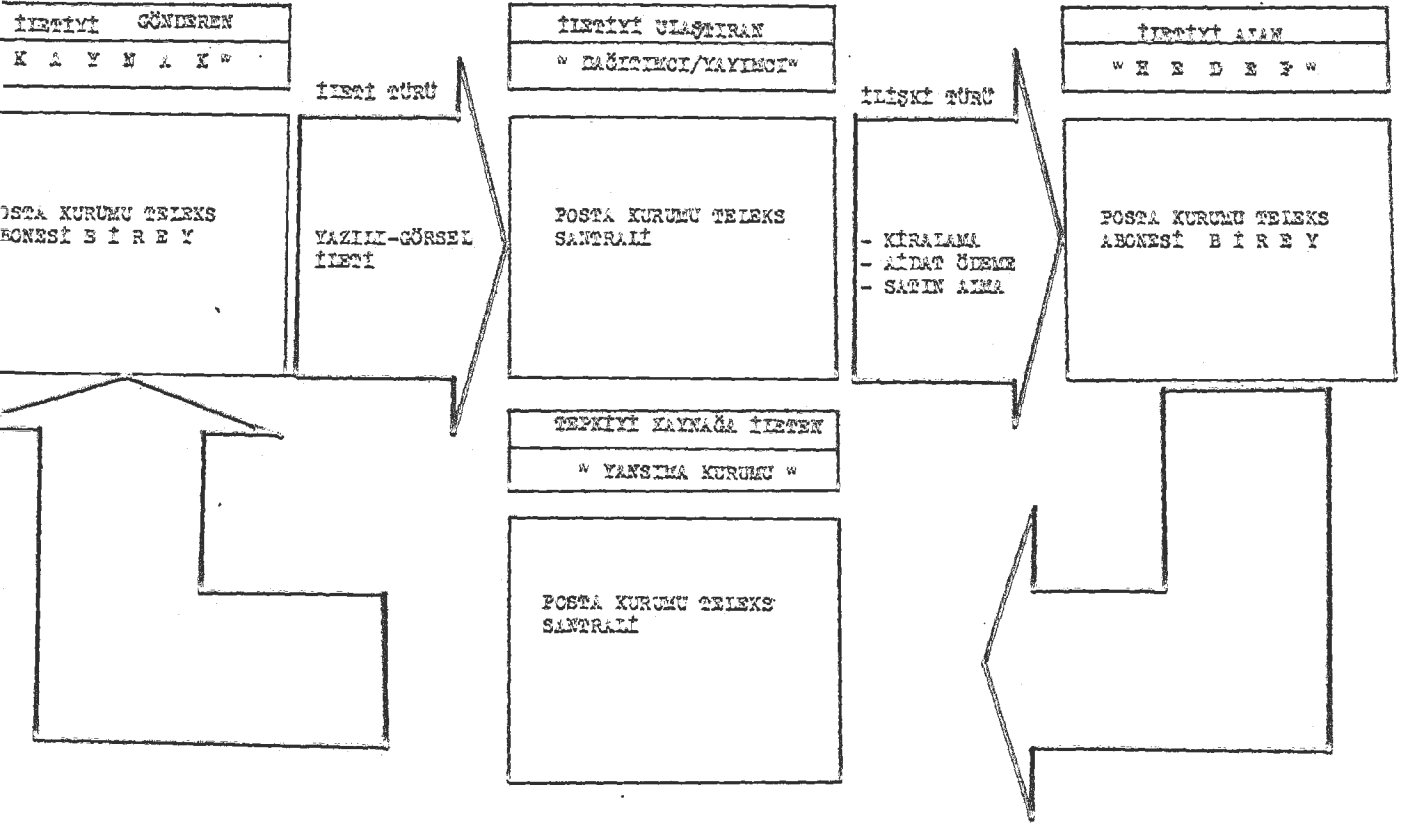
ŞEKİL : 15 Telgrafla İletişim Süreci

iletişimin mektuba göre daha pahalı olması diğer bir farklılık kalemidir demek hatalı olmayacaktır. Bu mali külfet farklılığı mektup ve telgrafla iletişim biçimleri arasında bir başka farklılık noktasını daha doğurur. Bu farklılık ileti uzunluğudur. Mektup iletişiminin uzunluğu ile katlanılacak parasal yük arasında bir bağıntısı yoktur. Mektup iletişi istediği kadar uzun olsun katlanılacak parasal yük değişmez, standardtır.

Ancak telgraf iletisinin uzunluğu ile katlanılacak parasal yük arasında doğru orantılı bir bağıntı vardır. İleti uzadıkça bu yük artış gösterir. Bunun yanında mektupla iletişim ile telgrafla iletişim arasında bir başka farklılık noktası da iletinin gizliliğinin telgrafla iletişimde sözkonusu olmamasıdır. Her ne kadar telgrafla iletişim iletisini düzenleyen kaynaksa ve telgraf operatörü iletinin içeriği üzerinde hiçbir düzenleyici etki yapamazsa da ileti - telgrafla iletişimin işleyiş özellikleri gereği olarak - gerek iletii gönderen telgraf operatörü ve gerek iletii alan telgraf operatörü tarafından görülmektedir. Bu özellik, yine telgrafla iletişimin işleyiş özellikleri gereği olarak, fiziksel kalıcılığı sağlanmış olan yazılı - görsel iletinin paketli olmamasından kaynaklanmaktadır.

#### d. Teleksle İletişimin Özellikleri

Teleks en basit yaklaşımla mektubun telefona laştırılmış hali olarak tanımlanabilir. Çünkü teleksle iletişimde ileti iki kişi arasında yazılı-görsel ileti türü özelliklerine sahip olarak bu nedenle de fiziksel kalıcılık özelliğine sahip olarak iletilir. İletinin uzunluğu konusunda telgrafta olduğu gibi bir kısıtlama sözkonusu değildir. Ancak teleksle iletişim kurulurken katlanması gereken parasal yük telefon ile teleks arasında bir benzeşim noktasını oluşturur. Teleksin telefon ile benzeşimini sağlayan bir diğer özelliği de iletinin ulaşım hızıdır. Teleksle iletişimde ileti kaynak tarafından gönderildiği anda hedefin cihazında yazılı olarak oluşur. Bu özellik şekil: 16' da ileti türü olarak gösterilmektedir.



ŞEKİL :16 Teleksle İletişim Süreci

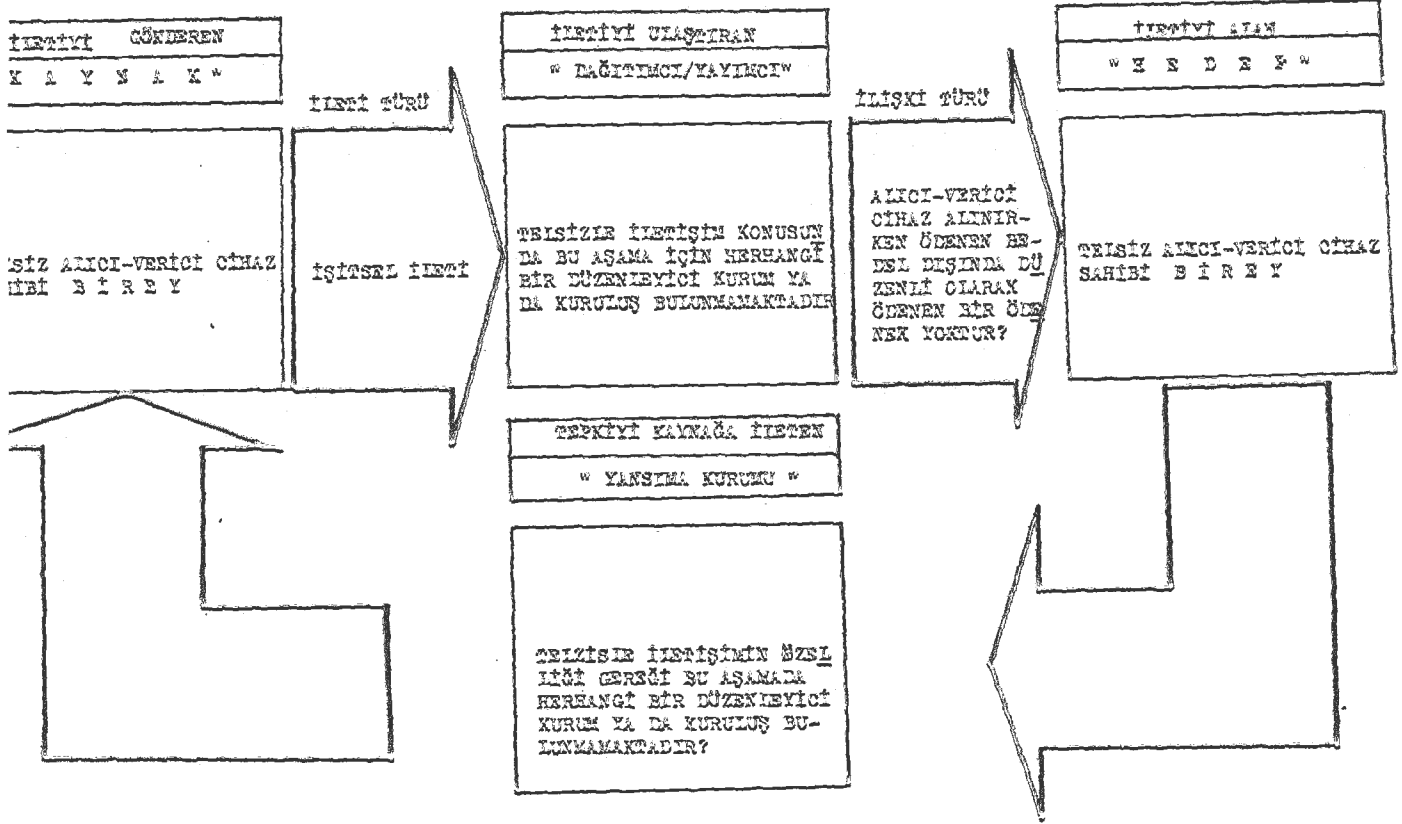
Teleksle iletişimde de merkezciil herhangi bir otoritenin ileti üzerinde etkili olabilmesi söz konusu değildir. Bu özellik aynı zamanda teleksle iletişimde ' gizlilik ' in temel olduğunun da bir göstergesidir.

Ancak yinelenmek gerekirse teleksle iletişim, bireylerarası iletişim alanında kullanımı sözkonusu olduğunda maliyetinin yüksek olması nedeniyle pahalı ve bu nedenle de yaygın kullanıma olanak tanımayan bir araç özelliğini taşımaktadır.

Teleks ile iletişimde yazılı-görsel iletişim söz konusudur. Ancak teleksin çalışma ilkeleri temel olarak alınarak telefaks adlı yeni bir araç daha üretilmiştir. İletişim teknolojisindeki gelişmeler doğrultusunda üretilen bu araç ile fotoğraf, grafik ve benzeri durağan görsel iletileri de anında iletmek sözkonusu olmuştur. Ancak bu araçla iletişimin de pahalı olması nedeniyle bu bireylerarası iletişim aracı da yaygın kullanım olanağından yoksun kalmıştır.

#### e. Telsizle İletişimin Özellikleri

Telsizin bir bireylerarası iletişim aracı mı yoksa bir kitle iletişim aracı mı olduğu, üzerinde tartışılabilir bir konudur. Daha açık bir yaklaşımla telsiz, kullanım biçimine göreli olarak bir bireylerarası iletişim aracı ya da bir kitle iletişim aracı olma özelliği gösterebilmektedir. Telsizle iletişimde işitsel ileti bir kişi ya da kurum tarafından gönderilir. Ancak telsizin yayın alanı içinde, kaynağın seslendiği kanal ve dalga boyuna ayarlı bulunan herhangi birçok kişi alıcısını açık bıraktığı takdirde kaynağın hedeflediği alıcı yanında iletinin muhatabı, hedefi olabilmektedir. Bu koşul kaynak arzu etmese de geçerlidir. Ancak kaynaktan çıkan ileti üzerinde hiç bir merkezci otoritenin düzenleyici etkisinin sözkonusu olmaması nedeniyle bir kitle iletişim aracı olma özelliği de göstermemektedir.



ŞEKİL : 17 Telsizle İletişim Süreci

Teleksle iletişimde gerek kaynak gerekse hedef belirli sınırlılıklarda karşı karşıyadırlar. Bu sınırlılıklardan bazıları şekil : 17' de de gösterildiği gibi şöyle sıralanabilir :

- 1) Telsizle iletişimde ileti işitseldir. Ayrıca bu işitsel iletinin de " fonetik " özellikleri, aracın teknik yetersizliği nedeniyle ortadan kalkar.

Bu açıdan telsiz iletisi telefonunkine benzetilebilir.

- ii) Telsizle iletişimde iletilen iletinin, bir kayıt cihazına bağlantı kurulmadığı sürece kalıcılık özelliğine sahip olması sözkonusu değildir.
- iii) Telsizle iletişimde de maliyet önemli bir sınırlayıcı unsur olarak kabul edilebilecek düzeydedir. Bu sınırlayıcı unsur da telsizin yaygın kullanım olanağından yoksul kalmasına neden olmaktadır.
- iv) Bu aracın, işitsel bir diğer bireylerarası iletişim aracı olan telefon karşısında en önemli sınırlılığı, iletişim kuran kişileri kablo bağımlılığından kurtarıyor almasına karşın ulaşım alanının telefona göre çok sınırlı olmasıdır. Uzaklık telsizle iletişim de önemli bir sınırlılıktır.
- v) Telsizle iletişimde önemli bir sınırlılık da atmosfer ve coğrafi koşullardan kaynaklanır. Bulutlu havalarda ve dağlık - engebeli arazi koşullarında telsizle iletişim kurmak olanaksızlaşabilir.

Bireylerarası iletişim ve araçları konusunda sonuç olarak şu ortak özellikler ortaya çıkarılabilir:

1. Bireylerarası iletişimde bireylerin birbirleri ile yüzyüze ve teketek kurdukları iletişimden sözedilebilir. Bu tür iletişimde çift-yönlülük de birey-

lerarası iletişimin bir başka özgün niteliği olarak alanyazında sıkça vurgulanmakta olan bir özelliktir (83).

2. Bireylerarası iletişim araçları görsel, gör-ışit-sel, ışit-sel, yazılı-görsel iletişime olanak tanımaktadırlar.
3. Bireylerarası iletişim süreçlerinde - telsizle iletişim dışında - ileti akışına düzenlemek üzere bir merkezci düzenleştirici kurum ya da kuruluşa gereksinim vardır. Bu kurum ya da kuruluğun, iletinin içi ya da düzenlenişine - yasayla belirlenmiş çok özel durumlar dışında - hiç bir müdahalesi söz konusu değildir. Bu kurum ya da kuruluğların temel işlevi iletinin ulaşımını düzenleştirmek ve bu araçlarla kurulan bireylerarası iletişimin dokunulmazlığını yasalarla güvence altına almak ve daha geniş bir kitleye bu bireylerarası iletişim olanaklarından yararlanma olanağını sağlayacak yatırımları gerçekleştirmektedir.
4. Bireyler arası iletişim mektup dışında pahalı bir iletişim etkinliği alanı olma özelliği gösterir.
5. Bireyler, bu iletişim olanaklarından - mektup, telgraf dışında - abonelik temeline dayalı olarak yararlanırlar.
6. Bireyler arası iletişim ortamı " ... yakın ilişkilerin ortaya çıkabileceği özel, mahrem durumlardan, oldukça yapılaştış resmi durumlara kadar geniş bir yelpaze içinde değişiklik gösterir ... "(84).

---

(83) DOĞAN CÜCELOĞLU ; İnsan İnsana, Birinci Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, 1979, s.311.

(84) CÜCELOĞLU ; a.g.k., s.311.

Bu özellikten bireylerarası iletişim adına çıkarsanabilecek bir diğer özellik de, bireylerarası iletişimde önemli bir özelliğin " iletişimin gizliliği " olduğu daha önce vurgulanmıştı. Bu özellik telgraf ve kısmen telsizle iletişim dışında tüm bireylerarası iletişim araçları için geçerlidir.

7. Bireylerarası iletişimde ileti telsiz ve telefon gibi işitsel iletişim araçları dışında kalan tüm yazılı-görsel iletişim olanlarında ( mektup, telgraf, teleks gibi ) ' kalıcılık ' özelliği taşır. Telsiz ve telefonla iletişimde iletinin kalıcılığı için bir ses kayıt cihazının devreye bağlanması gerekmektedir.

#### B. EĞİTİM-ÖĞRETİM-ÖĞRENİMDE YARARLANILAN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İLETİŞİM ÖZELLİKLERİ

Kitle iletişimi, çok kısa bir tanımlamayla, kitlesellik özelliği kazanmış insan grupları ile bir merkezden kurulan iletişim etkinlikleri olarak tanımlanabilir. Merkezci yayın otoritelerinin kitlelerle iletişim kurmak üzere elektronik ve iletişim endüstrisinin ürünü olan araçlara da Kitle İletişim Araçları demek doğru olacaktır. Bu araçlar alanyazından da bilindiği üzere; radyo, televizyon, yazılı basın ve sinemadır.

Bu araçlar ve iletişim özellikleri tek tek ele alınıp, çalışmanın hedefleri açısından irdelendiğinde şu sonuçlara ulaşmak olasıdır:

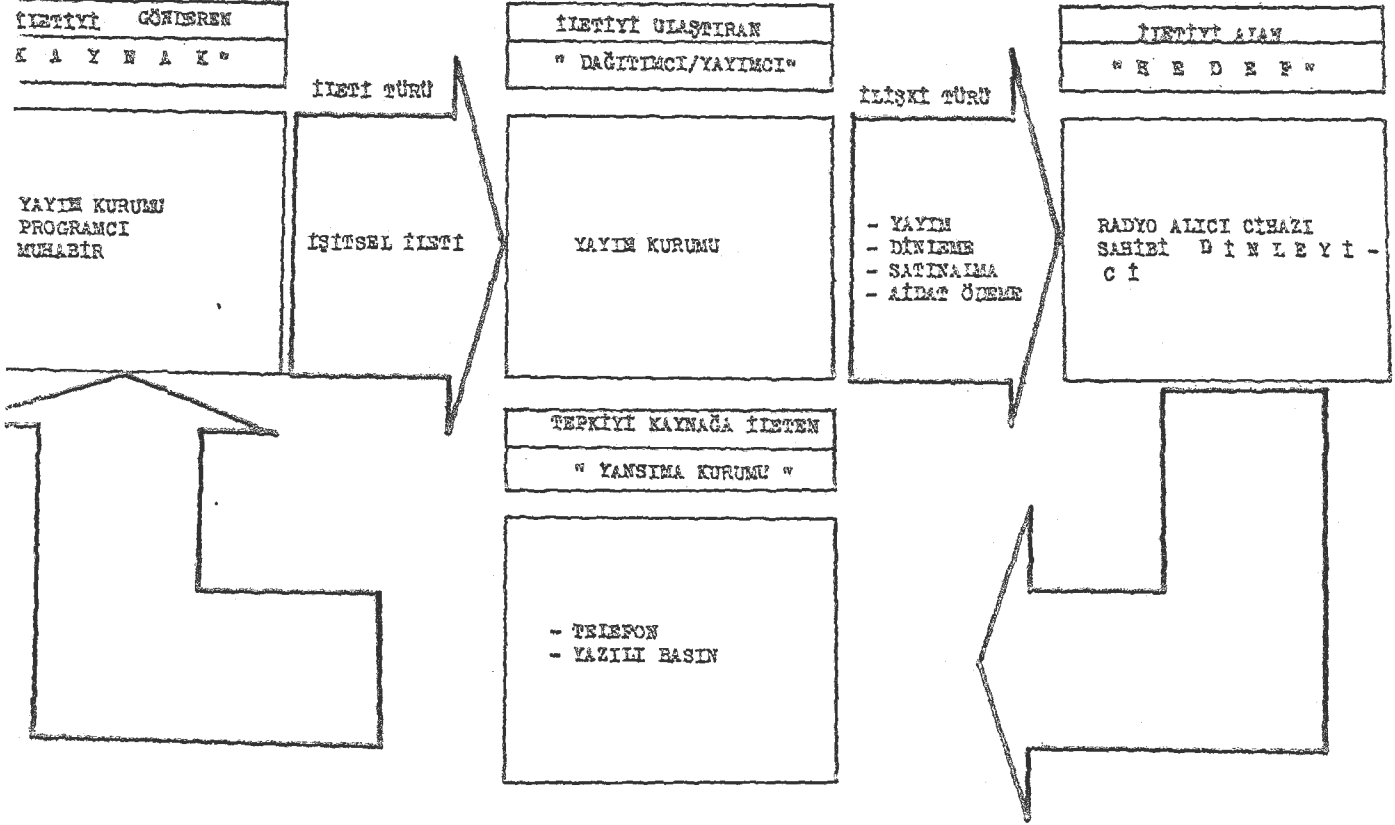
a. Radyo ile İletişimin Özellikleri

Radyo ile iletişimin temel ve özgün özelliği ileti türünün " işitsel " diğer bir deyişle de " kulağa seslenen " ileti olmasıdır (85). Bunun yanında radyo ile iletişimde bir diğer özelliği de iletinin gönderiliş biçiminin ( ya da diğer bir yaklaşımla ilişki türünün ) ' yayım ' olarak adlandırılmasıdır. Bu ilişki bireylerarası iletişim etkinliklerinde bir tür ileti ' alış-veriş ' olarak gerçekleşmektedir. Radyo gibi diğer tüm kitle iletişimi etkinliklerinde iletinin hedefe ulaştırılış biçiminin ' yayım ' ya da 'dağıtım' olarak adlandırılması aslında iletişim sürecindeki ilişkinin bir merkezden hedef çoğunluğa tek-yönlülüğünü ifade etmektedir.

Radyo ile iletişimde hedef radyo alıcısı sahibi " dinleyici " olarak tanımlanır. Bu özellik şekil : 18' de gösterilmektedir. Hedefte oluşan geri beslemeyi de kaynağa yazılı basın, dolaylı olarak iletir. Bireylerarası iletişimde olageldiğinden farklı olarak burada bir üçüncü iletişimci kişilik devreye girer.

---

(85) OYA TOKGÖZ ; Temel Gazetecilik, Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay. : 476, Ankara, 1981, s.6.



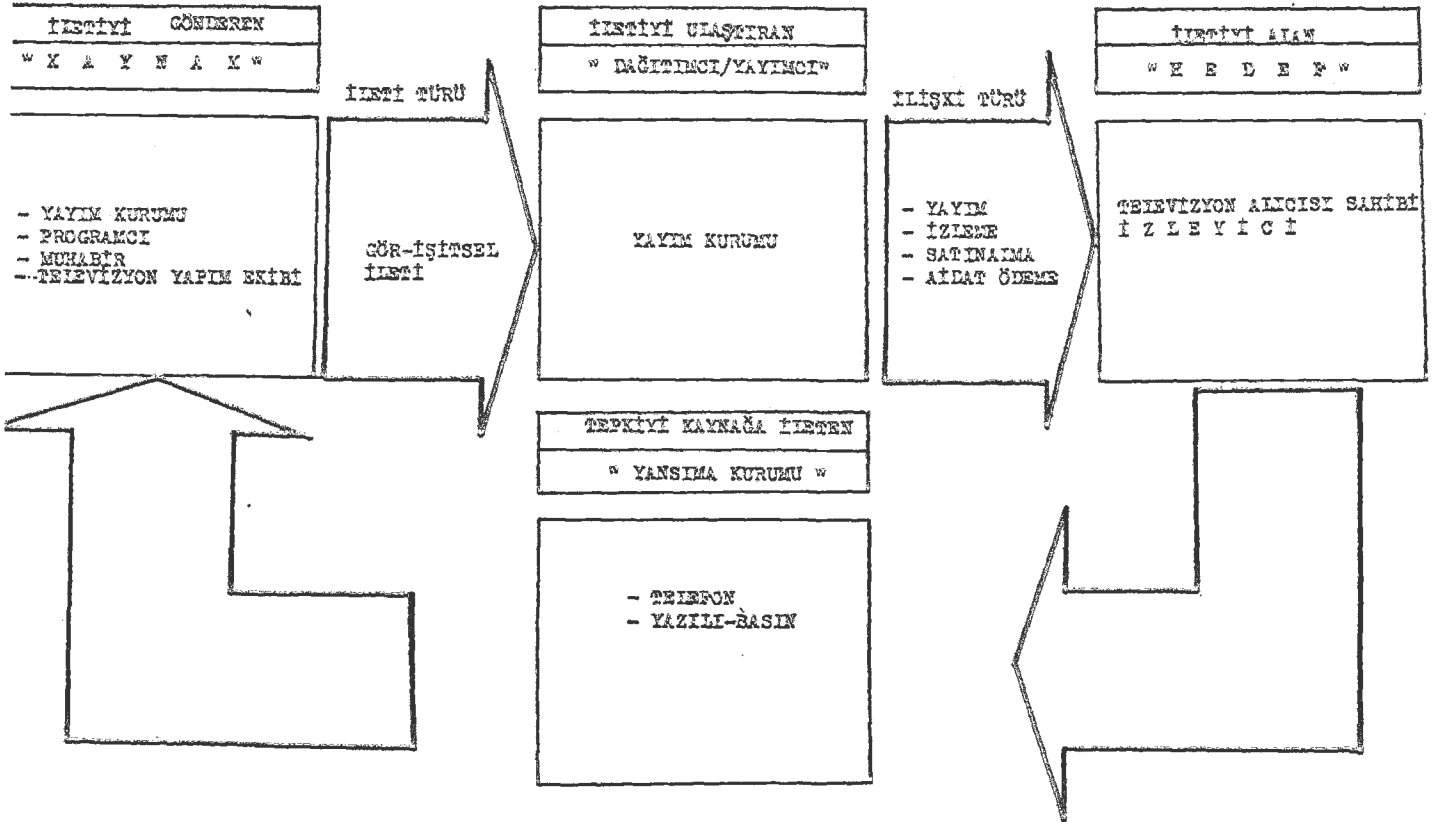
ŞEKİL : 18 Radyo İle İletişim Süreci

Radyo iletisinin, bir ses kayıt cihazı devreye sokulmadığı takdirde ' kalıcılık ' özelliği yoktur. Radyo ile iletişimin daha çok habercilik etkinlikleri içinde değerlendirilmesinin nedenlerinden biri de budur. Radyo iletisi bir yayın kuşağı içinde ve birkez akıp gider.

## b. Televizyonla İletişimin Özellikleri

Televizyonla iletişimden sözedildiğinde doğal olarak " görsel-ışitsel " iletişimden, diğer bir deyişle " göze ve kulağa aynı anda seslenen " iletişimden sözedilmektedir.

Televizyon iletişiminin izleyici hedefe ulaşım biçimi de, televizyonun bir kitle iletişim aracı olmasına da bağlı olarak ' yayım ' olarak tanımlanır. Televizyonun hedef kitlesi televizyon alıcısı sahibi ' izleyiciler ' dir. Bu özellikler şekil:19'da verilen süreç çizelgemizde gösterilmektedir.



ŞEKİL : 19

Televizyonla İletişim Süreci

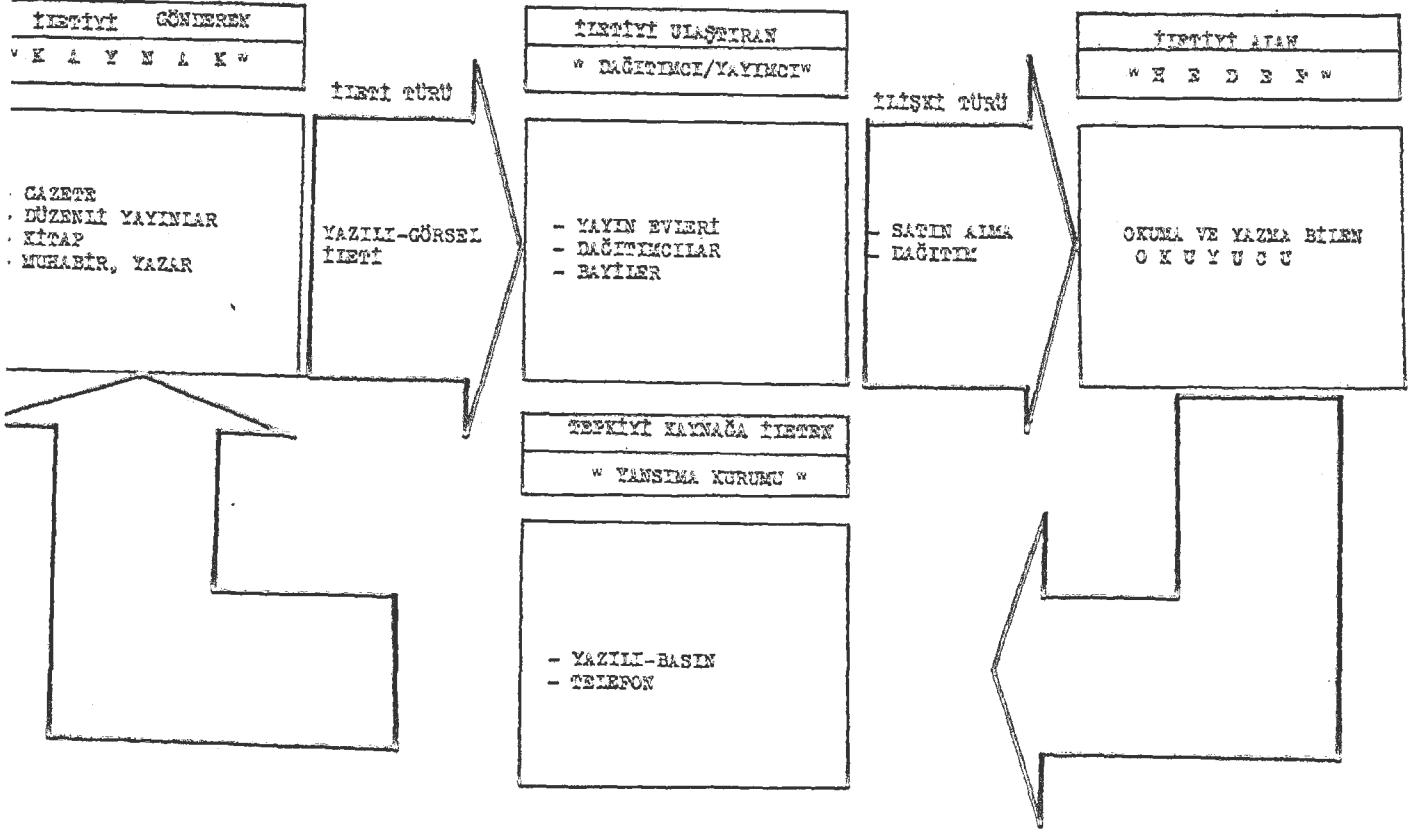
Bir video kayıt cihazı devreye bağlanmadığı takdirde televizyon iletisi de ' kalıcılık ' özelliğinden yoksun kalacak demektir. Bunun yanında televizyon iletisi de bir yayın kuşağı içinde birkez akıp gider. Bu nedenle de ' yinelenebilme ' özelliğinden yoksundur.

Televizyon izleyicisinin, iletinin akışı üzerinde, televizyon alıcısını kapayıp iletinin akışını kesmek dışında hiç bir etkin rolü ya da etkisi sözkonusu değildir. Sözü edilen olarak sadece merkezci yayın otoritesi olan kuruma aittir. Televizyon izleyicisi ekran karşısına oturup edilgin bir televizyon iletisi alıcısı ya da tüketicisinden başka bir etkinlik gösteremez.

Ancak yine de iletinin etki gücü açısından bir karşılaştırma yapılmak istendiğinde televizyonun radyodan - iki algı kanalı ya da duyum merkezini uyarıyor olması nedeniyle - görelî olarak daha etkili bir iletişim aracı olduğu ileri sürülebilir.

### c. Yazılı Basınla İletişimin Özellikleri

Yazılı Basınla iletişimden sözedildiğinde iletinin ' yazılı - görsel ileti ' olduğu açıktır. Bu nedenle de yazılı basının iletisini sadece ' görsel ' ileti olarak algılamak hatalıdır. Yazı, bireylerarası iletişim araçları olan mektup, telgraf ve telekste olduğu gibi ' kalıcı ' bir özelliğe sahiptir. İletinin kalıcı olmasının ise ileti etkisinin kalıcılığı ile doğru orantılı bir bağıntı ile anlatılabileceği daha önceki bölümlerde irdelenmişti. İleti türü açısından mektup, telgraf ve teleks ile benzeyen yazılı basının, iletişim akış hızı, ileti uzunluğu ve akış süreci ve biçimi açılarından bu araçlardan farklılıklar gösterdiği ileri sürülebilir.



ŞEKİL : 20 Yazılı Basınla İletişim Süreci

Yazılı Basının hedef kitlesi şekil : 20'de de belirtildiği gibi " okuyucu " olarak tanımlanır. Bu hedef kitlenin ise ayrıcalıklı bir özelliği vardır. Bu özellik okuma-yazma bilmektir. Bu nedenle yazılı basının hedef kitlesi okuyucular diğer kitle iletişim araçlarının hedef kitlelerine göre daha seçkin bir kitle olarak edilebilirler. Televizyon izleme ya da radyo dinlemek için, dahası izlediği ya da dinlediğini anlamak için bir eğitim sürecinden geçmeye gerek

olmamasına karşın gazete iletisinden yararlanabilmek için en azından okuma - yazma öğrenmeye gerek vardır.

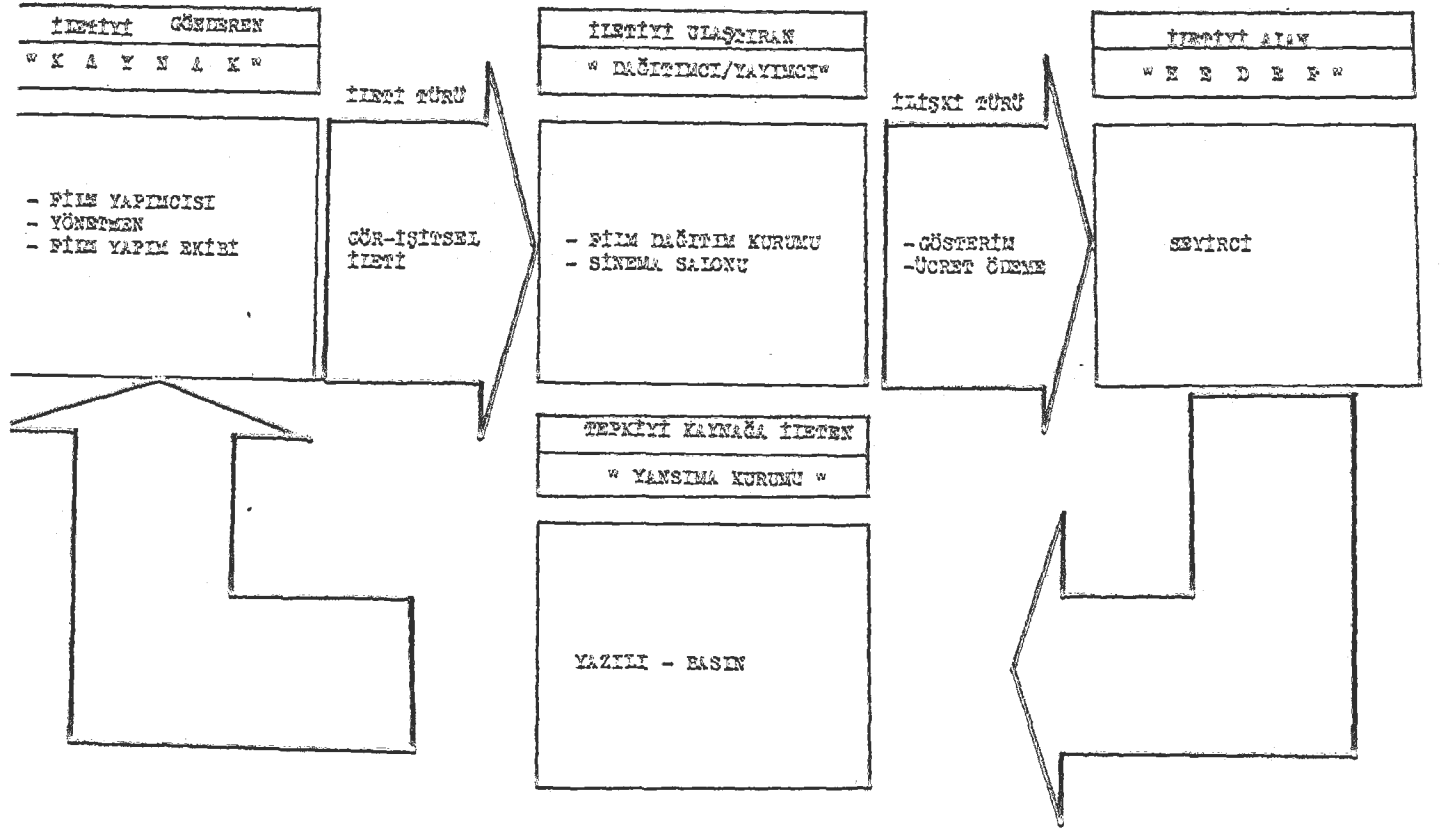
Yazılı Basın'ın kaynağı, toplumdaki veri ve haber toplayan, gazeteler, dergiler, kitap basım - yayım kuruluşları ve bunlara bağlı muhabir, yazar ve görsel belgəciler ( fotoğrafçı, ressam, karikatürist vb. )dir.

Yazılı Basında yansıma yine yazılı basın kurum ve kuruluşları tarafından gerçekleştirilir.

İletinin ulaştırılış biçimi ise artık yayım değil " dağıtım " olarak ve " alışveriş " ilişkisi içinde gerçekleşir. İleti üzerinde hedef kitlenin görece bir belirleyici etkisinden söz edilebilir.

#### d. Sinemayla İletişimin Özellikleri

Sinema ile iletişimin temeli " gör-ışitsel iletişim "e dayalıdır. Bu açıdan Televizyon ile iletişimle aralarında bir benzeşim sözkonusudur. Ancak aralarında diğer noktalar gözönüne alındığında şekil : 21' de de gösterildiği gibi önemli farkların olduğu da bir gerçektir. Bu farkların ilki Televizyonun ev ortamında; sinema ile karşılaştırıldığında daha aydınlık bir ortamda izlenmesidir. Sinema ise daha kalabalık bir grup ile karanlık bir salon ortamında izlenir. Bunun yanında, iletinin ulaştırılış biçimi olarak televizyonla iletişimde temel olan " yayım " iken, sinema ile iletişimde ilişki türü şekil : 21'de de belirtildiği gibi " gösterim " dir. Bunların yanında sinema iletisinin kalıcılık özelliğine sahip olması karşısında televizyon iletisinin bu özellikten yoksun olması aralarındaki diğer bir farklılık noktasıdır.



ŞEKİL : 21 Sinemayla İletişim Süreci

Ancak gerek sinema seyircisi ve gerek televizyon izleyicisinin ileti üzerinde değiştirici ya da belirleyici etkide bulunmaları sözkonusu değildir.

Sinema sözkonusu olduğunda hedef kitle "seyirci" olarak tanımlanmaktadır. Geri besleme süreci ise bir diğer kitle iletişim aracı olan yazılı - basın aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

C. BİREYLERARASI VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ  
EĞİTİM-ÖĞRETİM-ÖĞRENİM AMAÇLI İLETİŞİM ARACI  
OLMAYA YATKINLIK DÜZEYLERİ

Bu başlık altında çalışmanın başlangıcından bu noktaya kadar sergilenen veriler ışığında saptanan eğitim ve öğretim amaçlı iletinin özellikleri açısından değinilen iletişim araçlarının verimlilik düzeyleri açısından değinilen iletişim araçlarının verimlilik düzeyleri - karşılaştırmalı olarak - değerlendirilmeye; bu araçların kullanımının eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime hangi ölçülerde ve hangi noktalarda hizmet edip hangi ölçü ve noktalarda hizmet edemeyecekleri belirlenmeye çalışılacaktır. Diğer bir deyişle daha önceki başlık altında irdelenen eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletinin özellikleri ölçüt olarak kabul edilecek; böylelikle iletişim özellikleri kısa ve öz olarak belirtilen bireylerarası ve kitlesel iletişim araçları bu ölçütler açısından değerlendirilecektir. Bu değerlendirme sonucunda ise hem sözü edilen iletişim araçlarının bu ölçütler açısından eğitsel ve öğretimsel değerleri ortaya çıkmış olacak hem de - özellikle bu araçların eğitsel ve öğretimsel iletişim açısından gösterdikleri eksiklikler gözönüne alındığında - eğitim ve öğretim amaçlı iletişime en uygun aracın iletişimsel tanımına ulaşılabilecektir.

Bu ölçümler ise sonuçta bir tablo üzerinde ' olumlu (+) ', ' olumsuz (-) ' ve ' nötr (0) ' değerler halinde dökülecek ve böylelikle iletişim araçlarının eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime hizmet edebilirlik düzeyleri - karşılaştırmalı olarak - topluca bir tablo üzerinde sergilenebilecektir. Artı değerlerin aracın amaca o ölçüt açısından hizmet edebilirliğini; eksi değerlerin o aracın amaca hizmet

edemezliğini ve nötr değerlerin ise o aracın amaca hizmet edebilirliğinin belirli koşulların bağlı olduğunu diğer bir deyişle görelî olduğunu ifade ettiği bu aşamada belirtilmelidir. Ayrıca birinci ölçüt gözönüne alındığında değerlemelerin artı, eksi ya da nötr değerleri ile değil rakamla yapılacağını bu aşamada vurgulamakta yarar vardır.

Sözü edilen ölçütler sırasıyla :

- 1) Eğitim ve öğretim amaçlı iletinin hedefin olabildiğince fazla sayıda kanal ve duyum merkezini aynı anda uyurabilmesi,
- 2) Belli bir konu üzerindeki algı ya da duyumların tümlenmesi,
- 3) Eğitim ve öğretim amaçlı iletişim sürecinde algıların tümlenmesinde eşzamanlılığın sağlanması,
- 4) Eğitsel ve öğretsel iletinin kalıcı özelliğe sahip olması,
- 5) Eğitsel ve öğretsel iletinin yinelebilirlik özelliğine sahip olması,
- 6) Eğitsel ve öğretsel iletişim araçlarının bireysel kullanıma olanak tanıyacak özelliklere sahip olması,
- 7) İletişim sürecinde hedefin iletinin akışı üzerinde etkili olabilmesi,
- 8) Öğrencinin ileti kaynağına fazla yüke katlanmak zorunda kalmadan ulaşabilmesi,
- 9) Eğitim ve öğretim amaçlı iletinin dikkat çekici olabilmesi,
- 10) Eğitim ve öğretim amaçlı iletinin parazitlerden arındırılmış olmasıdır.

Bu ölçütler ışığında eğitim ve öğretim amaçlı iletişim düzeyleri değerlendirilecek olan iletişim araçları ise;

a) Bireylerarası iletişim araçları olarak:

- i) Telefon
- ii) Mektup
- iii) Telgraf
- iv) Teleks
- v) Telsiz

b) Kitle iletişim araçları olarak:

- i) Radyo
- ii) Televizyon
- iii) Yazılı basın
- iv) Sinema, sıralanmaktadır.

Bu ölçümlene ve değerlendirme sonucunda ortaya çıkacak bir diğer sonuç ta bireylerarası iletişim araçları ile kitle iletişim araçları arasında eğitim ve öğretim amaçlı iletişime hizmet edebilirlik düzeyleri açısından ne gibi fark ve benzerliklerin ortaya çıkması olacaktır.

a. Bireylerarası İletişim Araçları Açısından Değerleme

i) Telefonun Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yatkınlık Düzeyi :

Telefonun bir bireylerarası iletişim aracı olarak iletişim özellikleri daha önceki bölümlerde irdelenmişti. Bu özellikler eğitsel ve öğretsel iletişimin özellikleri açısından irdelendiğinde şu sonuçlara ulaşılabilir;

- 1) Telefonla iletişimin temeli ' işitsel iletişim ' e diğer bir anlatımla da ' kulağa seslenen iletişim ' e dayalıdır. Bu özelliğe dayanarak telefonla iletişimde uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısı olarak bir " 1 " gösterilecektir.
- 2) Uyarılan algı kanalı ya da duyum merkezi sayısının bir olması konu üzerindeki algı ya da duyumların tümlenmesi sorununu da kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle telefonun bu ölçüt açısından aldığı değerlendirme nötr " 0 " olmaktadır.
- 3) Aynı şekilde uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısının birden fazla olmaması algıların tümlenmesi ve buna bağlı olarak da uyarımların eşzamanlanması sorununu da kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle telefonun bu ölçüt açısından sınanmasından alacağı sonuç nötr (0) olacaktır.
- 4) Telefonla iletişimde, bir ses kayıt cihazının devreye sokulmaması halinde kalıcılık özelliği yoktur. İletişim süreci bir telefon abonesinin telefon ahizesini kaldırıp hedefini bulması ile sadece bir kez akıp gider. Bu nedenle telefonla iletişimin bu ölçüt açısından değerlemesine de alacağı sonuç olumsuz (-) olacaktır.
- 5) Telefonla iletişimde iletinin yinelenebilmesi iletişim sürecinin tekrar tekrar kurulup aynı iletilerin yinelenmesi temeline dayalı olarak gerçekleşebilir. Bu nedenle bu ölçüt açısından telefonla iletişimin alacağı puan olumsuz (-) olacaktır.
- 6) Telefonun bir bireylerarası iletişim aracı olması zaten aracın bireysel kullanıma yatkınlığının belgesi olmaktadır. Aracın bu nedenle bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olmaktadır.

- 7) Telefonla iletişimde iletiyi üreten de gönderen de aynı insandır. Bu nedenle iletinin akışı üzerinde kaynak etkili ancak hedef, iletinin kalıcılık özelliğinden yoksun olma özelliğine bağlı olarak ileti üzerinde hiç bir etkinlik gösterememektedir. Bu ölçüt açısından da telefon olumsuz (-) değerlendirilecektir.
- 8) Telefonla iletişim oldukça pahalı bir iletişim etkinliği olduğu ve bunun nedenleri, telefonla iletişimin özellikleri başlığı altında ele alınmıştır. Bu nedenle bu ölçütten alınacak puan olumsuzdur (-).
- 9) Telefonla iletişimde iletinin dikkat çekici olması, süreçte hedef konumundaki kişinin iletiyi düzenlemesindeki yetenek ve yeterliğine bağlıdır. Bu ölçüt açısından da telefonla iletişimin alacağı puan nötr (0) olacaktır.
- 10) Telefonla iletişimin bir yandan da kablolu iletişim olması öncelikle çevresel ve coğrafi koşulların yaratacağı parazitlenmelerin iletişim sürecini etkileme olanağını ortadan kaldırır görünümünü vermektedir. Ancak telefonla iletişimin uzakiletişimi aracı olması bu parazitlenmelerin bozucu etkisini süreç üzerinde etkili kılabilen düzeyde olmaktadır. Bu nedenle bu ölçütten alınacak puan nötr (0) olmaktadır.

Bir genel döküm yapıldığında telefonla iletişimin eğitim ve öğretim amaçlı iletişim amacına hizmet edebilirlik oranı 10 puan üzerinden 1 olumlu 4 nötr ve 4 olumsuz olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak olumsuz karşılık veren dört ölçüt ve uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısının 1 olması telefonun eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişimde kullanımını

olanaksiz kılmaktadır. Özellikle olumsuz karşılık alınan 4 ölçüt de bu yargıyı desteklemektedir. Bu ölçütlerden birincisi iletinin kalıcılığının ancak çok dolaylı yollardan sağlanabilmesi, daha açık bir anlatımla da telefonla iletişimde iletinin kalıcılığının olanaksız olmaktadır. Bunun yanında bir de telefonla iletişimin pahalı olması nedeniyle alınan olumsuz puan diğer olumlu ve nötr puanların olumlu ve olumluya dönüştürülebilecek puanların etkisini ortadan kaldırmaktadır. Örneğin telefonla iletişimin pahalı bir iletişim olanağı olması, iletinin yinelenebilirlik olanağını da doğal olarak ortadan kaldırmaktadır. Eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletilerin sürelerinin de pek kısa olmadığı düşünülecek olursa telefonla eğitsel ve öğretsel iletişim amacıyla kullanıma uygun bir araç olmadığı daha belirgin olarak ortaya çıkabilecektir. Telefon gösterdiği bu iletişim özellikleri gereği yalnızca kısa süreli haber alışverişi amaçlı iletişim ilişkilerinde kullanılabilecek bir iletişim aracı olma özelliği göstermektedir.

İLETİŞİM ARACI	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SORUL DÖKÜM
TELEFONLA İLETİŞİM	1 İşitsel	0	0	-	-	+	-	-	0	0	+ : 1 - : 4 0 : 4

ŞEKİL : 22

Telefonla İletişimin Eğitim ve Öğretim  
Amaçlı Nitelikleri

ii) Mektubun Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yatkınlık Düzeyi :

Telefon gibi mektup da bir bireylerarası iletişim aracıdır. Mektubun önceki bölümlerde değinilmiş olan özellikleri eğitim ve öğretim amaçlı iletişimin özellikleri açısından değerlendirilmeye tabi tutulduğunda şu sonuçlara ulaşılabılır :

- 1) Mektupla iletişimin temeli ' yazıl-görsel iletişim ' e dayanmaktadır. Bu nedenle de mektupla iletişimde uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısı olarak bir (1) gösterilebilecektir.
- 2) Uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısının tekliği, belirli bir konu üzerindeki algı ya da duyumların tümlenmesi sorunu - telefonda olduğu gibi - kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle mektubun bu ölçüt açısından alacağı puan nötr (0) olacaktır.
- 3) Algı ve duyumların tümlenmesi sorununun kendiliğinden ortadan kalkıyor olmasına bağlı olarak, algı ve duyumların eşzamanlanması sorunu da kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle bu ölçüt açısından alınacak puan da nötr (0) olmaktadır.
- 4) Mektupla iletişimde iletişimin türsel özelliği gereği doğal bir kalıcılık sözkonusudur. Yazılı-görsel iletişimin temelinde kalıcılık olduğu daha önceki bölümlerde sıkça tartışılmıştı. Bu nedenle mektupla iletişim bu ölçütten olumlu (+) puan almaktadır.
- 5) İletimin kalıcılık özelliği ile yinelenebilirlik özelliği arasında doğru orantılı bir bağlantı olduğu daha önceki bölümlerde ele alınmıştı. Bu nedenle mektupla iletişimde yinelenebilirlik ölçütü

açısından alınan puan olumlu (+) olacaktır.

- 6) Mektubun da telefon gibi bir bireylerarası iletişim aracı olması, iletişim aracının bireysel kullanıma yatkınlığını doğal olarak ifade etmektedir. Mektubun bu ölçütten alacağı puan da - bu nedenle - olumlu (+) olacaktır.
- 7) Mektupla iletişimin bir bireylerarası iletişim etkinliği olmasından kaynaklanan özelliği gereği iletişim sürecinin kaynağı ileti üzerinde birinci olarak etkilidir. Ancak iletinin kalıcı olması nedeniyle de hedefte aynı ile üzerinde belirleyici bir etkinlik gösterme olanağına sahiptir. Bu nedenle de mektupla iletişimin bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olmaktadır.
- 8) Mektupla iletişim uzaktan iletişim kanalları içinde maliyeti en düşük ve bu nedenle de en ucuz kanaldır. Bu nedenle de iletişim ilişkisi içine giren kaynak, bu yolla iletişim kurmaya giriştiğinde en az maddi yükü karşılar. Bu nedenle bu ölçütten alınacak puan da olumlu (+) olacaktır.
- 9) Mektupla iletişimde iletinin dikkat çekici olması, iletişim ilişkisini kuran, iletiyi oluşturan ve hedefe gönderen kaynağın amaç ve becerisine bağlıdır. Bu nedenle mektupla iletişimin bu ölçütten alacağı puan nötr (0) olacaktır.
- 10) Mektubun bir uzaktan iletişim aracı olması bunun yanında telefonda olduğu gibi bir kablo bağlantısından yoksun olması onun iletişim sürecini özellikle çevresel parazitlerin etkisine açık bırakmaktadır. Bu nedenle mektupla iletişimin bu ölçütten alacağı puan olumsuz (-) olmaktadır.

On ölçüt üzerinden yapılacak bir toplu değerlendirme sonucunda mektupla iletişimin eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime uygunluk açısından telefonda daha uygun olduğu söylenebilir. Özellikle yalnızca son ölçütün olumsuz puan almış olması bu açıdan önemlidir. Bunun yanında telefonla iletişimin sınanması sırasında olumsuz puan alınan kalıcılık, yinelenebilirlik ve göğüslenmesi gereken parakal yüksel ölçütlerinden mektupla iletişimin sınanmasında olumlu puan alınması mektubun eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişimde kullanıma yatkın olduğu sonucunu doğurmaktadır.

İçinde yaşanan hızlı endüstrileşmenin bir gereği olarak hızlı ve yaygın bilgi gereksinmesi ile bu gereksinmenin de uzantısı olarak yaygın öğrenim ve öğretimin ivedilikle karşılanması gereken bir gereksinme olduğu daha önceki bölümlerde de vurgulanmıştı. Bu gereksinmenin yaygın olarak karşılanmaya çalışıldığında ulaşılabilen ilk yardımcı araçların uzaktan iletişim araçları ve onların sağladığı desteklerdir. İşte mektupla iletişim de - yukarıdaki değerlendirmelerden çıkarsanan sonucun uzantısında - eğitim kurum ve kuruluşlarının elattığı ilk uzaktan iletişim aracı olmaktadır. Bu iletişim aracının eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim alanında yüzyıla yaklaşan bir tarihten beri kullanılıyor olması da eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime uygun özelliklerine sahip olmasının bir kanıtıdır.

Mektupla uzaktan öğretim bugün de sadece ulusal sınırlar içinde kalmamış, uluslararası düzeyde kurulan uzaktan eğitim-öğretim-öğrenim örgütlerinin de temel iletişim araçlarından biri olmuştur.

Aslında mektup, sözü edilen eğitim-öğretim-öğrenim iletişiminde yalnızca eğitimci öğretmen ile öğrenci arasındaki bağlantıyı kurmaktadır. Eğitim ve öğretim amaçlı ileti mektupla kurulan bağlantı kanalından aktarılan kitap, gör-ışitsel araçlar ve sınavlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir.

Bir diğer açıdan bakıldığında da mektupla uzaktan öğretim etkinliğinin insanlar ve kitleler tarafından bu denli uzun bir süredir kabul görmüş olması, eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişimde iletinin kalıcılık özelliğinin ne derecede önemli olduğunu göstermekte ve kanıtlamaktadır.

İLETİŞİM ARACI	1. Ölçüt	2. Ölçüt	3. Ölçüt	4. Ölçüt	5. Ölçüt	6. Ölçüt	7. Ölçüt	8. Ölçüt	9. Ölçüt	10. Ölçüt	SORU DEĞERİ
Mektupla İletişim	1 Yazılı- Görsel	0	0	+	+	+	+	+	0	-	+ : 5 - : 1 0 : 3

ŞEKİL : 23 Mektupla İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri

iii) Telgrafın Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yatkinlik Düzeyi :

Telgrafla iletişim, sürecin işleyişinin bazı temel prensipleri açısından mektupla iletişime benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik noktaları şöyle sıralanabilir :

- 1) Her iki iletişim aracı da ' yazı-görsel iletişim ' e dayalı bu nedenle de sadece ' göze seslenen ' iletişim araçlarıdır. Bu nedenle de telgrafın uyarıldığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısı da bir (1) olarak ele alınmalıdır.
- 2) Uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısının tekliği algı ve duyumların tümlenmesi sorunu kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle bu maddeden alınacak puan nötr (0) olacaktır.
- 3) Uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısının tekliği algıların tümlenmesi sorunun ve buna bağlantılı olarak da algıların tümlenmesinde eşzamanlama sorunu da kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. B. nedenle de bu ölçütün açısından alınan puan da nötr (0) olmaktadır.
- 4) Telgraf iletisi de - mektup gibi - yazılı temele dayalı olması nedeniyle kalıcıdır. Bu nedenle de bu ölçütten alınan puan olumludur (+).
- 5) Telgraf iletisinin kalıcılık özelliğine bağlı olarak yinelenebilirlik özelliği olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu ölçütten de bu nedenle alınacak puan doğal olarak olumlu (+) olmaktadır.
- 6) Telgrafın mektupla karşılaştırıldığında farklı olan özelliklerden biri de budur. Mektubun bireysel kullanıma tümüyle açık bir iletişim olanağı olmasına karşın telgraf gizliliği olmayan bir iletişim alanıdır. Bu nedenle de telgrafla iletişim bu ölçütten olumsuz puan almaktadır (-).
- 7) Telgrafla iletişimde - mektupla iletişimden bir başka farklılık noktası olarak, gerek kaynak gerekse hedef iletişimin akışı ve ileti üzerinde doğrudan etkili olamazlar. Her ne kadar ileti

üzerinde hedef kaynaktan daha belirleyici olsa da iletiyi ulaştırırlar doğrudan etki gücüne daha fazla sahiptirler. Bu nedenle telgrafın bu ölçütten alacağı puan nötr (0) olmaktadır.

- 8) Telgrafla iletişim mektupla karşılaştırıldığında bir başka farklılık daha gösterir. Bu da göğüslenerek parasal yük açısından telgrafın mektuptan daha pahalı olması ile ifade bulur. Telgrafın pahalı bir iletişim alanı olması nedeniyle de bu ölçütten alacağı puan olumsuz (-) olmaktadır.
- 9) Telgraf iletişiminin dikkat çekici olması da iletiyi düzenleyen kaynağın amaç ve yeterliğine bağlıdır. Aracın telgraf olması iletiye bir dikkat çekicilik katmaz. Bu nedenle de bu maddeden alınacak puan nötr (0) olacaktır.
- 10) Telgraf ile mektup arasındaki en belirgin farklardan biri iletinin parazitlenmeye açık olup olmadığı noktasında görülebilir olmaktadır. Telgraf iletişiminde ileti parazitlenmeye açıktır. İletinin ulaştırılış biçiminin linkler aracılığıyla havadan yapılabilen bir özellik göstermesi bu yargıyı desteklemektedir. Bu nedenle de bu ölçütten alınan puan olumsuz olmaktadır (0).

Tabloda yapılacak genel döküme görüleceği üzere telgrafın bir eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olarak kullanılma yüzdesi son derece düşüktür. Hemen hemen kalıcılık ve buna bağlı olarak yinelenebilirlik dışında hiç bir ölçütten tam anlamıyla olumlu yanıt alamamıştır. Kalıcılık ve yinelenebilirlik özellikleri de tek başlarına eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime hizmet etmeye yeterli özellikler değildirler.

İLETİŞİM ARACI	1. ÖLÇÜ	2. ÖLÇÜ	3. ÖLÇÜ	4. ÖLÇÜ	5. ÖLÇÜ	6. ÖLÇÜ	7. ÖLÇÜ	8. ÖLÇÜ	9. ÖLÇÜ	10. ÖLÇÜ	SONUÇ DÜZÜM
TELEGRAFLA İLETİŞİM	1 Yazılı- Görsel	0	0	+	+	-	0	-	0	0	+ : 2 - : 2 0 : 5

ŞEKİL : 24 Telgrafla İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri

iv) Teleksin Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yetkinlik Düzeyi :

Teleks yazılı-görsel bir iletişim aracı olarak hemen hemen tümüyle telgrafın işleyiş prensipleri üzerine oturtulmuştur. Farklı olan iki nokta teleksle iletişime olumsuz değerlendirme alınan iki maddeden olumlu yanıt alınmasıdır. Bunlar; iletişim aracının bireysel kullanıma uygun olması ve kaynağın ve hedefin iletinin akışı ve içeriği üzerinde tek etkili olabilmeleri, bu araçla iletişimde bir 'ulaştırıcıya' gerek duyulmamasıdır. Bu özellikler de irdelendiğinde şunlar söylenebilir :

- 5) Teleks aslında yazılı telefon ya da evdeki telgraf olarak tanımlanabilir. Kaynak, iletiye son halini verdikten sonra kendi elindeki teleks vericisi ile bunu hedefe gönderir. Alıcıda da aynı türden bir teleks alıcısı vardır. Yazılı olarak kodlanıp gönderilen ileti hedefin aracından yazılı olarak çıkar. Bu nedenle teleks tümüyle bireysel kullanıma uygundur denebilir. Böylece, teleksin bu maddeden alacağı puan olumlu (+) olacaktır.
- 6) Teleksle iletişimde iletişen teleks aboneleri arasında teleks alı ve vericileri dışında hiç bir ulaştırıcıya gerek yoktur. Kaynak iletişimini düzenler, kodlar ve gönderir. Aynı anda hedefin cihazı kod-

lanmış iletinin kodunu açar ve iletiyi yazılı olarak alıcının yararlanmasına sunar. Hedef ileti üzerinde etkilidir denebilir. Bu nedenle teleksle iletişimin bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olacaktır.

- 10) Teleksle iletişimde de iletinin ulaşımı sürecinin link bağlantılarına bağlı olması nedeniyle parazitlenmeye açıktır. Bu nedenle de teleksle iletişimin bu ölçütten alacağı puan nötr (0) olacaktır.

Teleksle iletişimin bir eğitim -öğretim-öğrenim amaçlı iletişim olanağı olup olmadığının eğitsel ve öğretsel iletinin ölçütleri açısından sınılanması sonucunda ulaşılan sonuç mektupta olduğu gibi olumlu görünüm sergilenmektedir. Ancak mektupla iletişimden tek farkı katlanılması gereken parasal yük noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu ölçütten alınan puanın olumsuz olması ilk bakışta önemsiz gibi görünse de teleksin özellikle yaygın kullanımını engellemesi nedeniyle diğer olumlu koşulları olumsuz etkilemektedir. Sonuç olarak teleksin eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime yatkın bir araç olmadığını ileri sürmek en gerçekçi yaklaşım olmaktadır. Ancak bu araçla iletişimin maliyeti düşürülebilecek olursa ve parazitlenme olanağının ortadan kalkması sağlanabilecek olursa diğer yazılı-görsel iletişim araçları olan mektup ve kitap-tan daha işlevsel olacağı da açıktır.

İLETİŞİM ARACI	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SONUÇ DÖKÜMÜ
TELEKSİS İLETİŞİM	1 Yazılı- Görsel	0	0	+	+	+	+	-	0	0	+ : 4 - : 1 0 : 4

ŞEKİL : 25

Teleksle İletişimin Eğitim ve Öğretim  
Amaçlı Nitelikleri

v) Telsizin Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yatkinlik Düzeyi :

Telsizin bir bireylerarası iletişim aracı olarak teknik ve iletişimsel özellikleri bir önceki bölüm içinde irdelenmişti. Bu bölümde telsizle iletişimin eğitim ve öğretim amaçlı iletişime yatkinlik derecesi saptanmaya çalışılacaktır.

- 1) Telsizle iletişimi ' işitsel ' temele ya da ' kulağa seslenerek ' gerçekleşen bir iletişim alanıdır. Bu nedenle de uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısı bir (1) olarak belirtilebilir.
- 2) Uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısının tek olması - diğer bireylerarası iletişim araçlarında da olduğu gibi - telsizle iletişimde de belli bir konu üzerindeki algı ve duyumların tümlenmesi sorunu- nu da ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle telsizle iletişimin bu maddeden alacağı puan nötr (0) olacaktır.
- 3) Aynı şekilde telsizle iletişimde uyarılar algı kanalı ve duyum merkezi sayısının bir olması, algı ve duyumların tümlenmesi sorununu kendiliğinden çözdüğü gibi aynı zamanda da algı ve duyumların tümlenmesinde eşzamanlama sorununu da doğal olarak kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Böylelikle telsizle iletişimin bu maddeden alacağı puan da nötr (0) olmaktadır.
- 4) Telsizle iletişim sürecinde bir ses kayıt aracının devreye bağlanmadığı durumda iletinin kalıcılık özelliği taşıması sözkonusu değildir. Bu nedenle de telsizin bu ölçütten alacağı puan olumsuz(-)dur.
- 5) Telsizle iletişimde iletinin kalıcılık özelliğinden yoksun olması beraberinde yinelenebilirlik özelliğininin de yoksunluğunu kaçınılmaz kılmaktadır.

Aslında telsiz iletisi kaynağın hedefle kurduğu .  
telsiz bağlantısını tekrar kurması ile yinelenabilir.  
Ancak bu süreçte yinleme dartüsü ve davranışı he-  
deften değil kaynaktan gelir. Ancak yinelenebilir-  
likten kastedilen kaynağın değil gereksindikçe he-  
defin iletiiyi yineleyebilmesi olduğuna göre telsi-  
zin bu ölçütten alacağı puanın nötr (0) olacağı  
açıktır.

- 6) Telsizle iletişim, aslında aracın içinde bulunduğu  
sınırlılıklar gereği bireysel kullanıma hizmet ede-  
bilecek bir iletişim aracıdır. Ancak telsiz aracı-  
nın bir özelliği gereği olarak sözü edilen birey-  
sel kullanıma uygunluk tartışmalı ve görelî bir ni-  
telik kazanmaktadır. Telsizle iletişimde kaynağın  
belirli bir telsiz kanalının belirli bir dalga bo-  
yundan hedefle işitsel iletişim kurabildiği daha  
önceki bölümlerde belirtilmişti. Bu süreç ilk ba-  
kıta teke tek kurulan bir bireylerarası iletişim  
ilişkisidir. Ancak aynı anda elindeki telsiz cihaz-  
ları aynı kanalın aynı dalga boyuna ayarlı olan  
başka kişiler de kurulan bu bireylerarası iletişime  
katılmış olmaktadır. Bu halde bu iletişim süreci  
artık bireylerarası iletişim ilişkisi olma özelli-  
ğini kaybetmiş kitleselleşmiş olmaktadır. Bu neden-  
le telsizle iletişimin bu ölçütte sınanması sonu-  
cu aldığı puan nötr (0) olmaktadır.
- 7) Telsizle iletişim sürecinde kaynak altıncı maddede  
açıklanan nedenlerden ötürü süreç üzerinde tek et-  
kili kaynak ve hedef olamamaktadır. Aynı kanalın  
aynı dalga boyuna ayarlı diğer tüm telsiz sahiple-  
ri rahatlıkla sürece katılabilmektedirler. Bu ola-  
nak sürece dıştan katılanlara iletilere müdahale  
edebilme olanağını tanımaktadır. Bu nedenle telsiz-  
le iletişimin bu maddeden alacağı puan olumsuz ol-  
maktadır (-).

- 8) Telsizle iletişimde bir iletişim akışının - ya da bağlantısının - kurulabilmesi iletişim sürecinin iki ucundaki kaynak ve hedefin birer adet telsiz alıcı/vericisi sahibi olmalarına bağlıdır. Bu koşul da belirli bir maddi yüke telsizle iletişim için katlanılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle de telsizle iletişimin bu maddeden alacağı puan olumsuz (-) olmaktadır.
- 9) Telsizle iletişimde iletinin dikkat çekici olması, iletiyi düzenleyip kodlayarak gönderenin bu konudaki becerisine bağlıdır. İletişim aracının telsiz olmasının iletinin dikkat çekiciliğine hiç bir katkısı olamaz. Bu nedenle bu maddeden alınacak puan nötr (0) olmaktadır.
- 10) Bireylerarası iletişim araçları ve olanakları içinde çevresel parazitlenmelerden en çok etkilenme eğilimi olan iletişim aracının telsiz olduğunu ileri sürmek hatalı olmayacaktır. Beş, altı, yedi ve sekizinci maddede sözü edilen özellikler bu yaklaşım temel kanıtları, destekleyicileri olan örneklerdir. Bu nedenle telsizle iletişimin bu maddeden alacağı puan doğal olarak olumsuz (-) olacaktır.

Telsizle iletişim belirtilen ölçümleme ve değerlendirmeler açısından eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime, bireylerarası iletişim araçları içinde hiç yatkınlık göstermeyen, diğer bir anlatımla hiç bir ölçütten olumlu değerlendirme alamayan ilk ve tek iletişim aracı görünümü vermektedir. Bu nedenle telsiz için eğitsel ve öğretimsel-iletişim etkinlikleri içinde devreye sokulamayacağı açıkça belli olan tek araç olduğunu ileri sürmek doğru olacaktır.

İLETİŞİM ARACI	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SONUÇ DÖKÜMÜ
TELSİZLE İLETİŞİM	1 İşitsel	0	0	-	0	0	-	-	0	-	+ : 0 - : 4 0 : 5

ŞEKİL : 26

Telsizle İletişimin Eğitim ve Öğretim  
Amaçlı Nitelikleri

Bireylerarası İletişim Araçlarının eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı İletişim Aracı olarak kullanılmaya Yatkınlık Düzeyleri açısından değerlendirilmesi sonucunda yeni bazı özelliklerine rastlanılabilmektedir. Bu özellikler değerlendirme tablosunda da topluca görüleceği üzere şöyle sıralanabilir :

1. Bireylerarası iletişim araçlarının tümü sadece birer algı kanalı ve duyum merkezini uyarabilecek güçtedirler.
2. Tümünün birer algı kanalı ve duyum merkezi uyarama özelliğine sahip olmaları nedeniyle algı ve duyumların tümlenmesi sorunu kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.
3. Ayrıca tümünün birer algı kanalı ve duyum merkezi uyarama özellikleri algı ve duyumların tümlenmesinde eşzamanlama sorununu da kendiliklerinden ortadan kaldırmalarına olanak tanımaktadır.
4. Telefon ve telsiz dışında tüm bireylerarası iletişim araçlarının birer yazılı-görsel iletişim aracı olma özelliklerine bağlı olarak iletilerinin ' kalıcılık ' özelliği taşıdığı ortaya çıkmaktadır.
5. Sözü edilen yazılı-görsel iletişim araçlarının kalıcılık özelliklerine bağlı olarak iletilerin hedef tarafından yinelenebilmesi olasıdır.

6. Telgraf ve telsiz dışında tüm bireylerarası iletişim araçlarında iletilerin gizliliği ve bireysel kullanıma yatkınlığı vardır.
7. Telsiz ve görelî olarak telgraf iletilisi dışında tüm bireylerarası iletişim etkinliklerinde hedef ileti üzerinde değiştirici etki yapma olanağına sahiptir.
8. Mektup dışında hemen tüm bireylerarası iletişim etkinliklerinde iletişen bireyler, oldukça yüksek tutarlı parasal yüke katlanmak zorunda kalmaktadırlar.
9. Tüm bunların dışında tüm bireylerarası iletişim araçlarında ortak olan bir özellik de iletinin dikkat çekici olmasının iletiyi üreten kaynağın amaç ve yeteneğine bağlı olmasıdır. Diğer bir deyişle araçların kendilerinde doğal bir dikkat çekicilik özelliği yoktur. Bunun temel nedenlerinden birinin hepsinin tek uyaranlı iletişim araçları olmalarına bağlamak yanlış olmayacaktır.
10. Mektup dışında tüm bireylerarası iletişim araçların özellikle çevresel parazitlenmeye açık araçlar olması da bir başka ortak özellik olarak ortaya çıkmaktadır.

İLETİŞİM ARACI (BİREYLERARASI)	1. Ölçüt	2. Ölçüt	3. Ölçüt	4. Ölçüt	5. Ölçüt	6. Ölçüt	7. Ölçüt	8. Ölçüt	9. Ölçüt	10. Ölçüt	SONUÇ DÜRÜM
TELEFONLA İLETİŞİM	1 (İşitsel)	0	0	-	-	+	-	-	0	0	+ : 1 - : 4 0 : 4
Mektupla İLETİŞİM	1 (Yazılı-Görsel)	0	0	+	+	+	+	+	0	-	+ : 5 - : 1 0 : 3
TELGRAFLA İLETİŞİM	1 (Yazılı-Görsel)	0	0	+	+	-	0	-	0	0	+ : 2 - : 2 0 : 5
TELEKSİZ İLETİŞİM	1 (Yazılı-Görsel)	0	0	+	+	+	+	-	0	0	+ : 4 - : 1 0 : 4
TELSİZ İLETİŞİM	1 (İşitsel)	0	0	-	0	0	-	-	0	-	+ : 0 - : 4 0 : 5

ŞEKİL : 27 . Bireylerarası İletişim Araçlarından Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri

Tüm bu ölçütler açısından bireylerarası iletişim araçları hakkında sonul değerlendirmeler olarak şunlar ileri sürülebilir :

- Eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim araçları olarak kullanılabilen tek bireylerarası iletişim aracı olarak mektup göze çarpmaktadır. Mektubun zaten bu alanda bu amaçla kullanılıyor olması bu yaklaşımı destekler nitelikteki bir kanıt görünümündedir.
- Teleks te pahalılık sorununu çözebildiği ve merkezci bir santral tarafından düzenlenebileceği, bir eğitim kurumuna hizmet aracı olarak bağlanabildiği takdirde eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olarak - belki de hız üstünlüğü açısından mektuptan daha verimli ve işlevsel bir araç olarak - hizmete sokulabilecektir.
- Telefon, telgraf ve telsiz birer bireylerarası iletişim aracı olarak sergiledikleri özellikleri açısından eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim sürecine doğrudan katkıda bulunacak özellikleri göstermemekte ancak eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerini destekleyici birer bireylerarası iletişim aracı olarak değerlendirilebilecekleri sonucuna ulaşılabilir.

#### b. Kitle İletişim Araçları Açısından Değerleme

##### i) Radyonun : Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yatkınlık Düzeyi :

Radyonun bir kitle iletişim aracı olarak iletişim özellikleri daha önceki bölümde ele alınmıştı. Bu özellikler eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişimin ölçütleri açısından irdelendiğinde ortaya çıkan değerlendirmeler şunlardır :

- 1) Radyo telefon ve telsiz gibi " işitsel " diğer bir deyişle de ' kulağa seslenen ' bir iletişim aracı olmasına karşın, telefon ve telsizden bir kitle iletişim aracı olması nedeniyle farklılık gösterir. Radyonun sadece işitsel bir iletişim aracı olması, radyo iletişiminin uyardığı algı kanalı ya da duyum merkezi sayısını bir (1) olarak belirlemektedir.
- 2) Radyonun uyardığı duyum merkezi ve algı kanalı sayısının tekliği belli bir konu üzerindeki algı ya da duyumların tümlenmesi sorununu da kendiliğinden ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle bu maddeden radyonun alacağı değerlendirme nötr (0) olacaktır.
- 3) Radyo ile iletişimde duyum ve algıların tümlenmesi sorununun kendiliğinden ortadan kalkması beraberrinde algı ve duyumların tümlenmesinde eşzamanlama sorununu da ortadan kaldırmakta ve radyoya bu maddeden de nötr (0) puan getirmektedir.
- 4) Radyo iletişiminin - telefon ve telsizde olduğu gibi- devreye bir ses kayıt cihazı sokulmadığı takdirde kalıcılık özelliği yoktur. Radyo iletisi, zaman ve süresi merkezci bir yayım otoritesi tarafından saptanmış olan bir yayın kuşağı içinde yalnızca bir kez akıp gider. Bu nedenle radyonun bu maddeden alacağı puan olumsuzdur (-).
- 5) Radyo iletişiminin kalıcılık özelliğinin olmaması - yine devreye bir ses kayıt aracı sokulmadığı takdirde - beraberinde iletinin yinelenebilirlik özelliğinin de olmamasını gerektirmekte ve radyo iletişim bu ölçütten de olumsuz (-) olacaktır.

- 6) Radyo bir kitle aracı olması nedeniyle kitlesel kullanıma, boyutlarınının küçük olması - hatta cepte taşınabilir olması - nedeniyle bireysel kullanıma olanak tanıyan bir iletişim aracıdır. Bu nedenle bu maddeden alacağı değerlendirme nötr (0) olacaktır.
- 7) Radyonun bir kitle iletişim aracı olması nedeniyle bu maddeden alacağı olumsuz (-) puan baştan bellidir. Çünkü kitle iletişim araçlarıyla iletişimde dinleyici ya da izleyicinin iletinin akışı üzerinde doğrudan etkili olabilmesi sözkonusu değildir. İleti, merkezci bir yayım kurumunca oluşturulur, kodlanır ve yayımlanır. Bu araçlarla iletişimde hedefin iletişim süreci üzerinde etkili olabilmek adına yapabileceği tek şey yayını kendi alıcısını kapatarak kesmektedir. Bunun dışında iletinin içeriği ve akışı üzerinde hiçbir belirleyici etkisi sözkonusu değildir.
- 8) Radyonun insanlığın yaşantıları içinde yer almaya başladığı dönemlerle karşılaştırıldığında bu gün maddi yük sayılabilecek bir malzeme neden olmadığı açıktır. Bu nedenle ucuz bir iletişim yöntemi olarak kabul edilebilir. Böylelikle radyonun bu maddeden alacağı puan olumlu (+) olmaktadır.
- 9) Radyo iletişiminin dikkat çakıcı olması radyo iletişimini düzenleyen kişi ya da kurumun becerisine bağlıdır. Bu nedenle bu ölçütten alınacak değerlendirme nötr (0) olacaktır.
- 10) Radyo iletişiminin ulaştırılış biçiminin havadan yayın olması radyo iletişiminin parazitlenmeye - özellikle çevresel parazitlenmeye - açık olduğunu göstermektedir. Bu nedenle radyo iletişiminin bu maddeden alacağı değerlendirme nötr (0) olacaktır.

Genel bir döküm yapıldığında radyonun eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim alanında kullanıma yatkınlık göstermediği sonucuna ulaşılabilecektir.

İLETİŞİM ARACI	1. Ölçüt	2. Ölçüt	3. Ölçüt	4. Ölçüt	5. Ölçüt	6. Ölçüt	7. Ölçüt	8. Ölçüt	9. Ölçüt	10. Ölçüt	SONUÇ DÖKÜMÜ
RADYO İLE İLETİŞİM	1 İşitsel	0	0	-	-	0	-	+	0	0	+ : 1 - : 3 0 : 5

ŞEKİL : 28 Radyo İle İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri

ii) Televizyonun Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yatkınlık Düzeyi :

Televizyonla iletişimin dayandığı temel prensip ' gör-ışitsel kitle iletişimi ' ne ya da diğer bir anlatımla ' göze ve kulağa aynı anda seslenen kitle iletişimine ' dayanmaktadır. Bu aracın eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişime dayalı özellikler açısından değerlendirilmesi sonucunda şu değerlendirmelere ulaşılmıştır :

- 1) Televizyon iletişisi gerek bireylerarası gerek kitle iletişim araçları arasında aynı anda hem gözü hem de kulağı - diğer bir anlatımla aynı anda iki algı kanalı ve duyum merkezini - uyaran iki araçtan biridir. Bu nedenle televizyonla iletişim için uyandırılan algı kanalı ve duyum merkezi hanesine yazılacak sayı iki (2) olmaktadır.
- 2) Televizyon iletişinin uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısının iki olması bundan önce hiç bir iletişim aracında gözlenmeyen bir sorunu da beraberinde getirir. Bu da belirli bir konu

üzerindeki algı ya da duyuların tümlenmesi sorunudur. Bu nokta eğer hedef izleyicinin bir fizyolojik ya da psikolojik parazitin yokluğu halinde ve eğer yayım merkezinin anteni ile hedef alıcısının anteni arasında bir bağlantı kopukluğu ya da parazitlenme yoksa; hedefin alıcı ekranı da sağlıklı çalışıyorsa ileti daha yayına verilmeden önce tümlenmiş olacağından bir sorunun çıkmayacağı ve görsel-işitseliletinin tümlenmiş bir ileti olarak hedefe ulaşacağı kabul edilebilir. Böylelikle televizyon iletisinin bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olacaktır.

- 3) Televizyon iletisini oluşturan görsel ve işitsel uyarımların tümlenmiş olması beraberinde bu iki uyarımın eşzamanlılığının da belirtigesi olmaktadır. Bu nedenle televizyonla iletişimin bu maddeden alacağı puan da olumlu (+) olmaktadır.
- 4) Televizyon iletiminde - özellikle yayın temeline dayalı ulaştırım özelliğine sahip olmasından ötürü - zaman ve süresi merkezci bir yayım kurum ya da kuruluşunca saptanan bir yayım kuşağı içinde sadece bir kez akıp gider. Bu nedenle de - bir gör-işitsel kayıt aracı devreye sokulmadığı takdirde - televizyon iletisinin kalıcılık özelliği yoktur. Bu özelliği televizyon iletisine bu ölçütten olumsuz (-) puan getirir.
- 5) Televizyon iletisinin kalıcılık özelliğine sahip olmaması onun yinelenebilirlik özelliğini daha doğrusu bu konudaki etkililik gücü ve takdir hakkını hedef izleyicinin elinden almakta ve merkezci yayım otoritesinin eline vermektedir. Bu nedenle televizyon iletisinin bu ölçütten alacağı puan da olumsuz (-) olacaktır.

- 6) Radyo gibi televizyon iletisinin de bireysel ya da kitlesel kullanıma olanak tanırılığı görelidir. Daha açık bir anlatımla; radyo gibi televizyon da bir kitle iletişim aracı olması nedeniyle kitlesel kullanıma; her hedef izleyicinin kendi evi hatta kendi odasına alabilecek kadar küçük ve yaygın bir araç olması nedeniyle de bireysel kullanıma olanak tanımakta olduğu ileri sürülebilir. Bu nedenle televizyonla iletişimin bu ölçütten alacağı puan nötr (0) olacaktır.
- 7) Televizyonla iletişimde hedef - radyoda da olduğu gibi - edilgin bir ileti alıcısı ya da tüketicisi konumundadır. Bu televizyonun tek-yönlü iletişim prensibine bağlı bir kitle iletişim aracı olmasının bir doğurgusudur. Televizyon izleyicisinin iletişim süreci ve iletinin içeriği üzerinde etkili olmak adına gösterebileceği tek etkinlik iletişim sürecinin akışını başlatmak ya da kesmek olabilmektedir. Bu nedenle televizyonun bu ölçütten alacağı puan olumsuz (-) olmaktadır.
- 8) Televizyon cihazı ve televizyonla iletişimden yararlanmak için göğüslenmesi gereken parasal yük bugün orta halli gelir düzeyine sahip bir ailenin aylık gelir-gider dengesini sarsabilecek düzeyde olduğu kabul edilebilir. Ancak televizyonla iletişim bugün tüm insanlar için karşılanması vazgeçilmez olan bir " doğal gereksinim " halini almıştır denebilir. Bu nedenle de bir televizyon alıcısına sahip olmak için ödenecek parasal tutar bir maddi külfet kapsamına girmeyebilecektir. Bu nedenle de televizyonla iletişimin bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olmalıdır.

- 9) Televizyonla iletişim sözkonusu olduğunda, iletişimin uyandırdığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısının diğer iletişim araçlarına göre daha fazla olmasından kaynaklanan göreceli bir " dikkat çekiciliği " olduğunu kabul etmek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle de televizyon iletişisi, aracın bu özelliğinden ötürü dikkat çekicidir demek ve bu ölçütten olumlu (+) puan vermek yanlış olmayacaktır.
- 10) Televizyon iletişisi de havadan yayım prensibine dayalı olarak ileti ulaştırması nedeniyle özellikle çevresel parazitlere açık bir iletişim aracıdır. Bu nedenle televizyonla iletişimin bu maddeden alacağı puan nötr (0) olacaktır.

Televizyon aslında, şimdiye kadar değinilen gerek bireylerarası gerek kitle iletişim araçlarının hiçbirinde karşılaşılmayan bazı özellikleri bünyesinde bulundurması nedeniyle, eğitim ve öğretim/öğrenim amaçlı iletişime en yakın olanı görünümünü vermektedir. Ancak bunun yanında iletinin kalıcı olmaması; bu nedenle de yinelenememesi ve hedefin iletinin akışı üzerinde etkili olamaması da önemli eksikliklerdir. Yine de, iletinin gör-ışitsel olması önemli bir olumlu puandır.

Bu özellikler topluca bir çizelge üzerinde gösterilmek istendiğinde görünüm şöyle olmaktadır :

İLETİŞİM ARACI	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SORUL DÖRÜM
TELEVİZYONLA İLETİŞİM	2 Gör- ışitsel	+	+	-	-	0	-	+	+	0	+ : 4 0 : 2

ŞEKİL : 29

Televizyonla İletişimin Eğitim ve  
Öğretim Amaçlı Nitelikleri

iii) Yazılı Basının Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yatkınlık Düzeyi :

Yazılı Basın da tüm yazılı iletişim alanlarının sahip olduğu özellikler yanında bir de kitle iletişim araçlarının sahip olduğu iletişim özelliklerine sahiptir. Ancak bu özelliklerin eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim ölçütleri açısından değerlendirilmesi sonucunda şu değerlendirmelere ulaşmak olasıdır :

- 1) Yazılı basın iletişimi de - mektup, telgraf ve teleks iletişiminde olduğu gibi - ' yazılı-görsel iletişim ' e ve bu nedenle de ' göze seslenen iletişim ' e dayanmaktadır. Bu nedenle de basınla iletişimde uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısı olarak bir (1) değerlemeye alınacaktır.
- 2) Uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısının bir olması doğal olarak basınla iletişim için belli bir konu üzerindeki algı ve duyumların tümlenmesi sorununu ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle basınla iletişimin bu ölçütten alacağı puan nötr (0) olacaktır.
- 3) Basınla iletişimde algı ve duyumların tümlenmesi sorununun kendiliğinden ortadan kalkıyor olmasına bağlı olarak algı ve duyumların tümlenmesinde bir eş zamanlama sorunu da kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Böylelikle basın ile iletişimin bu ölçütten alacağı puan da nötr (0) olacaktır.
- 4) Yazılı basın yoluyla iletişimin temelini yazılı-görsel iletişim olması nedeniyle iletişimin doğal olarak kalıcılığı sözkonusudur. Bu nedenle de bu ölçütten yazılı basının alacağı değerlendirme olumlu olacaktır (+).

- 5) Hedef için gerek gazetenin, gerek derginin ve gerek kitabın sayfaları üzerinde kalıcılığı sağlanmış olan yazılı basın iletisinin hedef tarafından yenelenebilmesi de olanaklar içine girmektedir. Bu nedenle bu ölçütten yazılı basının alacağı değerlendirme olumlu (+) olmaktadır.
- 6) Yazılı basın kitle iletişim araçları içinde de bireysel kullanıma tam anlamıyla uygun hatta tümüyle bireysel yararlanmaya açık bir iletişim aracıdır denebilir. Bu nedenle de bu ölçütten yazılı basının alacağı puan olumlu (+) olacaktır.
- 7) İletişim sürecinin akışı üzerinde yazılı basının hedefi, aracın bir kitle iletişim aracı olmasından ötürü söz sahibi değil gibi görünmektedir. Ancak yazılı basının iletisinin kalıcılık özelliğine bağlı olarak da hedefin eline geçen yazılı basın iletisi üzerinde her türlü değiştirici etkiyi yapma olanağına sahip olur. Bu nedenle Bu ölçütten olumlu puan (+) olacaktır.
- 8) Yazılı basın aslında, kitle iletişim araçları içinde katlanılan en az parasal yüküle sahip olunup yararlanılabilecek bir kitle iletişim aracıdır. Bunun temel nedenlerinden birinin yazılı basın aracılığıyla iletişim kurmak için bir cihaz sahibi olmanın gerekli olmamasına bağlamak olasıdır. Yazılı basınla iletişimde iletiyi ulaştırılan cihazı değil bir cihaz tarafından maddeleştirilmiş olan iletiye sahip olmak esastır. Bu nedenle yazılı basının bu ölçütten alacağı puan da olumlu (+) olmaktadır.
- 9) Yazılı basın iletisinin dikkat çekici olması ya da olmaması iletiyi üreten kodlayan kaynağın - basın ya da yayın evinin - amaç ve hecerisine bağlıdır. Bu nedenle yazılı basının bu ölçütten alacağı puan nötr (0) olacaktır.

10) Yazılı basın - sinema ile birlikte - kitle iletişim araçları içinde çevresel parazitlenmelerden korunan araçlardan biri durumundadır. Bunda havadan yayının bu iletişim alanında söz konusu olmaması dağıtımın temel olmasıdır denebilir. Bu nedenle de yazılı basının bu ölçütten alacağı değerlendirme olumlu (+) olmaktadır.

Yazılı basın, kitle iletişim araçları içinde iletişiminin kalıcılık ve yinelenebilirlik özelliğine sahip olan ikinci araçtır. Diğer bir anlatımla mektup, telgraf, teleks gibi bireylerarası iletişim araçlarının çift-yönlülüğünü kaybetmiş bir uzantısı bir benzeri niteliğindedir.

İLETİŞİM ARAÇI	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SONUÇ DÖKÜM
YAZILI-BASINLA İLETİŞİM	1 Yazılı- Görsel	0	0	+	+	+	+	+	0	+	+ : 6 0 : 9

ŞEKİL : 30 Yazılı Basınla İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri

iv) Sinemanın Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim Aracı Olmaya Yatkınlık Düzeyi :

Sinema ile iletişim en genel tanımıyla bir kitle iletişimi etkinliği olarak nitelenmektedir. Ancak özellikle hedef kitlesi ile kurduğu ilişki biçimi ve hedef kitlesinin sınırlılığı nedeni ile diğer bütün kitle iletişim araçlarından ayrılmaktadır. Daha önceki bölümde ayrıntılı olarak ele alınmış olan sinema yoluyla iletişimin eğitsel ve öğretsel değeri ise şöyle saptanabilir

- 1) Sinema ile iletişimin temelini ' gör - işitsel iletişim ' e diğer bir anlatımla da göze ve kulağa aynı anda seslenen iletişime dayanması nedeniyle iletinin uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısı olarak iki (2) gösterilecektir.
- 2) Sinema ile iletişimde belli bir konu üzerindeki algı ve duyumların tümlenmesi sorununun çözümlenmesi gereklidir. Ancak bu sorun, film iletişisinin sinema salonunda hedef seyirciye gösterilecek bir bütün haline getirilmesi aşamasında çözülmüş olur. Böylelikle sinemadaki gösterim sırasında bu sorun üstesinden gelinmiş durumdadır. Bu nedenle bu ölçütten sinema ile iletişimin alacağı puan olumlu (+) olmaktadır.
- 3) Sinema iletişisi içindeki tüm uyarımlar film iletisi sinema salonuna gelmeden önce eğlenmiş olur. Böylelikle bu ölçütten de sinema ile iletişimin alacağı puan olumlu (+) olacaktır.
- 4) Sinema iletisi paketlenmiş bir biçimde sinema salonlarına dağıtılır. Bu özellik aynı zamanda kitle iletişim araçları içinde iletiyi ulaştırma biçimi yayım değil de dağıtım olan ikinci - yazılı basından sonra - iletişim aracıdır. İletisinin dağıtılarak hedefe ulaştırılan bir paket halinde olması onun aynı zamanda da kalıcılığına işaret etmektedir. Ancak kalıcılığın süresinin filmin belirli bir sinema salonundaki gösterim süresi ile sınırlı kaldığı da bu aşamada belirtilmelidir. Bu nedenle sinema ile iletişimin bu ölçütten alacağı puan nötr (0) olacaktır.

- 5) Sinema iletisinin görelî kalıcılığına bağlı olarak yinelenebilirliği de görelidir. Film hammaddesinin dayanıksız ve hatta atmosferik koşullardan kolayca etkilenebilir olması bu göreliliğin birinci nedenidir. Bunun yanında bir filmin belirli bir sinema salonunda sonsuza dek kalamayacağı da düşünöldüğünde yinelenebilirlik özelliğinin de belirli bir süre ile sınırlı kalacağı ve bu nedenle de ikinci bir görelilik sebebi kazanacağı açıktır. Bu nedenle sinema ile iletişimin bu ölçütten alacağı puan da nötr (0) olacaktır.
- 6) Sinema yoluyla iletişim sözkonusu olduğunda her ne kadar karanlık bir gösterim salonunda insanlar topluluk özelliklerini yitiriyor ve perdedeki olay örgüsü ile teke tek, karşı karşıya kalıyor; diğer bir anlatımla bu iletişim bağından bireysel olarak yararlanıyorsa da sinemanın bireysel kullanıma uygun olduğu söylenememektedir. Bu nedenle sinema ile iletişimin bu ölçütten alacağı puan olumsuz (-) olacaktır.
- 7) Sinema ile iletişimde hedef değil hedef adına sinema makinisti iletinin akışı üzerinde söz sahibi ve belirleyici olma olanağına sahiptir. Bu nedenle sinema ile iletişimde hedefin iletişimin akışı üzerinde etkili olduğu ileri sürülebilir oysa bir diğer bakış açısıyla da, film iletisini seyredenlerin tek tek bu akış üzerinde etkili olamadıkları ve makinistin de tüm izleyicileri temsil etme yetisine ve yetkisine sahip olamayacağı ileri sürülebilir. Bu nedenle bu ölçütten sinema iletişiminin alacağı puan nötr (0) olmaktadır.

- 8) Kitle iletişim araçları içinde yazılı basın ile birlikte yararlanmanın en ucuz olduğu iletişim aracı sinemadır. Bu nedenle sinemanın bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olmaktadır.
- 9) Sinema ile iletişimde de iletinin dikkat çekici olmasını sağlayacak unsur sinema iletisini oluşturan kaynaktır. Ancak bunun yanında karanlık bir gösterim ortamında perde adı verilen gösterim yüzeyi üzerinde beliren tek aydınlık ve hareketli - diğer bir anlatımla dikkat çekici - olgunun sinemanın iletisi olduğu göz önünde tutulursa aracın kendinden gelen bir dikkat çekiciliğinin olduğu öne sürülebilir. Aslında - televizyon gibi - uyaran sayısının birden fazla olması da diğer iletişim araçlarına göre sinemanın daha dikkat çekici bir iletişim ortamı olmasını sağlayacak düzeydedir. Bu nedenle sinemanın bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olarak değerlendirilecektir.
- 10) Sinema iletisinin hedef kitlesine ulaştırılış biçiminin havadan yayım değil de dağıtım olması sinema iletisinin ulaştırılış aşamasında parazitlenme olmağını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle sinema ile iletişimin bu ölçütten alacağı puan da olumlu olmaktadır (+).

Genel olarak bakıldığında tüm iletişim araçları içinde uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi sayısı açısından televizyonla birlikte iki uyarımlı ikinci iletişim aracıdır. Bunun yanında iletinin akışı üzerinde sinema seyircisinin görece bir etkinliğinin olması, sinemaya görece bir üstünlük yaratmaktadır. Ancak sinemanın kullanım yoğunluğunun açısından haberden daha çok sanat içerikli iletişime yatkın olması önemli bir farklılıktır.

Bu özelliklerin topluca bir çizelge üzerinde gösterilmesi istendiğinde şunlar görülebilmektedir :

İLETİŞİM ARACI	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SONUÇ DÜKÜM
SİNEMAYLA İLETİŞİM	2 Gör - İşitsel	+	+	0	0	-	0	+	+	+	+ : 5 - : 1 0 : 3

ŞEKİL : 31 Sinemayla İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri

Kitle iletişim araçlarının eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olmaya yatkınlık düzeyleri açısından topluca değerlendirilmesi sonucunda şu yargılara ulaşmak sözkonusu olmaktadır :

- 1) Kitle iletişim araçlarından radyo ve yazılı basın - sadece işitsel ve yazılı - görsel iletişim temeline dayalı olmaları nedeniyle - bir algı kanalı ve duyum merkezini uyurabilmekte; televizyon ve sinema ise - gör-işitsel iletişim temeline dayalı olmaları nedeni ile - ikişer algı kanalı ve duyum merkezini uyurabilmektedirler.
- 2) Uyardıkları algı kanalı ve duyum merkezi sayısının bir olması nedeniyle radyo ve yazılı basında algı ve duyumların tümlenmesi için bir çabaya gerek olmamakta - kaynak ve hedefte - ; buna karşılık televizyon ve sinemada bu sorun ile buna bağlı olarak da algı ve duyumların tümlenmesi çabası gerekmektedir.
- 3) Radyo ve yazılı basının ikinci ölçütteki özellikleri gereği algı ve duyumların eşzamanlanması sorunu doğmakta ancak televizyon ve sinemada bu çaba, iletinin hedefe ulaştırılmasından önce yoğun olarak gerekmektedir.

- 4) Kitle iletişim araçlarında iletinin ulaştırılış biçimleri iletilerin kalıcılığı hakkında bir fikir vermektedir. Örnek olarak; iletilerinin ulaştırılış biçimleri ' yayım ' olan radyo ve televizyon iletilerinin, bir ses veya ses-görüntü kayıt aracı devreye sokulmadığı takdirde - kalıcılıkları sözkonusu olamamakta; iletilerinin ulaştırılış biçimleri ' dağıtım ' olarak tanımlanan yazılı basın ve sinema iletilerinin kalıcı olduğu ortaya çıkmaktadır.
- 5) Kalıcılık özelliklerine bağlı olarak radyo ve televizyon iletilerinin yinelenebilirlik özellikleri sözkonusu olamamakta; kalıcı iletiye sahip yazılı basın ve sinema iletilerinin - kalıcılık süreleri - nin uzunluğu değişkenlik gösterse bile - yinelenebilir oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.
- 6) Tüm kitle iletişim araçlarının bireysel kullanıma yatkın olduğu ileri sürülebilir. Bu araçlar geniş bir insan sayısının oluşturduğu kitle içinde bireylere tek tek bireyler olarak seslenmektedirler.
- 7) Kitle iletişim araçları içinde yalnızca yazılı basın iletilerinin hedefi ileti üzerinde doğrudan tek başına etkili ve değiştirici olabilmektedir. Radyo, televizyon ve sinema iletişiminde hedefin ileti üzerinde belirleyici bir etki yapabilmesi sözkonusu olamamaktadır.
- 8) Kitle iletişim araçlarından yazılı basın ve sinema ucuz iletişim aracı olarak kabul edilebilecek özelliğe sahiptirler. Radyo da televizyonla karşılaştırıldığında ucuz olarak kabul edilebilir. Televizyon ise kitle iletişim araçları içinde en pahalı araçtır. Ancak ucuz veya pahalı olmaları bireylerin kitle iletişim araçlarından yararlanmalarındaki yoğunluğu düşürmektedir. Bunun nedenini

ise kitle iletişim araçlarından yararlanma eğiliminin doğal gereksinmeler içinde kabul edilebilecek bir gereksinme olmasına bağlamak yanlış olmayacaktır.

- 9) Tüm kitle iletişim araçlarında iletinin dikkat çekici olması kaynağın amaç ve bu alandaki becerisine bağlı iken televizyonla sinema iletişinin, iki uyaranlı olması - gör-ışitsel ileti - nedeniyle dikkat çekicilikte daha fazla olanağa sahip oldukları ileri sürülebilir.
- 10) Kalıcılık özelliğine sahip olmalarına ya da olmalarına bağlı olarak iletilerin kitle iletişim sürecinde parazitlenme olasılıkları artmakta ya da azalmaktadır. Örnek olarak kalıcılık özelliğini sahip ve dağıtım yoluyla ulaştırılan iletiler üzerine kurulu olan basın ve sinema iletişiminde parazitlenme olasılığı düşük iken, yayım yoluyla ulaştırılan iletiler üzerine kurulu olan radyo ve televizyon iletişiminde parazitlenme oranı ve olasılığı yüksek olmaktadır.

İLETİŞİM ARACI (KİTLE)	1. Ölçüt	2. Ölçüt	3. Ölçüt	4. Ölçüt	5. Ölçüt	6. Ölçüt	7. Ölçüt	8. Ölçüt	9. Ölçüt	10. Ölçüt	SONUÇ DÖKÜM
RADYO İLE İLETİŞİM	1 (İşitsel)	0	0	-	-	0	-	+	0	0	+ : 1 - : 3 0 : 5
TELEVİZYONLA İLETİŞİM	2 (Gör - İşitsel)	+	+	-	-	0	-	+	+	0	+ : 4 - : 3 0 : 2
YAZILI-BASINLA İLETİŞİM	1 (Yazılı-Görsel)	0	0	+	+	+	+	+	0	+	+ : 6 - : 0 0 : 3
SİNEMAYLA İLETİŞİM	2 (Gör - İşitsel)	+	+	0	0	-	0	+	+	+	+ : 5 - : 1 0 : 3

ŞEKİL : 32

Kitle İletişim Araçlarının Eğitim ve Öğretim Amaçlı Nitelikleri

### c. Sonul Değerlendirme

Şekil:32'deki döküm çizelgesinde de görüleceği gibi ister bireylerarası iletişim aracı olsunlar; gerek teknik özellikleri gereği gerek iletişim özellikleri gereği, gerekse iletişim aracının içinde bulunduğu sınıf gereği olarak hiçbir iletişim aracının bir eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olmaya tek başına yeterli olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Ancak bunun yanında da yetkin bir eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracının teknik, iletişim ve işlevsel yapısı bu şemalardan yaklaşık olarak çıkmaktadır. Bu şemalardan da çıkarılabileceği gibi yetkin bir eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı :

- Sinema ve televizyon gibi en az iki algı kanalı ve duyum merkezini uyurabilmesi ve özellikle gör-ışitsel iletişim kurabilme özelliğine sahip olabilmelidir.
- Yine sinema ve televizyon gibi görsel iletileri destekleyecek işitsel iletileri içerirken bu iki uyarının uyardığı algı ve duyumları tümleyip algısal bir eksikliğe neden olmayacak bir bütünlüğe ulaştırmalıdır.
- Birbirini tümleyen gör-ışitsel algı ve duyumları eşzamanlı olarak tümlemeli.
- Mektup, telgraf, teleks ve yazılı basında olduğu gibi iletinin kalıcılık özelliği olmalı; kalıcılığın süresi sinemadaki gibi sınırlı olmamalı.
- Yine mektup, telgraf, teleks ve yazılı basında olduğu gibiileti yinelenabilir olmalıdır. Bu koşulun gereklerini yerine getirirken de hedef birey, kendi gereksinimleri doğrultusunda kendi önceliği ile yineleme yapabilmeli.

- Sözü edilen iletişim aracı, telefon, mektup, teleks ve yazılı basın, kısmen radyo, televizyon ve sinemada olduğu gibi bireysel yararlanmaya olanak tanınmalı.
- Hedef, iletişim sürecinin akışı üzerinde mektup, telgraf, teleks ve yazılı basında olduğu gibi doğrudan değiştirici ve belirleyici etkide bulunabilmeli.
- Hepsinin ötesinde mektup, yazılı basın ve sinemada olduğu gibi ucuz olmalı.
- Bunun yanında televizyon ve sinemada olduğu dikkat çekici olmalı.
- Bu araç, mektup, telefon, yazılı basın ve sinemada olduğu gibi özellikle çevresel parazitlerden olabileğince etkilenmeyecek bir araç olmalıdır.

Genel bir yaklaşımla, tabloda da açıkça görüldüğü gibi bu yetkin eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı ne yalnızca bireylerarası iletişim aracı özelliğini sergilemekte ne de yalnızca kitle iletişim aracı özelliği sergilemektedir. Ancak sözü edilen iletişim aracı her iki iletişim aracı sınıfına giren iletişim araçlarının değinilen belirli özelliklerini değişik oranlarda yapısında bulundurmaktadır.

**IV. YENİ BİR İLEŞİTİM ARACI OLARAK VIDEO:  
EĞİTİM—ÖĞRETİM—ÖĞRENİM AMACIYLA  
KULLANIM OLANAKLARI**

## 11. YENİ BİR İLETİŞİM ARACI OLARAK VIDEO

Bu bölümde video adlı iletişim aracının iletişimsel ve eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim özellikleri irdelenmeye çalışılacaktır. Video kullanımı iletişim teknolojisinde yeni bir kavram ve etkinlik alanı değildir. Ancak, bu aracın " ev-videosu (home-video) " gerek kullanım özellikleri gerekse kullanım alanları ve ölçüleri açısından yenidir. Bu aracın eğitsel iletişim amacıyla kullanımı ise öncelikle Türkiye'de henüz söz konusu olmamıştır. Bu bölümün bu özelliğini irdemesi açısından önem kazanmaktadır.

### A. VIDEO İLE İLETİŞİMİN İŞLEYİŞ ÖZELLİKLERİ

Video (teyp) cihazı kullanım açısından iletişimin göze ve kulağa seslenebilme özelliği dışında, kasetli ses teybine benzetilebilir. Bu genel benzetme

ayrıntıya inerek incelendiğinde şu özelliklerle karşılaşılabılır :

- (a) Video kaseti ile ses kaseti arasında bazı nitel ve nicel farklar vardır. Bu farklardan önemli bir tanesi ses kasedine kaydedilen iletinin yalnızca " kulağa seslenebilir " - diğer bir anlatımla " işitsel " - olmasına karşın video kasetine kaydedilen iletinin " göze ve kulağa seslenebilir " - diğer bir anlatımla " gör-işitsel " - olmasıdır.

Bir diğer özellik de gör-işitsel iletilerin " hareketli " olmasıdır. Sözü edilen görsel ve işitsel ileti kaset içindeki manyetik bir bant üzerine kaydedilir. Sözü edilen bantlar değişik ölçü kalıplarına (formatlara) (boy, genişlik, uzunluk ve kayıt süresi - dakika olarak -) sahiptirler. Ancak " kaset " ten söz edildiğinde bant ölçü kalıpları - uzunlukları farklı olmasına karşın - hemen hemen aynıdır. Bu noktada firma ve standart farklılıklarından kaynaklanan format farklılıklarına karşın " kasetin eni " değişiklik göstermektedir. Şu anda gerek Türkiye gerek dünya piyasasında kullanılmakta olan ' ev-video ' su kaset türlerinin teknik özellikleri şunlardır :

- (B) Ancak yukarıda sözü edilen cihaz ve kaset özelliklerinin stüdyo üretimi ve yayın amacına değil, bu çalışmanın doğrudan ilgi hedefi ve bir dayanıklı tüketim malı olarak tanımlanan amatör video cihaz ve kaseti (Homevideo) için geçerli olduğunu bu aşamada vurgulamakta bu aşamada yarar vardır.

Bunların yanında gerek cihaz ve gerek kasetin teknik özellikleri konusunda ' bireyin iradesi altında bir kullanım ve işleyiş özelliğine sahip olma ' sı, bundan sonraki bölümlerde yapılacak yaklaşımlara temel olması açısından önemlidir.

(c) Video cihaz ve kasetinin eğitim ve öğretim/öğrenim amaçlı iletişim'e yönelik kullanım özellikleri vardır. Video cihaz ve kasetlerinin eğitim ve öğretim/öğrenim amaçlı iletişime yönelik olarak kullanılmasını konusunda, tartışmaların en fazla yoğunlaştığı noktalardan biri bu araçla ve kasetler ile kurulan iletişimin kitle iletişimi olarak kabul edilip edilemeyeceğidir. Bu tartışma ile ilgili olarak ulaşılan veriler ÖZKÖK'ün şu görüşünde en belirgin ifadesini bulmaktadır; " ... bireyin insanlık tarihinde ikinci kez keşfedildiği savları ile kitle iletişimi çağının sona erdiği ya da en azından çok değişik bir özellik kazandığı savları aynı sıralarda öne sürülmektedir. Ve kitle iletişimi çağının sona erişini ilan eden bu görüşlerin ellerindeki en geçerli örneklerinden biri videodur ... " (86). Aslında bu bakış açısı sürece - video açısından yaklaşıldığında - sadece kaset tüketicisi ya da kitle iletişimi sürecindeki konumu ile hedef açısından bakıldığında Geçerlik kazanabilir görünümündedir. Sözü edilen hedef, video kaseti kendi isteğine göre seçebilmekte ve arzu ettiği biçimde işleyebilmektedir.

Bu yaklaşım ile videonun işleyişi açısından bir kitle iletişim aracı olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda iletişim süreci açısından ilgilenecek noktalar şunlar olmaktadır :

- (1) İletinin Özellikleri
- (2) İzleyici ve İzleme Ortamının Özellikleri

---

(86) ERTUĞRUL ÖZKÖK ; Anti-Hümanizma Tehlikesi Taşıyan Bir Özgürlük, Hürriyet Gösteri Dergisi; Sayı :46, Eylül 1984, s.82.

(1) İletinin Özellikleri : İletinin tanımlanması amaçlandığında üzerinde durulacak ilk konu, iletinin hangi duyu organımız ya da diğer bir ifade ile hangi algı merkezine seslendiğidir. İleti, aynı televizyonda olduğu gibi, göze ve kulağa seslenen bir iletidir, göze ve aynı zamanda da kulağa seslenir. İletinin bu özelliğinin, alanyazındaki tartışma ve görüşlerden yola çıkarak, yararlı ve yararsız yönleri olduğu ileri sürülebilir. Yararından söz ederken, özellikle iletişim psikolojisi kaynaklı bakış açısına dayanarak, iletilmek istenen iletinin birden fazla uyaran halinde düzenlenerek, birden fazla algı merkezine iletilmesi ile daha anlaşılır hale gelebileceği ve daha etkili olacağı söylenebilir. Başka deyişle iletinin birden fazla yoldan, birden fazla algı kanalını uyarak iletilmesi ile iletişimin etkililik oranı arasında bir " doğru orantı " kurulabilir.

İletinin bir diğer özelliği de paketlenmiş olmasıdır. Bu özelliği, ilk bakışta nicel (ya da biçimsel) değeri olan bir özellik olduğu izlenimini doğurabilir. Ancak bu özellik derinlemesine irdelendiğinde bu izlenim ortadan kalkacaktır. Videoya, kitleye seslenmede kullandığı " ekran " açısından televizyon, uyarı imlerini (sinyallerini) havadan gönderme yöntemi olan " yayınlama " iletir. Bu yayınlarda gönderilecek ileti bir merkez tarafından üretilir ya da ürettirilir ve merkezin yansıtıcıları aracılığıyla hedef kitleye havadan ulaştırılır. Televizyon ile kurulan iletişimde - ki bu süreç yayına dayalı kitle iletişimidir. - Üretici ve yayıncı aktif, izleyici

ise edilginidir. Diğer bir anlatımla izleyicinin mesajın içeriğine, akış biçimine hiçbir etki ve katkısı söz konusu değildir (87).

Bu sürecin video açısından bakıldığında önemli farklılıklar gözlenebilir. Bu yaklaşım özellikle Türkiye ortamı temel alınarak yapıldığında gözlenecek farklılıklar daha da belirgin ve büyük olmaktadır. Öncelikle video aracılığıyla gerçekleştirilen iletişimde " yayından " sözetmek hatalıdır. Bu araçla gerçekleştirilen iletişim yöntemi iletilerin " dağıtımını " olarak adlandırılabilir. İletişimin bu özelliği ileti uyarı imlerinin vericiler ve yansıtıcılar aracılığıyla değil, kaset adı verilen manyetik bant paketleri ile iletilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu fark, iletişim süreci akışının iki ucundaki kaynak ve hedefin, sürece katılımdaki etkinlik durumlarında da önemli farkları koşullamaktadır. Video ile kurulan iletişimde hedef, televizyon ile kurulan iletişimde olduğundan daha etkindir. İletiyi hedef seçer. Video cihazının sağladığı teknik olanakların katkısı ile iletinin süresi, akışı, işlemesi ve benzeri işleri hedef (ya da izleyici) kendi inisiyatifine bağlı olarak, kendi başına; merkezsiz bir yayın otoritesinin danışmanlık ve direktifine gerek duymaksızın gerçekleştirebilmektedir. İletiyi istediği kadar çoğaltabilir; ayrıca kendisi de yeni iletiler ile yeni iletişim

---

(87) BİLGİN ADALI ; TV ' nin İkinci ve Üçüncü Kanalları, Hürriyet Gösteri Dergisi, Sayı :46, Eylül 1984, s.85.

süreçleri ve ortamları oluşturur; " kaynak " konum ve işlevini üstlenerek " dağıtım " yapabilir. Bu özellikleri nedeni ile iletişim süreci, diğer kitle iletişim araçlarına ve özellikle Türkiye'deki uygulama biçimiyle televizyona göre daha " serbestleştirici " bir niteliği sahip sayılabilir (88). Bu serbestinin eğitim ve öğretim amaçlı iletişimi açısından önemi büyüktür. Bir eğitim ve öğretim/ öğrenim iletişimi aracında aranan özelliklerden birinin yinelenebilirlik olduğu hatırlandığında videonun bu amaca hizmette diğer araçlardan daha fazla hizmet etme olanağına sahip olduğu görülür. Televizyonda bir yayın kuşağı içinde sadece bir kez akıp giden iletişimin eğitim ve öğretim/ öğrenim amaçlı niteliği gerçekleşmez. Çünkü pekiştirici olmaktan uzak kalır. Ancak video, televizyon programını kaydetme özelliğinden ötürü, yalnızca bir yayın kuşağı içinde akıp giden ve yalnızca bir kez iletilen iletiyi, kasete aktarıldığı takdirde, birden fazla kez yinelenebilir hale getirir (89).

Yukarıda sözü edilen serbestinin bir başka görünümü de ' video ' nun hedef kitle ya da kişinin araç üzerinde egemen olmasından kaynaklanmaktadır. Başka deyişle araç ve ileti üzerinde tek belirleyici izleyicidir. İzleyici mesajı istediği yerde dondurup daha derinlemesine yararlanabilmekte; iletiyi birçok kez yineleyebilmekte; izleme

---

(88) EMRE KONGAR ; Özgürleşme mi, Arabesleşme mi?, Hürriyet Gösteri Dergisi, Sayı :46, Eylül 1984, s.81.

(89) ADALI ; a.g.k., s.85.

sırasında iletinin akış sırasına bağımlı kalmaksızın iletişim kurabilmektedir (90). Video cihazı ve kasetler aracılığıyla iletilen iletinin bir diğer özelliği de böylece vurgulanmış olmaktadır; video ile iletişimde ileti " kalıcılık " özelliğine sahiptir. Diğer bir anlatımla video iletisi " saklanabilir " dir. Bu özellik, video ile iletişim kuracak olan kişiye, gereksindiğinde ileti ile tekrar tekrar iletişim kurabilme ya da iletiye tekrar tekrar başvurabilme olanağını tanır. Aslında bu yaklaşım televizyon aracılığı ile kurulan iletişimde iletinin kalıcı olmadığı anlamına gelmez. Televizyonla iletişimde de ileti kalıcıdır. Ancak bu merkezi yayın otoritesinin elinde ya da arşivinde kalıcıdır. Ancak izleyicinin gereksindiğinde bu arşivlerde saklı olan iletiye ulaşması sözkonusu olmamaktadır.

Video ile iletişimde iletinin bu özelliği kitle iletişimi ve iletişim teknolojisinin başka alanlarında da yeni gelişmelere ve etkinliklere kaynaklık etmiş, neden olmuştur. Bu gelişmelerden önemli biri de, yine iletinin kalıcılık ya da saklanabilirlik niteliğine bağlı olarak bilgi toplama veya dökümantasyon eylemlerine yeni bir ufuk açmış olmasıdır (91).

Tüm bu özelliklerin yanısıra video ile iletişimin temeli olan iletinin üzerinde yoğunlaşabilecek bir diğer tartışma konusu da bu iletişimin tek yönlü mü yoksa çift yönlü mü olduğudur.

---

(90) ÖZKÖK ; a.g.k., s.83.

(91) KONGAR; a.g.k., s.80.

Bu tartışma konusunda önemli bir belirleyici de iletişim sürecindeki kaynağın politika ve stratejilerle oluşmuş olan amaçlarıdır. Video'nun televizyon karşısında, tüm dünyada kullanımının daha yaygınlaşma eğilimi göstermesinin önemli bir nedeni de, televizyonun tek yönlü bir kitle iletişim aracı olarak kabul edilmesine karşın videonun çift yönlü bir iletişim aracı olma özelliğini gösterme eğiliminde olmasında aranması gerekir. Bir iletişim tekyönlü kitle iletişimi ya da çift yönlü bireysel iletişim olmasında belirleyici olan unsur ' geribesleme ' ve ' iletinin yöneldiği hedefin niteliği ' olduğu bilinen bir gerçektir. Dahası geribeslemenin olması da tek başına belirleyici olamaz. Bir iletişim sürecinin çift yönlü olmasında geribeslemenin olması kadar bu geribeslemenin kaynağın düzenlediği iletişim üzerinde etkili ve değiştirici de olması, kısaca yaptırım gücünün olması gereklidir. Aslında iletişimin çift yönlülüğü konusunda sözü edilen geribeslemenin doğrudan olması da koşul değildir. Geribesleme süreci bir çok uygulamada olduğu gibi piyasa koşullarında rağbetin düşmesi ya da yükselmesi ile, diğer bir deyişle dolaylı olarak da olabilir.

Bu akış açısıyla, özel televizyon yayıncılığının uygulandığı ortamlarda etkili ve etkin yansımada ve bu nedenle de çiftyönlü televizyon iletişiminden sözedilebilirken, devlet desteği ve tekelindeki televizyon iletişiminde etkin ve etkili yansımada söz etmek yanıltıcı olabilir. Ancak aracın özü gereği paketlenmiş bir ticari mal niteliğinde görülebilecek olan video kaset için

çift yönlülük bir koşuldur. Bu da video ile iletişimde geribesleme sürecinin kaçınılmaz olarak etkin ve etkili olduğu ileri sürülebilir (92).

Daha açık bir anlatımla video ile iletişimde iletinin beğenilmemesi halinde, video şirket ya da kurumunun ekonomik gücü düşeceğinden, çift yönlülük kaynak için de bir gereksinmedir demek doğru olacaktır.

- (2) İzleyici ve İzleme Ortamının Özellikleri : Kitle iletişimi ve video konusunda üzerinde tartışılacak ilgg noktalarından biri de, gerek kitlesellik özellikleri ile gerek bireysellik özellikleri ile izleyicinin ve izlemenin yapıldığı ortamın iletişimsel özellikleridir. Aslında ilk bakışta gerek televizyon, gerek video izleyicisinin ve izleme ortamının fazla fark göstermediği sonucuna varılabilir. Kaynağın video ya da televizyon olduğu iletişim ortamlarında benzer bir kanal olan ekranın karşısına bireysel ya da grupça oturulmakta ve ekranda beliren ileti izlenmektedir. Ancak, özellikle grupla ekran karşısındageçildiğinde video veya televizyon izleme davranışlarında önemli bir farklılık vardır. Televizyonda iletinin bir yayın kuşağında bir kez akıp geçeceğinin bilincinde olunması, izleme anında grup içi iletişimi en düşük düzeye indirger. Televizyon kanalından iletişimde akıp gidecek olan iletiyi " yakalama " zorunluğu vardır. Bu nedenle de izleme anında kurulabilecek grup içi iletişimi iletinin yakalanamamasına ve kaçırılmasına neden olacaktır. Bu nedenle

---

(92) SYDNEY W. HEAD, CHRISTOPHER H. STERLING;  
Broadcasting In America, Forth Edition,  
 Houghton Mifflin Company, London, s.20.

televizyon izleyicisi grup-içi iletişim ile televizyon iletişimi arasında bir seçim yapıp bunlardan birini elemek, diğer bir anlatımla yoksun kalmak zorundadır. Bu ise hem bireysel - özkışisel - iletişimde hem toplumsal iletişimde stres ve gerginliğe ve iletişimin zaman zaman kopmasına ve zayıflamasına neden olur. Bu iki yönlü bir kopuştur. Kişiler arası yüzyüze iletişimin insan için ne denli önemli bir iletişim süreci olduğu birinci bölümde vurgulanmıştır. Kaçırılmak istenmeyen bir televizyon programı sürecinde bir komşuluk ilişkisi kurulamayacağından, bu iletişim kanalının zayıflaması ve kaçırılmak istenmeyen programların artması ile de kopması söz konusudur.

Ancak video konusunda bu tehlike ortadan tümüyle kalkar. Sözü edilen toplumsal ilişkilerin kurulacağı anda video kapatılıp daha sonra kaldığı yerden izlemeye devam edilebileceği ya da yeni baştan izlenebileceği için toplumsal iletişimin zayıflaması sözkonusu olmamaktadır.

Ancak, video izleme " vazgeçilmez ve gemvurulamaz bir tutku " halini aldığı zaman ise televizyondan daha topluma yabancılaştırıcı etki yaratacağı ve kişileri " yalnızlaşma " ya yönelteceği de ayrı bir gerçektir. Televizyon izlemenin yukarıdakine benzer bir tutku haline dönüşebilmesi ancak günün belirli saatlerinde - yayın kuşağında - sözkonusudur.

Kısaca özetlemek gerekirse; videonun izleyici izleme ortamının özellikleri, iletinin özellikleri gibi - olumluluk ya da olumsuzluk açısından - kesin özellikler değildir. Aracın kullanımı ya da kullanım ortamındaki özellikler, kitlesellik ya

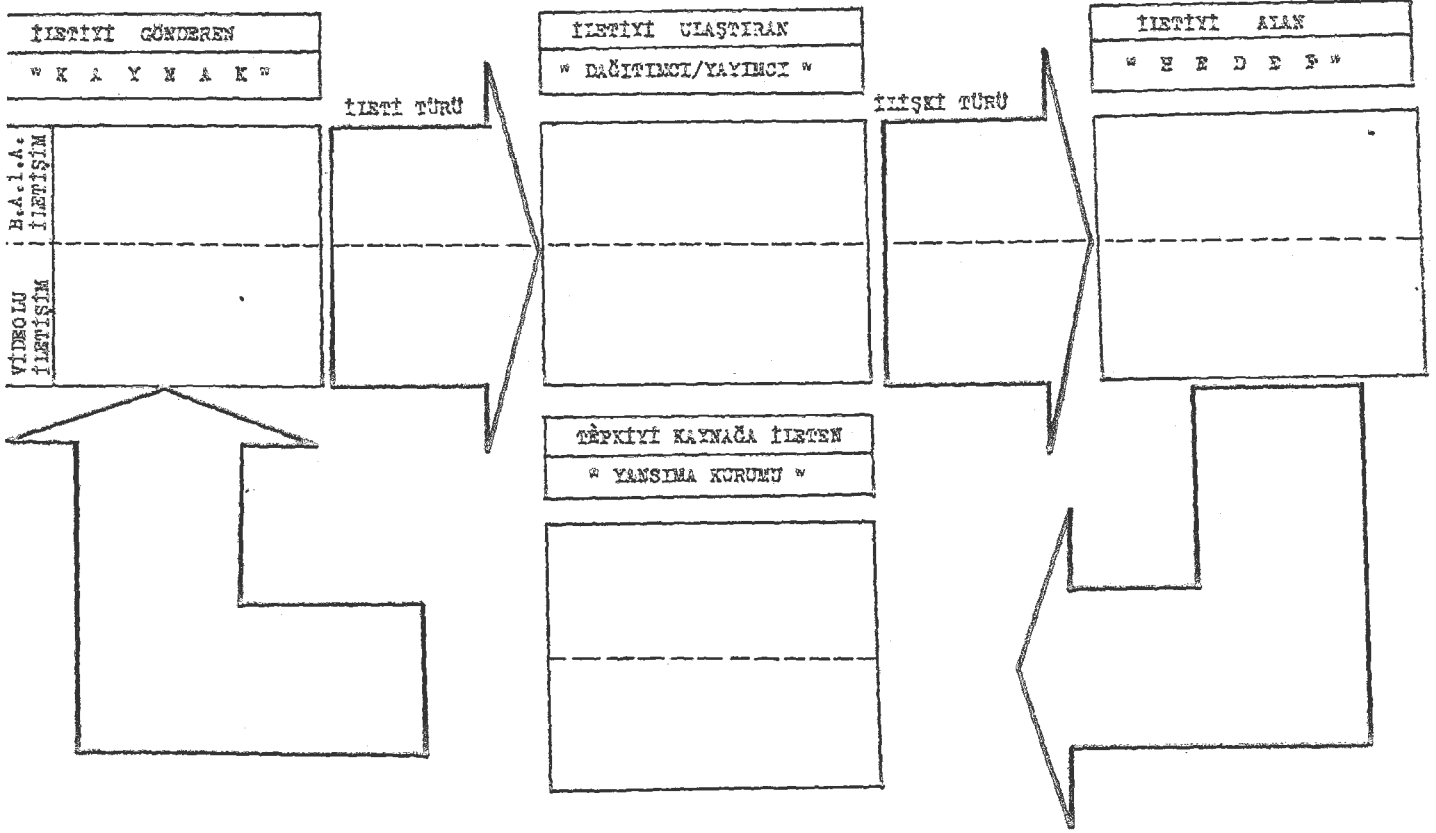
da bireysellik özelliği gibi kullanıcının bilinç düzeyi ve kullanım özelliklerine göreli olarak farklılık gösterebilmektedir.

#### B. VİDEONUN BİREYLERARASI İLETİŞİM ARAÇLARI İLE FARK VE BENZERLİKLERİ

Videonun bir iletişim aracı olarak hem bireylerarası hem de kitle iletişim aracı özelliklerini taşıyabildiğine; iki iletişim alanında da değerlendirilme olanaklarına sahip olduğuna daha önceki bölümde kısaca değinilmiştir. Ancak tek tek ele alındığında gerek bireylerarası iletişim araçlarından gerek kitle iletişim araçlarından önemli farkları ve benzerlikleri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu fark ve benzerliklerin bilinmesinin ise öncelikle videonun daha derinlemesine anlaşılmasına böylelikle de tüm iletişim araçları ve etkinlikleri içindeki özgün yerinin daha iyi kavranmasına yol açacağı açıktır. Daha açık bir anlatımla, bu aracın hangi açılardan bir bireylerarası iletişim aracı hangi açılardan kabul edilemeyeceği bu yolla daha iyi ortaya konmuş olacaktır. Bunun için ise teknik ve iletişim özellikleri bilinen bir araçların karşılaştırılması en akılcı yol olmaktadır.

Bu özelliklerin karşılaştırılmasında ise bu araçların iletişim sürecinin aşalarında sergiledikleri benzerlik ve farklar, daha belirgin olacağı inancıyla, iletişim süreci çizelgesi üzerinde gösterimi temel alınmıştır.



ŞEKİL : 33 Bireylerarası İletişim Araçları ve Videonun İletişim Süreçlerinin Karşılaştırılması

Tüm iletişim süreçlerinde olduğu gibi bireylerarası iletişim sürecinin de şekilde de görüldüğü gibi oluşumu, altı iletişim ögesinin süreç içinde kendilerine ayrılan rollerin gereklerini yapıp işlevlerini yerine getirmeleri ile sağlanır. Bu altı iletişim ögesi; 1. İletiyi oluşturup gönderen ' kaynak ' ; 2. İletinin türü; 3.İletiyi ulaştıran ' dağıtımçı/ yayımcı ' ; 4. Dağıtımçı/Yayımcı ile Hedef arasındaki " ilişki türü " ; 5. İletiyi alan " Hedef " ; 6. Tepkiyi kaynağa ileten " Geribesleme Kurumu " dur.

Video ile bireylerarası iletişim araçları arasında, benzerlik ve farklar adına yapılabilecek ilk saptama; telsiz dışında kalan tüm araçların alanyazındaki tanımıyla " uzaktan iletişim (telecommunication) " aracı olmalarına karşın videonun bu özelliğe sahip olmamasıdır. Ancak değinilecek olan farklar ve benzerlikler araçların iletişim özellikleri açısından tek tek ele alınıp irdelenmek istendiğinde şu sonuçlara ulaşılabılır.

a. Telefon ile farklar ve benzerlikler :

Telefonla iletişimin video iletişimi ile ilk temel farklılığı iki araçla kurulan iletişim süreçlerindeki ' kaynak ' ta görülmektedir. Şekil: 34'de de görüleceği gibi telefonla iletişimde kaynak ' Posta Kurumu Telefon Abonesi Birey ' iken video iletişiminde kaynak ' film ya da program Yapımcısı ' olmaktadır. Sürecin bir sonraki basamağı olan ileti türü açısından da video iletişimi ve telefonla iletişim arasında önemli bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Telefonla iletişimde ileti türü kulağa seslenme ilkesine dayalı olarak ' işitsel ileti 'dir. Ancak video iletişiminde ileti türü göze ve kulağa aynı anda seslenen ' gör-ışitsel ileti ' olarak ortaya çıkmaktadır.

Süreçte bir sonraki aşamada da iki araç arasında farklar görülmektedir. Telefonla iletişimde iletiyi kaynağa ileten kurum ' posta örgütü/kurumu ' olarak görülürken bu kurum video iletişiminde ' video şirketi ve video kulüp, bayileri ' olmaktadır. Ancak telefonla iletişimde iletinin ulaşımında yayımcı dağıtımçı kurumun, iletinin ulaşımı sürecinde etkin bir rolü olmaz, bu işlevi doğrudan cihazlardan oluşan ' santral ' üstlenir. Buna karşın videolu

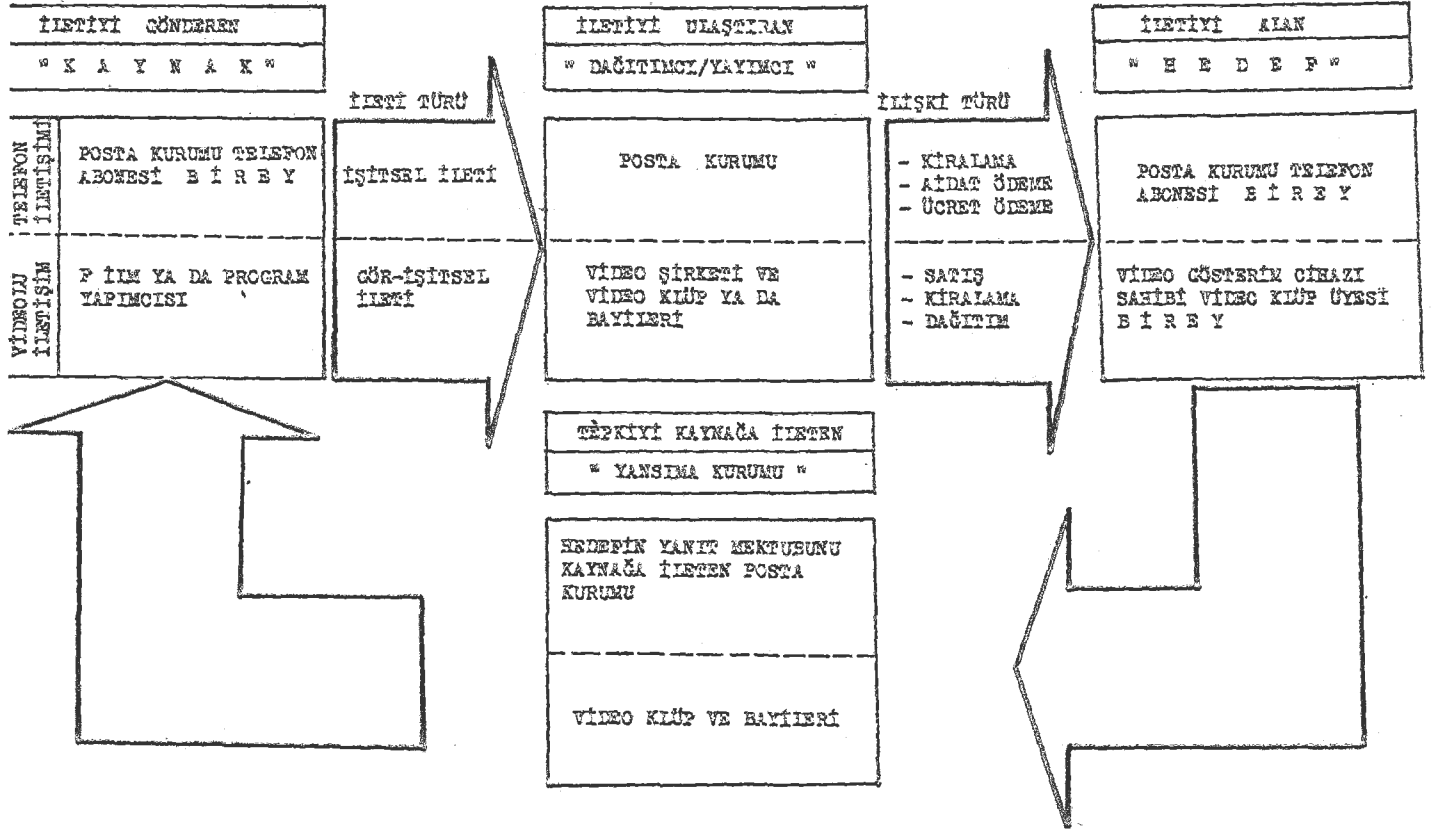
iletişimde bayi ve dağıtımçı kulüpler iletinin hedefe ulaştırılmasında doğrudan ve insan-yoğun bir çaba göstermek zorunda kalırlar.

Kaynak ve dağıtımçı/yayımcıların hedefle kurdukları ilişkinin türü aşamasında da telefon ve video iletişimi etkinlikleri arasında önemli olarak kabul edilebilecek farklar ortaya çıkmaktadır. Telefon ile iletişim açısından bakıldığında hedef ve kaynağın aynı tanıma sahip oldukları; ' posta kurumu telefon abonesi birey ' olarak tanımlandıkları görülmektedir. Ancak bu özelliğin video iletişimi için de geçerli olmadığı; videolu iletişimde hedefin ' video sahipleri ve video kulüp üyesi izleyiciler ' olarak tanımlandığı ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu farklılıklara karşın hedefle kurulan ilişki aşamasında bir anlamda benzeşimin varlığından sözedilebilmektedir. Her iki araçla kurulan iletişimde de hedefin iletiye ulaşmak amacıyla kiralama ya da satın almaya dayalı bir dağıtım ilişkisi içine girdikleri görülmektedir.

Kaynağın hedefle kurduğu ilişki konusunda telefonla iletişim ve video iletişimi arasında saptanan benzeşim noktalarının, sürecin iletinin hedefe iletiminden sonraki aşaması olan geribesleme sürecinde de önemli farklılıkları gözlemek mümkündür. Bu farklılıklardan en önemlisi hiç şüphesiz ki - iletişimin yüz yüze ve çift yönlü olmasından kaynaklanarak - telefonla iletişimde yansımının (feedback) ' anında ' yapılabilmesi buna karşılık video iletişimde bunun sözkonusu olamamasıdır. Video iletişimi, hatırlanacağı üzere tek yönlü bir iletişim aracıdır. Tek yönlü bir iletişim sürecinde de anında yansıma sözkonusu olamaması iletişim etkinliklerinin temel prensiplerinden biridir. Bu farklılık kendini doğal olarak altıncı süreç basamağında da göstermekte ve telefonla

iletişimde yansıma kurumu olarak posta örgütü/kurumu-  
nun cihaz-yoğun santralleri ortaya çıkarken bu kurum  
video iletişimde video kulüpleri ve bayileri görü-  
nümünü kazanmaktadır.



ŞEKİL : 34 Telefönlü İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması

#### b. Mektupla Farklar ve Benzerlikler

Mektupla iletişim ve video iletişimi arasında derinlemesine irdelenmeksizin de farklılıkların çok olduğu ileri sürülebilecek niteliktedir. Ancak bu çalışmanın yaklaşımı doğrultusunda iletişim sürecinin aşamalarında derinlemesine bir irdeleme yapıldığında sözü edilebilecek benzerlik ve farklar şöyle dile getirilebilmektedir.

Sürecin ilk basamağı olan hedef en genel tanımla ' birey ' olarak ifade edilebilir. Ancak sözkonusu bireyin telefonla iletişimdeki gibi bir abonelik özelliğine sahip olmasına gerek yoktur. Buna karşılık ' okuryazar olma ' özelliğine sahip olması bu araçla iletişim kuracak kaynak ve hedef için vazgeçilemez bir koşuldur. Videolu iletişimde ise kaynağın film ya da program yapımcısı olduğu zaten bilinmektedir. Bununla birlikte videolu iletişimde kaynağın film ya da program yapım tekniklerini bilmesi gerekmesine karşın hedefin video iletişinden etkilenmek için böyle bir zorunluğu yoktur.

Sürecin ikinci basamağı olan ileti türü açısından fark ve benzerliklerine yaklaşıldığında videolu iletişim ve mektupla iletişim arasında farkların sözkonusu olduğu görülmektedir. Mektupla iletişimde ileti ' yazılı-görsel ileti ' olarak tanımlanmaktadır. Oysaki video iletişiminde ileti türü, iki algı kanalı ve duyum merkezini aynı anda uyaran, göze ve kulağa aynı anda seslenme prensibine dayalı ' gör-işitsel ileti ' olarak tanımlanmaktadır. Bu fark aynı zamanda iki iletişim aracının uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısındaki farka da işaret etmesi açısından önemlidir. Buradan da çıkarılabileceği gibi mektupla iletişimde uyarılan algı kanalı ve duyum merkezi gözdür ve uyarılan merkez sayısı birdir oysaki bu sayı videolu iletişim sözkonusu olduğunda ikiye çıkmaktadır.

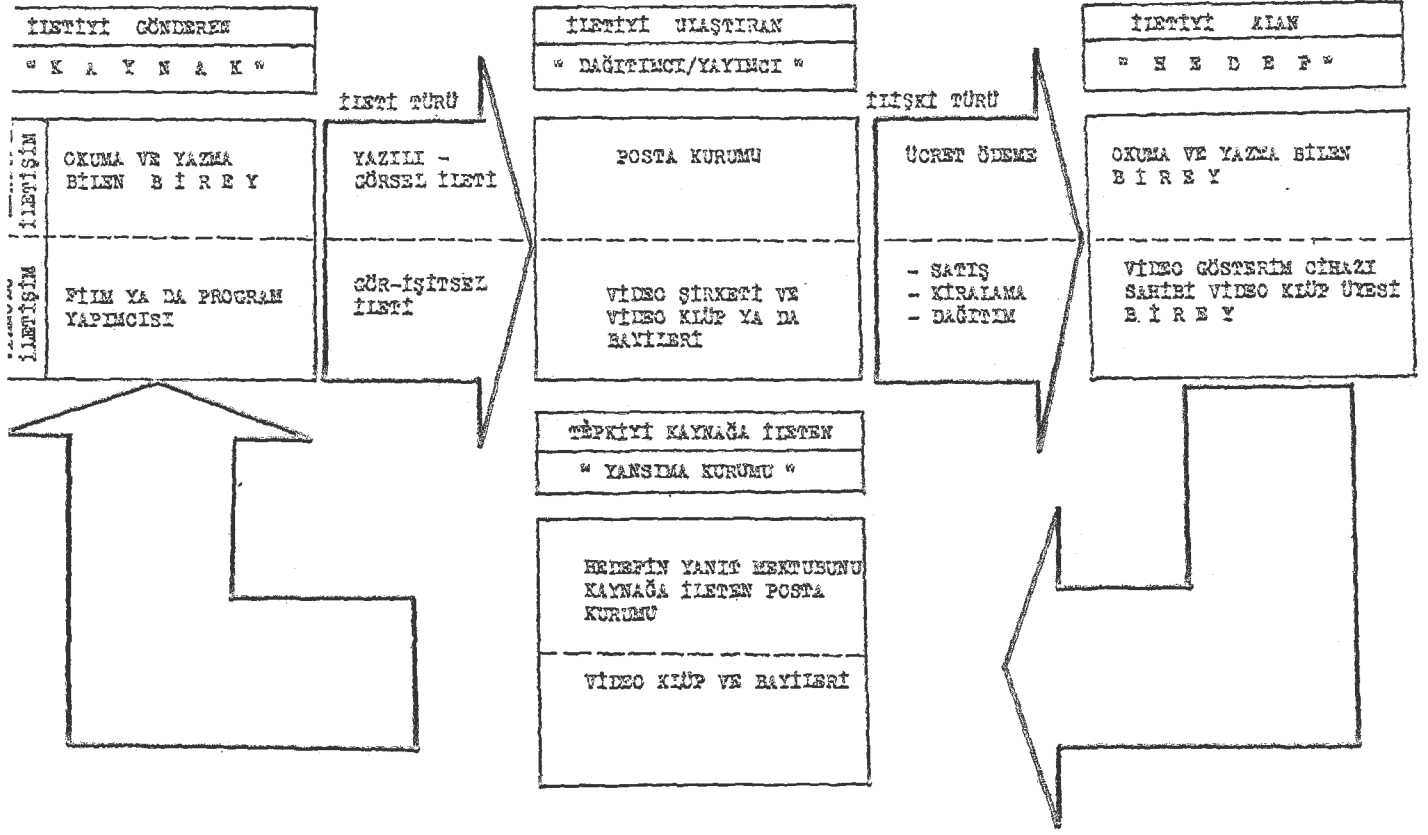
Sürecin üçüncü basamağı olan iletiyi hedefe ulaştıran dağıtımçı/yayımcı sürecinde belirli oranda bir benzeşim sözkonusu olabilmektedir. İletinin kaynaktan hedefe ulaştırımı işlemi her iki araçla iletişimde de bir dağıtım işlemidir. Ancak bu işlevi üstlenen kurumların niteliklerinde farklılık sözkonusu olabilmektedir. Şekil:34'deki çizelgede

ve daha önceki bölümde de belirtildiği gibi videolu iletişimde bu kurum video şirketi ya da video kulüp ve bayileri iken mektupla iletişimde bu kurum posta örgütü/kurumu olmaktadır.

İletinin hedefe ulaştırılması sürecinde hedefin dağıtımçı/yayımcı kurumla girdiği ilişki türü açısından da video iletişimi ve mektupla iletişim arasında farklar vardır. Bu farklar mektupla iletişimde ücret ödeme, video iletişimde de satış veya kiralama olarak belirlemektedir.

Sürecin beşinci basamağındaki iletiyi alan hedefin tanımında da mektupla iletişim ve video iletişimi açısından farkların olduğu görülebilmektedir. Mektupla iletişimde hedef daha önce de değinildiği gibi okuma yazma bilen bireydir. Ancak sözkonusu hedef tanımını video iletişimi açısından bakıldığında video cihaz sahibi ve video kulüp üyeleri olarak farklılık göstermektedir.

Sürecin altıncı basamağı olan geribesleme sürecinde de mektupla iletişim ve videolu iletişim arasında önemli farklar vardır. Fark gerek bu işlevi üstlenen kurumlar gerekse sürecin işleyiş prensipleri açısından olmak üzere iki düzeyde görülmektedir. Kurumlar açısından yaklaşıldığında mektupla iletişimin yansıma kurumu hedefin yanıt mektubunu kaynağa geri ileten posta örgütü/kurumu dur, oysaki bu kurum videolu iletişimde video kulüp ve bayileri olmaktadır. Ancak yansıma sürecinin işleyiş prensipleri açısından sınır ve görelî bir benzeşimden sözedilebilmektedir. Bu benzeşim iki araçla iletişimde de sürecin ' anımsalılık ' özelliğinden yoksun olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle her iki araçla iletişimde hedefin yansıma uyarımlarının kaynağa iletiminde belirli bir sürenin geçmesi gerekir.



ŞEKİL : 35 Mektupla İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması

c) Telgrafla Farklar ve Benzerlikler :

Telgrafla iletişim ile video iletişimi arasında bir karşılaştırma yapıldığında, iletişim sürecinin daha ilk basamağında farklılık gözlenmektedir. Telgrafla iletişim sürecinin ilk basamağı olan kaynak' birey ' olarak tanımlanmaktayken kaynağın video iletişimindeki tanımını ' film ya da program yapımcısı ' oluşturmaktadır. Mektupla iletişimde de olduğu gibi telgrafla iletişimde de kaynağın bir ayrıcalıklı özelliği olması gerekmektedir. Bu özellik hedefin de olduğu gibi kaynağında ' okur-yazar ' olmasıdır. Video iletişiminde kaynağın okur-yazar olma özelliği koşul değildir.

Sürecin ikinci basamağı olan ileti türü açısından da telgrafla iletişim ve video iletişimi arasında farklar vardır. Bu farklar öncelikle her iki araçla

kurulan iletişimde iletinin uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısında ortaya çıkmaktadır. Telgrafla iletişimde uyarılan duyum merkezi ve algı kanalı sayısı bir iken bu sayı video iletişiminde ikiye çıkmaktadır. Telgrafla iletişimde uyarılan tek algı kanalı ' görsel ' dir. Daha detaya inen bir yaklaşımla bu görsel ileti ' yazılı-görsel ' olarak tanımlanır, video iletişiminde uyarılan iki duyum merkezi ' gör-ışitsel ' olarak tanımlanır.

Sürecin üçüncü basamağı olan iletinin hedefe ulaştırılması aşamasında da her iki araç arasında farklar ortaya çıkmaktadır. Telgrafla iletişimde iletiyi kaynaktan hedefe ulaştıran dağıtımçı/yayımcı kurum ' posta örgütü/kurumu ' iken videolu iletişimde bu kurum ' video şirketi ve video kulüp bayileri ' olarak tanımlanmaktadır.

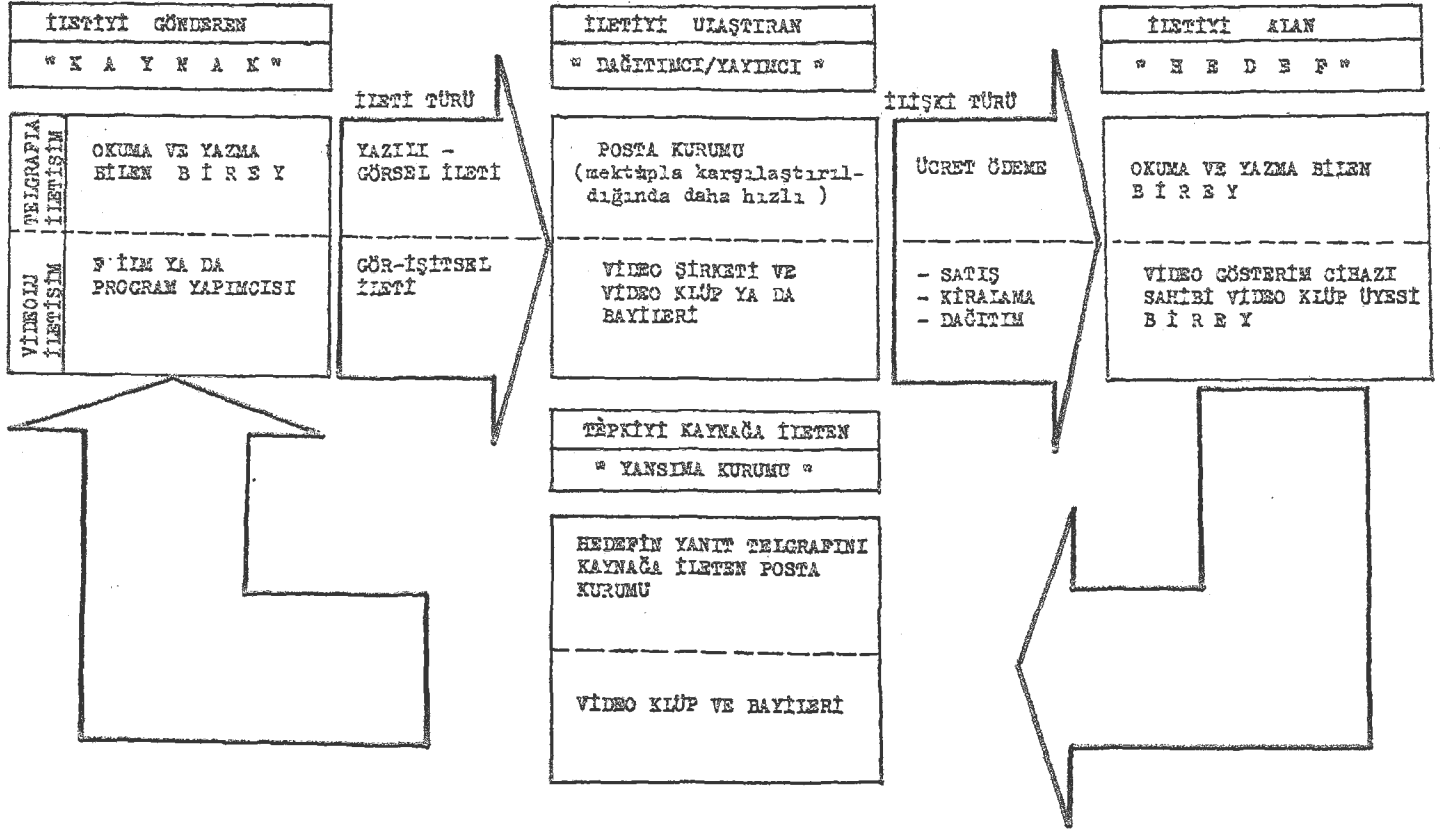
Bu noktaya telgrafla iletişim ve video iletişimi arasında bir benzeşim noktası çıkmaktadır. Bu benzeşim iletinin ulaştırılış biçimi konusunda sağlanmaktadır. Gerek telgraf iletisi, gerek video iletisi maddeleştirilmiş, paketli haldedir. Telgrafla iletişimde telgraf kağıdı, videolu iletişimde de video bantı ya da kaseti sözkonusu maddeleştirilmişliği ve paketliliği ifade etmektedir. Bu nedenle her iki iletişim alanında iletinin hedefe ulaştırılış biçimi " dağıtım " olarak tanımlanır.

Sürecin dördüncü basamağında da her iki araçla iletişimde farkların olduğu ileri sürülebilir. Telgrafla iletişimde hedefin iletiye ulaşırken kurduğu ilişki türü ' ücret ödeme ', video iletişiminde ise ' alış-veriş veya kiralama ' olarak tanımlanmaktadır.

Telgrafla iletişim ve video iletişimi arasındaki bir başka fark da iletiyi alan hedef basamağında ortaya çıkmaktadır. Telgrafla iletişimde hedef

' okuma yazma bilen birey ' olarak tanımlanır. Oysa ki hedef video iletişimde ' video cihazı sahibi video kulüp üyeleri ' olarak tanımlanabilmektedir.

Sürecin son basamağı olan geri besleme aşamasında da telgrafla iletişim ve video iletişimi arasında da farklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Telgrafla iletişimde yansımaya işlevini üstlenen kurum iletiyi kaynaktan hedefe ulaştırmakla görevli olan posta örgütü/kurumu iken video iletişimi sözkonusu olduğunda yansımaya işlevini video kulüp ve bayileri üstlenmektedirler.



ŞEKİL : 36

Telgrafla İletişim ve Videolu İletişimin Karsılaştırılması

d. Teleksle Farklar ve Benzerlikler :

Teleksle iletişim ve videolu iletişim arasındaki ilk fark iletişim sürecinin ilk basamağı olan kaynağın tanımında ortaya çıkmaktadır. Teleksle iletişimde hedef posta örgütü/kurumu teleks aboneliği olarak tanımlanmaktadır. Teleksle iletişimde, tanımına

etki eden bir başka özelliği de - mektup ve telgrafta da olduğu gibi - okuy yazar olmasıdır. Videolu iletişimindeki tanımının film ya da program yapımcısı olduğuna daha önceki başlıklar altında değinilmişti.

Süreç çizelgesinin ikinci basamağı olan ileti türü açısından teleksle iletişim ve videolu iletişim arasında ortaya çıkan farklar aslında videolu iletişimin mektup ve telgrafla olan farklarının aynısıdır. Bunun nedeni de teleks iletişiminin, mektup ve telgraf iletisi gibi ' yazılı-görsel ileti ' olmasıdır.

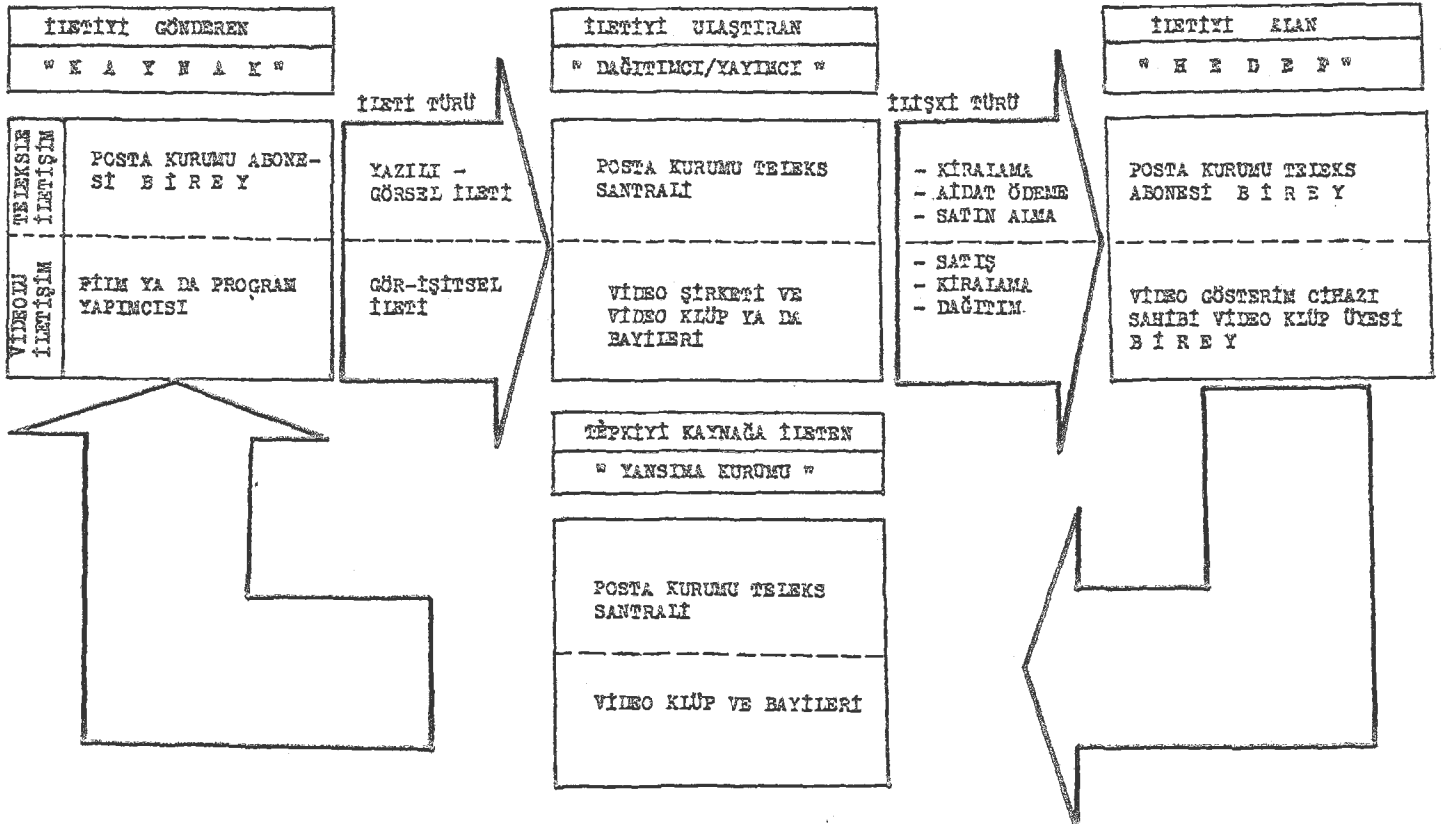
Süreç çizelgesinin üçüncü basamağı olan iletinin hedefe ulaştırılması aşamasında da teleksle iletişim ve videolu iletişim arasında anlamlı farkların olduğu ileri sürülebilir. Teleks iletisi kaynaktan hedefe posta kurumunun santralı aracılığıyla iletilir. Diğer bir deyişle teleks iletişiminin ulaşımı ne yayım ne de dağıtım yoluyla değil, kaynağın doğrudan hedefle iletişim kurmasına olanak tanıyan ' iletim ' olarak tanımlanabilir. İletinin ulaştırılmasındaki bu özellik diğer yandan da iletinin, ulaşım aşamasında özdekleşmiş (maddeleşmiş) ve paketlenmiş özelliğinden yoksun olduğunu göstermekte olması nedeniyle anlamlıdır. Videolu iletişimde ise iletinin ulaştırım biçiminin video şirketi ve klüp ya da bayileri aracılığıyla dağıtım temeline dayalı olarak sağlandığı bilinmektedir.

Hedefin iletiden yararlanmak için kuracağı ilişki türü aşamasında ise teleksle iletişim ve videolu iletişim arasında bazı benzerliklerin olduğundan sözedilebilir. Her iki araçla kurulan iletişimlerde araçların kiralanması, satın alınması veya ödenti (aidat) verilmesi gerekir.

Kaynağın tanımında da olduğu gibi hedefin açısından da teleksle iletişim ve videolu iletişim arasında önemli farklar olduğu iletişim süreci

şemasının beşinci basamağında gözlenmektedir. Sözkonu- su basamakta teleksle iletişimin hedefi, okuma yazma bilen birey olarak tanımlanmaktadır. Bu basamakta he- defin tanımına etki eden bir başka özellik de hedefin posta örgütü kurumu teleks abonəsi birey olmasıdır. Video iletişiminde hedefin okur yazar olmasına gerek olmadığı gibi; hedefin tanımında, video cihaz sahibi ve video kulüp üyesi olması özelliği vardır.

Hedefin yansıma iletişimini kaynağa geri iletme aşamasında devreye katılan kurum ya da kuruluşlar ba- kımından teleksle iletişim ve video iletişimi arasında farklar olduğu açıktır. Tepkiyi kaynağa ileten yansıma kurumu teleksle iletişim için posta kurumu teleks sant- ralı - ki teleksle iletişimde bu kurum iletişiyi ulaşı- tıran dağıtımçı/yayımcı kurum ile aynıdır - olarak belirtilebilirken bu kurum video iletişimi için video kulüp ve bayileridir. Teleksle iletişimin yansıma sü- reci hakkında belirtilebilecek bir diğer özellik de yazılı geribeslemenin telefonla iletişimdekine yakın bir hız ve süre içinde gerçekleşebilmesidir.



SEKİL : 37

Teleksle İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması

e. Telsizle Farklar ve Benzerlikler :

Telsizle iletişim ve video iletişimi karşılaştırıldığında öncelikle iletişim süreci şemasının ilk adımında, kaynağın tanımında farklılaşmadan sözedilebilmektedir. Telsizle iletişimde kaynak ' telsiz alıcı/verici cihaz sahibi birey ' olarak tanımlanırken videolu iletişim için kaynak hatırlanacağı gibi film ya da program yapımcısı olarak ortaya çıkmaktadır.

Telsizle iletişim ve video iletişimi arasındaki en belirgin fark; süreç çizelgesinin ikinci basamağında yer alan ileti türü açısından ortaya çıkmaktadır. Bu fark hem uyarımın uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısı olarak; hem de uyarımı oluşturan iletinin niteliği açısından kaynaklanmaktadır. Telsizle iletişimde ileti sadece kulağa seslenebilme özelliğine sahip olduğundan ' işitsel ileti ' olarak tanımlanır. Bu nedenle de uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısı " 1 " olmaktadır. Videolu iletişimde ileti göze ve kulağa aynı anda seslenebilme özelliğine sahip ' gör-işitsel ileti ' niteliğine sahiptir. Bu saptamadan da kolayca anlaşılacağı gibi, video iletişimde iletinin uyardığı algı kanalı sayısı " 2 " dir.

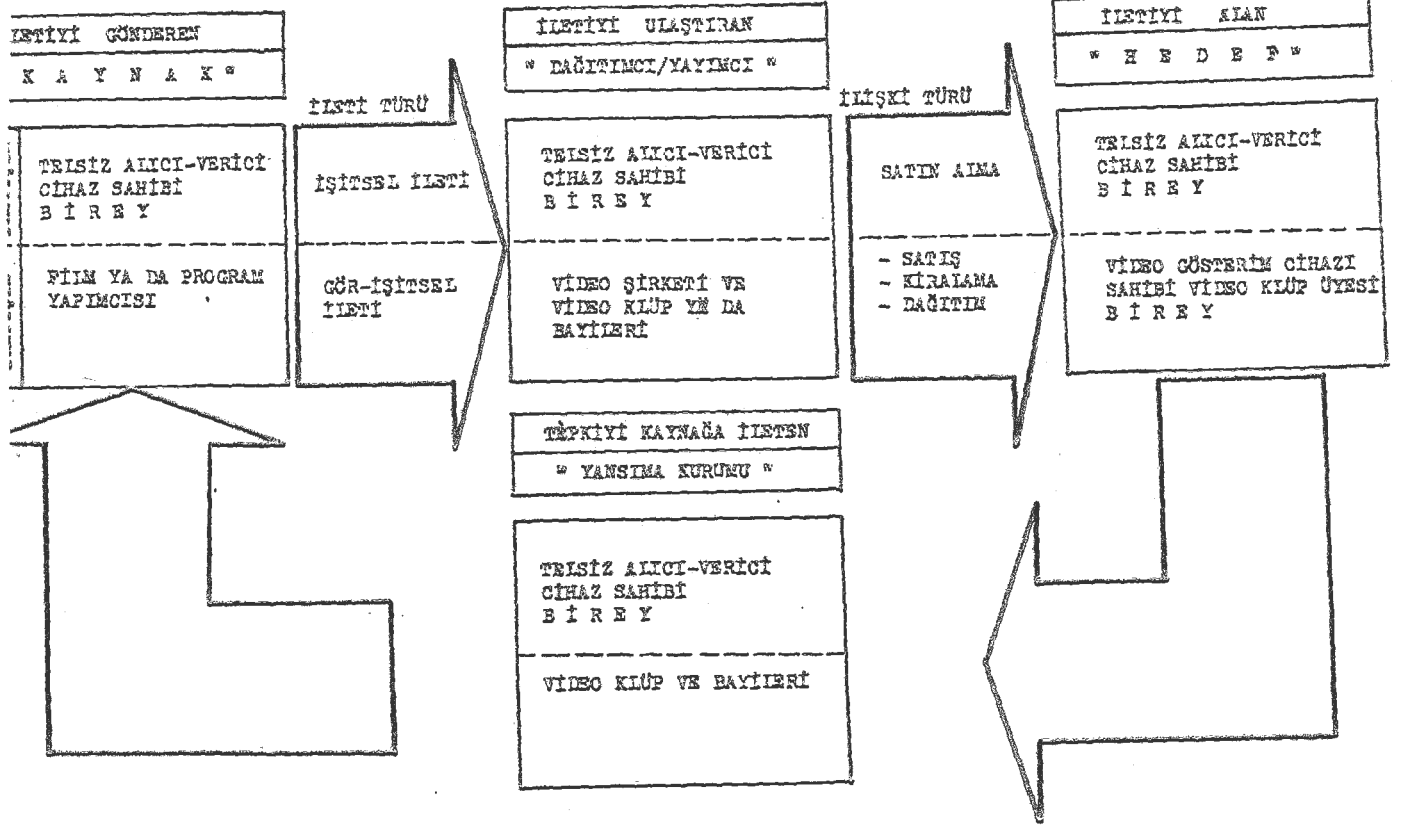
İletinin kaynaktan hedefe ulaştırılması sözkonusu olduğunda telsizle iletişim ve video iletişimi arasında farklardan sözedilebilir. Telsizle iletişim, iletinin kaynaktan hedefe ulaştırımında tüm iletişim araçları arasında hiçbir düzenleyici kurum ya da kuruluşu sokmayan tek iletişim aracıdır. Dikkatli bir yaklaşım sonucunda telsizin bu ayrıcalıklı özelliği daha belirgin olarak ortaya çıkacaktır. Telsizle iletişimde bireyin bir başka bireyle, iletiyi havadan yayım yoluyla ileterek kurulan iletişimde sözedilmektedir.

Oysa ki bu özellik video iletişimde yoktur. Videolu iletişimde ileti, kaynaktan hedefe ilgili yayınlarda video şirkezi, video kulüpleri ve bayiler olarak tanımlanan ' dağıtımıcılar ' aracılığıyla ulaştırılır.

Hedefin telsizle iletişim sürecine katılmak için içine gireceği ilişki türü, sadece alıcı-verici cihaz satın alınırken ödenen fiyattır. Bunun dışında iletinin ulaştırımı için ayrıca bir bedel ödemeye gerek yoktur. Oysa ki videolu iletişim sözkonusu olduğunda kod açısı video cihazı için fiyat ödemenin yanında ayrıca ileti için de kira, fiyat ya da aidat olarak tanımlanan parasal yüklerin altına girmek, hedef için bir zorunluluk olmaktadır.

İletiyi alan hedefin tanımında ise belirli düzeyde bir benzeşimden sözedilebilmektedir. Bu benzeşim olanağını tanıyan ortak özellik gerek telsizle iletişim sürecindeki, gerek videolu iletişim sürecindeki hedefin, kodlanmış iletiyi açılmak için bir cihaza gereksinim duymalarıdır. Bunun yanında her iki araçla kurulan iletişim sürecinde hedef, ' birey ' olma özelliğine sahiptirler.

Hedefin iletiye tepkisinin kaynağa geriletimini olarak açıklanabilecek olan yansıma sürecinde de telsizle iletişimde bir aracı ya da dağıtımıcı, düzenleyici kurum ya da kuruluşa gerek olmamaktadır. Bunun nedenleri telsizle iletişimde kaynak iletilerinin hedefe ulaştırımı sürecindeki nedenlerle aynıdır. Ancak telsizle iletişimde yansıma sürecinde ' anında yansıma ' demek olduğu da, ayrıcalıklı bir özellik olarak vurgulanmalıdır. Sözkonusu video iletişimi olduğunda, yansıma kurumu olarak video kulüp veya bayilerinin devreye girmesi nedeniyle, telsizle iletişimden farklılık gösterdiği ileri sürülebilir.



ŞEKİL : 38

Telsizle İletişim ve Videolu İletişimin  
Karşılaştırılması

### C. VIDEONUN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI İLE FARK VE BENZERLİKLERİ

Videonun eğitim ve öğretim-öğrenim iletişiminde kullanımı düşünüldüğünde ilk çaba, bu aracın iletişim özelliklerinin iyi irdelenip, tanımlanıp iyi kavranmasıdır. Bu çaba değinilen eğitim ve öğretim-öğrenim iletişimi etkinliğini gerçekleştirecek olan kişi ya da kurumlara, bu araç üzerinde en fazla ve derinlemesine başatlık kurma ve böylece iletiye yön verme ve denetleme olanaklarının artmasını sağlayacaktır. Bu başatlık ise ürünün nitelik düzeyinin yüksek tutulmasının temel koşuludur. Kişi ya da kurumların ellerindeki iletişim aracını - ki bu konu gereği videodur - tüm özgül nitelikleri ile tanımasının da yöntemlerinden biri, bu aracın kurduğu iletişimin diğer kitle iletişim araçları ile olan benzerlikleri ya da farklılıklarının belirlenmesidir.

Ancak bu farklılıkların temeli kitle iletişimi sürecindeki etkinliklerde gözlenebilir. Bu nedenle öncelikle kitle iletişimi sürecini, işleyiş ve birimleriyle ele almak gerekmektedir.

Kitle iletişimi en genel tanımıyla bir merkezden geniş bir insan kitlesine yöneltilen ileti akışı süreci olarak tanımlamak olasıdır. İlgili yayınlarda bu süreç altı önemli aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar ; 1. Kaynak, 2. İleti Türü, 3. Yayımcı ( ya da dağıtımçı ) , 4. İlişki Türü, 5. Hedef, 6. Yansıma Kurumu ( ya da iletiyi, tepkiyi kaynağa ileten.

Aşağıdaki süreç çizelgesi kitle iletişimi sürecini, bu süreçte işlev üstlenen kurumlar açısından ele almaktadır. Bu yaklaşımın temel nedeni, kitle iletişim araçları ve video arasındaki farklılık ya da benzerliklerinin sürecin akışından çok, sürecin çizelgede vurgulanan farklı kurum ya da meslek guruplarının yer almasıdır. Diğer bir anlatımla, kaynağın ve ileti türünün farklılığı, yayımcının ve hedef kitle aygılarının farklılığı tarafından koşullanmaktadır. Bu yaklaşımın bir diğer nedeni de videonun, yeni bir kitle iletişim aracı olarak Endüstrileşmenin Yarattığı Çağdaş Yaşam Koşulları ile Mücadele Eden İnsan döneminde; iletişim ve özellikle eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi gereksinmelerinin kurumlar aracılığıyla karşılayan insanın yaşama içinde yer almasıdır. Diğer anlatımla, video ile kurulan iletişim ilişkileri de ' kurumlar aracılığıyla yürüyen ' iletişim ilişkileri kapsamındadır. Sonuçta hedefin gösterdiği tepkilerin kaynağa ulaştırılmasında görev alan birimlerin de farklı işleyişe sahip oldukları açıktır. Bu açıdan bakıldığında diğer kitle iletişim araçları ile video ile kurulan iletişimin farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.



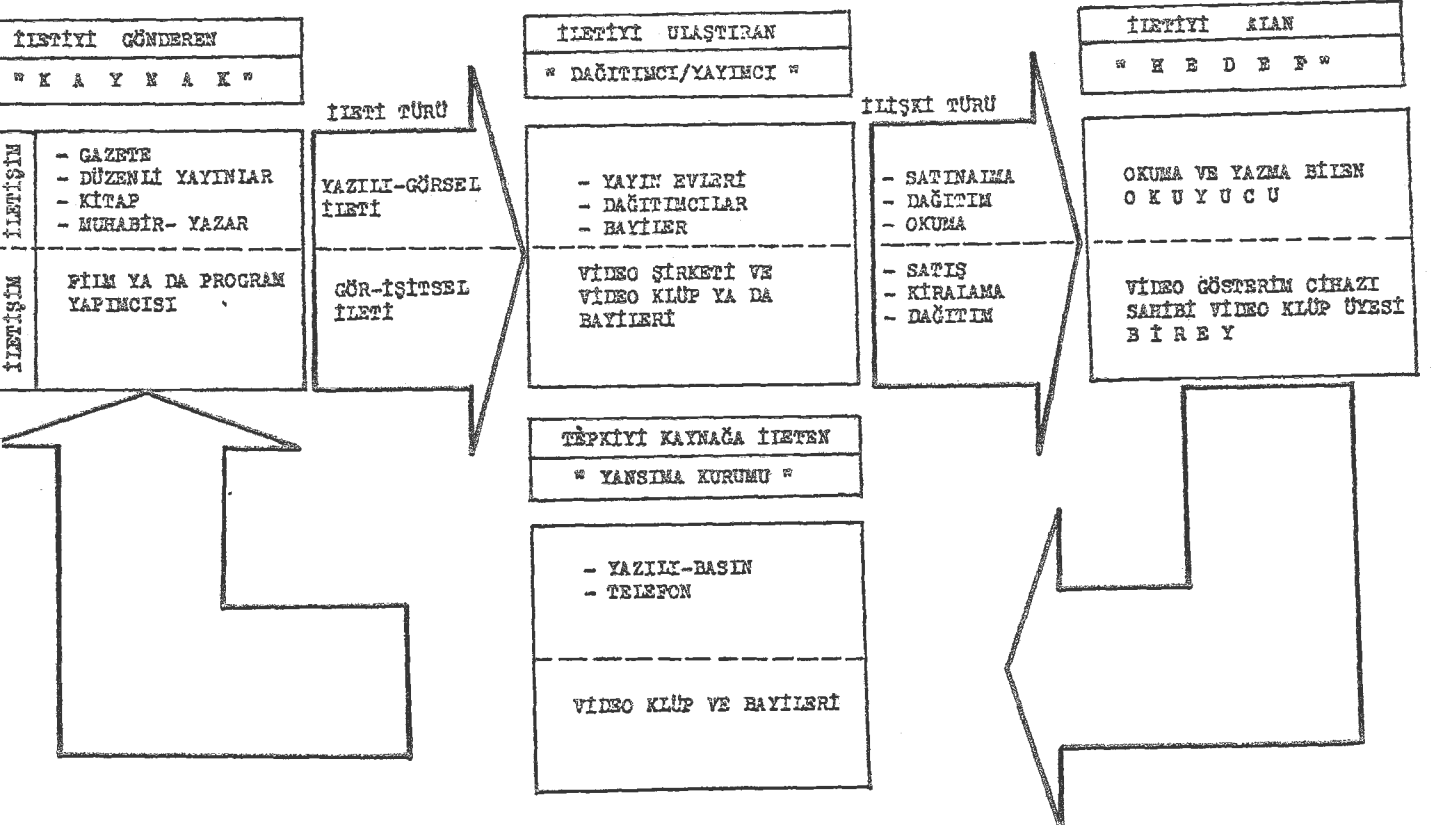
Yayımcı bazen iletiyi basan ve çoğaltan basımevi; bazen gazete bayileri, seyyar satıcıları bazen d . bu işlevi üstlenmek üzere özel olarak kurulmuş bulunan yayınevleridir. Hedef ile ilişki türü bayi, bakkal ya da kitapçıdan satış ile oluşmaktadır. Hedef kitlesi okuyucu olarak tanımlanmaktadır. Yansımayı gönderen kurum rakip gazeteler de olabileceği gibi bayiler, kitap evleri, okuyucular ya da yayınevleridir. Okuyucular yansıma kurumlarını güdüleyerek tepkilerini kaynağa gönderebilecekleri gibi, doğrudan da tepki gösterebilirler. Bu saptamalardan çıkan sonuca göre yayımcı ile yansıma kurumu tanımına girenler aynı kimliği taşımaktadırlar. Bunlar ise topluca yazılı basın tanımına kapsamında ifade edilebilirler.

Video ile farkları, en başta ileti türü açısından olmaktadır. Bu farkın iletişim felsefesi ve kurumları açısından önemli değerlendirmelere kaynak olacağı açıktır. Ancak bu bölümde bu farklılıklara değinilmeyecektir. Her ikisinin de ' paketli ' halde hedefe ulaştırılması önemli bir benzerliktir. Basında gazete, kitap ya da dergi sayfalarının bütünlüğü, videoda da kaset, paketlilik durumunu ifade eder.

Yayımcı her alanda da kaynak dışındaki kişi ya da kurumlardır. Videoda video şirketi ya da kurumu, kaset satıcıları ya da video kulüp bayileri yayımcılık işlevini üstlenirler. Hedefle kurulan ilişki her iki araçta da alışveriş, kiralama ve dağıtım ilişkisidir. Videoda hedef video kulüp ya da kurum abonesi ya da üyesi olan " izleyici " dir. Yansıma ise hedef ile dolaysız, aracısız, yüzyüze ilişkilerde bulunan bayilerdir. Basın da videodaki yansıma sürecine dışarıdan katkıda ya da etkide bulunur.

Kaynak olarak, video sözkonusu olduğunda belirli bir kişilik saptamak pek olası olmamaktadır. İlk bakışta, video şirket ya da kurumu kaynak olarak görülmektedir. Ancak derinlemesine irdelendiğinde bu şirketlerin retim yapmadıklarını, üretilmiş olanı çoğaltıp, dağıtımını örgütledikleri ileri sürülebilir. Son zamanlarda videonun habercilik alanında da kullanıldığının örnekleri ile karşılaştırılmaktadır. Bu gelişme, gazeteler ile videoyu nitelikleri, işlevleri ve işleyiş biçimleri açısından birbirlerine daha benzer, daha koştut kılmıştır. Bu benzerliğin kurulmasında ki odak noktasının da habercilik olduğu açıktır.

Hedef kitle açısından da belirli bir benzerlik vardır. Basının hedef kitlesi aboneler, videonunkiler ise üyelerdir. Her iki iletişim organının arasında özel kesime ait olması bir başka benzeşim noktasıdır. Bu farklılık ve benzerlikleri iletişim süreci çizelgesi üzerinde şöyle gösterilebilir :



ŞEKİL : 40

Yazılı Basınla İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması

b. Radyo ile Farklar ve Benzerlikler :

Radyo iletişimi belki de video iletişimi ile aralarında en az benzerlik bulunan kitle iletişimi etkinlik alanıdır. Her ikisinin de kullanım biçimlerine bağlı olarak birer kitle iletişim aracı olmaları hemen hemen en belirgin benzerlik noktasıdır. Ancak bunun yanında genelde görüldüğü gibi, radyonun devletin bir yayın aracı olması farklılık noktalarından önemli biridir. Bu aslında yayım politikalarının belirlenmesindeki amaç ve ideolojileri açısından oldukça önemli bir farklılaşma noktasıdır. Diğer bir anlatımla, kitle iletişimi süreci açısından bu fark, kaynağın her araç açısından farklılığını doğurmaktadır.

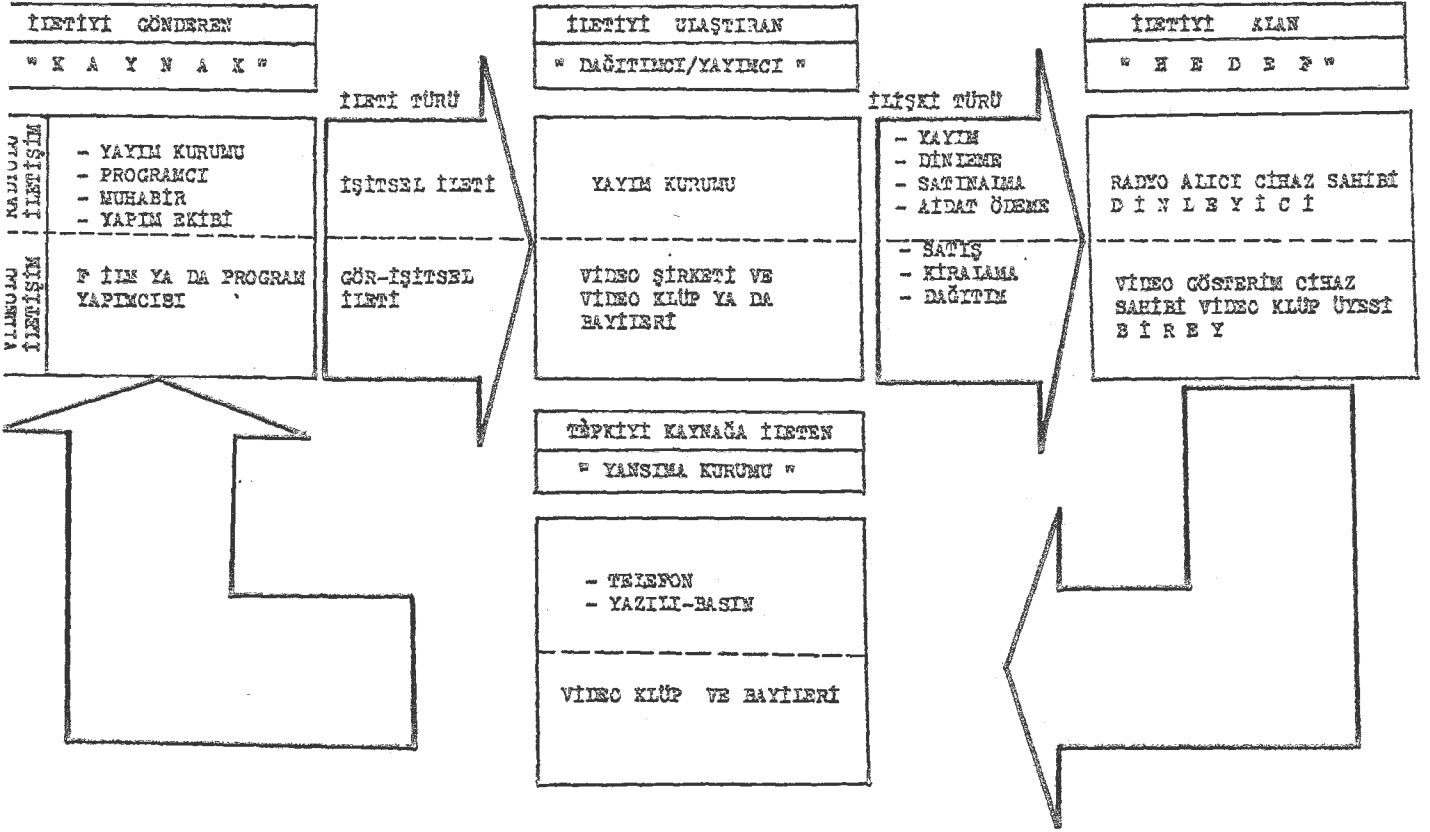
İleti türü açısından da her iki araç arasında önemli farklar vardır. Radyo, işitsel yayın yapmaktadır. Diğer bir anlatımla, yayım yapılması ve bu yayımın işitsel nitelik taşıması radyonun özgün bir özelliğidir. Buna karşın videoda yayımdan değil, dağıtımdan söz etmek olasıdır. Paket programlar halinde kasetlere aktarılan iletiler, merkez video kurum veya kuruluşları ve bunların bayileri aracılığıyla dağıtılmaktadır. Ayrıca bu kasetlerde dağıtılan iletiler hem görsel hem de işitsel nitelik taşımaları açısından radyodan farklıdırlar.

İlişi türü açısından bakıldığında da video ile radyo arasında önemli farkların olduğunu görmek olasıdır. Bu noktada ileti türü ve kaynak açısından olan farklar belirleyici birer rol oynarlar. Radyo, Türkiye'deki uygulaması açısından tüm radyo alıcısı sahiplerinden alınan ruhsat vergileri ile parasal gelirini sağlayan bir kurumdur. Diğer anlatımla, bedeli halktan alma ve ona yayım yapma temeline dayalı bir işleyişe sahiptir. Videoda ise bu işleyişe üyelere

sağlanan aidatlar ve kiralar ya da satışlar karşılığında onlara kaset sağlama temeline dayalıdır. Hedef kitlenin nitelik ve özellikleri açısından da radyo ile videonun önemli farklılıkları vardır. Yukarıda sözedildiği gibi, kaynağın ve iletinin farklılığı, hedef kitlenin de farklılığını belirleyen en temel etmenlerden biridir. Radyonun hedef kitlesi ' dinleyici ' dir, ancak yayınlanan programların içerik farklılığı ve kurumun hukuksal yapısı bu hedef kitlenin nitelik ve özelliklerinin belirlenmesinde önemli birer unsurdurlar. Videonun hedef kitlesinin özellikleri ise daha önceki başlık altında belirtildiği gibi ' izleyici Üye ' dir.

Yansıma sürecinde konuya yeni bir görünüm basat olmaktadır. Radyo alanında, Türkiye koşulları ve uygulaması gözönüne alındığında, aynı alanda bir kurum ya da alt birim bulunması sözkonusu değildir. Radyonun; halkın, dinleyicilerin tepkilerini araştırıp soruşturan, bu yolla da dinleyicilerini bu programların içerik ve biçimlerinin belirlenmesinde söz sahibi yapacak, onları bu kurumun yönetiminde temsil edecek bir birimi yoktur. Ancak bu radyonun, kendine tepki gelmediği ve bunların toplanıp değerlendirilmediği anlamına da gelmez. Bu eksikliği basın gidermekte ve izleyici ile radyo kurumu arasında köprü kurmaktadır.

Videodaki yansıma kurumunun ise video kulüp bayileri olduğu bir önceki konu başlığı altında irdelendiği gibi bilinmektedir. Radyo ile videonun sözü edilen farklılık ve benzerliklerini şekil:41'deki bir çizelge üstünde şöyle göstermek olasıdır :



ŞEKİL : 41 Radio ile İletişim ve Videolu İletişimin Karsılaştırılması

Radio açısından bakıldığında, ne video kurum ve kuruluşları, kulüp bayilerinden, ne de basında görülmeyen ayrıcalıklı bir özellik gözlenebilmektedir. Bu da kaynak ve yayıncının aynı kurum olmasıdır. Bu özellik farklılığı, özellikle özel yayıncılık söz konusu olduğunda önemli bir özellik haline gelir.

### c. Televizyon ile Farklar ve Benzerlikler

Rahatlıkla söylenebileceği gibi videoya en fazla benzerlik gösteren kitle iletişim aracı televizyondur. Ancak her iki araçla kurulan iletişimin süreçleri derinlemesine irdelendiğinde, bu benzerliğin 'aydınlık' anlamına gelmediği rahatça ileri sürülebilir. Kaynak kurum ve yayıncılığı açısından televizyon, radyonun gösterdiği özellikleri taşımaktadır. Aslında

belirli bir aşamada hedef kitle ile kurulan ilişkinin niteliği ve yansıma kurumu da aynı olarak kabul edilebilir. Ancak ileti türünde olan farklılık, tüm bu aşamalardaki işleyiş üzerinde nicel farklılıkları yaratan başlıca noktadır.

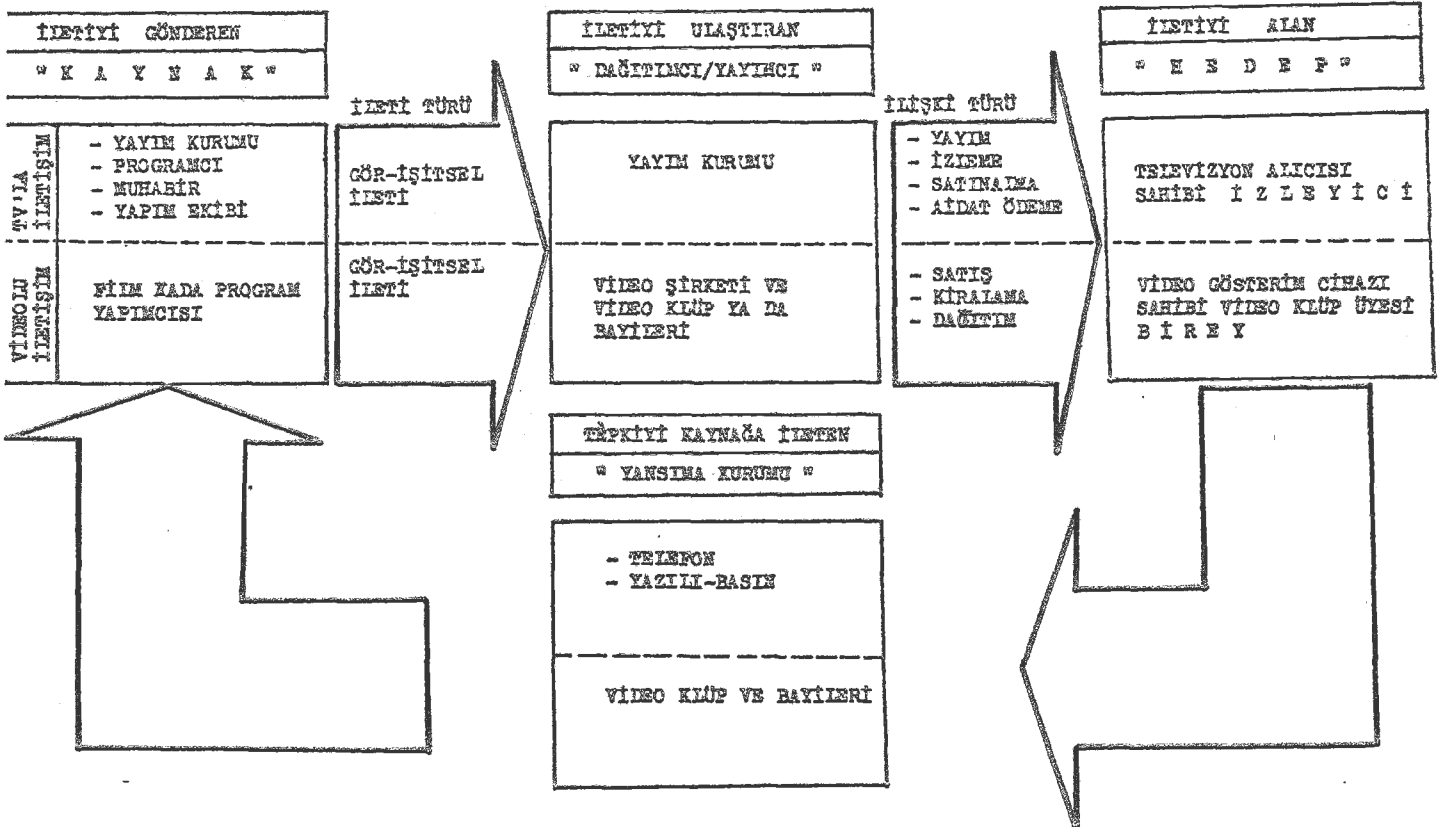
Televizyon ile videonun farklılık ya da benzerlik noktalarına değinildiğinde ise, ortaya çıkan sonuç daha çarpıcı olmaktadır. İletişim sürecinin akışı açısından bakıldığında, aradaki tek benzeşim noktasının ileti türü olduğu gözlenebilecektir. Kaynak olarak televizyon yayın kurumu, radyoda da vurgulandığı gibi genellikle bir kamu tüzel kişisi niteliğini taşımaktadır. Bu hukuksal konumu onun, programlarını düzenlerken ya da oluştururken temel aldığı ideolojinin ve ilkelerin neler olduğu konusunda da açık ve seçik bir fikir vermektedir. Video ise Türkiye'deki uygulama açısından bakıldığında özel bir kurumsallaşma özelliğine sahiptir.

İleti türü olarak televizyon da video da aynı özelliklere sahiptirler. Bu özellik, iletinin hem görsel hem işitsel niteliklere sahip olmasıdır. Yayımcı olarak ikisinde de yine kaynak kurumunu görmekteyiz. Diğer bir anlatımla, yayımcı da kaynak kurum olan televizyon yayın kurumudur. Ancak videoda bu, video şirketlerine ve video kulüp bayileri halini alır. Yapılan işlemin niteliği de artık yayımcılık değil dağıtımdır.

Televizyonun hedef kitlesi ile kurduğu ilişki, radyonun kurduğunun aynıdır. Bu ilişki de tek yönlü yayın ilişkisidir. Hedef kitlenin nitelik ve özellikleri açısından ilk bakışta birbirinden farklı olmadığı izlenimini uyandırırılar. Diğer bir anlatımla her ikisi de göze aynı zamanda kulağa seslenmektedirler. Ancak, bu algı kanallarından gönderilen

iletinin niteliği ve nitelik düzeyi ile; geçidi ile; aktarılış biçimi ile; aktaran ideoloji ve aktarmaktan umulan sonuçlar ile; aracın kullanılmasının ruhbilimsel özelliği gibi noktalar gözönüne alındığında, hedef kitlenin ' alıcı ekran ' sahibi ya da video kulüp üyesi olması farkı doğar.

Televizyon ile videonun farklılığı sözkonusu olduğunda yansıma kurumu açısından radyo ve video karşılaştırmasında geçerli olan görünüm; televizyon ve videonun karşılaştırılması için de geçerli olur. Açımlandığında : televizyonun yansıma kurumu basındır, videonunki ise video kulüp bayileridir. Sözü edilen farklılık ve benzerlikleri iletişim süreci şemasında şöyle göstermek olasıdır :



ŞEKİL : 42

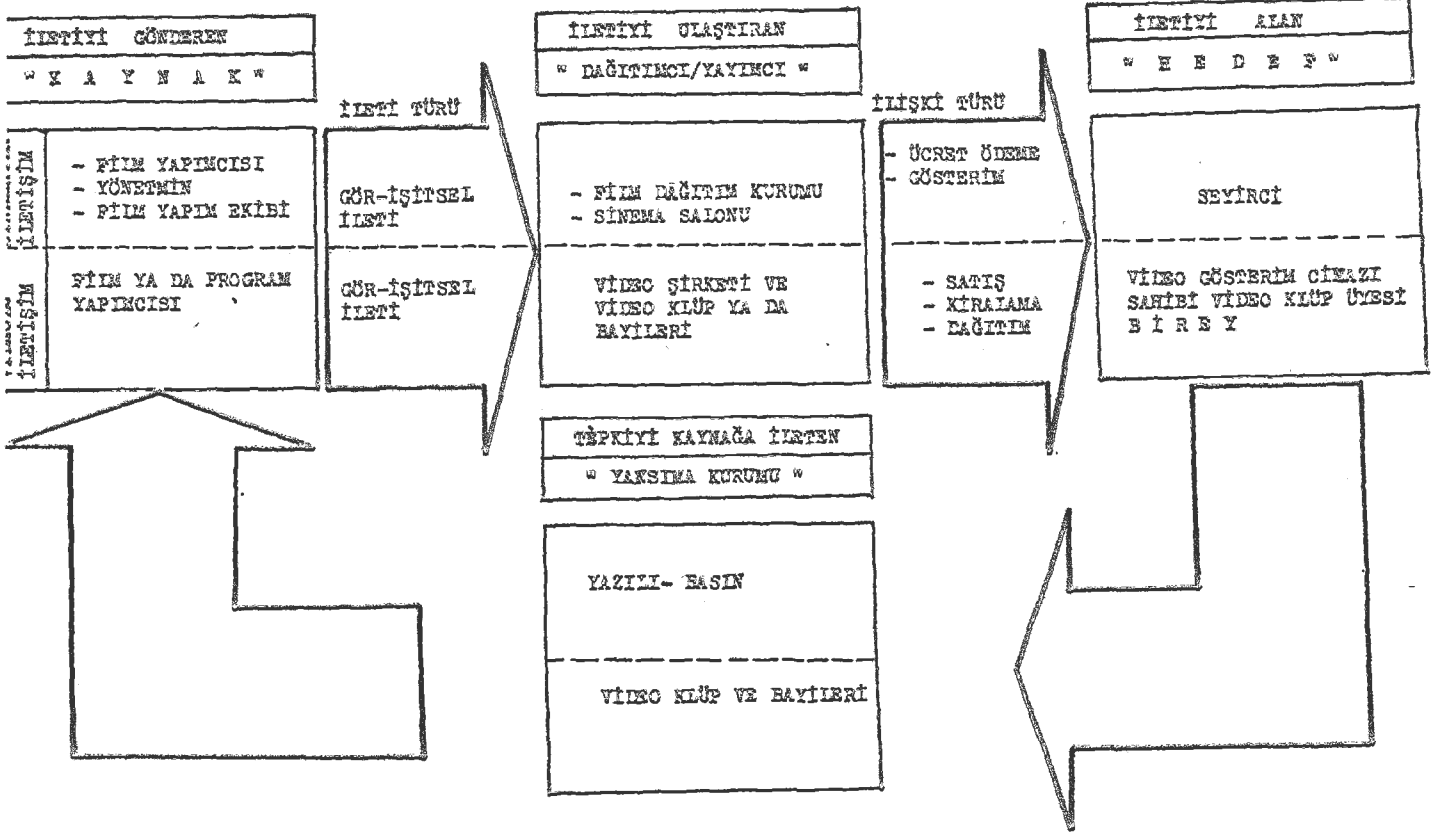
Televizyon ile İletişim ve Videolu İletişimin Karşılaştırılması

d. Sinema ile Farklar ve Benzerlikler :

Televizyon ve video gibi ileti türü açısından görsel-işitsel nitelik gösteren bir kitle iletişim aracıdır. Bunun yanında Türkiye'deki uygulama açısından video ile en fazla organik (yapısal) ilişkisi olan araç ya da iletişim etkinlik ve uygulama alanıdır. Kaynağı film yapımcısı ya da yapımcı şirkettir. Yayıncısı ise dağıtım şirketleri ve sinema salonu sahipleridir. Aslında video ile ilişkisi sürecinde yayıncılığa video merkez şirketlerini ya da kurumlarını katmak gerekmektedir. Video şirket ya da kurumlarının bugün filmleri kasede aktarıp çoğaltmak ve dağıtımına ağırlık vermek eğiliminde oldukları gerçeği gözönüne alınacak olursa, savın doğruluğu ortaya çıkacaktır. Video ile sinemanın organik ilişkisinin bir başka noktası da videoculuğun kaynaklığını yapıyor olmasıdır. Hedef kitle ile ilişkinin türü ise ' gösterim ' dir. Ancak video sözkonusu olduğunda bu ilişki satış, kiralama ya da dağıtım olmaktadır. Sanat, bilim, aktualite dergilerinde yapılan eleştiriler; magazin haberleri aracılığıyla sinemanın üzerinde toplanan tepkiler, yansıma olarak basın yolu ile kaynağa iletilme olanğını bulur. Sinemanın da bir özel girişim etkinlik alanı olması, sinema ile video arasında bir başka benzerlik noktası oluşturur.

Hemen hemen tek farklılık noktası, gösterimin yapıldığı ortamın videoda ev, kahvehane ya da birahane gibi genele açık yerler; diğerinde ise sinema salonları olmasıdır. İletinin izleyiciye ulaştığı andaki ortamın videoda ekran, sinemada da ' perde ' olması, en önemli farklılık noktalarıdır.

Sinema ile videonun farklılık ve benzeşim noktalarını iletişim süreçleri şekil: 43'deki çizelge üzerinde şöyle göstermek



ŞEKİL : 43

Sinema ile İletişim ve Videolu İletişimin  
Karşılaştırılması

D. Videonun Eğitim-Öğretim-Öğrenim Amaçlı İletişim  
Olmaya Yatkinlik Düzeyi :

Videonun - önceki başlık altında da değinildiği gibi - hem bir bireylerarası iletişim aracı; hem de bir kitle iletişim aracı olma özelliği göstermesi, ona tüm iletişim araçları içinde özgün bir yer ve nitelik kazandırmaktadır. Bu özelliği de gözönünde tutularak, videonun eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olmaya yatkinlik düzeyi tartışılmaya çalışıldığında, ikinci bölümde saptanan eğitim ve öğretim amaçlı iletişinin özelliklerini saptayan ölçütler açısından şöyle değerlendirilebilir :

1. Video iletisi, göze ve aynı zamanda da kulağa seslenebilmesi nedeniyle ' gör-ışitsel iletişim ' temelinde dayalı olarak akışır. Bu nedenle de uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısı olarak iki (2) belirtilecektir.
2. Video iletisinin uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısının iki olması, belli bir konu üzerindeki algı ve duyumların tümlenmesi sorununun video ile iletişimde kendini göstermesini gerektirmektedir. Ancak video iletisi ' dağıtım'a sok lmadan önce, bu sorunun üstesinden gelinmiş olmaktadır. Bu nedenle videonun bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olacaktır.
3. Video iletisinin uyardığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısının iki olması; aynı zamanda algı ve duyumların tümlenmesinde ' eşzamanlılık ' sorununun varlığını da göstermektedir. Ancak, algı ve duyumların tümlenmesi sorununun video iletisinin dağıtımından önce çözümlenmesi gibi algı ve duyumların tümlenmesinde eşzamanlama sorunu da dağıtımdan önce çözülmüş olmaktadır. Bu nedenle video iletişiminin bu ölçütten alacağı puan da olumlu (+) olmaktadır.
4. Video iletisinin kasetler içinde ' paketlenmiş ' olması ve ' dağıtım ' yoluyla ulaştırılmasının da gösterdiği üzere video iletisi, ' kalıcılık ' özelliğine sahiptir. Sözü edilen iletinin kalıcılığı video izleyicisinin elindeki kasetler ile belgelenmektedir. Bu nedenle video iletisinin bu ölçütten alacağı puan (+) olmaktadır.

5. Video iletisinin, video izleyicisinin elinde kalıcılık özelliğine sahip olması ona kolayca ' yinelenebilme ' özelliğini de sağlamaktadır. Bu nedenle videonun bu ölçütten de alacağı değerlendirme olumlu (+) olacaktır.
6. Video iletisinin hedef kitlesine ulaştırılış biçiminin ' yayım ' değil ' dağıtım ' olması, videonun bu ölçüt açısından alacağı puanı da bir ölçüde belirlemektedir. Video iletisinin kalıcı ve yinelenbilir olmasına karşın, yazılı-görsel iletişim araçlarında olduğu gibi araç ve ileti tek parça halinde değildir. Kasitler içinde paketli halde bulunan video iletisinden yararlanmak isteyen hedef video izleyicisi, bir kod açıcı olan video gösterim cihazına da sahip olmak zorunluluğu ile karşı karşıya kalır. Ancak bu cihaz kullanan kişi sayısına ve kullanım ortamına bağlı olarak bireysel kullanıma olanak tanımaktadır. denebilir. Bir video izleme ortamında hedef izleyici sayısı birden fazla bile olsa, video iletisi insanlarla dolaysız bireysel ilişki kurar. Bu nedenle videonun iletisinin bireysel kullanıma ya da yararlanıma olanak tanıyacak niteliklere sahip olduğu ve bu ölçütten olumlu (+) değerlendirme alacağı ileri sürülebilir.
7. Videonun eğitim ve öğretim amaçlı iletişim sürecinde hedefine, iletinin akış süreci üzerinde etkili olma olanağını tam anlamıyla tanıyan bir araç olduğu bilinmektedir. Dahası, tüm iletişim araçları içinde bu olanağı hedef izleyicisine tam ve kesin olarak tanıyan araçların başında geldiği bir gerçektir. Video izleyicisi, video iletisini ileriye ve geriye sarabilir, iletiyi dondurabilir;

hatta ek bir video kayıt cihazı aracılığı ile iletiyi çoğaltabilir ya da ileti üzerinde değiştirici ve belirleyici etkide bulunabilir. Bu nedenle videonun bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olacaktır.

8. Bundan önceki bütün ölçütlerden olumlu puan alınmasına ve eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olmaya yatkınlık göstermesine karşın bu maddeden olumsuz (-) puan almaktadır. Video iletişimi üç iletişim aracının üçlü bağlantısı ile kurulabilen iletişim süreci olduğu bilinmektedir. Diğer bir anlatımla video iletişimi video kaset - video gösterim cihazı - televizyon ekranı sistemi kurulmadan oluşamaz. Bu üç basamağın da bir parasal yük demek olması nedeniyle video iletişimi tüm iletişim olanakları içinde en pahalı olanı durumundadır.
9. Video iletişisi de gör-ışitsel iletişim temeline dayalı olması nedeniyle, tek uyarımlı iletişim etkinliklerine oranla doğal olarak görece bir dikkat çekiciliğe sahiptir. Bunun yanında - özellikle videonun Türkiye' deki yeniliği göz önüne alındığında - aracın yeniliğinden kaynaklanan bir ilginçlik ve buna bağlı olarak da dikkat çekiciliği söz konusudur. Bu nedenlerden ötürü de video iletişiminin bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olmaktadır. Ancak tüm bunların dışında iletişimin dikkat çekici olması, iletiyi oluşturup dağıtıma hazırlayan kaynağın amaç ve becerisine bağlı olduğu kabul edilmelidir.
10. Video iletişisinin paketli ve dağıtım temelinde dayalı bir ulaştırım özelliğine sahip olması, iletişimin ulaştırım sürecinde parazitlenme tehlikesi ile karşılaşma olasılığının az olmasının bir göstergesidir.

Video iletisi kaynaktan hedefe ulaşım sürecinde kaybolmadığı takdirde, parazitlenme olasılığı olmayan iletişim etkinliklerinden biri görünümündedir. Bu nedenle video iletişiminin bu ölçütten alacağı puan olumlu (+) olacaktır.

Tüm bu ölçütler açısından, video iletişiminin bir top u değerlemesi yapıldığında; tüm iletişim etkinlikleri ve araçları içinde eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olarak değerlendirilmeye en yakın iletişim aracı olduğu görülmektedir. Ancak sekizinci ölçüt olan ' katlanılacak parasal yük ' maddesinden alınan olumsuz puan olumluya dönüştürülemediği takdirde; söz konusu yatkınlığın, videolu iletişim açısından yaygın kullanıma açılma girişimleri, önemli bir engelle karşı karşıya demektir.

Sözü edilen ölçütler açısından, video iletişiminin eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişimde değerlendirilmesi topluca bir çizelge üzerinde gösterilmek istendiğinde görünüm şu olmaktadır :

İLETİŞİM ARACI	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SONUÇ DÖKÜM
VIDEOLU İLETİŞİM	2 Gör - İşitsel	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+ : 8 - : 1 0 : 0

ŞEKİL : 44

Videolu İletişimin Eğitim ve Öğretim  
Amaçlı Nitelikleri

E. Videonun Eğitim-Öğretim-Öğretim Amaçlı İletişimdeki Etki Gücü Açısından Diğer İletişim Araçları İle Karşılaştırılması

Üçüncü bölümün önceki başlıkları altında videonun iletişim özellikleri açısından diğer iletişim araçları ile - bireylerarası ve kitle iletişim araçları - arasındaki farklar ve benzerlikler ortaya konmuş ve böylelikle videonun bir iletişim aracı olarak kimliği, karşılaştırmalı olarak ve derinlemesine saptanmaya çalışılmıştı. Bu başlık altında ise yine karşılaştırmalı olarak videonun bir eğitim-öğretim-öğrenim aracı olarak kullanıma yatkınlık düzeyi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Bu çabada da diğer iletişim araçlarında da uygulandığı gibi eğitim ve öğretim amaçlı iletinin özellikleri olarak vurgulanan ölçütler temel alınacak ve böylelikle videolu iletişim bu ölçütler açısından irdelenip, eğitim ve öğretim amaçlı kimliği ortaya çıkarılmış olacaktır.

Bu ölçütler hatırlanacağı gibi şunlardı;

1. Eğitim ve öğretim amaçlı iletinin, hedefin olabildiğince fazla sayıda algı kanalı ve duyum merkezini uyarabilmesi,
2. Belli bir konu üzerinde oluşan algı ya da duyumların tümlenmesi,
3. Eğitim ve öğretim amaçlı sürecinde algıların tümlenmesinde eşzamanlılığın sağlanması,
4. Eğitim ve öğretim amaçlı iletinin kalıcılık özelliğine sahip olması,
5. Eğitim ve öğretim amaçlı iletinin yinelenebilirlik özelliğine sahip olması,

6. Eğitim ve öğretim amaçlı iletişim araçlarının bireysel kullanıma olanak tanıyacak özelliklere sahip olması,
7. İletişim sürecinde hedefin, ileti üzerinde etkili olabilmesi,
8. Öğrencinin ileti veya kaynağına fazla yüke katlanmaksızın ulaşabilmesi,
9. Eğitim ve öğretim amaçlı iletişimin dikkat çekici olması,
10. Eğitim ve öğretim amaçlı iletişimin parazitlenmelerden arındırılmış olması,

Bu ölçütler açısından videonun, bir eğitim ve öğretim amaçlı iletişim aracı olarak kullanıma uygunluk düzeyi açısından bireylerarası ve kitle iletişim araçları karşılaştırılmasında şu sonuçlara ulaşılabilmektedir:

a. Bireylerarası İletişim Araçları ile Karşılaştırma ;

1. Videolu iletişim, iki algı kanalı ve duyum merkezini uyarma özelliğine sahip olması nedeniyle, bireylerarası iletişim araçları ile karşılaştırıldığında eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olmaya en uygun araç olarak ortaya çıkmaktadır.
2. Tüm bireylerarası iletişim araçlarının ikinci ölçüt için göreliliği ifade eden nötr (0) değer almasına karşın video bu ölçütten de olumlu puan almaktadır. Bu ise, videolu iletişimin ikinci ölçüt açısından da bir eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olmaya; tüm bireylerarası iletişim araçlarından daha fazla uygunluk gösterdiğinin bir kanıtı olmaktadır,

3. İkinci ölçüt açısından yapılan karşılaştırmada alınan sonuç değişmeksizin üçüncü ölçüt için de geçerli olmaktadır. Bu nedenle videolu iletişimin bu ölçüt açısından da eğitim-öğretim-öğrenim aracı olmaya, tüm bireylerarası iletişim araçlarından daha yatkın görünmektedir.
4. Videolu iletişim; dördüncü ölçütten; yazılı-görsel bireylerarası iletişim araçları olan mektup, telgraf ve teleksle aynı derecede bir eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim aracı olma özelliği göstermektedir.
5. Dördüncü ölçütte geçerli olan değerlemeler sonucunda şekil:45'deki çizelgede de görüldüğü gibi - bu ölçütte de geçerli olama
6. Altıncı ölçütte eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yatkınlık düzeyi açısından, bireylerarası iletişim araçları ve video iletişimi arasında bir karşılaştırma yapıldığında; videolu iletişimin telgraf ve telsizle iletişime göre daha yatkın olduğu görülmektedir. Ancak telefon, mektup ve teleksle iletişim ile videolu iletişim bu ölçüt açısından aynı yatkınlık düzeyinde olduğu ortaya çıkmaktadır.
7. Yedinci ölçüt açısından bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yatkınlık düzeyi karşılaştırması yapıldığında; videolu iletişimin; telefon, telgraf ve telsizle iletişimden daha yüksek yatkınlık düzeyi gösterdiği bununla birlikte mektup ve teleksle iletişim ile aynı yatkınlık düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

8. Sekizinci ölçütte ise - ki videolu iletişim tek olumsuz puanını bu ölçütten almıştı - mektupla iletişim dışındaki tüm bireylerarası iletişim araçları gibi; eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yatkınlık göstermediği görülmektedir.
9. Dokuzuncu ölçüt açısından videonun bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya; diğer tüm bireylerarası iletişim araçlarından daha yatkın olduğu ileri sürebilmektedir.
10. Dokuzuncu ölçüt açısından sınanmada ulaşılan sonuç onuncu ölçüt açısından da geçerli olmaktadır. Videolu iletişim, bu ölçüt açısından eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya tüm bireylerarası iletişim araçlarından daha yatkındır demek doğru olacaktır.

Bu değerlendirmelerin şekil: 45'deki bir çizelge üzerinde topluca dökümü yapılması gerektiğinde görünüm şu olmaktadır :

İLETİŞİM ARACI ( BİREYLERARASI )	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SONUÇ DÖKÜM
TELEFONLA İLETİŞİM	1 (İşitsel)	0	0	-	-	+	-	-	0	0	+ : 1 - : 4 0 : 4
MEKTUPLA İLETİŞİM	1 (Yazılı- Görsel)	0	0	+	+	+	+	+	0	-	+ : 5 - : 1 0 : 3
TELEGRAPLA İLETİŞİM	1 (Yazılı- Görsel)	0	0	+	+	-	0	-	0	0	+ : 2 - : 2 0 : 5
TELEKSİZLE İLETİŞİM	3 (Yazılı- Görsel)	0	0	+	+	+	+	-	0	0	+ : 4 - : 1 0 : 4
TELESİZLE İLETİŞİM	1 (İşitsel)	0	0	-	0	0	-	-	0	-	+ : 0 - : 4 0 : 5
VIDEO İLE İLETİŞİM	2 (Gör - İşitsel)	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+ : 8 - : 1 0 : 0

ŞEKİL : 45 Videolu İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletişimi Nitelikleri Açısından Bireylerarası İletişim Araçları ile Karşılaştırılması

Bu çizelgede görülen verilerin istatistiksel bir dökümü yapıldığında da videolu iletişimin, eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yatkınlık düzeyi açısından, bireylerarası iletişim araçları ile karşılaştırılması sonucunda şu yargılara ulaşılabilmektedir :

Videolu iletişimi; eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya;

- Telefonla iletişimden % 80 daha yatkındır,
- Mektupla iletişimden % 40 daha yatkındır,
- Telgrafla iletişimden % 70 daha yatkındır,
- Teleksle iletişimden % 50 daha yatkındır,
- Telsizle iletişimden % 90 daha yatkındır,

b. Kitle İletişim Araçlarıyla Karşılaştırma ;

1. Videolu iletişim iki algı kanalı ve duyum merkezini uyarma özelliğine sahip olması nedeniyle, aynı özelliklere sahip televizyon ve sinema dışındaki diğer kitle iletişim araçları ile karşılaştırıldığında; bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya daha yatkındır.
2. İkinci ölçüt açısından da videolu iletişim, bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya; radyo ve yazılı basından daha yatkın iken televizyon ve sinema ile iletişikle aynı yatkınlık düzeyine sahiptir.

3. Üçüncü ölçüt açısından da görünüm aynıdır. Videolu iletişim eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya, radyo ve yazılı basından daha yatkındır. Buna karşın televizyon ve sinema ile aynı yatkınlık düzeyine sahiptir.
4. Dördüncü ölçüt açısından videolu iletişim; eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya radyo, televizyon ve sinemayla iletişimden daha yatkındır. Oysa videolu iletişim, bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yazılı basınla iletişim ile aynı derecede yatkınlık göstermektedir.
5. Beşinci ölçüt açısından da görünüm dördüncü ölçüt açısından olduğu gibidir. Daha açık bir anlatımla bu ölçüt açısından videolu iletişim, bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yazılı basınla aynı derecede yatkınlık göstermektedir. Ancak radyo, televizyon ve sinemayla iletişim bu ölçüt açısından videolu iletişimin gösterdiği yatkınlık düzeyine ulaşmamaktadır.
6. Bu ölçüt açısından karşılaştırmada da durum dördüncü ve beşinci ölçütte olduğunun aynıdır.
7. Yedinci ölçüt açısından değerlendirildiğinde, videolu iletişimin eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya radyo, televizyon ve sinema ile iletişimden daha yatkın; yazılı basınla iletişimle aynı yatkınlık düzeyine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.
8. Sekizinci ölçüt açısından yaklaşıldığında ulaşılan sonuç şimdiye kadar ulaşılanlardan çok farklılık göstermektedir. Bu ölçüt açısından tüm kitle iletişim araçlarının eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yatkın oldukları görülürken; videolu

iletişim için aynı şeyleri ileri sürmek olanaksızlaşmaktadır. Kitle iletişim araçları ile karşılaştırıldığında videolu iletişim, bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yatkınlık göstermektedir.

9. Dokuzuncu ölçüt açısından, videolu iletişimin bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya, radyo ve yazı basınla iletişimden daha yatkın olduğu; buna karşın televizyon ve sinema ile iletişimle aynı yatkınlık düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

10. Onuncu ölçüt açısından, eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olmaya yatkınlık düzeyleri karşılaştırıldığında, videolu iletişimin radyo ve televizyonla iletişimden daha yatkın, buna karşın yazılı basınla ve sinemayla iletişimle aynı yatkınlık düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşılabilecektir.

Bu sonuçlar şekil: 46'daki topluca bir çizelge üzerinde dökülmek istendiğinde görünüm şu olmaktadır:

İLETİŞİM ARACI (KİTİS)	1. ÖLÇÜT	2. ÖLÇÜT	3. ÖLÇÜT	4. ÖLÇÜT	5. ÖLÇÜT	6. ÖLÇÜT	7. ÖLÇÜT	8. ÖLÇÜT	9. ÖLÇÜT	10. ÖLÇÜT	SONUZ DÖKÜM
RADYO İLE İLETİŞİM	1 (İşitsel)	0	0	-	-	0	-	+	0	0	∨ : 1 - : 3 0 : 5
TELEVİZYONLA İLETİŞİM	2 (Gör - İşitsel)	+	+	-	-	0	-	+	+	0	+ : 4 - : 3 0 : 2
YAZILI-BASINLA İLETİŞİM	1 (Yazılı - Görsel)	0	0	+	+	+	+	+	+	+	+ : 6 - : 0 0 : 3
SİNEMAYLA İLETİŞİM	2 (Gör - İşitsel)	+	+	0	0	-	0	+	+	+	+ : 5 - : 1 0 : 3
VIDEO İLE İLETİŞİM	2 (Gör - İşitsel)	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+ : 8 - : 1 0 : 0

SEKİL : 46 Videolu İletişimin Eğitim ve Öğretim Amaçlı İletişimin Nitelikleri Açısından Kitle İletişim Araçları ile Karşılaştırılması

Şekil: 46'daki çizelge üzerinde gösterilen dü-  
kümün istatistiksel bir yorumu yapılmak istendiğinde  
videolu iletişimin bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişi-  
mi aracı olmaya yatkınlık düzeyleri açısından; kitle  
iletişim araçları ile karşılaştırması sonucunda şu  
yargılara ulaşmak mümkündür :

Videolu İletişim, eğitim-öğretim-öğrenim ileti-  
şimi aracı olmaya;

- Radyo ile iletişimden % 80 daha yatkındır.
- Televizyonla iletişimden % 50 daha yatkındır.
- Yazılı basınla iletişimden % 30 daha yatkındır.
- Sinemayla iletişimden % 40 daha yatkındır.

**V. UZAKTAN ÖĞRETİMDE  
VIDEONUN KULLANIM OLANAKLARI**

## 12. UZAKTAN ÖĞRETİMİN KISA TANIMI

İçinde yaşanan çağ, diğer birçok yaşamsal alanda da karşılaşıldığı gibi eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri alanında da önemli büyüttaki bir ekonomi sorunu ile karşı karşıyadır. Bu sorun önceki bölümlerde de zaman zaman değinildiği gibi 'ünlü ' arz-talep eşitsizliği ' dayanmaktadır. Eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri alanında, sözü edilen dönemde hızlı, yoğun ve yaygın bir talep artışı söz konusudur. Bu alandaki hizmetlerden var olan bu talep artışı karşısında ise bu hizmet alanındaki talebi karşılaması beklenen arz ise yetersizdir. Diğer bir anlatımla da değinilen arzın bu talebi en yüksek faydayı sağlayacak şekilde karşılayabilecek yeterlikte değildir denebilir (94).

---

(94) İLHAN ÖZDİL; Uzaktan Öğretim Teknolojisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 35, Eskişehir, 1985, s.10.

Bu eğitim-öğretim-öğrenim ekonomisi sorununa çözüm getirilememesinin, beraberinde başka sorunları da doğurduğu ya da körüklediği; bu sorunların ekonomik, kültürel, toplumsal, siyasal ve hatta ruhsal yaşam ve etkinliklerinde önemli tıkanmalara neden olduğu ileri sürülebilir. İşte en genel tanımıyla uzaktan öğretim dizge, etkinlik ve uygulamalarını, öncelikle eğitim-öğretim-öğrenim hizmetlerinin yararlanmada karşılaşılan, nitelik ve nicelik açısından ayrı alanlarda gözlenen arz-talep dengesizliği sorununu çözmek için, sonra da sözü edilen ekonomik, kültürel, toplumsal, siyasal ve ruhsal yaşam ve etkinliklerinde karşılaşılan tıkanıklıklara belirli ölçüde de olsa çözüm yardımcı olabilecek bir seçenek olarak görmek mümkündür.

#### A. ÇAĞDAS EĞİTİM-ÖĞRETİM-ÖĞRENİM TALEBİNİN ÖZELLİKLERİ

Uzaktan öğretim dizge ve etkinliklerinin öneminin tam anlamıyla anlaşılması yolunda öncelikle bu dizge ve etkinliği dağuran gereksinim ya da talebin özelliklerinin anlaşılması ilk adım olmak gerektiği açıktır. Bu özellikler tek tek ele alındığında şu niteliklerden sözedilebilmektedir :

- a. Günümüz insanı, gereksinimleri daha fazla karşılanabilen bir yaşam düzeyine sahip olabilmek ve refah düzeyini daha fazla yükseltebilmek için daha çok ve ayrıntılı bilgiye gereksinim duymakta; daha yetkin eğitim-öğretim-öğrenim hizmeti olanaklarına kavuşmaya gereksinim duymaktadır (95). Bu gereksinim

---

(95) ÜZDİL ; a.g.k., s.13.

içinde yaşanan teknolojik gelişmeler çağında ' bilgi patlaması ' olarak adlandırılan toplumsal, ekonomik, kültürel, siyasal bir gelişmeyi de doğurmaktadır (96). Bu gelişmenin temel prensibi yaşam etkinliklerinde insanın daha fazla bilgi ile donanması gerekliliğine dayanmaktadır. Diğer bir anlatımla daha fazla bilgiye sahip olan insan daha yüksek standartlara sahip bir yaşam düzeyine ulaşabilecektir (97).

- b. Günümüz insanı, daha geniş kitlelere yaygınlaştırılabilecek eğitim-öğretim-öğrenim hizmetine ve bu hizmet kanalından aktarılabilecek yetkin bilgiye gereksinim duymaktadır. Bir diğer anlatımla bu talep eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi hizmetinin hem nicel hem de nitel yapısı ile ilgilidir (98).
- c. Günümüz insanı daha kısa sürede, daha az maddi yüke katlanmak koşulu ile eğitim-öğretim-öğrenim hizmetine ve bu hizmet kanalından aktarılabilecek yetkin bilgiye gereksinim duymaktadır. Özellikle eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinin ucuza mal edilmesi sorunu, hizmet talebinde bulunan bireyler kadar, bu hizmeti kitleye sunmakla yükümlü olan kurumlarında sorunudur. " ... Günümüzde eğitim ve öğretim başlı başına en büyük ulusal harcamaya oluşturan bir etkinlik alanıdır ... " (99).

---

(96) A.g.k.; s.2.

(97) CEVAT ALKAN ; Acık Üniversite, Ankara, 1981, s.1.

(98) İPEK URAL ; Acık Üniversitenin Yüksek Öğrenime Etkileri, I.Uluslararası Eğitim Teknolojisi Seminerinde Sunulan tebliğ, s.2.

(99) ÖZDİL ; a.g.k., s.2.

- d. Günümüz insanı, hangi kültür, eğitim ve dilgi düzeyine sahip olursa olsun, eğitim-öğretim-öğrenim hizmetine gereksinim duymaktadır. Bu talep, çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim sorunlarından olan ' yaygın-  
lık ' in yanısıra ' çeşitlilik ' talebini de bir sorun olarak gündeme getirmektedir. Bu sorun, çağın bilgi patlaması adı verilen gelişmelerine de yeni bir yaklaşım biçimi ve yeni bir boyutu daha eklemektedir.
- e. Günümüz insanı, çevresinde akıp giden yaşamda kaydedilen değişimler hakkında bilgileri, hızla gelişen iletişim teknolojisinin kendine sağladığı olanaklar sayesinde alabilmektedir. Ancak bilginin edinilmesi yetmemektedir. Bu bilgiler sayesinde fikir sahibi olunan yaşama ayak uydurmak, uyum sağlamak eğitim-öğretim-öğrenim adı verilen sürece katılımı zorunlu kılmaktadır. Günümüz insanının bu özelliği de eğitim-öğretim-öğrenimin bir seçkin zümre etkinliği olmaktan çıkıp bir yaygın kitle gereksinimi olmasının başlıca nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir.
- f. Günümüz insanı için en belirgin sorunlardan birinin toplumsal ilişkilerinde karşılaştığı çözülme sorunu olduğu daha önceki bölümlerde üzerinde durulmuş olan bir olguydu. Bu gelişme öğrenme süreçlerinde de önemli bir yapısal gelişmenin koşullayıcısı olmaktadır. Bu yeni yapı içindeki öğrenci hızlı öğrenme çaba ve gereksiniminin yanı sıra kendi öğrenme hızına bağlı olarak bağımsız ve bireysel öğrenme çaba ve gereksinimi göstermektedir (100).

g. Günümüz insanı gereksinimlerine dayalı olarak değişik düzey kategorilerinde eğitim-öğretim-öğrenim gereksinimi duymaktadır. Bu düzey kategorileri kısaca ilköğretim, orta öğretim, yüksek öğretim, destekleyici (kurslarla) öğretim, mesleki eğitim vb. olarak sıralanabilmektedir.

Bu halde günümüz insanının eğitim-öğretim-öğrenim gereksinim ve sorunlarını oluşturan noktaları şöylece özetlemek doğru olacaktır ;

1. Eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinde " yaygınlık ",
2. Eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinde " çeşitlilik ",
3. Eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinde " ucuzluk ",
4. Eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinde " yetkinlik ",
5. Eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinde " hızlılık ",
6. Eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinin " farklı düzey kategorilerinde gerçekleştirilebilmesi ",
7. Eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinden " bireysel ve bağımsız öğrenme " ye olanak tanıyacak yapıya kavuşturulması,

Değınilen bu sorunların çözümünde ve eğitim-öğretim-öğrenim talebinin karşılanabilmesi için gerek bu hizmeti verecek olan kurumların, gerek bu hizmeti talep edenlerin önlerinde son yıllara kadar tek seçenek bulunmaktaydı. Bu seçenek en genel tanımıyla " Geleneksel Örgün Öğretim " etkinlikleriydi. Aslında bir anlamda söz konusu sorunların kaynağı da, çağdaş insanın eğitim-öğretim-öğrenim talebini karşılamakta yetersiz kalan bu seçeneğın olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

B. GELENEKSEL ' ÖRGÜN ' EĞİTİM VE ÖĞRETİMİN  
ÖZELLİKLERİ VE DOĞURDUĞU SORUNLAR

Öncelikle bu çalışmada genel yaklaşımla geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin ' örgün (sınıfta) ' yürütülen etkinlikler olarak çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin de ' yaygın ( uzaktan ) ' öğretim-öğretim etkinlikleri olarak nitelendirileceği belirtilmesidir. Bunun temel nedeni ise yaygın ve uzaktan öğretimin içinde yaşanan çağda geleneksel eğitimin ve öğretimin yetersizlikleri sonucunda bir doğal koşulların doğurgusu olan seçenek olarak gelmesidir. Diğer bir anlatımla bir zorunluluk olarak gelişmiş olan bir seçenektan uzaktan ve yaygın öğretim.

Geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin özellikleri çağdaş dizgelerdeki talebin özellikleri açısından irdelendiğinde şu sonuçlara ulaşılabilmektedir.

- a. Geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim etkinlik ve yöntemleri ile de günümüz insanının çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim gereksinimlerini karşılamak ve daha iyi yaşam düzeyine ulaşmalarını sağlayacak bilgiyi edindirmek mümkün görünmektedir. Diğer bir anlatımla sözü edilen niteliklere sahip bilginin, hedef kitlesinin genişliği gözönüne alınmadığında çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim talebinin isteklerine yanıt verecek düzeyde olması geleneksel yöntem ve uygulamalarla sağlanabilir. Ancak bu etkinlik özellikle eğitici kişi ya da kurumların sözü edilen bilgiye ulaşması ile gerçekleşebilir. Uygulama da ise sözü edilen kişi ya da kurumların bu bilgilere kolayca ulaşamadıkları, ulaşsalar bile bu

bilgileri eğitim-öğretim yöntemlerinin eskilikten ötürü yetersiz kalan etkinlikler kapsamında öğrenciye yeterli düzeyde aktaramadıkları ileri sürülebilecek bir gerçektir (101). Yöntemin gelenekselliği öncelikle eğitici ya da öğreticilerin hızla yenilenen bilgiye çabuk ulaşabilmelerine engel oluşturmakta; ulaşılsa bile bu bilgilerin öğrenciye aynı çabuklukta ulaştırılabilmesi yine dizgenin eskili nedeni ile mümkün olamamaktadır (102).

Özetle, öğrencinin bu gereksinmesi eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinin " niteliği " ile ilgili bir gereksinmedir. Ancak bu gereksinmenin gereğince karşılanabilmesi için " nicelik " ile ilgili koşulların gereğinin yerine getirilmesi gereklidir. Geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim uygulamalarında ise bu nicel koşulların gereğince sağlıklı oluşturulabildiği ileri sürülemez (103).

- b. Daha geniş kitleye ulaştırılabilecek veya yaygınlaştırılabilecek eğitim-öğretim-öğrenim hizmeti gereksinimi olarak ifade edilen gereksinimin karşılanması noktası da geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim uygulama ve yöntemlerinin yetersiz kaldığı bir noktadır. Sınıf adı verilen ortam aslında sayısal olarak sınırlı bir öğrenci kapasitesini ifade etmektedir. Oysa ki sınırlı kapasite çağdaş yaşam süreçleri içindeki hızla artan gereksinimi karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu durumda eğitim-öğretim-öğrenim hizmeti veren kişi ve kurumların

(101) İNAL CEM AŞKUN ; Yüksek Öğretim ve Yaygın Eğitim, Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, Eskişehir, İ.T.İ.Akademisi Yayını, No:138/84, Eskişehir, 1975, s.119.

(102) YILMAZ BÜYÜKERŞEN ; Yüksek Öğretim ve Yaygın Eğitim, Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, E.İ.T.İ.Akademisi Yay.,No:138/84 Eskişehir, 1975, s.115.

(103) AŞKUN ; a.g.k., s.119

önünde iki seçenek kalmaktadır. Bu seçeneklerden ilki geleneksel dizgelerin hizmeti ta ebi karşılayacak kadar çoğaltmak ve sınıf sayısını arttırmak, bir diğeri ise sınıf adı verilen geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim ortamına yeni bir biçim ve nitelik kazandırmaktır. Birinci seçenek kabul edildiğinde dizge ve birim başına düşen maliyet son derece yüksek boyutlara ulaşması sözkonusudur. Bu boyutlar talep miktarının yüksekliği gözönüne alındığında devlet bütçelerini sarsacak düzeye ulaşacak niteliktedir. Bu özellik ise çağdaş eğitim ve öğretim-öğrenim dizgelerinin isteklerine uygun düşmemektedir (104).

- c. Geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim uygulama ve yöntemlerinin talebi karşılamadaki yetersizliği yanında bir diğeri özelliği de gerek hizmeti veren kurum, gerek öğrenci payına düşen maliyet yüksekliğidir. Maliyet yüksekliğinin ise gerek hizmeti talep eden öğrenci hizmeti veren kurum için eğitim-öğretim-öğrenim gereksiniminin karşılanmasında caydırıcı bir etmen olduğu açıktır. Daha açık bir anlatımla geleneksel eğitim-öğretim-öğrenimin maliyet sorunu iki yönlü bir sorunu gündeme getirmektedir. Bu sorunlardan birincisi hizmeti veren kurum açısından oluşmaktadır. Eğitim-öğretim-öğrenim hizmeti veren kurum hizmeti vermek için gereksindiği bina, araç-gereç ve öğretim kadrosu sayısına sahip olamamaktadır. Bu ise kurum hizmetinde yetersizliği kaçınılmaz kılmaktadır (105). Hizmeti talep eden öğrenci açısından ise maliyet yüksekliği ayrı bir

---

(104) URAL ; a.g.k., s.1.

(105) BÜYÜKERŞEN ; a.g.k., s.110.

sorun birimini oluşturmaktadır. Eğitim hizmetini sunan kurum karşıladığı maliyetin bir bölümünü öğrenciye yansıtmaktadır. Yansıtılan bu maliyet, geleneksel dizge ve etkinlikleri içindeki öğrencinin karşılayabileceği boyutları da aşmaktadır. Bu nedenle bu hizmeti talep eden öğrenci üzerinde; henüz sürecin başında bir caydırıcı etki yaratabilmekte ve bunun sonucu olarak da eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinden yararlanmak bir seçkin zümre hakkı ya da olanağı haline gelmektedir (106).

- d. Çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim talebinin bir başka özelliğinin de, gerek talebin yöneldiği alandaki gerekse talep sahiplerinin eğitim-öğretim-öğrenim taleplerinin yöneldiği düzey kategorilerindeki çeşitlenme olduğu belirtilmişti. Daha açık bir anlamla çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim talebi mesleki teknik, kültürel, sanatsal, bilimsel vb. alanlarda toplanmaktadır. Bu talebi ortaya çıkaran gereksinim sahipleri ise bu alanlara yönelik olarak ilköğretim, orta öğretim, yüksek öğretim ve uzmanlık düzey kategorilerinde eğitim-öğretim-öğrenim gereksinimi göstermektedirler (107).

Geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerinin olanakları ile bu gereksinmeyi karşılamaya çalışmak düşünülebilir bir çıkar yol olarak görünmektedir. Ancak bu durumda ortaya iki bağlı bir sorun çıkmaktadır. Bu sorunlardan ilki arz yetersizliği olmaktadır. Sadece ilköğretim düzeyindeki eğitim-öğretim-öğrenim talebini arz yetersizliği nedeniyle

---

(106) ALKAN ; a.g.k., s.5.

(107) AŞKUN ; a.g.k., s.119.

karşılamağa yetersiz kalan geleneksel dizge uygulamalarının bu düzeyde ortaya çıkan alan çeşitliliği talebiyle de karşılaşıldığında bu talebi yetkin ve yeterli düzeyde karşılamasını beklemek olanaksızlaşmaktadır (108).

Sorunun ikinci başlığı ise yönetsel ve örgütsel dağınıklaktan kaynaklanmaktadır. Geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim dizgeleri içindeki etkinliklerin bir özgün niteliğidir. Geleneksel dizge içinde hangi düzey ya da kategori içinde ele alınırsa alınsın alan farklılığı yeni kurumsal yapılaşmaları gerektirmekte; her yeni kurum ise yeni bir harcama kalemini zorunlu kılmaktadır. Sözü edilen farklı düzeylerdeki alan çeşitliliği talebi yanında bir de talebin yaygınlığı ve yerleşim özellikleri açısından coğrafi dağınıklığı da eklenince sözkonusu eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinde ekonomi sorunu yanına bir de yönetim ve eşgüdüm sorunu da eklenmektedir. Bu sorunun çözülemediği durumda ise eğitim-öğretim-öğrenim gereksiniminin karşılanmasında bölgesel dengelessness ve eşitsizlik sorunları ortaya çıkmaktadır (109).

- e. Çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim gereksiniminin bir başka özelliği de talep sahiplerinin toplumsal yaşam ile üretim ilişkileri içinde kendi paylarına düşen görevler ve roller ile ilgilidir. Çağdaş

---

(108) BÜYÜKERŞEN ; a.g.k., s.118.

(109) İNAL CEM AŞKUN ; Çağdaş Eğitim Teknolojisi Karşısında Geleneksel Eğitim Arac ve Yöntemleri, KURGU Dergisi, Eskişehir İ.T.İ.A. İletişim Bilimleri Fakültesi Yayını, Sayı:3, Eskişehir, Ekim-1980, s.304.

insanın günlük yaşamı içinde toplum genelinde yapılan işbölümü sonucu belirli alanlarda uzmanlaştığı daha önceki bölüm başlıkları altında irdelenmişti. Bu uzmanlık alanlarında üretim ilişkileri içinde bulunmak zorunda olan insan için bir de eğitim-öğretim-öğrenim talebini karşılamak için başka kurumların çatısı altında, belirli zamanlarda bulunmak zorunda kalmak ek bir yük getirmektedir. Bu yük ise katlanılması, sözkonusu insan için altından kalkılması çoğunlukla olanaksız olan caydırıcı bir nitelik olmaktadır. Bu durumda çağdaş insan, sözkonusu gereksiniminin karşılanmasında şu özellikleri ara-  
maktadır ;

- i) Eğitim-öğretim-öğrenim talebinin karşılanması zaman ve mekan açısından insanı, günlük yaşam etkinlikleri zorunlulukları dışında ek yüklere katlanmak zorunda bırakmamalıdır,
- ii) Bu talep insanın günlük yaşam etkinliklerini sürdürdüğü ve doğal olarak içinde bulunduğu mekanlarda uygun zaman dilimleri içinde kolayca karşılanabilmelidir.

Geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerinin özellikleri açısından bu durum irdelendiğinde ise şu sonuçlara ulaşmak mümkündür. Geleneksel dizgelerde hizmetten yararlanmak isteyen talep sahipleri, günün - hizmeti veren kurum ya da kuruluşlarca saptanmış - zaman dilimleri içinde yine sözkonusu kurum ve kuruluşların saptadığı mekanlarda bulunmak zorundadırlar. Bu koşullara uymayanların ya da uymayanların bu hizmetten yararlanıp gereksinimlerini karşılamalarına hiç bir şekilde olanak yoktur. Diğer bir deyişle bu gereksinimin karşılanması sürecinde, zaman ve mekan saptamasında öncelik

hiç bir şekilde talep sahibinde değildir. Bu önceliği kullanma yetkisi tümüyle hizmeti sunan kuruma tanınmıştır. Bunun yanında yine geleneksel dizgelerde, hizmetin talep sahibinin ayağına götürülmesi değil, talep sahibinin hizmeti veren kurumun ayağına gitmesi temel prensiptir.

Bu işleyiş ve prensipleri doğrultusunda çağdaş insan için bu alandaki talebinin karşılanması, geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim dizgeleri ve etkinlikleri doğrultusunda olanaksız olmaktadır. Bu özelliğin ise, çağdaş yaşamın isterlerinden biri olan yaygın eğitim-öğretim-öğrenim hizmetini olanaksız kıldığı, eğitim-öğretim-öğrenimin geleneksel uygulamalar çerçevesinde, bir seçkin zümre hakkı ya da olanağı olarak kalacağı açıktır.

- f. Çağdaş insanın, günlük yaşam etkinliklerini sürdürebilmek için ayrıntılara inen işbölümü ve uzmanlaşma eğilimi göstermek zorunda kaldığı; bunun ise daha sınırlı zaman ve mekanlarda daha az konu ile derinlemesine ilgilenmek demek olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca sözkonusu zaman, mekan ve ilgi alanı sınırlılığı yanında insanların giderek toplumsallık niteliklerini yitirmekte oldukları da bu gelişmelerin bir uzantısı, bir doğurgusu olmaktadır.

Bu gelişmelere dayalı olarak çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim hizmet ve etkinliklerinin de çağdaş insanın değinilen özelliklerine uyum sağlaması, gerekli nicel ve nitel değişimleri göstermesi kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği gibi eğitim-öğretim-öğrenim dize ve etkinliklerinin çağın koşullarına ayak uydurmak olarak tanımlanabilen özelliği vardır.

Bu yaklaşım gözönünde tutularak çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim dizge ve etkinliklerinin bireysel öğrenme veya bağımsız öğrenme özelliklerine sahip olmalarının bir zorunluluk olduğu açıktır.

Ancak geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim dizge ve etkinliklerinin özgün nitelikleri gözönünde alındığında, böyle bir olanağın öğrenciye tanınmasının olanaksız olduğu ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim dizge ve etkinliklerinin değinilen özellikleri açısından; çağdaş insanın eğitim-öğretim-öğrenim gereksinimlerine yanıt vermede, ne denli yetersiz kaldığı ortaya daha açıklıkla çıkmaktadır. Bu yetersizlikleri ekonomik, toplumsal, eğitsel ve teknolojik olmak üzere dört ana başlık altında toparlamak mümkündür (110).

Çağdaş insanın eğitim-öğretim-öğrenim talebinde gözlenen özellikler karşısında geleneksel dizgenin gösterdiği yetersizlikler, sonuçta bu çağın öğrencisinin, eğitim-öğretim-öğrenim gereksinmesini oluşturan özelliklere uygun nitelik ve niceliğe sahip yeni bir uygulama ve dizge anlayışını kaçınılmaz kılmıştır. Bu uygulama en genel tanımla Uzaktan ve Yaygın Eğitim olarak tanımlanabilmektedir.

---

(110) ALKAN ; a.g.k., s.17.

### C. UZAKTAN ÖĞRETİM KAVRAMI VE BOYUTLARI

Eğitim uygulamaları alanyazında ' açık öğretim ', ' duvarsız öğretim ', ' yaygın öğretim ' vb. tanımlamalarla da tanınan uzaktan öğretim, geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim dizge ve etkinliklerinde karşılaşılan yetersizliklerin karşısında çağdaş öğrencinin değişen ve gelişen gereksinimleri doğrultusunda çok yönlü iletişim olanaklarının işe koşulması sonucu bir çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim dizgesi seçeneğidir (111). Bu seçeneğin ayrıntılı tanımlaması yapılmak istendiğinde şu özelliklerine başvurulabilir :

- a. Uzaktan öğretim dizgeleri çok çeşitli iletişim araç ve olanaklarının devreye sokulduğu eğitim-öğretim-öğrenim ortamlarıdır.

Geleneksel ve örgün eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerinde, bilginin kaynağı ve dizgenin üzerine oturtulduğu iletişim aracı olan öğretmenle ' yüz - yüze ' kurulan iletişim temeldir. Diğer bir anlatımla tek ortamlı bir iletişim etkinliğinden sözedilebilmektedir. Uzaktan öğretim dizge ve etkinliklerinde ise dizge, öğretmen yanında bireylerarası ve kitle iletişim araçlarından oluşan çok ortamlı bir iletişim etkinlikleri olanağı üzerine oturtulur (112). Diğer bir anlatımla öğretmen, uzaktan öğretim dizge ve etkinliklerinde dizgenin üzerine oturduğu bir temel taşı değil,

---

(111) ÜLKER A. KÜKSAL ; Kitle İletişim Araçlarının Yaygın Eğitim Açısından Kullanılması Konusunda Bazı Görüşler, Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, Eskişehir, İ.T.İ. Akademisi Yayınları, No: 138/84, 1975, s.151.

(112) BÜYEKERŞEN ; a.g.k., s.116.

farklı iletişim ortamlarından oluşan çok ortamlı iletişim etkinliklerinden sadece biri olan bir ara süreçtir.

b) Uzaktan öğretim dizgeleri çok geniş bir öğrenci kitlesine hizmet götürebilen eğitim-öğretim-öğrenim ortamlarıdır.

Çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim dizge ve etkinliklerinin bir özelliğinin talepteki sayısal çokluk ve bu talebin coğrafi dağınıklığı olduğu belirtilmişti. Geleneksel ve örgün eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerinin mekan ve araç-gereç yoksunluğu nedeniyle bu talebin karşılanamadığı da daha önceki bölümler altında irdelenmişti. İşte uzaktan öğretim dizgeleri, geleneksel ve örgün dizgenin bu yetersizlikleri karşısında, iletişim araçlarının da yardımıyla bu sorunun üstesin gelebilen ve talebi karşılayan eğitim-öğretim-öğrenim dizgeleridir (113). Eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerindeki talebin coğrafi dağılımının yarattığı, bir başka sorunun da hizmeti veren merkezci kurumun örgütlenmedeki düzenleştirme sorununun da hizmetin yeterlik düzeyi üzerinde olumsuz etki yarattığı, bunun geleneksel dizgeler için önemli bir yönetsel ve ekonomik sorun olduğu vurgulanmıştı (114).

---

(113) D.C.SPENCER ; Thinking About Open Learning Systems, Council for Education Technology, Great Britain, 1980, s.21. NORMAN MACKENZIE, RICHMOND POSTGATE, JOHN SCUPHAM ; Open Learning, Unesco Press, Paris, 1975, s.64. ANTHONY KAYE, GREVILLE RUMBLE ; Distance Teaching for Higher and Adult Education, The Open University Press, Croom-Helm Press, London, 1981, s.94. İLHAN ÖZDİL ; Uzaktan Öğretimin Evrensel Çerçevesi ve Türk Eğitim Sisteminde Uzaktan Öğretimin Yeri, T.C.Anadolu Univ.Açıköğretim Fak.Yayını:69, Eskişehir, 1986, s.3.

(114) SPENCER ; a.g.k., s.20. MACKENZIE, POSTGATE, SCUPHAM; a.g.k., s.40. KAYE, RUMBLE ; a.g.k., s.19.

Sözkonusu dağınık eğitim-öğretim-öğrenim talebinin karşılanması çabaları içinde iletişim araçlarının işe koşulması ile bu örgütsel düzenleme sorununa da bir çözüm getirilebilmiştir. Bu süreçte de iletişim etkinliklerinin özgün örgütlenme ve düzenleme prensibinin etkili olduğu açıktır. İletişim örgütlenmeleri araçyeterlik düzeyleri gereği düzenlemeyi ağırlıklı olarak merkezde gerçekleştirmek ve tağra örgütlenmelerine fazla bir yönetsel yük bırakmama olanağına sahiptirler. Bu durum ise iletişim örgütlenmelerinde örgütsel ve yönetsel bütünlük ve esgüdümün kolayca sağlanabilmesine olanak sağlar. Bunun sonucu olarak da tağra örgütlenmelerinin hizmet yükü azalmış olur. Hizmet, ağırlıklı olarak merkez tarafından verilir tağra örgütlenmeleri sadece destekleyici nitelikte bazı hizmetleri yürütürler (115).

c. Uzaktan öğretim dizgeleri, devreye sokulan iletişim araçlarının olanaklarına bağlı olarak çok hızlı bilgi alış verisi olanağı tanıyan eğitim-öğretim-öğrenim ortamlarıdır.

Gerek eğitim-öğretim-öğrenim hizmetini veren kurumlar ve gerek öğrenciler için gereksinilen bilgiye ulaşmada hız çağdaş dizgelerin ve etkinliklerin özgün niteliği olmaktadır. Aslında on sekizinci yüzyılın sonunda başlayıp günümüzü de içine alarak devam eden ve bilgi patlaması olarak tanımlanan toplumsal olgunun da

---

(115) DURSUN GÖKDAĞ ; Uzaktan Öğretimde Basılı Materyaller, T.C. Anadolu Üniversitesi Açık-Öğretim Fakültesi Yayını : 54, Eskişehir, 1986, s.7. MACKENZIE, POSTGATE, SCUPHAM; s.15.

özelliklerinden biri bilgi akış verişindeki hız gereksinimidir. İçinde yaşanan çağa aynı zamanda iletişim çağı denmesine neden olan gelişmelerin temeli de aynı etkene bağlanabilir (116).

Çağdaş yaşam koşullarının hızlı değişim özelliğine sahip olduğu bilinen ve sıkça yinelenen bir gerçektir. Bu yaşam koşullarına uyum sağlayabilmenin ise temel koşulunun değişimler hakkında çok kısa zamanda ve hızla bilgi sahibi olmak olduğu açıktır. Eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin amacına yönelik tanımlamalardan biri de yaşam koşullarına uyum için bilgi gereksiniminin karşılanma etkinliklerinin olduğu da göz önünde tutulduğunda eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinde bilgi akış hızının önemi bir kez daha ortaya çıkmış olmaktadır.

d. Uzaktan Öğretim dizgeleri dizge ve birim başına düşen maliyeti düşük ve bu nedenle de ucuz eğitim-öğretim-öğrenim ortamlarıdır.

Tüm hizmet üretim etkinliklerinde olduğu gibi eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri alanında da ekonomik davranışa yönelim, içinde yaşanan çağda bir gereksinim olarak kendini daha ağırlıklı olarak hissettirmektedir. Çünkü ekonomik davranış, hem kurumlar ve üstlendikleri hizmeti gereksiz yüklerden kurtarmanın o oranda da hem nitelik hem de nicelik açısından daha iyi ve yeterli düzeye ulaşmanın bir ön koşulu olmaktadır.

---

( 116) SPENCER ; a.g.k., s.21. MACKENZIE, POSTGATE, SCUPHAM ; a.g.k., s.74, KAYE, RUMBLE ; a.g.k., s.236, . ÖZDİL ; a.g.k., s.13.

Söz konusu ekonomik davranıştan anlaşılması gereken ise hizmetin üretim ve dağıtımında öncelikle emekten onun sonucu olarak da bina, emek ve araç-gerece yapılacak yatırımdan ve paradan kazanım olmaktadır..

Çalışmanın başından bu yana özellikle eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinde hizmetin gereğinci yerine getirilmesinde araçgerek ve personel giderlerinde çok üretilen bu hizmetin hedef kitleye ulaştırılması için yapılan harcamaların önemli parasal boyutlara ulaştığı vurgulanmaktadır. Diğer bir anlatımla çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerinin hizmet üretimi sürecinde yaptıkları harcamalar ile geleneksel dizgelerin hizmet üretimi sürecinde yaptıkları harcamalar, çağın giderek artan eğitim-öğretim-öğrenim talebini karşılamak açısından fazla farklılık göstermeyebilmektedir. Ancak üretilen bu hizmetlerin hedef kitleye ulaştırılması aşamasında çağdaş dizgeler, geleneksel dizgelerden, ellerindeki gelişkin iletişim araçları sayesinde daha az maliyetle ve daha ucuza gelmektedirler. En azından geleneksel dizgelerin, coğrafi açıdan dağınık olan talebi karşılamak için kuracağı taşra örgütlenmesi, bu örgütün düzenleme ve yönetimi için yapmak zorunda olduğu harcamalar değinilen nedenlerden ötürü çağdaş dizgeler ve bu dizgelerin en gelişkini olan uzaktan öğretim dizgeleri için söz konusu olmamaktadır (117).

---

(117) SPENCER ; a.g.k., s.21. MACKENZIE, POSTGATE, SCUPHAM ; a.g.k., s.20. ÜZDİL ; a.g.k., s.13. URAL ; a.g.k., s.2.

e. Uzaktan öğretim dizgeleri bireysel ve bağımsız öğrenmeye olanak tanıyan eğitim-öğretim-öğrenim ortamlarıdır.

Geleneksel dizgelerden farklı olarak iletişim araçlarının da hizmet için devreye sokulması sayesinde çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim dizgeleri sınıf ortamından bağımsız olarak işlerler. Sınıf içi etkinliklerden sözedildiğinde doğal olarak bireysellik sözkonusu olmaktadır. Sınıf ya da örgün eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinde kitlesellik ya da grupsallık temeldir. Bilgi ve bilgi içeren iletinin kaynağı olan öğretmen sınıf içindeki hedef öğrenci kitlesinin hepsini standart ve benzer özelliklere sahip varsayar. Bireysel özellik ve öğrenim hızı farklılıkları öğreticinin hizmet çabaları üzerinde belirleyici bir etki yapma olanağından yoksundur. Ayrıca bilgi alışverişinde öğretici belirleyici ve etkindir. Hedef öğrencinin bu süreç içinde kaydadeğer bir etkinliği sözkonusu değildir. Bu nedenle de geleneksel dizgelerde ' öğrenim ' den sözedilememekte, öğretim uygulamasının prensipleri süreci biçimlendirmektedir.

Oysa uzaktan öğretim dizgelerinde bilgi içeren iletinin kaynağı, sürecin işleyişi üzerinde belirleyici bir etki yapmamaktadır. İletişim aracı ve bilgi içeren ileti hedef öğrencinin yararlanmasına sunulmaktadır. Öğrenci kendi bireysel özellik ve olanaklarına göre ve kendi öğrenme hızında bu araçlar ve iletilemlerle ilişkiye geçer, gereksindiği bilgiyi elde eder, edinir. Bu süreçte öğrenme etkinliklerinin prensipleri başattır ve bu nedenle de süreç üzerinde kaynak değil hedef olan öğrenci etkindir, belirleyicidir. Doğal olarak öğrenciye bu olanakları tanıyan

dizgenin iletişim araçları ve sürecin işleyiş prensipleri üzerine kurulmuş olmasıdır (118).

f. Uzaktan öğretim dizgeleri çeşitlilik gösteren eğitim-öğretim-öğrenim taleplerini farklı kategorilerde ancak bir örgütsel bütünlük ve düzenlilik içinde doyurabilen eğitim-öğretim-öğrenim ortamlarıdır.

Çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim talebinin, sayısal çokluk, coğrafi dağınıklık, bireysellik dışında diğer iki özelliğinin de alan çeşitliliği ve düzey kategorilerindeki artış olduğu önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Aynı zamanda geleneksel dizgelerin maddi, personele yönelik, bina ve araç-gereç yetersizliği gibi nedenlerle bu iki özelliğe sahip talebi karşılamada yetersiz kaldığı da bir sorun olarak vurgulanmıştı.

Uzaktan öğretim dizgelerinin özellikleri gereği bu sorunlara çözüm getirebilmesi ona farklı alanlarda ve düzey kategorilerinde de hizmet verebilme olanağını sağlamaktadır. Özellikle hizmetin verilmesi aşamasında merkez dışı örgütlenme ve düzenleştirme yatırım ve çabalarından kazanım sağlama olanağı, söz konusu alan ve kategorilerde verilecek eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinde yönetsel politik ve stratejik standardlık, tutarlılık ve düzenliliğinde ön koşulu olmaktadır (119).

---

(118) SPENCER ; a.g.k., s.19. MACKENZIE, POSTGATE, SCUPHAM ; a.g.k., s.60. ÖZDİL ; a.g.k., s.4.

(119) MACKENZIE, POSTGATE, SCUPHAM ; a.g.k., s.39, KAYE, RUMBLE ; a.g.k., s.20. ÖZDİL ; a.g.k., s.13. AŞKUN ; a.g.k., s.119.

g. Uzaktan öğretim dizgeleri eğitim-öğretim-öğrenim hizmetini öğrencinin ayağına götürme prensibini benimseyen eğitim-öğretim-öğrenim ortamlarıdır.

Çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerinin öğrencinin bireyselleşme ve süreç içinde bağımsızlaşma eğilimleri karşısında öğrenciye gereksindiği özelliklere sahip bir hizmet verme olanağını tanıdıkları daha önceki bölümlerde de üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş olan bir özellikti. Söz konusu dizgeye bu olanağının tanınmasında ise bireylerarası ve kitle iletişim olanaklarının eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri amacıyla devreye sokulmasının öneminin büyük olduğu da vurgulanmıştı.

Özellikle çağdaş insanın yaşamını sürdürmek için günlük yaşamı süreci içinde - eğitim-öğretim-öğrenim gereksinimi kadar - belirli ve sınırlı zaman kesitlerinde, yine belirli ve sınırlı mekanlarda üretim eylemleri içinde olmak zorunda kalması bu aşamada önem kazanmaktadır. Geleneksel ve örgün eğitim-öğretim-öğrenim dizgeleri gözönünde tutulduğunda talep sahibi öğrenci, sözkonusu sınırlılıklar ve zorunluluklar nedeniyle eğitim-öğretim-öğrenim gereksinimi karşılamak veya günlük yaşam etkinliklerini sürdürmek seçenekleri arasında bir seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Çünkü geleneksel ve örgün dizgeler insanın günlük yaşam etkinliklerini sürdürmek zorunda olduğu zaman dilimleri ile çakışmakta ve insanı üretim etkinlikleri alanından ayrılmaya ve okul adı verilen mekanlarda bulunmaya zorlamaktadır. Bu dizgelerin çağdaş insanın boş zaman adı verilen günlük yaşam etkinlikleri dışında kalan zamanda düzenlenip işlerlik kazandırılma gibi ortak özellikleri de olduğu düşünüldüğünde çağdaş öğrencinin içinde bulunduğu zor durumu kendisini daha da ağırlıklı olarak hissettirmektedir.

Oysa uzaktan öğretim dizgelerinin öğrenciyi bu gereksinimini karşılamada bu tür mekansal ve zamansal sınırlama ve zorunluluklardan kurtarmak yanında hizmeti bireysel ve bağımsız yararlanmaya açık hale getirme özelliği de olduğu bir gerçektir. Değinilen bireylerarası ve kitle iletişim araçlarının işe koşulması ile hizmet öğrencinin ayağına götürebilmektedir (120).

h. Uzaktan öğretim dizgeleri basat yaşam koşullarının isterlerine uygun nitelikte ve nicelikte değişimleri gösterebilecek esnekliğe sahip eğitim-öğretim-öğrenim ortamlarıdır.

Eğitim-öğretim-öğrenim gereksiniminin temel gereklilik koşullarından birinin insanın çevresinde akıp giden yaşam koşullarına uyum sağlamak için gereksindiği bilgiyi ona sağlamak olduğu daha önceki bölümler içinde belirtilmişti. Ancak sözkonusu yaşam koşullarının da durağan olmadığı bir diğer gerçektir. Bu durumda bu yaşam koşullarına uyum sağlama konusunda koşullar hakkında insana bilgi sağlama işlevini üstlenen eğitim-öğretim-öğrenim dizge ve etkinliklerinin de durağan olmayacağı, bununla birlikte değişim ve yenileniş hızlarının da esnek olması gerektiği açıktır.

İçinde yaşanan çağda eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerinin değişim esnekliği ve hızı konuları ayrı bir öneme sahip olarak yeniden gündeme gelmektedir. Değinilen çağın öncelikle teknoloji sonra da iletişim alanında kaydettiği gelişmelere koşut olarak sözkonusu yaşam koşullarının hızlı bir değişim sürecine girdiği bilinmektedir. Bu değişimlere uyum sağlayabilmenin temel koşulu ise, bu değişimlerden mümkün olan en kısa

---

(120) MACKENZIE - POSTGATE - SCUPHAM ; a.g.k., s.18 ;  
KAYE - RUMBLE ; a.g.k., s.18.

sürede haberdar olmakla mümkün olabilmektedir. Bunun ise güçlü ve etkin bir iletişim ağı ya da yapısıyla mümkün olabileceği açıktır. Eğitim-öğretim-öğrenim dizgeleri gibi insanı çevresindeki yaşama uyumlulaştırmayı amaç edinmiş, dizge ve etkinliklerin ise öncelikle kendilerini çevredeki yaşamda kaydedilen değişimlerden bilgili kılmak, sonra da edindiği bu bilgileri kendi dizgeselliği içinde işlemleyip; hedef öğrenci kitlesine ulaştırmak için, bu iletişim donanımlarından en etkin şekilde yararlanması gerektiği bir zorunluluk olarak gündeme gelmektedir. Özcesi eğitim-öğretim-öğrenim dizge ve etkinliklerinin esnekliğinin ön koşulu, iletişim araç ve olanaklarından en etkin ve yüksek faydayı sağlayacak şekilde yararlanabilmesidir.

Geleneksel dizgeler ve etkinlikler için bu ön koşulun gereklerinin yeterince yerine getirildiği bu nedenle de nicel ve nitel esnekliğin yeterince gerçekleştirilebildiğini ileri sürmek güç olmaktadır. Ancak uzaktan öğretim dizge ve etkinliklerinin, iletişim araç ve olanaklarından hemen hemen tümünü, en işlevsel olarak devreye sokuyor olması nedeniyle, bu esnekliğe sahip olduğu savunulabilmektedir.

1. Uzaktan öğretim dizgeleri eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerini belirli süre sınırlılıklarından kurtaran ve ömür boyu süren etkinlikler haline getiren ortamlardır.

Eğitim-öğretim-öğrenim dizge ve etkinliklerinin gider kalemlerinin azalması ile hizmetin süre sınırlılıklarının kalkması arasında doğru bir orantı kurmak mümkündür. Daha önceki bölüm başlıkları altında söz konusu dizgelerin personel, bina, araç-gereç ve hizmetin ulaştırılması için gerekli olan harcamalardan kazanım sağlanabildiği oranda, hizmetin daha geniş

kitleye, daha değişik alan ve konularda, daha çok düzey kategorilerinde götürülebildiği savunulmuştur. Bu özelliklere bağlı olarak hizmetten yararlanmada mekan, zaman sınırlama ve zorunluluklarından kurtarılması oranında hizmetin süresinin de hemen her aşamasında etkili olabileceğide bir diğer gerçek olmaktadır. Geleneksel dizgelerde bina, araç-gereç ve personel harcamalarının yüksek olması; eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinin süresini alanlara göre dört ile altı yıl ile sınırlı kalmaya zorlayan koşulların başında gelmektedir. Oysa, uzaktan öğretim dizgeleri yine ellerindeki iletişim araç ve olanaklarının ve dizge maliyetinin düşük olması nedeniyle bu hizmeti ömür boyu uzunluğunda tutma olanağını sağlayabilmektedir.

Tüm bu özellikler sonucunda çağdaş bir uygulama olarak uzaktan öğretim dizgelerinin, çağdaş insanın eğitim-öğretim-öğrenim gereksinimini karşılamada en ekonomik eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi alanı olduğu ileri sürülebilmektedir. Bu yaklaşımda en önemli etmenin, sözkonusu dizgelerin tüm iletişim araçlarını devreye sokarak çok geniş bir talebi çok çeşitli alan ve düzey kategorilerinde, bu talebin coğrafi açıdan çok dağınıklık içinde olması halinde bile karşılayabilmesi; bu hizmeti belirli zaman ve mekan sınırlılıklarından kurtarıp, ömür boyu süren bir hizmet haline getirebilmesi; geleneksel dizgelerle karşılaştırıldığında örgütlenme, düzenleştirme ve yönetim giderlerinden kurtarıp ucuz bir hizmet haline kavuşturmaları; öğrencinin ayağına hizmet götürme özelliğine sahip olmaları; çağın isterlerine uygun olarak çabuk ve kolayca nitel

ve ricel değişimleri bünyelerinde gerçekleştirebilmeleri; bireysel ve bağımsız öğrenmeye olanak tanınmaları olduğu ileri sürülebilir (121).

#### D. UZAKTAN ÖĞRETİM UYGULAMA SINDA İŞE KOŞULAN İLETİŞİM ARAÇLARI VE İŞLEVLERİ

Genel olarak yaklaşıldığında tüm iletişim araç ve araçları uzaktan öğretim uygulamaları içinde devreye sokulabilir demek yanlış ıcı olmayacaktır. Ancak uzaktan öğretim aracılığıyla eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinin yöneltileceği hedef kitlenin özelliklerine, hizmetin amaç ve alanına göre iletişim ve eğitsel nitelikleri de gözönüne alınarak bu araçlar dizge içinde değişik işlevleri farklı ağırlık düzenlemeleri içinde üstlenebilirler.

Uzaktan öğretim dizge ve etkinlikleri üzerinde devreye sokulan iletişim araç ve olanakları hakkında yoğunlaşan bir diğer tartışma konusu da bu aşamada irdelenmelidir. Geleneksel dizgelerin uzaktan öğretim dizgelerine üstün olduğunu savunanların ilk dayanak noktası, uzaktan öğretim dizge ve etkinliklerinin devreye soktuğu kitle iletişim süreçlerinin iletişim özellikleri gereği tek yönlü oldukları, bunun karşısında özellikle eğitim etkinliğinin ise, ancak çift yönlü iletişim etkinliği ile gerçekleştirilebilen bir süreç olduğu, bu nedenle de uzaktan öğretim dizgelerinin eğitimcilik niteliğinden yoksun sadece ; öğretim ve öğrenme olanağını tanıyabildiği savıydı.

---

(121) WALTER PERRY ; Open University, The Open University Press, Great Britain, 1976, s.12.

Bu sav uzaktan öğretim etkinlikleri tarihinin ilk dönemleri için geçerli olmasına karşın bu dönemlerden sonra bu eksiklik giderilmiş ve uzaktan öğretim etkinlikleri ' akademik danışmanlık etkinlikleri ' veya benzer tanımlamalarla sözkonusu çift yönlü ve yüzyüze iletişim etkinliklerini de içeren bir eğitim-öğretim-öğrenim etkinliği alanı niteliğine kavuşmuştur.

Uzaktan öğretim etkinliklerinde devreye sokulan iletişim araçlarını işlevleri açısından iki kategoride ele alınabilmektedir.

Bu kategoriler ;

1. Eğitim-öğretim-öğrenime yönelik işlevlerle donanmış araçlar.
2. Destekleyici nitelikli iletişim araçları.

#### 1. Eğitim-Öğretim-Öğrenime Yönelik İşlevlerle Donanmış Araçlar

Bu iletişim araçları aslında kendi aralarında ' temel ' ve ' ikincil ' araçlar olarak ikiye ayrılabilirler. Bu ayırmamada ise bu araçların, uzaktan öğretim uygulamasının politika ve stratejilerini saptayan yönetim birimlerinin kararları doğrultusunda üstlenecekleri işlevler nedeniyle seçimi kadar iletişim araçlarının iletişim özellikleri de belirleyici olmaktadır. Bir aracın temel ya da ikincil araç olacağına karar verilirken yapılması akılcı olacak olan ilk araştırma iletişiminin kalıcı ve bu nedenle de yinelenebilir olup olmamasıdır. Uzaktan öğretim dizgelerinde yürütülen eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinde iletişimin temel araç olması için öğrenci tarafından sınırsız sayıda yinelenebilme özelliğine sahip olması gereklidir. Temel iletişim araç ve ortamlarının bir diğer özelliği de ele alınıp irdelenen konunun gerekli tüm ayrıntıları hakkında bilgi aktarabi-

lecek uzunlukta ileti taşıyabilmesidir. Diğer bir anlatımla bu araçlarla iletişimde iletinin uzunluk sınırlamasının olmaması gerekir.

Bu iki temel iletişim özelliğine sahip iletişim araç ve olanakları arasında, şu ana kadar var olan uzaktan öğretim uygulamalarında da olduğu gibi temel iletişim aracı olarak yazılı-görsel ileti türüne sahip olan kitap kullanılmaktadır.

Aslında yazılı-görsel iletişim aracı olan kitap dışında kalan tüm iletişim araçlarını uzaktan öğretim etkinliklerinde ikincil araç ve olanaklar ya da destekleyici nitelikli iletişim araçları olarak işe koşulabileceği düşünülebilir. Ancak bu araçların iletişim özellikleri gözönünde tutulduğunda eğitim-öğretim-öğrenim iletişimine yönelik olarak radyo ve televizyon ve akademik danışmanlık etkinlikleri içinde değerlendirilebilen yüz yüze iletişim uygulamaları ikincil düzeyde ele alınabilen eğitim-öğretim-öğrenime yönelik işlevlerle donanmış iletişim araçları olarak ele alınabileceği ortaya çıkmaktadır.

Sözkonusu iletişim özellikleri gereği ikincil eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi araçları olarak ele alınan araçlar irdelenmeye çalışıldığında şu özelliklerden söz etmek mümkün olmaktadır:

#### Radyo ve Televizyon Yayınlarının Özelliği

Televizyon aynı anda hem göze hem de kulağa seslenerek bilgi aktarabilme olanağını sağlayan bir araç olması nedeniyle etkili bir öğretim-öğrenim iletişimi aracı olarak kullanılabilme özelliğine sahiptir. Ancak televizyon iletişiminin kalıcılık özelliğinden yoksun olması onu temel iletişim aracı olma özelliğinden yoksun bırakmakta ve ikincil eğitim-

öğretim-öğrenim aracı kimliğine sahip olmasın, gerek- birmektedir (122). Televizyonun bu süreçteki işlevi bir başka tanımlamayla ' güdümlayicilik ' olarak da ifade edilebilmektedir (123).

Bunun yanında televizyonun, uzaktan öğretim dizgelerinin işleyiş özelliklerine uygun olarak, bir merkezi kaynaktan çok uzaktaki sayısız hedefe bilgi ulaştırma, bir etkinlik sürecinde mekan ve zaman sınırlılıklarını ortadan kaldırma gibi özellikleri de vardır (124).

Televizyon iletisinin kalıcı özellikten yoksun olması nedeniyle ikincil eğitim-öğretim-öğrenim aracı olma özelliklerinin gereklerini, hedef öğrenciye bilginin kaynağı olan öğretmenini tanıma olanağı yaratacak ve temel araçlarla aktarılan bilgileri " örnekle-yerek tanımlama ve bellekte " işlevini üstlenerek yerine getirir. Televizyon izleyicisi olarak da tanımlanabilecek uzaktan öğretim öğrencisi temel araç olan kitaplardan gereksindiği bilgileri ve kavramsal - felsefi varileri yayın öncesinde öğrenir, bu bilgileri televizyondaki programlar sürecinde dersin sorumlusu olan öğretmenin kendinden ve örnekleri ile edinir ve pekiştirme olanağı bulur (125).

---

(122) KEZBAN TAMER ; Televizyonun Özellikleri ve Eğitim Televizyonu, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 1984, s.1.

(123) DENIS McQUAIL ; Televizyon ile Eğitim, İstanbul Reklam Yayını, No: 28, İstanbul, 1973, s.59.

(124) A.g.k. ; s.58.

(125) TAMER ; a.g.k., s.2.

Radyo ise televizyonun üstlendiği bu işlevi; özgün ileti türü olan ' işitsel ileti ' ile üstlenir. Radyonun televizyonla karşılaştırıldığında iletisinin tek algı kanalından tek duyum merkezini uyarmasından kaynaklanan eksikliği yanında aracın özelliğinden gelen bir takım üstünlükleri de vardır. Bu özellikler transistörlü radyonun hedef dinleyicisini iletiden yararlanarak belirli sabit mekanlarda bulunmak zorunluğundan kurtarma özelliği vardır. Bu özelliğin yanında, bir de radyonun bir iletişim aracı olarak ucuzluğu ve gün boyu yayın yapma özelliğinin eklenmesi sonucu, uzaktan öğretimde eğitim-öğretim-öğrenime yönelik destekleyici araç olarak değerlendirilmesi mümkün olabilmektedir (125).

#### Yüz Yüze İletişim Ortamlarının İşlevleri

Uzaktan öğretim dizge ve etkinlikleri içinde yüz yüze iletişim ortamları doğrudan öğretim ve öğrenime yönelik bir etkinlik alanı olarak işlev üstlendiği gibi daha çok eğitime yönelik ya da öğrencinin öz-lük hizmeti gereksinimini karşılamaya yönelik olarak da işlevler üstlenebilmektedir. Bu hizmetin gerçekleşmesi ise uzaktan öğretim merkezi örgütünün, merkez dışı hizmet birimlerini de oluşturması gerekir. Böylece uzaktan öğretim dizgeleri hem örgün öğretimin niteliklerine de sahip kılınmakta; hem de coğrafi açıdan dağınıklık özelliğine sahip öğrencilerin karşısında merkezin temsilciliğini yapma görevini üstlenmektedir.

---

(126) YAVUZ GÜVEN ; Gelişmekte Olan Ülkelerde Televizyonla Eğitimde Radyonun Rolü ve Önemi,  
I. Uluslararası Eğitim Teknolojisi Seminerinde Sunulan Tebliğ, Eskişehir, 1978.

Uzaktan öğretim dizgelerinde yüz yüze iletişim etkinliği alanlarından biri olan akademik danışmanlık uygulamaları, uzaktan öğretimin örgün uygulama eksiğini giderme olanağını sağlar. Bu etkinlikler sürecinde uzaktan öğretim öğrencileri, merkez dışında, merkeze gelmek zorunda kalmadan; yetkili ve sorumlu öğretmenleri ile biraraya gelip öğretim ve öğrenime yönelik ikincil düzeyde bir eğitim-öğretim-öğrenim gereksinimlerini karşılarlar.

Uzaktan öğretim dizgelerinde yüz yüze iletişim etkinlik alanlarından bir diğeri; doğrudan eğitim gereksinimini karşılamaya yönelik olarak gerçekleşir. Bu gereksinimini karşılamaya yönelik hizmetler yine merkez dışı örgütlenmeler tarafından gerçekleştirilir. Bu hizmetler herhangi bir taşra örgütlenmesi tarafından öğrencileri, merkezi yönetim biriminin denetiminde birtakım sosyal etkinlikler etrafında toparlamaya yönelik olarak gerçekleşir. Böylece öğrencilen yalnızlık, kendi kendine terk edilmişlik ve başıboşluk duygusundan kurtarılırken; diğer yandan da kurum yapısı ve hedefleriyle daha fazla bütünleşme olanağına kavuşurlar.

Uzaktan öğretim dizge ve etkinliklerinde yüz yüze iletişim etkinliklerinin bir başka işlevi de; öğrencilerin özlük işleri gereksinimlerini karşılama aşamasında üstlenir (127)

---

(127) ROGER LEWIS ; Acıköğretim Danışmanlık, Çev : SEÇİL BÜKER, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 34, Eskişehir, 1985, s.5.

## 2. Destekleyici Nitelikli İletişim Araçları

Uzaktan öğretim dizge ve etkinliklerinde okul ve öğrenci arasında eğitim-öğretim-öğrenime yönelik iletişim ilişkileri dışında; eğitim-öğretim-öğrenim işlevinin tam anlamıyla yerine getirilebilmesinde katkıda bulunmak üzere, diğer iletişim hizmet araç ve olanakları da hizmete sokulur. Bu araçlar ve işlevleri üzerinde de, bu aşamada durmakta yarar vardır. Bu araçlar yazılı-basın, bireylerarası iletişim araçları ve posta hizmetleri olarak gerçekleşmektedir.

### Yazılı-Basının İşlevi

Uzaktan öğretim uygulamalarında, yazılı-basın, en genel yaklaşımla okul ile öğrenci kitlelerinin karşılıklı olarak birbirlerini tanıma olanağını tanımayı amaçlar. Burada sözü edilen yazılı-basın, uzaktan öğretim kurumunun yayın organı olan gazete ya da süreli yayınlardır. Aslında bir ülkenin irili ufaklı, yerel ya da ulusa yaygın tüm yazılı-basın kurumları, kamuoyunu sen derece yakından ilgilendiren, uzaktan öğretim kurum ve etkinlikleriyle doğal olarak ilgilendirirler. Çünkü uzaktan öğretim uygulamalarının, topluma mal olma özelliği vardır. Ancak uzaktan öğretim merkezi kurumunun, yayın organı olmayan yazılı-basın kuruluşları ve etkinlikleri, dizgenin içinde olmadıkları için, söz konusu destekleyici iletişim hizmetini tam anlamıyla veremezler.

Uzaktan öğretim öğrencisi, merkez kurumun öğrencisine iletmek istediği eğitim-öğretim-öğrenime yönelik olmayan duyuruları ve haberleri iletirler. Bunun yanında coğrafi dağınıklık özelliğine sahip olan ve bu nedenle de örgün öğretim öğrencilerine göre, daha bireysel ve yalnız olan uzaktan öğretim

öğrencisini, yalnızlık duygusundan kurtarmada yeterli bir olanak olmaktadır. Bunu ise; kurum - öğrenci iletişiminin yanında, öğrenci - öğrenci iletişimine de yardımcı olur. Böylece uzaktan öğretim öğrencisi, coğrafi olarak uzakta bulunduğu kurum ve arkadaşlarından haber alıp, haber gönderebilmektedir.

Yazılı-basının uzaktan öğretimde daha çok eğitimsel işlevi yerine getirmekle yükümlü bir iletişim olanğı olduğu da böylece ortaya çıkmaktadır.

Yazılı-basının kalıcı ve yinelenebilir iletişime sahip olmasına karşın, " temel " öğretim-öğrenim aracı olarak kullanılamamasının temelinde yatan birinci neden, gazeterin ileti uzunluğunun sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bu araçların eğitim, öğretim amaçlı iletişim değil de, haber iletişimine dayanan araç olma geleneğine sahip olması, yazılı-basının öğretim ve öğrenime yönelik olarak kullanılamamasının bir diğer nedeni olmaktadır.

### Bireylerarası ve Uzaktan İletişim Araçlarının İşlevleri

Bu araçlar, yazılı-basının üstlendiği işlevleri kitlesellik özelliklerinden yoksun olarak yerine getirirler. Daha açıldığında, bu araçlar uzaktan öğretim öğrencilerinin merkez kurum ve diğer öğrencilerle dolaysız kuracakları iletişim girişimlerinde devreye girerler. Bu araçların devreye sokulduğu iletişim ilişkilerinde yansıma gereksinimi önemlidir.

### E. VİDEONUN UZAKTAN ÖĞRETİME YÖNELİK KULLANIM OLANAKLARI

Uzaktan öğretim dizgelerinin, derinlemesine inilmeksizin genel bir yaklaşımla, iletişim alan ve teknolojisinde kaydettiği hızlı ve yoğun gelişmelerle;

Üretilen iletişim araçlarının katkısıyla, çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim talebinin isteklerini karşılayabilecek yeterlik düzeyine sahip oldukları önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Ancak yaklaşım, varolan uygulamalara yöneltildiğinde ve eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi açısından irdelendiğinde, genel yaklaşımdan elde edilen sonuç yargıların güvenilirlikleri, tartışmaya açık hale gelmektedir. Örneğin sözkonusu iletişim araçlarından radyo ve televizyon aracılığıyla gerçekleştirilen eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinlikleri alanında, genel yaklaşımla bakıldığında, bu araçların uzaktan öğretim öğrencisini eğitim-öğretim-öğrenim gereksiniminin karşılanmasında, zaman ve mekan sınırlılıklarından kurtardığı; hizmeti öğrenci için uygun zaman ve mekanlarda ayağına götürdükleri ileri sürülebilmektedir. Ancak uygulamadaki görünüme bakıldığında, radyo ve televizyon aracılığıyla iletişimde de belirli zaman ve mekan sınırlamalarını zorunlu kıldığı; bu araçlarla eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinin ileri sürüldüğü gibi öğrencinin ayağına götüremediği sonucuna ulaşılabacaktır.

Daha ayrıntılı bir incelemeyle, radyo ve televizyonla iletişimin kalıcılık özelliğinden yoksun olan "yayın" yöntemiyle gerçekleştirilebildiği bilinmektedir. Yayın yöntemiyle iletişim ise merkezi bir yayın otoritesinin planlama ve düzenlemelerine bağlı olarak, ancak belirli saatlerdeki belirli yayın kuşakları içinde gerçekleştirilir. Diğer deyişle, hedef öğrencinin bu araçlardan kendince uygun olan zaman kesitlerinde yararlanabilmesi mümkün değildir. Bu zaman sınırlaması dışında, öğrenci adına ikinci bir sınırlama da; televizyon ve radyo alıcısının olduğu mekanlarda bulunma zorunluluğudur. Bu sınırlama ve zorunlulukların zorlayıcı etki de bulunmasının bir nedeni de; böyle araçlarla iletişimde; iletişimin belirli

zaman kesitleri içinde, sadece bir yayın kuşa. nda ve yalnızca bir kez iletilme özelliğinden kaynaklanır. Başka deyişle bu sınırlama radyo ve televizyon iletilerinin kalıcı olmamaları nedeniyle yinelenebilme özelliğinden kaynaklanarak; bir zorunluluk halini almaktadır.

Bu noktada; uzaktan öğretim dizgelerinde temel iletişim aracı olan ve yazılı-görsel iletişim özelliğine sahip kitapların; eğitim-öğretim-öğrenime doğrudan etki eden temel iletişim aracı olarak, bu sınırlama ve zorunlu kılma özelliklerinden yoksun olduğu; kalıcı niteliğe sahip olduğu için öğrencinin ayağına hizmet götürme olanağına bu araçla sahip olduğu sözkonusu olabilir. Ancak bu aşamada, hemen dikkat edilmesi gereken bir özellik de; uzaktan öğretim etkinliklerinin sadece kitap ile gerçekleştirilemeyecek denli, geniş ve kapsamlı iletişim süreçlerini içeren dizgeler olduğudur. Bu özellikler yanında gözönünde bulundurulması gereken bir diğer nokta da kitapların tek algı kanalını uyarabilen yazılı-görsel ileti türüne sahip olmalarından kaynaklanan sınırlılıklarıdır.

Radyo ve televizyon aracılığıyla uzaktan öğretim dizgelerinde öğretim ve öğretime yönelik destekleyici eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinliklerinin bir başka sınırlılığı da; radyo ve televizyonun iletişim türü özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliğin havadan elektromanyetik yayın olduğu bilinmektedir. Sözkonusu özellik; iki bağlı bir sorun kaynağı olarak gündeme gelmektedir. Bu sorunlardan birincisi; radyo ve televizyon yayınlarından faydalanmak için uygun coğrafi koşulların oluşması ve ikincisi de faydalanacak öğrencinin radyo ve televizyon vericilerinden birinin yayın alanında bulunma zorunluluğundan kaynaklanır. Televizyon ve radyo yayınlarının

atmosferik değişimlerden kolayca etkilenip, parazitlenebildiği; giderek izleme olanağının tümüyle ortadan kalkması söz konusudur. Ancak bu sorunun, "dağıtım" olarak adlandırılan iletişim türü için geçerli olmadığı bilinmektedir. Bu noktada ikinci sorunun da dağıtım ile ortadan kalktığı ileri sürülebilir.

Böyle bir aşamada irdelenmesi gereken bir diğer özellik de; uzaktan öğretim dizgelerinde, öğretim ve öğrenime yönelik etkinliklerdeki çok birimliliğidir. Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi; herhangi bir uzaktan öğretim dizgesinde öğretim ve öğrenime yönelik iletişim etkinliği alanında kitap, radyo-televizyon ve yüzyüze eğittim-öğretim-öğrenimden oluşan dört etkinlik alanı zorunludur. Bununla birlikte bu etkinliklerin eğgüdümünde kalıcılık, buna bağlı olarak yinelenebilirlik ve ucuzluk gibi özelliklerinden ötürü; kitabın temel araç olarak kabul edildiği; radyo ve televizyonun ikincil düzeyde ağırlığa sahip eğitim-öğretim-öğrenim aracı olduğu ileri sürülmüştü. Ancak yine değinildiği gibi; bu dizgelerde temel iletişim aracı olarak kabul edilen kitabın, iletişiminin tek algı kanalı ve duyum merkezini uyurabiliyor olmasından ötürü; özellikle televizyonla karşılaştırıldığında, önemli bir etki olanağından yoksun kaldığı bilinmektedir.

Oysa, uzaktan öğretim dizgelerinde, temel olarak kabul edilebilecek eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi olanağında aranması gereken özellikler bu aracın olabildiğince çok eğitim ve öğretim amaçlı iletişim özelliğine sahip olması gerekmektedir. Diğer bir anlatımla, en kalemde ifade edilen bu özelliklerden en çoğuna sahip olan iletişim aracının; temel eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olarak kabul edilmesi; diğerlerinin ise ikincil ve destekleyici iletişim aracı olarak eğgüdümünün gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Videonun uzaktan öğretimde, eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olarak değerlendirilmesi sözkonusu olduğunda ise; öncelikle videonun on ölçüt üzerinden yüzde doksanlık bir yatkınlık ve uyum düzeyine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de uzaktan öğretim uygulamalarında, temel iletişim aracı olarak değerlendirilecek yeterliğe sahip olduğu ileri sürülebilir. Değinilen ölçütler üzerinden, yaygın kullanımda temel araç olarak kullanılmakta olan kitabın yüzde altmışlık bir uygunluk düzeyine sahip olduğu da gözönünde tutulduğunda; videonun uzaktan öğretimde bir temel iletişim aracı olarak değerlendirilmesinin daha akılcı olduğu ortaya daha sağlıklı verilerle çıkmaktadır.

Videonun uzaktan öğretim dizgeleri ve etkinlikleri içinde temel öğretim-öğrenim aracı olarak kullanılması sözkonusu olduğunda;

- a. Uzaktan öğretim öğrencisine, göze ve kulağa aynı anda seslenebilen; kalıcı ve bu nedenle yinelenen; bireysel ve bağımsız öğrenmeye olanak tanıyan; dikkat çekici; dağıtım temeline dayalı ulaştırma özelliğine sahip olduğu için parazitlerden arındırılmış bir öğretim ve öğrenim olanağı sağlayabilecek,
- b. Kitap, radyo ve televizyonun eğitsel ve öğretsel iletişim özelliklerini tek başına bünyesinde taşıdığı için etkili ve aynı zamanda ucuz sayılabilecek temel öğretim ve öğrenim olanağı olabilecek,
- c. Televizyon iletişiminin yayın alan ve olanağı sınırlılıklarını dağıtım ilkesine dayalı ulaştırma özelliğine sahip olmasından ötürü ortadan kaldıracabilecek,

d. Eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi hizmetini öğrencinin ayağına götürüp onu belirli zaman sınırlılıklarından kurtarabilecektir.

Ancak bunun için uzaktan öğretim dizgelerinin; video kaset dağıtım örgütlenmelerini, ulaşımda aksamlara ve hizmetin gecikmesine olanak tanımayacak düzeyde güvenilirlik ve sağlamlık özelliğine sahip kılınmaları gerekir.

### 13. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ UZAKTAN ÖĞRETİM UYGULAMASI

Çalışmanın bu aşamasında amaçlanan, ilginin Türkiye'deki uygulamalar üzerine çekilmesidir. Türkiye'de 1960'lı yılların son dönemlerinden başlayarak uzaktan veya yaygın öğretim ve eğitim uygulamalarına ilgi duyulmaya başlanmıştır. Uyanan bu ilginin başlıca iki nedeni olduğu ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi uzaktan öğretimin Türkiye'deki eğitim-öğretim öğrenim gereksinimini karşılamada bir seçenek dizge olarak uygulandığında yararının görülmesi yanında bu yöntemin etkililik düzeyinin bilincine varılması; ikincisi ise tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de iletişim teknolojisi alanında uzaktan öğretim etkinliklerinin uygulanabilmesi için uygun zeminin oluşmasıdır. Türkiye'de çok çeşitli konu ve alanlarda ve değişik düzey kategorilerinde giderek artan eğitim-öğretim-öğrenim talebi oluşmaktadır. Bu artış doğal olarak eğitim-öğretim-öğrenim hizmetini vermekle yükümlü olan Türk Eğitim kurumlarını önemli ekonomik ve siyasal sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı

uzaktan öğretim dışında kalan girişimlerde nicel ya da nitel yetersizlikler nedeniyle uygulamadan kalmış veya kısa ömürlü kalmışlardır. Bu nedenle Türkiye'deki uzaktan öğretim etkinlikleri irdelenirken öncelikle bu uzun ömürlü uygulamanın nitelikleri irdelenmek gerekmektedir.

#### A. KISA TARİHÇE

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, bu çalışmanın gerçekleştirildiği 1986 akademik yılı dikkate alınarak yaklaşık en uç yıllık bir akademik teknik ve yönetsel çalışmanın sonucu olarak 1985-86 dönemi sonunda ilk ' yaygın bölüm ' mezunlarını vermiştir. Bu çabanın başlangıcını 1983 yılında DPT Müsteşarlığına ' pilot projé ' olarak kalkınma plan ve programına alındığı biçimiyle Televizyonla Eğitim Enstitüsü'nün Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde kurulması ile ele almak mümkündür. Bu enstitünün kurulmasını takip eden üç yıl içinde Açıköğretim Fakültesi'nin nitelikli teknik ve akademik personel altyapısını oluşturmak amacıyla Sinema ve Televizyon Yüksek Okulu kurulmuş (128) ve öğretime başlamıştır. Yüksek okulun kurulup öğretime başlamasını takip eden 1978 ve 1979 yılları içinde I. ve II. Uluslararası Eğitim Teknolojisi Seminerleri bu okul tarafından düzenlenmiş ve gerek okula gerek Türkiye'ye uzaktan öğretim alanında uluslararası düzeyde akademik katkı sağlanmıştır. Bu yüksek okul daha sonra 1977-78 öğretim yılında

---

(128) AŞKUN; Çağdaş Eğitim Teknolojisi Karşısında Geleneksel Eğitim Araç ve Yöntemleri, 3/2.

' Televizyonla Öğretim ve Eğitim Fakültesi ' niteliğini daha sonraki 1978-1979 akademik yılı içinde de İletişim Bilimleri Fakültesi niteliğini kazanmıştır (129). Kurulup öğretime başladığı 1976-1977 öğretim döneminde başlayarak ilk mezunlarını verdiği 1980-81 öğretim yılını kadar geçen süre içinde bu kurum bir yandan da Televizyon ile Eğitim Enstitüsü ile eşgüdümlü olarak nitelikli teknik kadroları yetiştirmiş, nitelikli mezunları ile de uzman uygulayıcı kadrolarını oluşturmuştur. Böylelikle akademi bünyesinde uzaktan öğretim için gerek duyulacak nitelikli teknik personel hazırlıklarını tamamlamıştır.

Bu süreç içinde teknik ve akademik personel hazırlıkları yanında değinilmesi gereken bir başka hazırlık alanı da teknik ve teknolojik alt yapıdır. Uzaktan öğretim uygulamasının televizyon ve radyo yayınına dayalı teknolojik gereksinimlerini karşılamak için Batı Alman Hükümet yetkilileri ile Akademi ve enstitü yöneticileri arasında teknik ve eğitime dayalı bir anlaşma imzalanmıştır. Televizyon ile Eğitim Enstitüsünün televizyon programı üretimi bu anlaşmaya kadar siyah-beyaz dizge üzerine kurulu iken bu anlaşma sonucunda renkli dizgeye geçilmiştir. Bu anlaşma daha sonra geçerlik süresini tamamlamış ve 1981 yılında son bulmuştur (130).

1982 yılı tüm Türk akademik çevrelerinde ve yüksek öğretim kurumlarında olduğu gibi Eskişehir İ.T.İ.Akademisinde de önemli yapısal ve işlevsel

---

(129) İNAL CEM AŞKUN ; TÖEF 'den İletişim Bilimleri Fakültesine, KURGU, Eskişehir, Ekim-1980,  
Sayı: 3., s.1.

(130) AŞKUN ; a.g.k., s.27.

değişimlerin gerçekleştirildiği yıl olmuştur. 6 Kasım 1981 tarihinde yürürlüğe giren ve Türk Yüksek Öğretimi yeniden düzenleyen yasa öncelikle 1958 yılından bu yana göre yapan Eskişehir İ.T.İ.Akademisini, bu kanunun yayınlanmasından itibaren Anadolu Üniversitesi niteliğine kavuşturmuştur. Bu değişiklikler sonucunda yürürlüğe giren 2547 sayılı yasanın 5. ve 12.maddelerine dayanılarak doğan, " sürekli açıköğretim yapma " olanağından yararlanan Anadolu Üniversitesi, diğer üniversitelerin ileri derecede teknolojiyi gerektiren kitle iletişim araçlarını kullanarak bu görevi ülke düzeyinde yapmaları için gerekli olanaklara henüz sahip olmamaları nedeniyle Temmuz 1982 tarihinde çıkarılan 41 sayılı kanun hükmünde kararname gereğince bu görevi üstlenen bir " merkez " niteliği kazanmıştır. Üniversitenin üstlendiği bu görevi Televizyon ile Eğitim Enstitüsünün teknik ve uzman kadroları ile Açıköğretim Fakültesi niteliği kazanan İletişim Bilimleri Fakültesinin akademik öğretim kadroları yürütmeye başlamıştır. Bu fakülte sözkonusu tarihten başlayarak bu alanda nitelikli uzman yetiştirmeye yönelik olarak İletişim Sanatları, Sinema ve Televizyon, Basın ve Yayıncılık, Eğitim İletişimi ve Planlaması olmak üzere dört bölümde üstlendiği " örgün " öğretim ve eğitim yanında; İş İdaresi ve Ekonomi alanında tüm Türkiye'ye yönelik " yaygın " öğretim ve eğitim görevini de üstlenmiştir. Bu fakülte on dokuz ilde kurumlaştırdığı merkez dışı örgütlenme ile eğitim-öğretim-öğrenim hizmetini fakülte düzeyinde sürdürmüş ve 1986 yılında ilk yaygın bölüm mezunlarına vermiştir.

## B. İŞE KOŞULAN İLETİŞİM ARAÇLARI VE EŞGÜDÜMÜ

Anadolu Üniversitesi yukarıda kısa tarihçesi hakkında bilgi verilen Açıköğretim Fakültesi'nin uzaktan öğretim uygulamasını gerçekleştirirken Açıköğretim Kitapları, televizyon ve radyo yayınları, Açıköğretim Fakültesi öğrenci büroları ve akademik danışmanlık hizmetleri adı altında yüz yüze iletişim ortamlarını, Anadolu Gazetesi aracılığıyla yazılı-basını gibi iletişim araç ve ortamlarını eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi amacıyla işe koşturmuştur.

Değinilen iletişim ortam ve olanakları ile öncelikle Türk yükseköğretimi için 1960'lı yıllardan bu yana önemli bir sorun haline gelen ' karşılanamayan talep 'in 1/3 " üne yakın bir bölümünü karşılamış; ondan sonra da 1985-86 akademik yılından başlayarak ilköğretim okulları öğretmenlerinin bilgi ve beceri düzeyini yükseltmeye ve tazelemeğe yönelik " Eğitim Ön-Lisans Programı " nı uygulamaya koymuş; içinde bulunulan 1986-87 akademik yılı içinde de Almanya'daki Türk çocuklarının eğitim ve öğretimine yönelik bir programı da uzaktan öğretimin ilke ve prensipleri içinde uygulama hazırlıklarına başlamıştır.

Türk eğitim-öğretim-öğrenim yaşamında bu derece işlevsel olan Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim etkinliği amacıyla işe koşulan iletişim araç ve ortamları ile bunların işlevlerinin bu aşamada irdelenmesinde yarar olacağı açıktır. Çalışmanın bu bölümünde bu araç ve ortamların irdelenmesi ile birlikte bu araçların Açıköğretim etkinlikleri içinde ağırlıkları ve eşgüdümleri de ele alınıp irdelenmeye çalışılacaktır.

## 1. Açıköğretim Kitapları

Açıköğretim kitapları yaygın bölüm öğrencilerine aktarılacak bilgileri yazılı-görsel ileti türü ve iletişim olanakları ile vermeyi amaçlayan " temel iletişim aracı " niteliğine sahiptirler. Diğer bir deyişle öğrenciye Açıköğretim hizmeti ulaştırmada birincil kaynaktırlar. Bu aracın yazılı-görsel iletileri uzaktan öğretim prensipleri adı verilen özel, özgün ve standard kalıp ve ilkelere uygun olarak düzenlenir. Bu kitaplar " Ünite " adı verilen ders konularını içerirler.

Bu kitaplardaki üniteler, bu konularda uzmanlığını kanıtlamış öğretim üyeleri tarafından belirtilen özelliklere ve ilkelere uygun olarak ve fakültenin maddi olanakları ile bastırılır, posta aracılığıyla da öğrencilere belirli zaman kesitlerinde ulaştırılır. Bu zaman kesitleri, televizyon ve radyo yayınlarının günlerine göre saptanır. Çünkü öğrencilerden televizyon ve radyo yayınlarından önce bu kitaplardaki ilgili üniteleri okuyup öğrenmeye çalışmış olmaları beklenir.

## 2. Televizyon ve Radyo Yayınları

Anadolu Üniversitesi'nin Açıköğretim Fakültesi aracılığıyla uyguladığı uzaktan öğretim uygulaması kapsamındaki televizyon ve radyo yayınları, öğretim ve öğrenime yönelik destekleyici nitelikte ve bu nedenle de ikincil derecede işleve sahip iletişim araç ve ortamdırlar. Bu araçlarla yapılan yayınların ikincil ağırlıktaki işlevleri televizyon aracılığıyla gör-işitsel kanaldan ve radyo aracılığıyla sadece işitsel kanaldan kitaplardaki ünitelere örnekler vermek ve ünitelerin anlaşılmasını veya anlaşılmanın pekiştirilmesini kolaylaştıracak destekleyici bilgileri öğrencilere aktarmaktır. Bu eğitim-öğretim-öğrenim

iletisimi araçları aynı zamanda öğrencilere öğretim üyelerini işiterek veya hem görüp hem işiterek tanıma; böylece okul ve dizge ile daha tanışık ve bütünleşik öğrenciler olma olanağını da tanır.

Ekranda ya da radyo alıcısında sesi duyulup görülen öğreticiler, aynı zamanda kitaplarda uzman oldukları üni eleri yazan, ilgili konularda uzmanlıklarını kanıtlamış kişilerdir. Öğreticilerin bu alanlardaki uzmanlık özellikleri ve düzeyleri hedef öğrencilerin kaynağa güven duymalarının bir koşullayıcısıdır.

Bu işlevleri gereği radyo ve televizyon yayınları; Açıköğretim Fakültesi uzaktan öğretim uygulaması içinde ikinci düzeyde ağırlığa sahiptirler.

Televizyon ve radyo programları Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesine bağlı Televizyon ile Uygulama Merkezinin teknik ve personel olanaklarıyla üretilip, TRT ile yapılan anlaşmalarla belirlenen saatlerdeki yayın kuşakları içinde tüm Türkiye'ye yayınlanmaktadır.

### 3. Açıköğretim Fakültesi Öğrenci Büroları ve Akademik Danışmanlık Hizmetleri

Daha önce de değinildiği gibi uzaktan öğretim dizgelerinin geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim dizgeleri ile karşılaştırıldığında en belirgin eksikliğin yüzyüze iletişime dayalı olarak gerçekleştirilebilen " eğitim " sürecinin olmayışıdır. Eğitim-öğretim-öğrenim süreçlerinde öğrenci ve öğreticinin belirli bir mekanda " örgün öğretim " etkinlikleri ilkesine dayalı olarak, yüzyüze iletişimde bulunmaları, etkinliğin eğitim boyutunu da kazanmasının ön koşulu olmaktadır. Diğer tüm uzaktan öğretim uygulamalarında olduğu gibi; Açıköğretim Fakültesinin uyguladığı uzaktan öğretim uygulamasında da " akademik danışmanlık " aracılığıyla yüzyüze iletişime dayalı eğitim

hizmeti temelde diğer araçlarla karşılanan öğretim-öğrenim gereksinimine ek olarak; eğitim boyutunu da eklemektedir. Bu hizmet kapsamında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi " yaygın bölüm " öğrencileri, bu hizmeti verebilecek öğretim elemanı ve fiziki (mekansal) kapasiteye sahip üniversiteler ile Anadolu Üniversitesi'nin kurduğu işbirliği sayesinde yirmibir merkezde akademik danışmanlık hizmetinden yararlanabilmektedirler (131). Bu üniversiteler; Çukurova Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, 9 Eylül Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 19 Mayıs Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Karadeniz Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'dir.

Bu üniversitelerin akademik danışmanlık hizmetini vermek üzere belirlenmesinde öncelikle, A.Ü. Açıköğretim Fakültesinin uzaktan öğretim uygulaması kapsamındaki iki program olan " iş İdaresi " ve " ekonomi " dallarında; akademik yeterlik ve uzmanlık düzeyini kanıtlamış kadroların bulunması ve bu örgün eğitim etkinliğinin yürütülebileceği sınıf olanaklarının bu üniversitelerce karşılanabilmesi özellikleri gözönünde bulundurulmuştur. Bunun dışında coğrafi olarak dağınıklık özelliğine sahip olan yaygın bölüm öğrencilerinin kolayca ulaşım olanağına sahip oldukları il merkezlerinde bulunmaları, bu üniversitelerin seçiminde diğer bir etken olmuştur.

---

(131) ANADOLU GAZETESİ, Sayı : 2, Eskişehir, Mart-1983, s.1.

Bu illerde ya da yakın yerleşim birimlerinde oturan yaygın bölüm öğrencilerine; öğretim yılı başında akademik danışmanlık hizmetlerinden yararlanacakları gün, saat, ders ve sınıf ile ilgili bilgiler ulaştırılmakta; ancak katılım zorunlu tutulmamaktadır. Bu olanaktan; gereksinim duyanlar faydalanmaktadır.

Bu üniversitelerin bulunduğu il merkezleri aynı zamanda akademik danışmanlık dışı öğrenci ve özlük işleri hizmetlerini yürütmekle görevli AÖF Öğrenci Bürolarının bulunduğu merkezlerdir. Bu bürolardan da öğrenciler askerlik işlemleri, sınav ve benzeri işlerinin takibi gibi öğrencilik gereksinimlerini karşılayabilmektedirler.

#### 4. Yazılı-Basının İşlevi

Uzaktan öğretim dizgelerinin önemli bir sorununun da hedef öğrenci kitlesinin coğrafi dağınıklık özelliğine bağlı olarak merkez ve diğer öğrencilerle - dolaylı da olsa - bir iletişim olanağından yoksun kalması; bunun sonucunda yalnızlık duygusu ile kaygusuna kapılıp; dizge ve okulla bütünleşememesi olduğu daha önceki bölümlerde üzerinde durulmuş olan bir tehlikedir. Yine diğer bölümlerden hatırlanacağı üzere; örgün eğitim-öğretim-öğrenim dizgelerinin uzaktan öğretim dizgelerine göre en önemli üstünlüğünün, bu tehlikeyi ortadan kaldırması ve sınıf ortamında her öğrencinin diğer öğrenciler ve öğretici ile yakın iletişim kurma olanağına sahip olmasıdır.

Uzaktan öğretim dizgeleri gözönünde tutulduğunda, bu sorunu çözenin olanağı birbirine bağlı iki iletişim ortamını devreye sokmakla gerçekleşebildiği bilinmektedir. Bunlardan birincisi, bir önceki başlık altında tartışılan akademik danışmanlık ve özlük işlerinin, öğrenciye ulaştırılmasıdır. Ancak bu

iletifim ortamları, belirli zaman sınırlılıkları içinde belirli akademik danışmanlık gereksinimleri ve özlük işleri gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik olmaları nedeniyle " süreklilik " özelliğinden yoksundurlar. Bu sorunun üstesinden gelmenin bir ikinci yolu ise; hedef öğrenciyi merkez kurumu, öğretim üyeleri, diğer öğrenciler ve etkinlikler hakkında haberli kılmaya çalışmaktır. Bu ise kalıcı özelliğe sahip bir haber iletifimi aracının işe koşulması ile mümkündür. Bu araç ucuzluğu ile de cazip, yazılı-görsel bir iletifim aracı olan gazete ve süreli yayınlar olarak gündeme gelmektedir.

Açıköğretim Fakültesi hedef öğrencisinin yalnızlık sorunu ile karşılaşmasını önlemek ve öğrencinin okul ve dizge ile daha fazla bütünleşmesini sağlamak amacıyla Anadolu Gazetesi'ni işe koşturmuştur. Bu gazetesinin içeriği irdelendiğinde, tümüyle yukarıda sıralanan amaçlara hizmet etmek amacıyla çıkarıldığı gözlenmektedir. Anadolu Gazetesi, Açıköğretim Fakültesi tarafından bastırılmakta ve öğrencilere posta yoluyla, ücretsiz bir hizmet aracı olarak gönderilmektedir. (132).

### C. AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİNİN UZAKTAN ÖĞRETİM UYGULANMASINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR

Bu sorunları bir bakış açısıyla Açıköğretim Fakültesi'nin yaygın bölüm öğrencileri ile eğitim-öğretim-öğrenim amacıyla kurduğu iletifim süreçlerinde karşılaştığı sorunlar olarak da tanımlamak mümkündür. Açıköğretim Fakültesi tüm bu iletifim araçlarını öğrencileriyle eğitim-öğretim-öğrenim amacıyla işe koşarken ;

- a. Çağdaş iletişim olanakları arasında en etkili iletişim araç ve ortamları olan kitle iletişim araçları ve ortamları ile hedef kitesine eğitim-öğretim-öğrenim hizmeti götürmeyi,
- b. Sözkonusu hizmetleri en kısa sürede hedef öğrencisine götürmeyi,
- c. Sınıf ortamında eğitim-öğretim-öğrenim olanaklarını öğrencilerine yaratmayı,
- d. Öğrencilerini etkin olarak sürece katmayı ve onları dizge ve okulla bütünleşmeye teşvik etmeyi amaçlamıştır denebilir.

Ancak, Açıköğretim Fakültesinin uygulaması dördüncü yılını tamamlamış ve ilk mezunlarını vermiş olmasına karşın, yine de, planladığı etkinliği tam anlamıyla gerçekleştirebildiği ileri sürülemeyebilmektedir. Bu aksamaların temel nedenini, fakültenin iç işleyişi ve üretim süreçlerinden çok; kendi dışındaki etkenlerden kaynaklandığı, burada belirtilmesi gereken bir gerçektir.

- a. Televizyon Yayınlarında Doğan Sorunlar ve Aksaklıklar

Bugünkü uygulamada Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi kendi olanaklarıyla ürettiği televizyon programlarını kendi olanakları ile yayınlamamaktadır. 2954 sayılı TRT Kurumu Kanununun 4.maddesi fakültenin bu engelindeki en önemli unsurdur (133). Bu engelin geçerli oluşu nedeniyle, fakülte televizyon programlarının öğrenciye ulaşabilmesi için

---

(133) RESMÎ GAZETE ; Sayı:18221, 2.mükerrer, Yayın tarihi 14, 11.1983, s.7.

Anadolu Üniversitesi'nin TRT kurumu ile işbirliği kurmasını gerekli kılmıştır. Ancak üç yıllık uygulama süresince; gerek Anadolu Üniversitesinin, gerek fakültenin TRT ile olan ilişkileri, istenen bir nitelikte kavuşturulamamış ve bu ilişkiler sürecinde şu sorunlar sürekli olarak kendini göstermiştir :

- TRT denetiminden kaynaklanan sorunlar
  - Fakültenin ders programı yayınlarının saatlerinin saptanmasında doğan sorunlar,
  - Programların tehir ve iptalinden doğan sorunlar,
  - Yayın bedeli kaynaklı kurumlararası ilişki bozukluklarından doğan sorunlar.
- TRT Denetiminden Kaynaklanan Sorunlar :

TRT Kurumu, Açıköğretim Fakültesine bağlı ETV ( Televizyon Uygulama Merkezi ) tarafından üretilen ders programlarını TRT'nin yayın olanakları ile yayın olanakları ile yayınlanmadan, önce teknik ve içerik açılarından denetime tabi tutmaktadır. Bu denetim uygulaması sonucu her çalışma ve yayın döneminde önemli miktarlarda program geri döndürülmektedir. Bu ders programlarının yeniden çekimi ve yayına hazırlanmasının; gerek zaman gerekse parasal açıdan önemli bir maliyet demek olduğu açıktır.

- AÖF Ders Programlarının Yayın Saatlerinin Saptanmasından Doğan Sorunlar :

Bu sorun, Açıköğretim Fakültesinin uygulamaya konduğu 1982-83 öğretim yılından bu yana gerek fakülte yönetimini, gerek yaygın bölüm öğrencilerini zor durumda bırakan ve uygulamanın veriminin düşmesine neden olan bir sorundur. 1982-83 öğretim

döneminde fakültenin hazırladığı televizyon ders programları, sadece Cumartesi ve Pazar günleri yayınlanabilmiştir. Bir sonraki dönemde, bu saatler hafta sonu tatili yanında haftanın belirli günleri yayınlanabilmiştir. Bu saatler TRT yayınlarının bitiminden sonrası için gerçekleştirilebilmiştir. Daha sonraki dönemler de de, bu saatler TRT yayınlarından önceki saatler için uygulanabilmektedir.

TRT'nin fakültenin ders programlarını yayınlamada, bu programların yayınına kendi etkinlikleri dışında tutmaya çalıştığı sonucuna ulaşılabilir. TRT'nin bu eğilimi; televizyon ders programlarının yayınlanmasından amaçlanan faydayı düzey olarak düşürmektedir.

AÖF yaygın bölüm öğrencilerinin % 40'lık önemli bir bölümünün çalışmam öğrenciler olması, aslında gereğince yerine getirilemeyen bu hizmet etkinliğinde önemli verim kaybına daha neden olmaktadır.

TRT'nin bu yayın saatlerini saptama politikası sonucu :

- . Çalışmam öğrenciler yayın saatlerinde ekran başında olamamakta ve bu yayınlardan yararlanamamaktadırlar.
- . Çok geç saatlerde yapılan yayınlarda ise öğrencinin algılama kapasitesi düştüğünden bu yayınlar yararlı olamamaktadır,
- . Hafta sonu yapılan yayınları izlemek ise tatilden taviz vermekte demek olduğundan tepki yaratmakta ve verimli olamamaktadır.

- Yayınların Tahir ve İptalinden Doğan Sorunlar :

TRT herhangi bir canlı yayın - ki bu yayınlar genellikle spor naklen yayınları olmaktadır - sözkonusu olduğunda, üniversite veya fakülte ile ilişki kurup danışma gereği duymaksızın, ders yayınlarının tahirine ya da iptaline karar verip; bu kararı uygulayabilmektedir. Bu tutum sonucu diğer aksaklık ve sorunlar nedeniyle, zaten verim kaybına uğrayan etkinlik; bir kez daha aksamış olmaktadır.

- Yayın Bedeli Kaynaklı Kurumsal İlişki Bozukluklarından Kaynaklanan Sorunlar :

Bu sorunlar, Açıköğretim Fakültesinin televizyon ile eğitim-öğretim-öğrenim olanağını, tümüyle ortadan kaldırmaya varan tehlikeleri ve tedirginlikleri yaratabilmektedir.

Bu sorunlar genel hatlarıyla ilk bakışta fazlaca önemli olmayan, çözülebilir sorunlar oldukları izlenimini yaratabilirler. Ancak, öncelikle Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin uygulamaya çalıştığı uzaktan öğretim etkinliği üzerinde; üniversite ve fakülte dışında, yayın kurumu olduğu için bir başka kurumun biçimlendirici etki yapmasına ve üniversitenin bu hizmeti gerçekleştirmek için TRT'ye bağımlı olmasına neden olması demek olduğu için önemli bir sorun kalemini oluşturmaktadır.

Aslında fakülte, temel amaç olarak televizyon ders programları aracılığıyla ekranı kullanarak; öğrencisine ikincil bir eğitim-öğretim-öğrenim hizmeti vermeyi amaçlamaktadır. Televizyon ekranının en etkili kitle iletişim aracı olması; Açıköğretim Fakültesi öğrencisinin yararına olarak, bu aracı işe koşmayı amaçlamıştır. Hareketli görüntü, göze ve kulağa

seslenebilen ileti, kullanım açısından yaygın bir araç olması; televizyonun uzaktan öğretim uygulamaları için cazip bir araç haline gelmesini koşullamaktadır.

b. Kitapların Basım ve Dağıtımından Doğan Sorunlar :

Bu sorun başlığı altında iki sorun kaleminden sözedilebilmektedir. Kitapların basım ve dağıtım kaynağı sorunlar öncelikle öğrenciye yönelik eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinin aksamasına neden olabilmektedir.

Sözkonusu kitapların Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modelinde en ağırlıklı ve temel eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olarak vurgulanmıştır. Bu iletişim sürecindeki aksamaların ise dizgenin tümünün işleyişini aksatacak boyutta bir tehlike olarak kabul edilmesi gerekir.

Açıköğretim kitapları fakültenin madde olanakları ile üniversite dışında bastırılmaktadır. Bunun yanında Açıköğretim kitaplarının sayfa ve içerik düzenleri ile basım teknikleri, özel olarak uzaktan öğretim prensiplerine uygun olarak gerçekleştirilmek gerekir. Bu prensiplerle saptanan standartlardan herhangi bir sapma iletişim sürecinin aksamasına neden olmaktadır. Bu özellikler gözönünde bulundurulduğunda basım olanaklarının üniversite dışında olmasının çok sayıda ve zaman alan düzeltmelere yolaçacağı açıktır.

Bu uzun süren düzeltmeler sonucunda basılan AÖF kitaplarının öğrenciye ulaştırılmasında da üniversite dışı bir kurum olan Türkiye Posta Telefon ve Telgraf işletmesi devreye girmektedir. Bu kurumun verdiği hizmette de gecikme veya kaybolma türü aksamlar; bu temel iletişim aracının işlevlerini tam

olarak yerine getirmesinde ve eğitim-öğretim-öğrenim dizgesinin amacına sağlıklı olarak ulaşmasında zaman zaman sorun yaratmaktadır.

Son olarak da değinilen basım ve dağıtım işlevlerinin üniversite dışı kurumlar tarafından yerine getiriliyor olmasının fakülte ve üniversite adına önemli harcama boyutlarında olması parasal kaynaklı bir sorun kaynağı olmaktadır.

c. Anadolu Gazetesinin Basım ve Dağıtımında Doğan Sorunlar :

Açıköğretim kitapları için geçerli olan sorunla yazılı-basın yoluyla haberleşme aracı olan Anadolu Gazetesi için de geçerlidir. Bu nedenle 1982-83 ve 1983-84 öğretim yılı içinde devreye - aksamalı olarak da olsa - sokulabilmiş olan bu hizmet aracı 1984-85 öğretim yılından başlayarak hizmetten kaldırılmıştır.

**VI. AÇIKÖĞRETİM'DE VIDEO  
İLE EĞİTİM UYGULAMASI  
İÇİN ÖNERİ MODEL**

## 14. VİDEONUN AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİNDE KULLANIM OLANAKLARI

Bu çalışmanın üzerinde yoğunlaştığı Türkiye'de Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modeli de bu açıdan önem kazanmaktadır. Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modeli bu çalışmanın yapıldığı dönemler açısından; Türkiye'deki yüksek öğretim talebinin karşılanmasından doğan soruna çözüm getirmeye çalışmaktadır. Bu çabayı yürütürken :

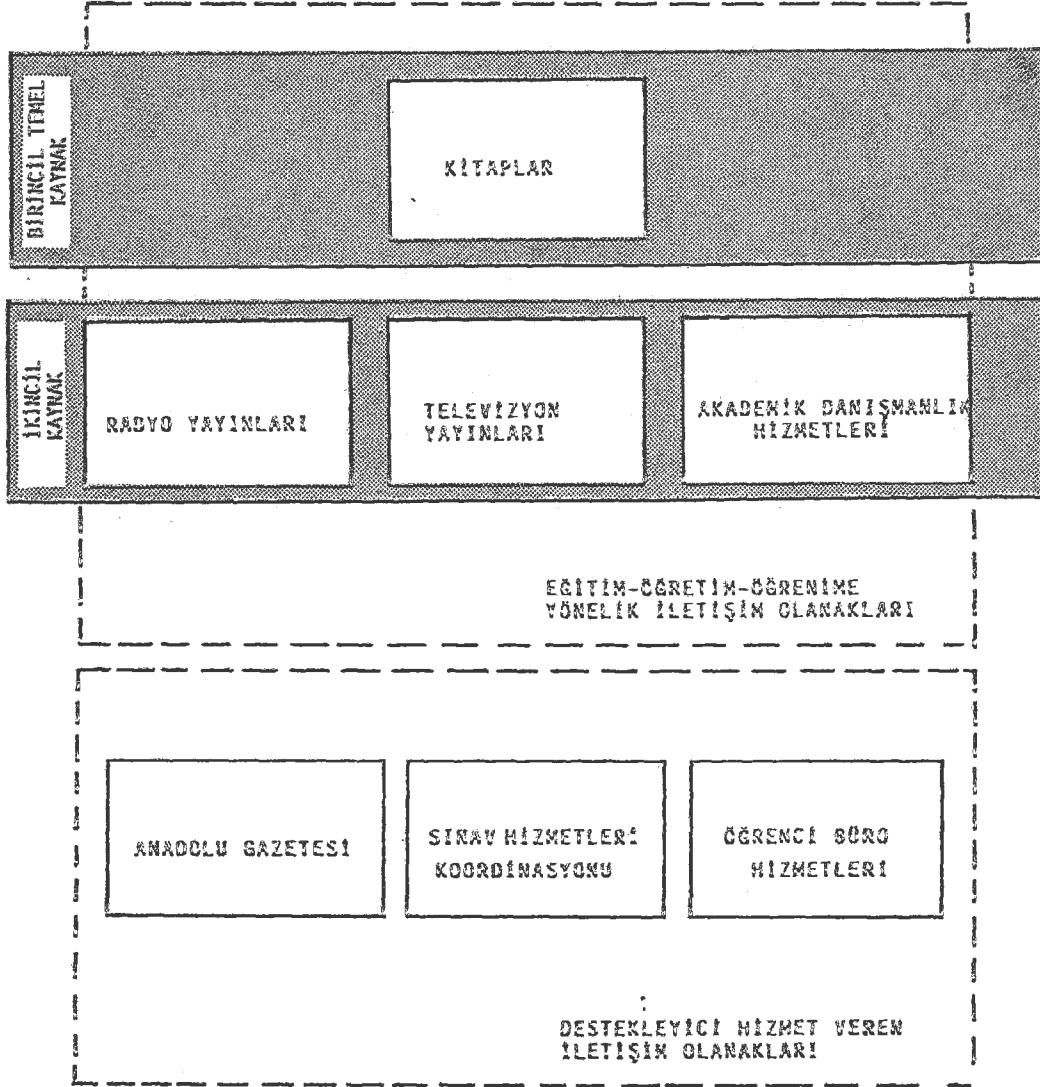
- Öncelikle Türkiye'deki yüksek öğretim gereksiniminin nitelik ve nicelik olarak özelliklerini araştırıp bulmuş,
- Sonra bu gereksinimi karşılamada gerek duyulacak araçlar ve bu araçların işe koşulmasında gereksinim duyulacak yöntem, politika ve stratejiler fakülteye kazandırılmış,
- Son olarak da etkinliğin yürütülmesi için gerek duyulan teknik ve akademik kadrolar oluşturulmuş; gerekli yasal yapı kazandırılmış ve uygulamaya başlanmıştır.

Böylelikle Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, uzaktan öğretim yönteminin ilkelerine uygun olarak; Türk toplumunun, karşılanamayan yüksek öğretim talebinden kaynaklanan sorunlarına çözüm getirmeyi amaçlamış; bu amaca yönelik gerekli yatırımları yapmış ve amaca ulaşmıştır.

Ancak bu noktada tüm uzaktan öğretim dizgelerinin işe koştukları iletişim teknolojileri ile ilgili bir özellikten söz etmek yarar vardır. Bilindiği gibi uzaktan öğretim dizgeleri iletişim teknolojisinin ürünü olan araçların etki güçlerini eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi amacıyla işe koşarlar. Bu nedenle iletişim teknolojisinde kaydedilen tüm yenilikler bu amaca katkıda buldukları oranda uzaktan öğretim dizgeleri yapısına katılırlar. İletişim teknolojisinde kaydedilen her yeni gelişme dizge maliyetini düşürüp ucuzlatırken etkinlikleri de daha yetkin hale getirebilmektedir. Bu nedenle uzaktan öğretim etkinliklerini üstlenen tüm eğitim ve öğretim kurumları iletişim teknolojisinde kaydedilen gelişmelere karşı duyarlı olmak ve bu yenilikleri yakından takip etmek zorunluluğu duyarlar. Aksi durumda geleneksel dizgelerde olduğu gibi çağın isterlerinin gerisinde kalmak ve yarar sağlayamamak tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar.

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi de bu alanda gerekli duyarlılığı göstermek durumunda kalmaktadır. Bir önceki bölümde Açıköğretim Fakültesi'nin bu alanda değerlendirilebilecek tüm iletişim olanaklarını Açıköğretim amacıyla işe koştugu belirtilmişti. Ancak bu davranışı sonucunda sağladığı başarı onun iletişim teknolojisinde kaydedilen yeni gelişmeleri yakından izlemeyeceği; yeni ürünlerin amacına katkı sağladığı takdirde uygulamaya koymaması anlamına gelmeyecektir.

Bilindiği ve şekil : 47 ' de gösterildiği gibi Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi uyguladığı uzaktan öğretim dizgesinin etki olanaklarını arttırmak amacıyla ; eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi amacıyla birincil ve temel kaynak olarak kitapları, ikincil kaynak düzeyinde radyo yayınlarını, televizyon yayınlarını ve bir yüz yüze iletişim olanağı olarak akademik danışmanlık hizmetlerini ; destekleyici hizmet vermek amacıyla da Anadolu Gazetesini, sınav hizmetlerini ve öğrenci büro hizmetlerini işe koşmuştur. Ancak bu iletişim olanaklarının uygulamanın başladığı dönemdeki en gelişkin iletişim olanakları olmasına karşın bu gün, uzaktan öğretim amacıyla işe koşulabilecek daha gelişkin ve yetkin araçların iletişim teknolojisinin kaydettiği gelişmeler ile üretilmiş ve üretilmekte olduğu da bu aşamada belirtilmelidir.



ŞEKİL : 47 Acıköğretim Fakültesinin Uzaktan Öğretim Amacıyla İse Koştuğu Araçları Düzenleştirmede Uygulanan Model

Video, çalışmanın bütünü içinde de ayrıntılı olarak irdelendiği gibi, uzaktan öğretim etkinlikleri içinde değerlendirilebilecek niteliklere sahip yeni bir iletişim teknolojisi ürünüdür. Bu araç, iletişim özellikleri gereği uzaktan öğretimde işe koşulan araç sayısında kazanıma (tasarrufa) olanak

tanırken diğerk yandan da birçok iletişim aracının özelliklerine tek başına sahip olduğundan daha yetkin bir öğretim-öğrenim aracı olarak kabul edilebilecek özelliklere sahiptir. Diğerk bir anlatımla videonun uzaktan öğretim amacıyla işe koşulması ile dizge maliyeti düşerken etkili ve yetkin bir iletişim aracı da bu amaçla işe koşulmuş olacaktır.

Bu bakış açısıyla, videonun Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin uyguladığı uzaktan öğretim etkinlikleri içinde bir eğitim-öğretim-öğrenim aracı olarak değerlendirilmesi sözkonusu olduğunda şu sorulara yanıt aramak gerekli olacaktır :

- Video kullanımı Açıköğretim Fakültesinin uyguladığı uzaktan öğretim etkinliğine hangi katkıları sağlayabilir?
- Açıköğretim Fakültesi yapısında video ile eğitim hizmeti nasıl uygulanabilir?

a. Daha önceki bölümler içinde ayrıntılı olarak irdelenen bu sorunun yanını özetlenmek istendiğinde öncelikle Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modelinde doğrudan öğretim ve öğrenime yönelik olarak birden fazla iletişim aracını işe koymak zorunda kaldığı ileri sürülebilir. Bu araçlar şekil : 47' de de gösterildiği gibi :

- kalıcı, yinelenebilir ve uzun ileti kapsayabilme özelliği yanında; ucuzluk, bireysel kullanıma olanak tanıma; parazitlerden arındırılmışlık ve ucuzluğundan ötürü, birincil ve temel araç olarak kitap,

- birden fazla algı kanalını ve duyum merkezini uyarabilme özelliğinden ötürü, ikincil kaynak olarak gör-ışitsel bir iletişim aracı olan televizyon,
- ışitsel ve destekleyici öğretim aracı olarak radyo,
- Sürece eğitim boyutunu da katabilme özelliğinden ötürü ikincil bir araç olarak yüzyüze iletişime dayalı akademik danışmanlık hizmetleriydi.

Bunun yanında öğrenciyi yalnızlık ve kendi kadere terk edilmişlik duygusuna kapılmaktan kurtarıp onu dizge ve okulla daha fazla bütünleştirmek için ise yazılı-basın aracılığıyla verilen bir destek hizmetin de devre e olduğu belirtilmişti.

Bu noktada doğrudan eğitim-öğretim-öğrenime yönelik olarak değişik işlevleri üstlenmek amacıyla dört ayrı aracın işe koşulduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum Açıköğretim Fakültesinin eğitim-öğretim-öğrenim hizmetinin gereklerini yarins getirebilmek için dört iletişim aracı için yatırım ve harcama yapması demek olduğu açıktır.

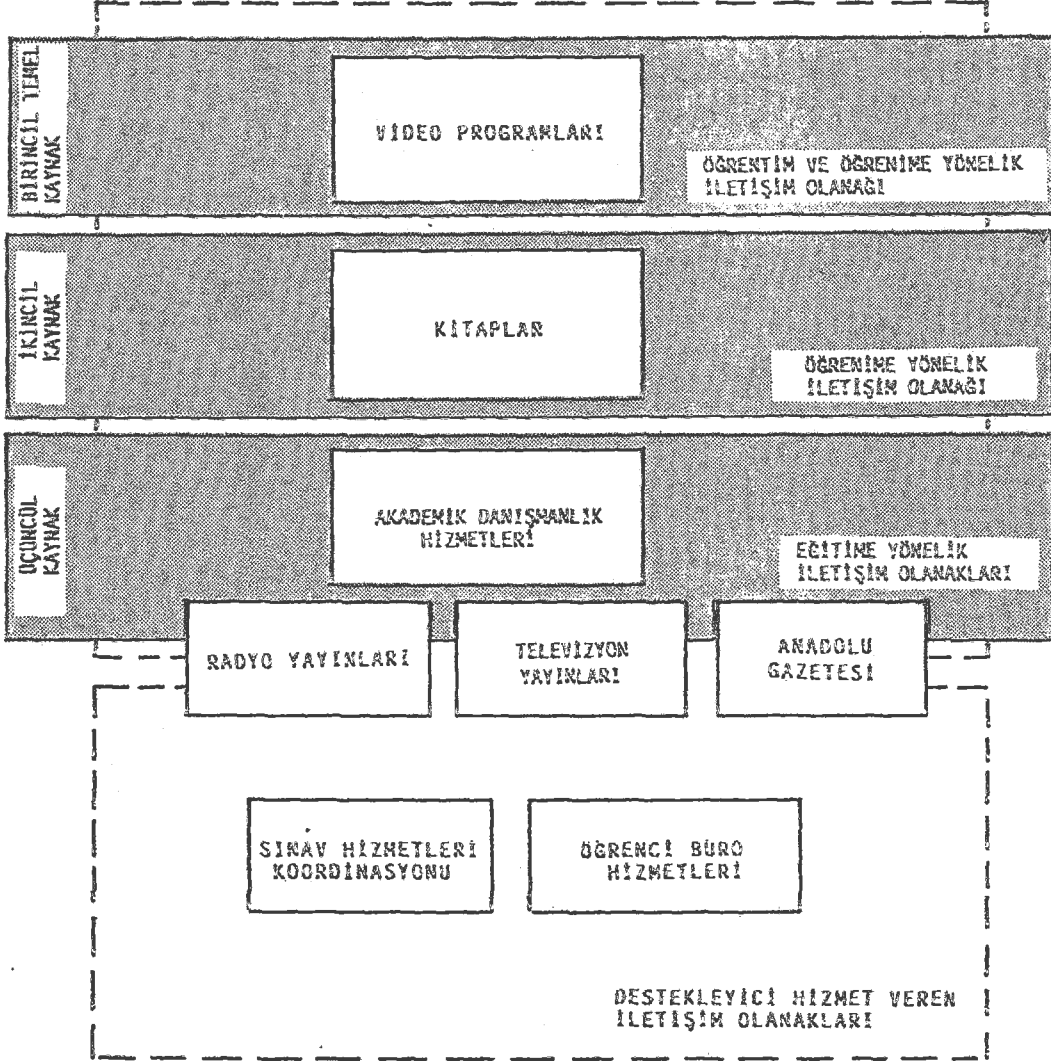
Bu araçlardan radyo ve televizyonun eğitim ve öğretim iletişimi ölçütleri açısından aldıkları değerler de gözönüne alındığında bu çabanın gerek fakülte gerekse uzaktan öğretim gibi çağdaş taleplere uygun olarak geliştirilen bir olanak için hiç de ekonomik olmayan bir çaba olduğu ortaya çıkmaktadır.

Video, özellikle iletişinin, eğitim ve öğretim iletişimi ölçütlerinden aldığı değerler de gözönüne alındığında, gösterim cihazının pahalılığından kaynaklanan sorunu dışındaki tüm ölçütlerden olumlu değerlendirme almıştır. Bu ölçütler, uzaktan öğretim

dizgelerinde işe koşulacak aday araçlarda aranacak özellikler olarak da kabul edilmektedir. Bu nedenle video uzaktan öğretim uygulamaları içinde birincil ve temel öğretim-öğrenim iletişimi aracı olabilecek özelliklere sahip görünmektedir. Ancak yine de kitap ve akademik danışmanlık hizmetlerinin, eğitim ve öğretim-öğrenime ikincil iletişim olanakları işe koşulması gerekebilecektir. Böylelikle radyo ve televizyon aracılığıyla eğitim ve öğretim-öğrenime yönelik olarak yapılacak yatırım ve harcamadan kazanım sağlanırken daha yetkin bir aracın dizgenin temelinde oturtulması sağlanabilecektir.

Radyo ve televizyon yoluyla iletişim ise, iletişim özellikleri ve kullanım geleneklerinin gereği olarak destekleyici hizmet etkinlikleri içinde ve öğrencinin yalnızlık ya da kendi kaderine terk edilmişlik kaygılarından kurtarılması, bunun yanında okul ve dizge ile daha fazla bütünleşmesini sağlamak amacıyla yazılı-basının yanında diğer haberleşme araçları olarak işe koşulmaları mümkün olabilecektir.

Bu yaklaşım doğrultusunda videonun Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modeli içine yerleştirilmesi için şekil : 48'de de görüldüğü gibi bir model geliştirmek mümkündür.



ŞEKİL : 48 Videonun, Açıköğretim Fakültesi'nin Uzaktan Öğretim Amacıyla İse Kostuğu Araçlar Arasına Katılmasıyla Oluşması Önerilen Model

Bu modele göre :

- Öncelikle öğretim ve öğrenime yönelik birincil ve temel iletişim aracı olarak video en ağırlıklı işlevi üstlenecektir.

- Kitaplar ise değinilen özellikleri gereği öğrenime yönelik ikincil iletişim aracı olarak model içindeki yerlerini alacaklardır.
- Akademik danışmanlık hizmetleri ise doğrudan eğitime yönelik iletişim olanakları olarak üçüncül düzeyde işe koşulmaktadırlar. Video programları bu hizmeti de destekleme işlevini üstlenmektedir.
- Televizyon ve radyo yayınları da Anadolu gazetesi ile birlikte eğitime yönelik aynı zamanda da destekleyici hizmet veren iletişim araç ve olanakları olarak işe koşulabilecektir. Bu araçların değinilen iki işlevi birden üstlenmelerine olanak tanıyan özellikleri " haber verme " ilkesine dayalı birer kitle iletişim aracı niteliğine sahip olmalarıdır.
- Sınav hizmetleri koordinasyon etkinlikleri ve öğrenci bürolarının uygulamada varolan maddedeki işlevleri ile bu çalışmanın önerdiği işleyiş modelindeki işlevlerinde bir değişiklik gerekmemektedir.

Video nun Açıköğretim Fakültesi uzaktan öğretim uygulaması içinde değerlendirilmesi konusunda en önemli sorunun video gösterim cihazının pahalılığı olduğu çalışmanın değişik aşamalarında vurgulanmıştı. Bu aşamada, bu sorun üzerinde daha ayrıntılı bir irdelenmeye gitmeye gerek duyulmaktadır. Video, bir öğretim ve öğrenim iletişimi aracı olarak uzaktan öğretim dizgeleri içinde etkili ve yararlı bir araç olarak görünmesine karşın değinilen gösterim araçlarının fiyatı piyasa koşulları gözönüne alındığında bireysel kullanıma olanak tanımayacak kadar pahalıdır. Bu durumda soruna şu çözüm önerilerini getirmek olurlu görünmektedir.

1- Açıköğretim Fakültesi yönetimi yapacağı bir araştırmayla elinde video gösterim cihazı bulunan öğrencileri saptayabilecek; böylelikle bu cihaza sahip öğrencilerin kendi olanakları doğrultusunda video programlarından bireysel olarak yararlanmalarını sağlayabilecektir.

2- Elinde video cihazı bulunmayan öğrenciler ise öğrenci bürolarında yapılacak bir yeniden düzenleme ile buralardaki teknik donanım ve mekan olanakları genişletildikten sonra gerekli planlama ve düzenlemeler doğrultusunda öğrencilere video gösterimi yapılabilecektir.

3- Bu sorunun çözümünde bir diğer olasılık da video üreticisi kurum ve kuruluşlara getirilecek yasal düzenleme ve desteklerle video gösterim cihazlarının maliyetleri ve buna bağlı olarak da fiyatları düşürülebilecektir.

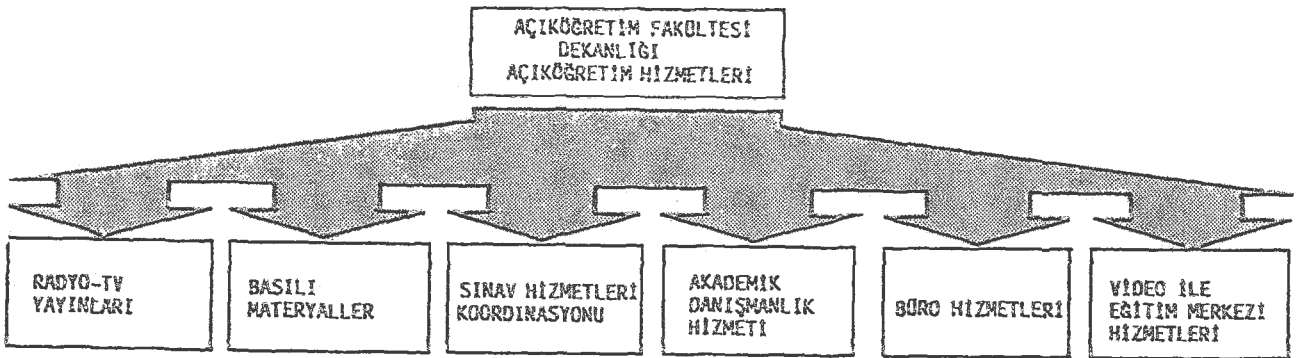
Bu noktada videonun Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modelinde kullanımını kolaylaştıracak bir yasal desteğin de video program üretimine getirildiğinden söz etmek gerekmektedir. Bu yasal destek Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu adı altında yayımlanmış ve sözkonusu eserlere eğitici, öğretici, kültür yayıcı ve aktarıcı, Türkiye'yi tanıttıcı fonksiyonlarına işlerlik kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için de özellikle eğitim amaçlı video yapımlarından diğer yapımlardan alınan kayıt ve tescil ücretinin alınmaması yasayla güvence altına alınmıştır (134). Bu kanun Açıköğretim Fakültesi

---

(134) T.C. RESMİ GAZETE ; 23.1.1986 tarihinde yayınlanan 3257 sayılı kanunun 10. Maddesi.

uzaktan öğretim modeli içinde kurumlaştırılması önerilen video ile eğitim etkinliği için de bir destek niteliğindedir.

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin uzaktan öğretim uygulaması kapsamında videonun kullanımının düzenlenmesinde üzerinde durulması gereken bir konu da bu etkinliğin fakültenin diğer etkinlikleri yanında kurumlaştırılması olmaktadır. Bu etkinliğin Şekil : 49' da da gösterildiği gibi, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim etkinliğini oluşturan beş hizmet alanı yanında altıncı bir hizmet olarak işe koşulması önerilebilecektir.



ŞEKİL : 49

Açıköğretim Fakültesi Açıköğretim Hizmetlerini Oluşturan Hizmet Alanları Yanında Video İle Eğitim Hizmetinin Konumlanması

b. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi bünyesinde video ile eğitim hizmeti olarak tanımlanan hizmetin işleyişi başlıca iki aşamada gerçekleştirilebilecektir. İlk aşama fakültenin merkezinde oluşturulabilecek bir video ile eğitim merkezi (VEM) bünyesinde öğrencilere ve bürolara gönderilecek video programlarının video kasetlere aktarımı; ikinci aşama ise bu kasetlerin öğrencilere ve bürolara ulaştırılacak burada oluşturulması düşünülebilecek video ile eğitim kütüphaneleri (VEK) benzeri bir kurum tarafından hizmetin verilmesi olabilecektir. Ancak bu etkinliklerin başlamasından önce video gösterim cihazına sahip olan öğrencilerle bu olanaktan yoksun olan öğrenci sayılarının yapılacak bir ön araştırma ile saptanması gerekecektir.

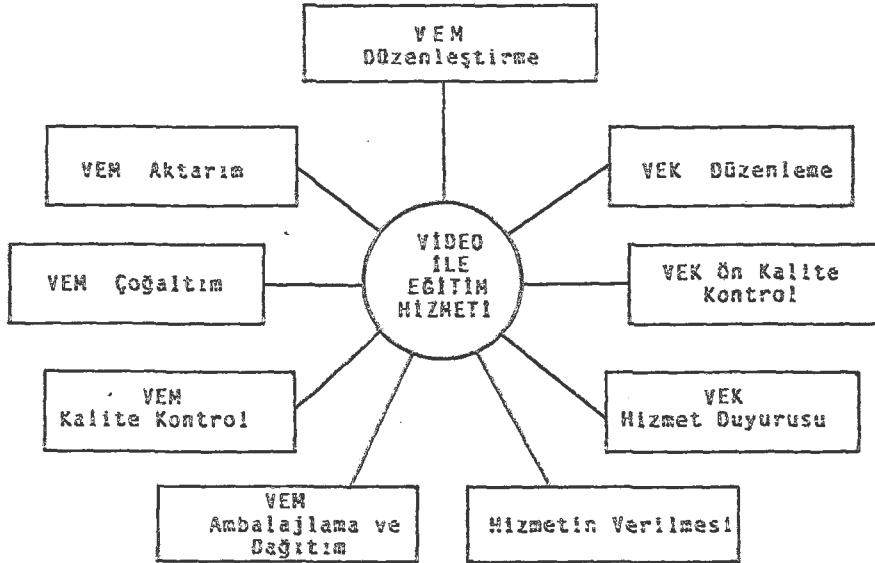
Bu aşamadan sonra Radyo ve Televizyon Yapım Merkezinin arşivindeki ders programları video ile eğitim hizmetini verecek olan birimin arşivine aktarılacaktır. Bu arşivin kurulmasındaki temel amaç hizmetin yürütülmesinde Radyo ve Televizyon Yapım Merkezi'nin çalışmalarına engel olmadan birimin bağımsız video kaset üretim yapabilmesini sağlamaktadır.

Daha sonraki aşamada birimin arşivindeki programlar, daha önce yapılmış olan ön araştırmayla saptanan talep sayısında video kasetlere aktarılacak, kalite kontrolleri yapılacak, ambalajlanacak ve gerek bürolara gerek talep sahiplerine gönderilecektir. Video kasetlerin ambalajlama ve ulaştırımı çalışmasında kasetlerin yapısal özellikleri gereği davranılması da bu aşamada belirtilmesi gereken önemli bir konudur.

Bu noktada, özellikle öğrenci bürolarında yapılacak gösterimler için bu bürolarda video ile eğitim kütüphaneleri ve gösterim salonlarının amaca uygun olarak düzenlenmesi gerekecektir. Merkez birim

tarafından hazırlanıp bürolara gönderilen gösterim programlarının öğrencilere duyurusu ise bürolarda oluşturulan video ile eğitim kütüphanelerinin yetkililerince yapılacaktır. Daha sonra ise gerekli teknik donanımı sağlanmış olan video ile eğitim kütüphanelerinin gösterim salonlarında gösterim öncesi ön kalite kontrolleri yapılacak ondan sonra da hizmet yararlanıma açılacaktır.

Böylelikle videonun Anadolu Üniversitesi Açık-öğretim Fakültesi'nin uyguladığı uzaktan öğretim modeli içinde bir eğitim-öğretim-öğrenim aracı olarak değerlendirilmesinde en önemli sorun olan pahalılığın da üstesinden gelinmiş ve bu olanaktan yararlanmada fırsat eşitliği olanağı sağlanmış olabilecektir. Video ile eğitim hizmetinin merkez ve kütüphanelerde düzenlenmesinde gereken çalışma ve hizmet alanları Şekil : 50' de gösterilmektedir.



ŞEKİL : 50

Video ile Eğitim Hizmetini Oluşturması  
Önerilen Hizmet Alanları

Çalışmanın bütününün bir sonuç değerlendirilmesi yapıldığında video ile eğitim hizmetinin işlevinin, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin yasal nedenlerle tıkanan ve zaman zaman aksayan televizyon yayını gereksinimini karşılamak ve öğrencisine uygulanandan daha yetkin bir eğitim-öğretim-öğrenim hizmeti vermek olduğu kolayca çıkarsanabilmektedir. Diğer bir anlatımla video ile eğitim hizmeti Anadolu Üniversitesi'ne özlemini duyduğu eğitim televizyonu ya da eğitim kanalının yerini bir bakıma dolduracağı ileri sürülebilir.

Ancak bu noktada bu işlev etkinliğinin geleceği hakkında önemli ve kuşkulu bir soru işaretini de zihinlerde uyandıracak niteliktedir. Bu soru ise üniversitenin bu olanağı elde ettiği takdirde video ile eğitim hizmetinin işlevini yitirip yitirmeyeceği şeklinde dile getirilebilir. Bu soru beraberinde bu hizmet için yapılacak harcama ve yatırımın verimlilik ve geleceği konusundaki kaygıyı da beraberinde getirmektedir. Bu soruya yanıt ararken üzerinde durulması gereken en önemli değişken video gösterim cihazının ve kasetinin iletişim özellikleridir. Bu özellikler ile karşılaştırıldığında ortaya çıkacak farklar bu soruya olumlu ya da olumsuz karşılık vermeye olanak tanıyacaktır.

Ancak öncelikle Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin yayın olanağını elde ettiği halde sahip olacağı olanakları bu aşamada kısaca özetlemekte yarar vardır. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, radyo ve televizyon yayın hakkını elde ettiği durumda diğer bir anlatımla TRT'nin yayın tekelini fakültenin ilgili yayın etkinlikleri karşısında etkisiz hale geldiği takdirde fakülte kendi üzerinde ve dışında bir organ, kurum ya da otoritenin denetim ve etki gücünü ortadan kaldırma olanağına kavuşmuş olacaktır.

Böylelikle Açıköğretim Fakültesi yayınları kendi kendini denetim olarak tanımlanabilecek bir işleyiş dışında bir birim tarafından denetlenmeyecek; Radyo ve Televizyon Yapım Merkezi'nin yapımları çeşitli denetim maddelerine dayanılarak geri döndürülemez ya da iptal edilmeyecek; böylelikle Açıköğretim Fakültesi yapımlarının içerik ve nitelikleri konusunda fakülte dışında bir otorite etkili ve belirleyici olmayacak; yayın saatlerinin saptanmasında fakülte tek yetkili karar organı olacak; yayın bedeli konusunda hiç bir kurumla anlaşmazlığa düşülmeyecek; bunun sonucu olarak da eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi hizmetinin geleceği ve işleyişi konusunda hiç bir kışku duyulmayacak; Açıköğretim programlarının üretim ve yayınlarının tüm politika ve stratejilerinin saptanması planlanması ve uygulamasında fakülte tek yetkili olacaktır.

Kısacası amaç yalnızca televizyon ve radyo yayının erkini elde etmek olduğunda videonun işlevselliğini yitirmesi olası görünmektedir. Dahası videonun devreye sokulmasına hiç gerek olmayabilecektir de. Ancak temel amaç eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim olduğunda, videonun uygulamaya konması aşağıdaki nitelikleri gereği kaçınılmaz görünmektedir. Bu nitelikleri şöyle özetlemek mümkündür ;

- 1- Video ile ulaştırılan ileti " paketli " dir. Diğer bir anlatımla maddesel bir niteliğe sahiptir. Oysa televizyon yayını için böyle bir maddesellik özelliği sözkonusu değildir.
- 2- Video iletişiminin paketli olması bu iletişim alanında temel olan iletinin maddesellik niteliği gereği olarak kalıcı olması anlamına da gelmektedir.

3- İletinin kalıcı nitelikte olması da eğitim ve öğretim amaçlı etkinlikler adına önemli bir koşulun gereklerinin yerine getirilmesine olanak sağlar. Bu koşul " pekiştirme " dir. Bir bilgi ya da yaşantının pekiştirebilmesi için ise çok sayıda " yineleme " gerektiği bilinmektedir. Bir yayın kusağı içinde ve bir öğretim dönemi süresince sadece bir kez yayınlanacak ve bir daha yinelemeyecek olan bir radyo ya da televizyon ders programında pekiştirme sürecinden söz etmek sözkonusu değildir. Bu noktada bir değerlendirme yapmak gerektiğinde şunlar ileri sürülebilir :

- Bir hizmetin ya da iletişim etkinliğinin eğitim öğretim-öğrenime yönelik olabilmesinde aranacak en önemli niteliklerden ilk pekiştirme dir.
- Pekiştirme eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişimin birçok kez yinelenmesi ile gerçekleşebilir.
- Yineleme için ise eğitim-öğretim-öğrenim içerikli ya da amaçlı iletişimin kalıcı olması gereklidir.
- İletinin kalıcılığı ise maddeselleştirilmesine bağlıdır.

Konuya video açısından bakıldığında ise bu maddeselleşmiş iletişimin " video kaset " olduğu ortaya çıkmaktadır.

4- Bu sayılan özelliklerin yanında iletişimin olabildiğince fazla sayıda algı kanalı ya da duyum merkezine seslenebilme özelliğine sahip olması da gerekir. İletinin ulaştığı hedef ya da kişi üzerinde yaratacağı etkinin gücü ile ulaştığı hedefte uyandırdığı algı kanalı ve duyum merkezi sayısı arasında doğru orantılı bir bağıntı kurmak mümkündür. Bu nedenle

sadece göze ya da sadece kulağa seslenebilen bir iletinin etki gücünün, göze ve kulağa aynı anda seslenebilen bir ileti karşısında etki gücü açısından daha düşük olacağı açıktır. Videonun yukarıda değinilen özellikleri yanında ileti türü olarak hem göze hem de kulağa seslenebilmesi onun eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi amacına en az televizyon kadar hizmet edebileceğinin göstergesi olmaktadır.

- 5- Bu özelliklerin yanında iletinin eğitim-öğretim-öğrenim sürecinde hedefini etkin katılıma yöneltmesi de sürecin etkinliği açısından önemli bir özelliktir. Diğer bir anlatımla süreç eğitim ve öğretimin yanında öğrencinin de talebini kapsayan bir " öğrenim " süreci olma özelliğini de kapsamalıdır.

Öğretici, eğitim ve öğrenim hizmetini öğrencisine yöneltecektir. Ancak öğrenci de sadece varilene alan ve bilgi tüketen bir bilgi deposu niteliğinde olmayacak; ne aldığı ve niçin aldığı bilen ama aynı zamanda kendisi de hizmet talep edebilen bir katılımcı olacaktır.

Bu özellik sağlandığı zaman ise başta değinilen kuşku soru ortadan kalkacak ve yanıt, bu koşullar sağlandığı takdirde video ile eğitim uygulaması Açıköğretim Fakültesi televizyon ve radyo yayın olanağını elde ettiği takdirde işlevsiz kalmayacak; hatta kendine özgü nitelikleri gereği bir işlevsellik yaratıp televizyon yayınlarından daha etkili olabileceği ileri sürülebilir.

## VII. SONUÇ

Gerek insanlığın tarihsel süreçlerinde gerek bir insan ömrü olarak dile getirilebilecek bireysel tarih sürecinde eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim etkinliklerinin belirli ve benzer gelişim özellikleri gösterdiği ileri sürülebilir. Bununla birlikte bu benzerliklerin temelinde yatan nedenleri basit bir raslantı olarak tanımlamak da doğru olmayacaktır. Bu benzerliklerin temelinde yatan nedenleri insanın bireysel tarihi sürecinde gösterdiği eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri ile bu etkinlikler sürecindeki gelişim aşamalarında gösterdiği gelişim özelliklerinin; eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi tarihinin bir ömüre sığdırılmış özeti olarak ifade etmek daha olumlu bir yaklaşım olmaktadır.

Bu yaklaşım insanlığın eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi çabalarının tarihsel gelişim aşamaları ile birey olarak insanın eğitim-öğretim-öğrenim süreçlerinin özellikleri karşılaştırıldığında daha anlamlı bir yaklaşım niteliği kazanmaktadır.

İnsanlık tarihinin ilk basamağı olan 'doğanın başatlığında insan dönemi'nde de; bireyin doğduktan sonra içine girdiği eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi çabaları döneminde de ilk iletişim etkinlikleri, kalıcılık özelliğinden yoksun; söze dayalı iletişim olanağının sağlanmasına yöneliktir. Bu aşamadaki amaç, eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim için iletişim eğitimi ve öğretimi ilkelerinin ortak simgeler etrafında oluşturulması, yerleştirilmesi ve kurumsallaştırılmasıdır. Çünkü gerek insanlık tarihi aşamalarında gerek insan ömrü sürecinde ortak simgeler dizgesi olarak tanımlanabilen iletişim olanakları geliştirilmeden eğitim-öğretim-öğrenim süreçlerinin başlaması mümkün olamamaktadır. Bu doğrultudaki ilk çabalar da bu nedenle; öncelikle iletişim olanak-

ları ve bu olanakların pratik bir ifadesi olan " dil " in oluşturulmasına yönelmiştir. Gerek insanlık tarihi gerek bireysel tarih sürecinin bu ilk basamaklarının bir diğer özelliği de, bu ilk aşamada yaşamı sürdürmek için diğer insanlarla güç birliğinin kurulması amacına yönelmesidir. Bu süreç, bilindiği gibi " toplumsallaşma " olarak da tanımlanmaktadır.

Gerek insanlık tarihi gerek bireysel tarih süreçlerindeki ikinci aşama toplumsal yapının güçlendirilmesi için daha etkili eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi olanaklarının geliştirilmesine yönelik etkinlikleri içermektedir. Bu aşamada gösterilen etkinlikler öncelikle toplumsallaşma çabalarının bir uzantısı niteliğindeki toplumsal işbölümünün oluşturulması yönünde gelişmiştir denebilir. Bu gelişmeye bağlantılı olarak eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi amaçlı etkinliklerde kalıcı olma özelliğine sahip iletişim olanakları gelişmeye başlar. Çünkü iletinin kalıcılığı, beraberinde etki gücündeki kalıcılığı; bu da etki gücündeki artışı koştulamaktadır. Bu yöndeki etkinliklerde insanoğlu ve birey öncelikle sözle anlatılana resmederek görüntülemeyi ve böylelikle de bir yandan iletinin kalıcılığını; buna bağlı olarak yinelenebilirliğini ve çoğaltılıp etki alanının genişlemesini sağlamaya çalışır. Bu çabanın daha basit ve az zamanda gerçekleştirilebilen özelliğe sahip kılınmasıyla birlikte " yazı " yoluyla iletişim insanın iletişim etkinliklerinin hizmetine sunulmuş olur. Çocukların sözlü iletişim yöntemlerini öğrendikten sonra yazı yazmayı öğrenmeden önce resim yapmaya yönelmeleri de bunun önemli bir kanıtı ve göstergesi olmaktadır. İnsanlık tarihinin ve bireysel tarihin bu ikinci basamağında iletinin kalıcılığı ile toplumsal işbölümü arasında da bir bağlantı kurmak yararlı olacaktır. İletinin kalıcılığı, onun çoğaltılabilirliğinin ve yinelenebilirliğinin ön koşulu

olmakla birlikte iletişim kalıplarının değişmezliğinin de bir ön koşuludur. Toplumsal yapıyı ayakta tutacak olan kural ve normların değişmez olması ile bu kural-ları insanlara maledecek iletinin değişmezliği arasın-da doğru bir orantı kurulduğunda; toplumsal yapı ve işbölümünün sağlamlştırılması ile kalıcı iletinin ara-sındaki doğru orantılı bağıntı kolayca çıkarılabilecek bir nitelik kazanmaktadır.

Gerek insanlık tarihinin gerek bireysel tarihin üçüncü dönemi resimden daha kolay kullanılabilen, daha basit bir görsel iletişim yöntemi olan yazılı ilet-işimin öğretimi ve öğrenimi ile yoğun kullanımını içerir. Bu dönem, her iki tarih sürecinde de toplum-sallaşmanın bir ileri aşaması olan kurumsallaşmanın da insan için başladığı dönemdir. İnsanın tüm yaşam etkinliklerinde olduğu gibi eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinliklerinde de yazılı ve kalıcı ileti-şim yönteminin gelişmesine bağlı olarak bir kurumsallaşma gelişmesi görülür. Ancak aynı zamanda toplumsal işbölümünün ayrıntılaşmasına koşut olarak birey ve insanlığın yalnızlaşma ve bireyselleşme eğilimi gös-terdiği; bunun yanında kurumlarla çatışmaya girdiği görülür. Bu bireyselleşme eğilimi bu dönemden sonra-ki aşamada da bireysel ve insanlık tarihi süreçlerin-de de eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinlikleri üzerinde de belirleyici etki yapacaktır.

İnsanın bireyselleşme eğilimi dördüncü dönem olan ' endüstrileşmenin yarattığı çağdaş yaşam koşulları ile mücadele eden insan dönemi 'nde en çarpıcı ve belirgin görünümüne kavuşur. Çağın bir özelliği olarak iletişim teknolojisindeki gelişmeler de insa-nın önce kitleselleşmesinde sonra da bireyselleşme-sinde güdüleyici olmuşlardır. Sözü edilen bireysel-leşme ve kitleselleşme süreçleri, bireysel tarih sü-reçlerinden biri olan okul döneminde gerçekleşir.

Ancak okul dönemindeki birey de giderek bireyselleşme eğilimlerini ortaya koyar.

Bu dönemdeki eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinlikleri insan yaşamının doğal yönelimine ve iletişim araçlarının ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin bu yönelimi desteklemesine bağlı olarak gerekli nitel ve nicel değişimleri göstermiştir denebilir. Eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinliklerinin gösterdiği değişiklikler sonucunda kazandığı nitelikler şunlardır :

1. Yaygınlık,
2. Konu ve alan çeşitliliği,
3. Birey ve dizge başına düşen maliyetlerde düşme ve buna bağlı olarak ucuzluk,
4. Nitel ve nicel yetkinlik,
5. İşleyişte hızlilik,
6. Farklı düzey kategorilerindeki talebi karşılamaya yönelme,
7. Bireysel ve bağımsız öğrenmeye olanak tanıyacak yapısal esnekliğe sahip olma.

Böylelikle içinde yaşanan çağda, yukarıda sıralanan nitelikleri kazanan eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinlikleri karşısında geleneksel eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi etkinlikleri yetersiz kalmış ve yeni bir dizge seçeneği arayış başlamıştır.

Uzaktan öğretim dizge ve etkinlikleri bu arayış sonucunda bulunan bir çözüm önerisi ve seçeneği olarak insanların karşısına çıkmış ve yaygın aynı zamanda da yoğun kullanım olanağı bulmuştur. Çok kısa bir yaklaşımla uzaktan öğretim uygulamaları: çağın eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi niteliklerine uygun; geleneksel dizgelerin yetersiz uygulamalarından kaynaklanan sorunları giderebilecek yeterlik düzeyine sahip; çağın bir özelliği olan iletişim teknolojisindeki gelişmelerden yararlanan dizgeler olarak tanımlanabilir.

Bu tanımlamayı oluşturan noktalardan biri olan iletişim teknolojisindeki gelişmelere bu aşamada kısaca değinmekte yarar vardır. Birbirlerarası ve kitle iletişim araçları olarak da adlandırılabilen bu araçlar öncelikle iletişim özellikleri gözönünde tutularak çağın eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi isterlerini, değişik düzenlemelerle karşılamak için işe koşulmuşlardır. Bu özellikler eğitim-öğretim-öğrenim iletişiminin nitelikleri açısından irdelendiğinde şöyle sıralanabilirler ;

- a. Fazla sayıda algı kanalı ve duyum merkezini uyarebilme,
- b. Belli bir konu hakkındaki uyarıların tümlenmesi,
- c. Bu uyarıların tümlenmesindeki eşzamanlama,
- d. İletilerin kalıcılık özelliğine sahip olması,
- e. İletilerin yinelenebilir olması,
- f. Bu araçların bireysel yararlanmaya olanak tanınması,
- g. Öğrencinin, iletinin akışı üzerinde etkili olabilmesi,
- h. İletiyeye ulaşmanın ucuz olması,
- ı. İletinin dikkat çekici olması,
- j. İletişim sürecinin parazitlerden arındırılmış olması.

Uzaktan öğretim etkinlikleri bu niteliklere bağlı olarak bazen tek bir iletişim aracına dayalı olarak bazen de birden fazla iletişim aracının birlikte kullanımı ile gerçekleştirilmişlerdir. Araçların belirlenmesinde öncelikle hedeflenen öğrenci kitlesinin nitelik ve isterleri, sonra da araçların özellikleri gözönünde tutulmaktadır. Diğer bir anlatımla, uzaktan öğretim dizgelerinde değinilen iletişim araçlarının

özellik ve kullanım yöntemleri, geleneksel dizgelerin aksine tek ya da belirli değildir. Amaçlanan eğitim-öğretim-öğrenim hedeflerine ve hedefin gösterdiği farklara göre dizge yapısı; araçların seçimi ve kullanımını belirleyen yapılar da değişiklik gösterebilmektedir.

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakülteleri de Türkiye'deki yüksek öğretim talebini karşılamak amacıyla geliştirdiği uzaktan öğretim modelini yine kendi oluşturduğu politika ve stratejiler doğrultusunda işe koşmuş ve dört yıllık bir uygulama sonucunda ilk mezunlarını vermiştir. Bu sonuç Açıköğretim Fakültesi'nin modelinin tutarlılık ve güvenilirliğinin sağlanması açısından bir başarı göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak gerek maliyetten kazanım sağlamak gerek uygulamanın nitelik düzeyini yükseltmek için iletişim teknolojisinin kendine sunduğu yeni olanaklardan yararlanmaya yönelmek; uygulamanın yetkinliğini ve etki düzeyini arttırmak zorundadır. Video ise daha önceki bölümlerde de ayrıntılı olarak ortaya konduğu gibi bu özelliklere sahip bir araçtır.

Bu noktaya kadar yapılan saptamalar ışığında video ile eğitim uygulamasının, Açıköğretim Fakültesi'nin televizyon ve radyo yayınlarına kendi olanakları ile gerçekleştirme de işlevsiz kalmayacağını da göstermektedir.

Bu aşamadan sonra video ile eğitim etkinliğinin uygulamada var olan işlevlerine yenilerini ekleyerek daha geniş kapsamlı bir eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim etkinliği ile Açıköğretim Fakültesi " yaygın bölüm " öğrencilerini de aşan " kitle eğitimi " ne yönelik niteliklere kavuşturulması için öneriler geliştirme mümkün olabilecektir. Böylece Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin uzaktan öğretim yöntem ve etkinliklerinden yararlanabilen kitlenen boyutları da daha gelişip büyüyecek;

fakültenin Türk toplum yaşamı içindeki yeri daha da sağlamlaşıp pekişebilecektir. Fakültenin halen " İş İdaresi " ve " Ekonomi " alanlarında uyguladığı uzaktan yüksek öğretim ve öğretmenlerin yeniden eğitim ve öğretimini sağlamak amacıyla uyguladığı " eğitim ön-lisans " programları dışında hizmet götürüp karşılayabileceği video ile eğitim uygulaması alanlarından bazıları şunlar olabilecektir :

A- Kitleye Yönelik Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi :

Bu uygulama sözkonusu olduğunda iki nokta göz-önünde tutulmalıdır. Bu noktalar; yabancı dil eğitim ve öğretimi yalnızca tek bir dil için değil birden fazla yabancı dil için gerçekleştirilmeli, ayrıca bu eğitim ve öğretim hizmeti değişik düzey kategorilere yönelik olarak düzenlenmelidir. Bu düzey kategorileri, hiç yabancı dil bilmeyip yeni başlayacaklar için, az bilen, bilen ve ilerletmek isteyenler için, mesleki yabancı dil eğitim ve öğretimi talebinde bulunanlar için olabilir.

B- İlk ve Orta Öğretim Kurumları için Destekleyici Video Dersleri :

Türk eğitim-öğretim sisteminde " uygulamalı öğretim " yaklaşımının yoksunluğu bugüne kadar birçok fırsatla vurgulanmış bir eksikliktir. Video bu alana bir tür uygulamalı gözlem olanağı sağlayabilecek bir eğitim-öğretim-öğrenim iletimi aracıdır. İlköğretim kurumları için ünitelerin işlenmesinde video ile getirilebilecek örneklemeler bu düzeydeki öğretimi kolaylaştırırken orta öğretim kurumları için gerçekleştirilemeyen laboratuvar uygulamaları ve örnek olay çözümleri video ile eğitim hizmeti ile gerçekleştirilebilir. Değinilen yabancı dil dersleri bu düzey kategorisi için de video ile eğitim hizmeti içinde değerlendirilebilir.

C- Mesleki Eğitim ve Öğretim :

Türkiye'nin ekonomik yapısı ve yaşamı içinde var olan küçük ya da büyük birçok ticari etkinlik alanının eğitim hizmeti beklentileri saptanıp bu alanda video ile eğitim verilebilir.

D- Sanat Eğitimi :

Kitleye yönelik görüntülü ve sese dayalı değişik sanat alanlarında eğitim yine gör-ışitsel bir eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi aracı olan video ile eğitim hizmeti yoluyla verilebilir.

E- Spor Eğitimi ve Öğretimi :

Türk spor kamuoyunda gerek izleyici gerekse sporcu kesim için eğitim gereksiniminin var olduğu türlü fırsatlarla vurgulanan bir eksikliklerdir. Açıköğretim Fakültesi, video ile eğitim hizmeti aracılığıyla bu alanda var olan eksikliğin giderilmesine katkıda bulunabilir.

F- Yurtdışındaki Türk Vatandaşlarının Eğitim ve Öğretimi :

Son yıllarda kamuoyunu giderek daha fazla ilgilendirmeye başlayan bir sorun da yurtdışındaki Türk vatandaşlarının ve özellikle Türk çocuklarının, yabancı eğitim ve öğretim-öğrenim dizgilerinin etkisi altında kalmaları ve bunun sonucu olarak kendi toplumsal yapı ve değerlerine yabancılaşmalarıdır. Bununla birlikte sorunun bir diğer görünümü de bu insanların içinde buldukları toplumun yapı ve değerlerine uyum sağlama da karşılaştıkları sorunlardır. Bunda da öncelikle dil sorunu başlıca etmen olmaktadır. Böylece dış ülkelerde değişik nedenlerle bulunmak durumunda kalan Türkler hem kendi toplumlarına yabancılaşmakta hem de

içinde buldukları toplumun yapı ve değerlerine uyum gösterememektedir (136). Bu sorunlar sözkonusu Türklerin yurda dönüşleri ile daha büyük boyutlara ulaşmakta ve kendi toplumlarına tekrar uyum sağlamada sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Eğitim ve öğretim dizgelerinin toplumların bir bütün olarak sürekliliklerini sağlamada en önemli etkinlik dizgeleri olduğu düşünüldüğünde video ile eğitim hizmeti ağırlıklı uzaktan öğretim uygulamalarıyla bu soruna da önemli ölçüde çözüm getirilmesi düşünülebilir.

Ancak bu ve benzeri türde bir video ile eğitim hizmetinin gerçekleştirilebilmesi için video ile eğitim etkinliğinin yalnızca çoğaltım ve dağıtım değil program üretme olanağına da kavuşturulması gerekliliği doğar. Bunun için Açıköğretim Fakültesi Radyo ve Televizyon Yapım Merkezinin program üretim olanaklarının geliştirilerek bu amaçla tahsis edilmesi en ekonomik ve aynı zamanda da en akılcı çözüm uygulaması olacaktır.

---

(136) İNAL CEM AŞKUN ; Federal Almanya'daki Türk İsci Çocuklarının Eğitimi İçin Bir Model Önerisi, KURGU , Sayı : 2, Eskişehir, Ekim-1979, s.23.

## VIII. ÖZET

Eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim, içinde yaşanan çağda insanlar için, artan bilgi gereksinimine bağlı olarak, diğer çağlarla karşılaştırıldığında daha büyük bir taleptir. Bu talep karşılandığı oranda toplumların refah düzeyinin yükseldiğinden; karşılanmakta yetersiz kalındığı oranda da toplumların sorumlu olduğundan sözedilebilmektedir. Bunun bilincinde olan toplumlar giderek artan bu talebi karşılamak için dizge ve model arayışları için önemli çabalar harcamaktadırlar. Bu arayış çabaları sonucunda bulunan en doyurucu modelin de - çeşitli iletişim araçlarının devreye sokulduğu - uzaktan öğretim dizgeleri olduğu bilinmektedir. Ancak çağın bu derece önemli sorununa çözüm getirmeye aday bu uygulama modelinin anlaşılmasında çağın eğitim-öğretim-öğrenim talebinin özellikleri kadar bu çağa gelinceye kadar geçirilen tarih dönemlerinde bu talebin kaydettiği gelişmeleri de bilmek yerinde olur. Çünkü içinde yaşanan çağdaki eğitim-öğretim-öğrenim talebinin nitelik ve nicelik açısından özellikleri, tarihin önceki dönemlerinde bu alanda kaydedilen gelişmelerin bir sonucu olarak oluşmuştur. Bu bakış açısıyla tarih dönemlerine yaklaşıldığında dört aşama görülebilmektedir :

1. Aşama : Doğanın Başatlığında İnsan Dönemi
2. Aşama : Doğa ile Mücadele Eden İnsan Dönemi
3. Aşama : Kurumsallaşan ve Kurumlarla Mücadele Eden İnsan Dönemi
4. Aşama : Endüstrileşmenin Yarattığı Çağdaş Yaşam Koşulları ile Mücadele Eden İnsan Dönemi

Bu dönemlerde gözlenen eğitim-öğretim-öğrenim etkinlikleri ve birey olarak insanın ömrü sürecinde gösterdiği etkinlikler arasında nitel ve biçimsel olarak önemli benzerliklerin bulunduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Bu açıdan insanlık tarihi ile bireysel tarih aşamalarında eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin benzerliğinden yola çıkarak birey yaşamındaki eğitim-öğretim-öğrenim etkinliklerinin, eğitim-öğretim öğrenim tarihinin bir ömre sığdırılmış özeti olduğu ileri sürülebilir.

Bununla birlikte eğitim, öğretim ve öğrenim kavramsal olarak birbirlerini destekleyen ancak birbirinden farklı etkinlikleri dile getirirler. Öğretim ve öğrenim " bilgi " nin aktarımı sürecinde, bilginin öğretici ve öğrencinin etkinliğinden kaynaklanan bir farklılığı gösterir. Öğretimde bilginin aktarımında öğretici etkin öğrenci edildir; öğrenimde ise bilginin edinilmesinde öğrenci etkin öğretici yol gösterici yani edildir. Eğitim ise öğrenim ve öğretimin toplumsal değerler ve amaçlar açısından klavuzlanması, programlanması işidir.

Bu üç etkinlik alanının amaçları ise toplumsal amaç ve isterlere göre farklı tanımlanabilmektedir.

Bunlar ;

- Okuma-yazma bilmeyen kitlelere bu eksikliklerin gidermede yol gösterme, yardımcı olma,
- Toplumun edim ve yaşam deneyimlerini sonraki kuşaklara aktarma,
- İnsanın, kendisinin ve çevresindeki yaşamın akışının bilincinde; kendisinin ve çevresindeki yaşamın gelişmeleri üzerinde etkili kılma,
- Kolay denetlenebilir, kolay yönetilebilir insanlar oluşturma, olarak genelde ifade edilebilir.

Bu ve benzer amaçlar açısından tarih dönemlerine yaklaşıldığında;

- Doğanın Başatlığında İnsan Dönemi'nde henüz tam anlamıyla yeterli bir eğitim-öğretim-öğrenim süreci içinde bilgi aktarımından söz edilememekte; bilgi aktarımı için bir iletişim aracı olan " dil " in oluşturulması ve bunun öğretiminden söz edilebilmektedir. Bunun da temel nedeni henüz dil kullanmaya gereksinim duyuracak bir toplumsal yapıdan söz edilememesidir.
- Doğa ile Mücadele Eden İnsan Dönemi'nde ise doğa ile mücadele sırasında toplumsal yapılaşmanın oluşmaya başladığından; buna bağlı olarak dilin daha belirgin ilkeler ve ortaklaşmalar ile oluşturulduğundan; dilin kullanımının da toplumsal yapıyı daha sağlamlaştırıldığından söz edilebilmektedir. Dil bu aşamada, hem toplumsal yapının temeli olan yasa ve normların hem de yaşamı kolaylaştıracak bilgilerin alış verişine olanak tanıyor olması açısından önemlidir. Doğa ile Mücadele eden insan dönemi insanın birlikte yaşam çabasının doğurgusu olan kültür değerlerinin de üretilmeye başladığı bir dönemdir. Bu değerlerin gelişerek sonraki dönemlerde de devam etmesi; dil yolu ile eğitim, öğretim ve öğrenimin bu dönemin insanının yaşamı içinde ne denli önemli işleve sahip olduğunu göstermektedir.

Bu dönem aynı zamanda eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi çabalarının, yazının kalıcı bir iletişim aracı olarak geliştirilmesi ile, kalıcılığının sağlandığı; bu nedenle de sonraki kuşaklara da aktarılmasının sağlanması açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

- Kurumsallaşan ve Kurumlarla Mücadele Eden İnsan Dönemi eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi tarihi açısından, yazı ile kalıcılığı sağlanan eğitim ve öğretim amaçlı iletişimin, kurumsal amaçlar, politikalar ve stratejiler doğrultusunda kurumlaştırıldığı; okul adı verilen mekanlarda ve belirli zamanlarda sınırlı olarak gerçekleştirildiği bir dönem olması açısından önemlidir. Bu dönemde bireyin aile yapısının belirlediği ilkeler yanında ailelerin ortaklaşmasından oluşan toplumun amaç ve ilkeleri açısından da eğitime başlandığı da bu aşamada belirtilmelidir.

İnsanlar toplumların gösterdiği gelişim talepleri karşısında toplumu yöneten kurumların yetersiz kalması sonucunda; insanlar ve toplumlar kurumlarla mücadele etmeye; kendi isterlerine hizmet edecek yönetim ve kurumsal yapıları kurmaya da bu dönemde başlamıştır.

Bu dönemde eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi adına kaydedilen bir gelişme de kurumsallaşma yanındadır; bu etkinliklerin standardlığını da sağlayan basıkı tekniğinin geliştirilmesidir. Bu gelişme ile standard eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi çok sayıda çoğaltılıp dağıtılması ile etki alanı daha genişlemiş ve yaygınlaşmıştır.

- Endüstrileşmenin Yarattığı Çağdaş Yaşam Koşulları ile Mücadele Eden İnsan dönemi, bu dönemin doğal gelişmesi olarak ortaya çıkan " bilgi patlaması " olgusu ile birlikte yaygın ve yoğun eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi gereksiniminin ortaya çıktığı dönem olmuştur. Bu dönemde söz konusu talep hem nitel, hem de nicel açıdan bir değişim göstermiştir. Bu değişim ve beraberindeki artış çağdaş yönetimleri önemli sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu yoğun talep karşılanamadığı durumlarda yönetilenler

yönetimlere cephe almış ve talebin karşılanamamasından kaynaklanan yönetim yönetilen çatışmaları bu çağın önemli özelliklerinden birini oluşturmuştur. Bu sorunun geleneksel yöntemlerle karşılanmaya çalışılması sonucunda ise devlet bütçeleri önemli maddi arsıntılar geçirmişlerdir.

Ancak bu sorunlar karşısında çağdaş yönetimler endüstrileşmenin temeli olan teknolojik gelişmeleri, karşılanamayan eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi talebini karşılamak amacıyla işe koşmuşlar; böylece geleneksel dizgelerin eksikliklerini gidermek üzere çağdaş uzaktan öğretim uygulamaları gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu girişim sonucunda bireylerarası ve kitle iletişim araçları niteliklerine sahip olarak üretilen araçlar bu amaçla şu özelliklere sahip olarak işe koşulmuşlardır :

- Fazla sayıda algı kanalı ve duyum merkezini uyandırabilme
- Bu uyarıların tümlenmesi ve eşzamanlılık
- İletişimin kalıcılık özelliğine sahip olması.
- İletilerin yinelenebilir olması
- Bireysel yararlanıma açık olmaları
- Öğrencinin etkin olması
- Yararlanımın ucuz olması
- İletişimin dikkat çekici olması
- İletişim süreçlerinin parazitlerden arındırılmış olması

Uzaktan öğretim uygulamaları ilk bakışta iletişim teknolojisinde kaydedilen gelişmelerle söz konusu talebi karşılar görünse de bu özellikler açısından irdelendiğinde tek başlarına hiçbir iletişim aracının sözkonusu talebi tek başına karşılamaya yeterli olama-

dığı; bu nedenle çeşitli araçların bir araya getirilmesi ile bu hizmetin olabildiğince yeterli düzeyde verilmeye çalışıldığı ileri sürülebilir. Bu yönetimlere maliyet açısından bakıldığında geleneksel dizgelerden daha ucuz ancak yine de pahalı olarak mal olmaktadır. Talep sahipleri ve talebin özellikleri gözönünde tutulduğunda ise yeni sorun kalemleri devreye girmektedir. Bu sorunları yaratan talep özellikleri ise şöyle sıralanabilir :

- Yaygınlık
- Konu ve alan çeşitliliği
- Birey ve dizge başına düşen maliyetlerde düşme ve buna bağlı olarak ucuzluk,
- Nitel ve nicel yetkinlik,
- İşleyişte hızlilik,
- Farklı düzey kategorilerindeki talebi karşılamaya yönelme,
- Bireysel ve bağımsız öğrenmeye olanak tanıyacak yapısal esnekliğe sahip olma,

Çağdaş eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi dizgelerinin yukarıda sıralanan özelliklere sahip talebi tam anlamıyla karşılayabilmek için öncelikle uzaktan öğretim dizgelerinde ise koşulup işlev kazandırılan iletişim aracı sayısında kazanıma yönelmesi; bununla birlikte eğitim ve öğretim amaçlı iletişim özelliklerinin en çoğuna tek başına sahip olabilen yeni araçları devreye sokması gereği doğmuştur.

Video gösterim cihazı adı verilen iletişim teknolojisinin bu yeni ürünü uzaktan öğretim dizge ve uygulamalarına yukarıda sözü edilen araç sayısından kazanım sağlayıp dizge maliyetini ucuzlatmış; aynı zamanda da nitel ve nicel açıdan diğer iletişim araçları ile karşılaştırıldığında daha yetkin bir eğitim-öğretim-öğrenim hizmeti sunma olanağını da yaratmıştır.

Videolu iletişimin teknik özelliklerine kısaca bir göz gezdirildiğinde eğitim ve öğretim amaçlı iletinin özellikleri açısından şu tanımlamaları yapılabilir :

- Gör-İşitsel ileti türüne sahip olduğu için doğal olarak birden fazla algı kanalını uyarabilir.
- Belli bir konu üzerindeki görüntülü ve sesli ileti eş zamanlanmış olarak iletilir.
- İletisi, kasetli olduğu ve dağıtım ilkesine dayalı olarak iletildiğinden kalıcılık özelliğine sahiptir.
- İletinin kalıcı olması onun yinelenebilir olmasını da sağlamakta böylece pekiştirme işlevinin gerekleri de yerine getirilebilmektedir.
- Video iletişiminin kalıcılığı ve video gösterim cihazının teknik özellikleri gereği videolu iletişimde bireysel yararlanım mümkün olabilmektedir.
- Yine video gösterim cihazının sunduğu teknik olanaklar gereği ileti üzerinde izleyici tümüyle etkindir. İsteddiği zaman ileti akışını durdurup dondurabilir ; isterse belirli iletileri atlayıp gereksindiklerini izleyebilir; ya da iletiyi tekrar tekrar başta alıp izleyebilir.
- Videolu iletişim dizge maliyetini düşürebilir ancak henüz birim izleyici başına düşen maliyeti yüksektir.
- Videolu iletişim gerek iletişimin gör-İşitsel olması gerek yeni bir iletişim olanağı olması nedeniyle ilgi ve dikkat çekici bir eğitim-öğretim-öğrenim olanağıdır.

- Yine video iletisinin kasetli olması ve dağıtım ilkelere dayalı olarak iletilmesi nedeniyle parazitlerden arındırılma olasılığı, diğer yayım olanaklarından daha yüksektir.

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinin uyguladığı uzaktan öğretim modeli de diğer tüm uzaktan öğretim uygulama örneklerinde de görülen işe koşulanan araç sayısından kazanım sağlamak gereksinimi duymaktadır. Var olan uygulamada kitap, televizyon ve radyo yayımları, akademik danışmanlık hizmetleri ile sağlanan yüz-yüze eğitim, Anadolu Gazetesi, sınav hizmetleri koordinasyonu, öğrenci büro hizmetleri Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin uzaktan öğretim uygulamasını oluşturan iletişim hizmeti kalemlerini oluştururlar. Bu eğitim-öğretim-öğrenim amaçlı iletişim olanaklarından kitap, televizyon ve radyo yayımları ve akademik danışmanlık hizmetleri doğrudan eğitim ve öğretime yönelik olarak kullanılan araçlardır. Diğer iletişim olanakları ise eğitim-ve öğretim etkinliklerini desteklemek üzere işe koşulurlar.

Videonun bu model içinde işe koşulması ile uygulanan modelde değişiklik yapılarak; video birincil öğretim-öğrenim aracı olarak değerlendirilebilecek; kitap ikincil düzeyde bir öğrenim aracı olacak; televizyon ve radyo yayımları ile akademik danışmanlık hizmetleri ise destekleyici eğitim ortamları olarak işlev kazanacaktır. Anadolu Gazetesi, öğrenci büroları ve sınav hizmetleri koordinasyonu da destek hizmet işlevlerine devam edeceklerdir.

Ancak video gösterim cihazının henüz Türkiye'de öğrenci kesiminin alım gücünün üstünde olması nedeniyle bu eğitim-öğretim-öğrenim iletişimi Açıköğretim Fakültesinin öğrenci bürolarında oluşturulacak video ile eğitim kütüphaneleri aracılığı ile yürütülebilecektir.

Böylece Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi uyguladığı uzaktan öğretim modelinin etkinliğini daha da arttırabilecektir.

Fakülte video ile eğitim hizmeti ile;

- Kitleye yönelik " Yabancı dil " eğitim ve öğretimini,
- İlk ve Orta Öğretim Kurumları İçin " Destekleyici Video Dersleri " ni,
- Mesleki Eğitim ve Öğretim Hizmetini
- Sanat Eğitimi
- Spor Eğitimi ve Öğretimini
- Yurt Dışındaki Türk Vatandaşlarının Eğitim ve Öğretimi hizmetlerini de verebilecektir.

## **IX. KAYNAKLAR**

- AŞIKOĞLU, Meral : İşgören Yönetiminde İletişim ve Şişe-Cam Endüstrisinde Bir Uygulama Örneği, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayını, No: 34, Eskişehir, 1986.
- AŞKUN, İnal Cem : Çağdas Eğitim Teknolojisi Karşısında Geleneksel Eğitim Arac ve Yöntemleri, KURGU Dergisi, Eskişehir İ.T.İ.A. İletişim Bilimleri Fakültesi Yayını, Sayı:3, Eskişehir, Ekim-1980.
- AŞKUN, İnal Cem : Örgütsel İletişim ve Küçük Grup Boyutları, KURGU Dergisi, Eskişehir İ.T.İ.A. İletişim Bilimleri Fakültesi Yayını, Sayı:4, Eskişehir, Ekim-1981.
- AŞKUN, İnal Cem : Federal Almanya'daki Türk İsci Çocuklarının Eğitimi İçin Bir Model Önerisi, KURGU Dergisi, Eskişehir İ.T.İ.A. Televizyon İle Öğretim ve Eğitim Fakültesi Yayını, Sayı:2, Eskişehir, Ekim-1979.
- AŞKUN, İnal Cem : TÖFF'den İletişim Bilimleri Fakültesi'ne, KURGU Dergisi, Eskişehir, İ.T.İ.A. İletişim Bilimleri Fakültesi Yayını, Sayı:3, Eskişehir, Ekim-1980.
- AŞKUN, İnal Cem : Yüksek Öğretim ve Yaygın Eğitim, Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, No:138/84, Eskişehir, 1975.

- AZİZ, Aysel : Radyo ve Televizyona Giriş, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayını, No:4, Ankara, 1986.
- AZİZ, Aysel : Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayını, No:2, Ankara, 1982.
- BARKAN, Murat : Videocu Kimdir?, YENİ İŞ DUNYASI Dergisi, Sayı:54, İstanbul, Nisan-1984.
- BARKAN, Murat - BAYRAKTAR Ayşe M. - CANDEMİR, Abdülkadir - DEMİRAY, Uğur - KIRMIZI, Nazlı - ULUTAK Nazmi : Yeni Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Videonun Türk Toplumunda İnsan Hakları Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Eskişehir, 1985.
- BENDING, C.W. : Eğitimde İletişim Düşüncesinin Kökenleri, Çev : LEVEND KILIÇ, KURGU Dergisi, Eskişehir İ.T.İ.A. İletişim Bilimleri Fakültesi Yayını, Sayı:3, Eskişehir, Ekim-1980.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit : Öğrenme Psikolojisi, Binbaşioğlu Yayınevi, Dördüncü Basım, Ankara, 1978.
- BRONOWSKI, J. - FISHER, James - HUXLEY, Julian : Networks of Thought and Action, Doubleday and Company Inc., London, 1965.
- BRUNER, S. Jerom : The Process of Education, Harvard University Press, Sixteenth Printing, U.S.A. 1978.

- BÜYÜKERŞEN, Yılmaz : Yüksek Öğretim ve Yaygın Eğitim, Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, No:138/84, Eskişehir,1975.
- CHILDE, Gordon : Kendini Yaratan İnsan, Çev: FİLİZ (KARABEY) OFLU, Verlik Yayınevi, İstanbul, 1978.
- CHILDE, V.Gordon : Tarihte Neler Oldu?, Çev: METE TUNKAY - ALAADDİN ŞENEL, 1982.
- GÜCELOĞLU, Doğan : İnsan İnsana, Altın Kitaplar Yayınevi, Birinci baskı, 1979.
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA : History of Education, Encyclopedia Britannica Inc., Volume:7, London, 1970.
- GÖKDAĞ, Dursun : Uzaktan Öğretimde Basılı Materyaller, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, No:54, Eskişehir, 1986.
- HORNEY, Karen : Çağımızın Tedirgin İnsanı, Çev: AYDA YORUKAN, Tur Yayınları, İstanbul, 1980.
- ILIN, M.- SEGAL, E. : İnsan Nasıl İnsan Oldu?, Çev: AHMET ZEKERYA, Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, 1979.
- JERSILD, Arthur T. : Cocuk Psikolojisi, Çev: GULSEREN GUNCE, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, No:62, Ankara, 1979.

- KAYE, Anthony - RUMBLE, Greville : Distance Teaching For Higher And Adult Education, The Open University Press, Croom Helm, London, 1981.
- KAZANCI, Metin : Halkla İlişkiler Açısından Yönetim ve Yönetilenler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No:417, 1978.
- KONGAR, Emre : Özgürleşme mi, Arabeskleşme mi?, GÖSTERİ Dergisi, Sayı:46, İstanbul, Eylül-1984.
- KÖKSAL, Ülker A. : Kitle İletişim Araçlarının Yaygın Eğitim Açısından Kullanılması Konusunda Bazı Görüşler, Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, Eskişehir, İ.T. İ.A. Yayını No: 138/84, Eskişehir, 1975.
- LEWIS, Roger : Açıköğretimde Danışmanlık, Çev: SEÇİL BUKER, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, No:34, Eskişehir, 1985.
- MACKENZIE, Norman - PO TGATE, Richmand - SCUPHAM, John : Open Learning, UNESCO Press, Paris, 1975.
- MCQUAIL, Denis : Televizyon ile Eğitim, İstanbul Reklam Yayınları, No:28, İstanbul, 1973.
- MORRIS, Desmond : Cıplak Maymun, Çev: ENGİN DARICA, Üçüncü Baskı, Sander Yayınevi, İstanbul, 1976.

- ÖZDİL, İlhan : Uzaktan Eğitim Teknolojisi, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, No: 35, Eskişehir, 1985.
- ÖZDİL, İlhan : Uzaktan Öğretimin Evrensel Çerçevesi ve Türk Eğitim Sisteminde Uzaktan Öğretimin Yeri, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, No:69, Eskişehir, 1986.
- ÖZKÖK, Ertuğrul : Anti-Hümanizma Tehlikesi Tasıyan Bir Özgürlük, GOSTERİ Dergisi, Sayı:46, İstanbul, Eylül-1984.
- ÖZKÖK, Ertuğrul : İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü, Tan Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1985.
- PERRY, Walter : Open University, The Open University Press, Great Britain, 1976.
- ROBINSON, Adjai : Principles And Practice of Teaching, George Allen and Unwin Publishers Ltd., London, 1980.
- RUMBLE, Greville -  
HARRY, Kate : The Distance Teaching Universities, Croom and Helm, London, 1982.
- RUSSEL, Dora ve Berlrland : Endüstri Toplumunun Geleceği, Çev: MELİH ÖLÇER, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1979.

- SAN, İnci : Sanatsal Yaratma, Çocukta Yaratıcılık, Türkiye İş Bankası Yayınları, Sosyal Felsefi; 17, Ankara, 1977.
- SPENCER, D.G. : Thinking About Open Learning Systems, Council For Education Technology, Great Britain, 1980.
- ŞENYAPILI, Önder : Toplum ve İletişim, Turan Kitabevi, Ankara, 1981.
- TAMER, Kezban : Televizyonun Özellikleri ve Eğitim Televizyonu, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, 1984.
- T.C. RESMÎ GAZETE : Sayı:18221, 2.Mükerrer, Ankara, 14.11.1983.
- T.C. RESMÎ GAZETE : Sayı: Ankara, 23.1.1986.
- TOFFLER, Alvin : Üçüncü Dalga, Çev: ALİ SEDEN, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981.
- TOKGÖZ, Oya : Temel Gazetecilik, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, No: 476, Ankara, 1981.
- TÜRK DİL KURUMU : Resimli Türkçe Sözlük, TDK Yayını, No:435, Ankara, 1977.
- ULUTAK, Nazmi : Video Sorunları Üzerine Düşünceler, YENİ İŞ DÜNYA Dergisi, Sayı:54, İstanbul, Nisan-1984.

- URAL, İpek : Acık Üniversitenin Yüksek Öğretime Etkileri, 1.Uluslararası Eğitim Teknolojisi Seminerinde Sunulan Tebliğ, Eskişehir, 1979.
- WELLS, Calvin : Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası, Çev: ERZEN ONUK, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.
- WELLS, H.G. : Kısa Dünya Tarihi, Çev: ZİYA İHSAN, Üçüncü Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.
- YOUNG, Michael - PERRATON, Hillary - JENKINS, Janet - DODDS, Tony : Distance Teaching For Third World, Routledge And Keagan Paul, London, 1980.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay : Çocuk Ruh Sağlığı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Sosyal - Felsefi: 18, Üçüncü Baskı, Ankara, 1979.
- YURTSEVEN, Tuna : Yaygın Eğitimin Kurumsallaşması ve Oneriler, Türkiye'de Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri, Eskişehir İ.T.İ.A. Yayını, No: 138/84, Eskişehir, 1975.
- ZIMBARDO, Philip G. : Psychology And Life, Scot, Foresman and Company, Tenth Edition, Illinois, 1979.

**X. EKLER**

# T. C. Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi: (7 Teşrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yânetim ve Yazı İşleri İçin Başbakanlık Neşriyat Daire Başkanlığına Başvurulur	14 Kasım 1933 PAZARTESİ	Sayı : 18221 2. Mükerrer
---	----------------------------	-----------------------------

## YASAMA BÖLÜMÜ

### KANUN

Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu

Kanun No. 2954

Kabul Tarihi: 11.11.1933

BİRİNCİ KISIM  
Genel Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM  
Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç

**MADDE 1.-** Bu Kanunun amacı, radyo ve televizyon istasyonlarının kurulmasına, işletilmesine, yayınlarının düzenlenmesine, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun ve Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir.

Kapsam

**MADDE 2.-** Bu Kanun, her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalgalar yoluyla yurt içine ve yurt dışına yapılan radyodifüzyon ve televizyon yayınları ile ilgili hususları kapsar.

Tanımlar

**MADDE 3.-** Bu Kanunda geçen deyimlerden:

- Radyodifüzyon (Radyo yayını): Elektromanyetik dalgalar yoluyla halkan doğrudan alması maksadıyla yapılan ses yayınlarını,
- Televizyon yayını: Elektromanyetik dalgalar yoluyla halkan doğrudan alması maksadıyla yapılan, hareketli veya sabit resimlerle sesli veya sessiz, kalıcı olmayan yayınını,

e) Elektromanyetik dalga: Boşlukta veya kablo, cam iletken ve benzeri bir fizikî ortamda ışık hızı ile yayılan, sunî olarak üretilmiş elektirik ve manyetik özellikleri olan dalgayı.

ä) Radyo ve televizyon verici istasyonu: Radyo ve televizyon yayını yapmak üzere donatılmış bir türlü hareketli veya sabit tesisi.

ç) Kablo televizyon: Televizyon yayınının kablo, cam iletken ve benzeri bir fizikî ortam üzerinden halkın elmasi maksadıyla abonelere ulaştırıldığı yayın türüdür.

ğ) Kapalı devre televizyon sistemi: Televizyon yayını dışında eğitim, sağlık, güvenlik ve turizm gibi belirli amaçlar için bir bina dahilinde veya birbiri ile ilişkili binalar grubunda kullanılan kablo televizyonu.

g) Radyo alıcısı: Radyo yayınlarını almaya veya alıp kaydetmeye ve dinletmeye yarayan cihazları.

h) Televizyon alıcısı: Televizyon yayınlarını almaya ve seyrettirmeye yarayan cihazları.

ı) Video: Televizyon yayınlarını alıp, kaydetmeye ve bir ekran vasıtasıyla seyrettirmeye yarayan cihazları.

j) Birleşik cihaz: Radyo ve televizyon alıcısını veya televizyon alıcısını ve videoyu veya radyo, televizyon alıcısı ve videoyu ihtiva eden cihazları.

İfade eder.

## İKİNCİ BÖLÜM

### Temel İlkeler ve Yayın Esasları

#### Temel İlkeler

**MADDE 4.-** Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, işletilmesi, idareleri ve yayınlarının düzenlenmesine ilişkin temel ilkeler şunlardır:

a) Radyo ve televizyon verici istasyonlarının kurulması, işletilmesi, yayınlarının düzenlenmesi ile yurt içine ve yurt dışına yayın yapılması, Devletin tekelindedir. Bu tekel, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu tarafından kullanılır. Ancak, bu Kanunda belirtilen esaslara uygun yayın yapmak şartıyla polis ve meteoroloji teşkilatlarının devresiz ikaz ve duyuru maksadıyla radyo istasyonu kurmaları, sürekli ve kesintili radyo yayını yapmaları Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun iznine tabidir.

b) Radyo ve televizyon yayınlarının dinleyici ve izleyiciye seğme hakkı tanıyacak şekilde birden fazla kanaldan ve bütün yurt sahına yapılması esastir.

c) Radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, geliştirilmesi, sunuluş şartları ve süreleri, yurt dışında yapılacak yayınlarla ilgili usul ve esaslar Millî Güvenlik Kurulunun görüşü alınarak Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılır.

d) Kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve tüzel hukuk kişilikleri-nin kapalı devre televizyon sistemi kurmaları ve işletmeleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun iznine tabidir.

a) Kurt içine yapılan radyo ve televizyon yayını ile kapalı devre televizyon yayınlarının bu Kanunda belirtilen esaslara uyulması, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından gözetilir, denetlenir ve değerlendirilir.

f) Her türlü radyo ve televizyon yayını için frekans planlama, taba ve teknik teknikleri 9 Nisan 1955 tarih ve 5019 sayılı tebliğ Kanunu hükümlerine tabidir.

Yayın esasları

**MADDE 5a-** Genel yayın esasları şunlardır:

a) Anayasamızın ruhuna ve ruhuna bağlı olmak; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, millî egemenliği, Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayişini, kamu yararını korumak ve kollamak.

b) İstikrarlı iş ve inkişafını desteklemek, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını, çağdaş millî hedeflere ulaşmayı gerçekleştirmek.

c) Devletin millî güvenlik politikasını, millî ve ekonomik menfaatlerinin gereklerine uymak.

d) Devletin bir kişi veya şahıs tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak yahut Devleti ve Devlet otoritesini ortadan kaldırmak veya dil, ırk, din ve mezhep ayrımına sebep olmak yahut sair herhangi bir yoldan bu kavramlara ve görüşlere dayanarak bir Devlet düzeni kurmak ancak gülden rejim ve ideolojilerin propagandasına yer vermemek.

e) Genel ahlakın gereklerini, millî gelenekleri ve manevî değerleri gözetmek.

f) Türk millî eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak.

g) Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak.

h) Toplumun bedensel ve ruh sağlığına zarar verecek hususlara yer vermemek.

i) Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak ve telkin etmek amacıyla yönelik yayın yapmamak.

j) Kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak.

k) Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metodlarına bağlı olmak.

l) Haberler ile yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını belirtmek.

m) Kamyonunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için, kamyonunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasî partinin, grubun, çıkar çevresinin, inanca veya düşüncesinin menfaatlerine alet olmamak.

## İKİNCİ KISIM

## Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu

## Kuruluş

**MADDE 6.-** Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için millî siyasete uygun ilkeleri tespit etmek, bu Kanunda belirtilen görev ve esasların uygulanmasının gözetilmesini, denetim ve değerlendirilmesini yapmak maksadıyla Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu kurulmuştur.

Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu; yaş haddi hariç, Devlet memuru olan şartlarını muhafaza eden ve yükseköğrenim mezunu olan aşağıdaki oniki üyeden meydana gelir:

a) Cumhurbaşkanınca doğrudan atanacak üç üye,

b) Bakanlar Kurulunca birisi basın mensubu olmak üzere eğitim ve iktisat alanlarında veya hizmetlerinde temayüz etmiş kişiler arasından atanacak üç üye,

c) Millî Güvenlik Kurulunca seçilecek ve Bakanlar Kurulunca atanacak bir üye,

d) Yükseköğretim Kurulunca elektronik ve hukuk bilimleri alanlarında temayüz etmiş kişiler arasından gösterilecek dört aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilecek iki üye,

e) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulunca kültür ve sanat dallarında temayüz etmiş kişiler arasından gösterilecek altı aday içinden Cumhurbaşkanınca seçilecek üç üye,

(d) ve (e) bentlerinde belirtilenlerin seçimleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun yazılı tebliğinden itibaren bir ay; Cumhurbaşkanınca tarafından üyelikleri onaylanmayanların yerine yeni adayların seçilmesi Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinin yazılı tebliğinden itibaren iki hafta içinde yapılmadığı takdirde Cumhurbaşkanınca doğrudan atama yapılır.

Kurulun başkanı, yukarıda belirtilen oniki üye arasından Cumhurbaşkanınca seçilir.

Kurul üyeliği altı yıldır. İki yılda bir üyelerin üçte biri seçilir. Süreleri sona eren üyelerin Kurulda yeniden seçilmeleri mümkündür. Üyeleri Ceza Kanunu uygulamaları bakımından mecur sayılırlar.

Kurul üyeleri, Türkiye Radyo - Televizyon Kurulunun ve radyo yayını yetkisi verdiği kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinde bulunularda doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olmaz ve bu alanlarda hiçbir menfaat sağlayamazlar. Siyasî partilere üye olmazlar.

Yukarıda belirtilen nitelikleri kaybeden veya kısaltılan üyeler Kurul üyelerinden; Cumhurbaşkanınca atanan ve seçilenler Cumhurbaşkanınca, Bakanlar Kurulunca atananlar Bakanlar Kurulu tarafından görevlendirilir ve atamalarında meclis görevlerine yenileri atanır.

Kurul; arşivler, yayın değerlendirme ve idare birimlerinden oluşmuş daimî bir sekreterya oluşturur.

Kurul, en az ayda bir defa ve en az üçte iki çoğunlukla toplanır. Kararlar mevcut salt çoğunlukla alınır. Çekilmece oy kullanılmaz.

Kurul üyelerine ödenecek ücret, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır. Değerli mazereti olmaksızın, Hat Üste iki toplantıya katılmayanlar Kuruldan ayrılmış sayılırlar.

Kurul ile sekreteryanının çalışma usul ve esasları bir yönetmelik ile düzenlenir. Sekreteryanın teğkilat ve kadrosu, Kurul tarafından kararlaştırılır. Bakanlar Kurulu kararı ile görevlendirilir. Sekreterya personeli, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personeline uygulanan personel hükümlerine tabidir.

Kurul, her yıl için yapacağı işlerin programına ve masraflarına karşılık olmak üzere genel bütçeden verilmesi gereken ödenek tutarını Başbakanlığa sunar. Bu husus için öngörülen meblağ Başbakanlık bütçesi içinde yer alır.

#### Görevler

**MADDE 7.-** Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun görevleri şunlardır:

a) Yurt içine yapılacak radyo ve televizyon yayınları için bu Kanunun 5 inci maddesinde belirlenen yayın esaslarına uygun ilkeleri tespit etmek,

b) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile bu Kanunun 4 üncü maddesi uyarınca yayın yapmasına izin verilen kişi, kurum ve kuruluşların 3 aylık yayınlarından gerekli görülenlerin bu Kanunda belirtilen görev ve esaslara uygunluğunu, yayın sonrası denetim suretiyle değerlendiren sonuçlarını Cumhurbaşkanına, Başbakanlığa, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile, yayın yapmasına izin verilen kişi, kurum ve kuruluşlara göndermek,

c) Bu Kanunla verilen yayın görevlerinin yerine getirilmediği, tarafsızlığın ihlal edildiği veya yayın esaslarına aykırı yayınlar yapıldığı hallerde idarî veya kanunî işlem için ilgili mercilere duyuruda bulunmak,

d) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yönetim Kurulu için oniki, Genel Müdürü için üç aday tespit ederek Bakanlar Kuruluna sunmak,

e) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yönetim Kurulunca yapılan; Kurumun her seviyedeki teğkilat değişikliğine, ait önerileri inceleyerek karara bağlemek,

f) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayın, denetim, reklam yayınları gibi yayına ilişkin konulardaki yönetmelik tasarılarını, yıllık genel yayın planı ve özel yayın esaslarını inceleyerek tavsiyelerde bulunmak,

g) Bu Kanunun 4 üncü madde (c) bendi kapsamında Başbakanlığa önerilerde bulunmak.

#### ÜÇÜNCÜ KISIM

#### Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu

#### BİRİNCİ BÖLÜM

#### Kuruluş ve Görevler

#### Kuruluş

**MADDE 8.-** Tarafsız bir kamu tüzelkişiliğine sahip Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu kurulmuştur. Kısa adı TRT'dir. Merkezi Ankara'dadır.

Bu Kanundaki özel hükümler ile düzenlenen hususlar dışında kalan konularda Kurum hakkında kamu iktisadî kuruluşlarına uygulanan genel hükümler uygulanır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Müdürlüğü ile ilişkilerini Başbakan aracılığıyla yürütür.

#### Görevler

**MADDE 9.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun görevleri şunlardır:

- a) Radyo ve televizyon verici istasyonları ve tesisleri kurmak, radyo ve televizyon yayımlarına yapmak, bunları genişletmek ve geliştirmek,
- b) Radyo ve televizyon yayımları için haber toplama ve program yayın ve yapımı maksatlarıyla gerekli birimleri oluşturmak,
- c) Bu Kanun çerçevesinde, milletlerarsası radyo ve televizyon kuruluşları ve yabancı radyo ve televizyon kurumları ile ilişkileri düzenlemek, yürütmek ve Başbakanlığın onayını alarak gerektiğinde anlaşma, sözleşme ve protokoller imza etmek,
- d) İstasyon ve tesislerde kullanılacak alet ve cihazlar ile ilgili araştırmalar yapmak veya yaptırmak, bunların onarım ve bakımlarını yapmak veya yaptırmak ve gerekli hallerde işletme için sorunlu olan alet ve cihazları inceleme veya ettirmek,
- e) Kurt içine yapılacak; haber, kültür, bilim, sanat, eğlence ve benzeri türlerde eğitici, aydınlatıcı ve eğlendirici nitelikte her türlü yayınlarla:

1. Atatürk ilke ve inkılablarının kökleşmesine, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlık düzeyine üstüne çıkmasına, üngören millî hedeflerin gerçekleştirilmesine,
2. Devletin varlık ve bakiimsizliğinin, ülkenin ve milletin bölünmesiz bütünlüğünün, toplumun huzurunun, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı ve Atatürk Milliyetçiliğine dayanan demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti niteliklerinin korunmasına ve güçlendirilmesine,
3. Millî eğitim ve millî kültürün geliştirilmesine,
4. Devletin millî güvenlik siyasetinin, millî ve ekonomik menfaatlerinin korunmasına,
5. Kanununun Anayasa ilkeleri doğrultusunda serbestçe ve sağlıklı bir şekilde oluşmasına,

Yardımcı olmak;

2) Kurt dışına yapılacak yayımlarla:

1. Devletin her alanda temsil edilmesine,
2. Kurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerinin sürdürülmesine,

Yardımcı olmak;

#### RESMÎ KURUM

#### Organların Teşkilî ve Görevleri

#### Organlar

**MADDE 10.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun organları şunlardır:

- a) Yönetim Kurulu,
- b) Genel Müdürlük,
- c) Koordinasyon Kurulu.

## Yönetim Kurulu

**MADDE 11.-** Kurumun en yüksek karar ve yönetim organı olan Yönetim Kurulu; elektronik, kitle iletişimi, hukuk, işletme veya ekonomi, sosyal bilim dalları ile sanat ve kültür alanında temayüz etmiş kişiler arasından seçilen ve stajın altı üye ile Genel Müdürden oluşur. Yönetim Kurulu Üyesi; Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından teklif edilen enki aday arasından Bakanlar Kurulu kararı ile atanır.

Genel Müdür Yönetim Kurulunun başkanıdır. Yönetim Kurulu ilk toplantısında bir başkan yardımcısı seçer.

Yönetim Kurulu Üyeliği dört yıldır. Süresi biten Üyeler ile herhangi bir sebeple Yönetim Kurulundan ayrılanların yerine yeniden atama yapılır. Süreleri sona eren Üyelerin yeniden atanmaları mümkündür. Herhangi bir sebeple Üyeliğin normal süreden önce sona ermesi halinde eski Üyenin kalan süresini tamamlamak üzere aynı usulle yenisi atanır. Bir yıl içinde mazeretsiz iki toplantıya katılmayanların Üyeliği kendiliğinden sona erer.

Yönetim Kurulu en az beş Üyenin katılımıyla toplanır ve kararlarını en az dört Üyenin oyu ile alır. Çekimser oy kullanılmaz. Yönetim Kurulu en az onbeş günde bir defa toplanır. Yönetim Kurulunun çalışma esasları bir yönetmelikle düzenlenir.

Yönetim Kurulu Üyeleri, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun görev ve yetkilerine giren konularda doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olmaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamaz, siyasi partilere üye olmazlar.

Yönetim Kurulu Üyelerine verilecek ücretler, Bakanlar Kurulu kararnameci ile tespit edilir.

## Görevler

**MADDE 12.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yönetim Kurulunun görevleri şunlardır:

a) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun program, yayın, teknik, personel, idari, mali ve her türlü hizmetlerine dair temel ilkeleri ve hedefleri tespit etmek ve bunlarla ilgili kararları almak,

b) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun bütçesini, bilançosunu, kadrosunu karara bağlamak,

c) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun her seviyedeki teşkilat değişikliklerine ait Genel Müdürün tekliflerini inceleyerek, uygun görülenleri Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun onayına sunmak,

d) Genel Müdürlükçe hazırlanacak yönetmelik tasarıları hakkında karar vermek,

e) Yıllık genel yayın planını karara bağlamak,

f) Alınan kararların uygulanışını Yönetim Kurulu toplantılarında, Yönetim Kurulu Başkanının vereceği bilgilerle takip ve kontrol etmek,

g) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun hizmetlerinin geliştirilmesini sağlayacak tedbirleri almak,

h) Bu Kanunun 4 üncü madde (c) bendinde belirtilen hususlara ilişkin olarak Başbakanlığa önerilerde bulunmak,

ı) Genel Müdürlükçe gerekli görülecek konularda kararlar almak.

1) Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunca hazırlanan yayın değerlendirmeye raporları ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunca hazırlanan yıllık ve ara raporları inceleyerek düzeltici ve geliştirici tedbirler almak,

2) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile ilgili ve başka maddelerde bırakılmamış konularda karar almak,

3) Bu Kanunda belirtilen başkaca görevleri yerine getirmek.

Kurum Genel Müdürlüğü

**MADDE 13.-** Genel Müdür, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu tarafından teklif edilen üç aday arasından, Bakanlar Kurulu kararı ile atanır.

Genel Müdürün görev süresi dört yıldır. Süre sonunda yeniden atanabilir.

Genel Müdür, milli güvenliğinin ve kamu düzeninin gerekli kıldığı, Devlet memuru olma niteliğini yitirdiği, ağır hizmet kusuru işlediği veya tarafsızlığına iltilal edildiği hallerde, bu hallerin gerekçeli olarak belirtilmesi suretiyle ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile görevden alınır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Genel Müdür tarafından temsil olunur ve yönetilir.

Genel Müdür ve Genel Müdür yardımcılarında aranacak şartlar ve nitelikler şunlardır:

a) Yükseköğrenim mezunu olmak,

b) En az kırk yaşında olmak,

c) Devlet memuriyetinde veya temayül ettiği ihtisas dalında enbeş yıllık mesleki tecrübeye sahip olmak,

d) Atanmadan önceki en az üç yıl içerisinde herhangi bir siyasi partiye üye veya herhangi bir siyasi partiden aday olmak,

e) Devlet memuru olmak için aranan şartlara sahip olmak.

Genel Müdür yardımcılarında birinin elektronik yüksek mühendisi olması şarttır.

Genel Müdürün raporlu, iznli, yurt dışında geçici görevli olması gibi sebeplerle geçici süre ile görevde bulunmaması; istifası, ölümü, görevden alınması gibi sebeplerle sürekli olarak görevinden ayrılması halinde, atanmasındaki usule göre atama yapılmasına kadar, Genel Müdür, yardımcılarında bu hizmette en kıdemlisi, kıdemde eşitlik halinde ise en yaşlısı vekâlet eder.

Koordinasyon Kurulu

**MADDE 14.-** Koordinasyon Kurulu, Genel Müdür, Genel Müdür yardımcıları, Başhukuk Müşaviri, Genel Sekreter, Personel Dairesi Başkanı ve Eğitim Dairesi Başkanından teşekkül eder.

Koordinasyon Kurulunun görevleri, kurum hizmetlerinin yürütülmesi ve geliştirilmesi, uniteler arasında işbirliğinin sağlanması ve hizmetle ilgili görüş ve uygulama farklılıklarının giderilmesi ile ilgili önerilerde bulunması; yıllık bütçe tasarımlarını, yıllık genel yayın planlarını, önem vadeli ve yıllık yayın planlarını incelemek ve Yürütme Kuruluna görüş bildirmek,

Kurum ile ilgili kurum ve yönetmelik tasarımlarını incelemek, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu raporlarını incelemek ve cevap hazırlamak,

nak ve Genel Müdür tarafından tespit ve talep olunsaak konular hakkında bilgi verilmektedir.

Koordinasyon Kurulunun çalışma usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

#### Danışma Kurulları

**MADDE 15.-** Yönetim Kurulu veya Genel Müdür tarafından Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun bu Kanunda belirtilen görevleri çerçevesinde; radyo ve televizyon yayınları hakkında kamuoyunun düşünce ve dileklerini tespit etmek, ilmi veya teknik araştırmalar yaptırmak veya lüzum gördücek konularda özel ihtisaslarından yararlanmak maksadıyla geçici danışma kurulları teşkil edilebilir.

Danışma kurullarının teşkili, mensuplarının nicelik ve nitelikleri, çalışma usul ve esasları ve mali hususlar yönetmelikle belirlenir.

Millî güvenliğe illekin danışmanlık, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından sağlanır.

#### Teşkilat

**MADDE 16.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü; Genel Müdür, dört Genel Müdür yardımcısı (yayın ve program, idari, teknik, mali), Hukuk Müşavirliği, Savunma Sekreterliği, Sabırlı Alın Komisyonu Başkanlığı, Özel Kalemler Müdürlüğü, Genel Sekreterlik, İnceleme - Araştırma Kurulu Başkanlığı, Tertip Kurulu Başkanlığı, Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı ile Yayın Planlama, Koordinasyon ve Değerlendirme Dairesel Başkanlığı, Müzik Dairesel Başkanlığı, Televizyon Dairesel Başkanlığı, Radyo Dairesel Başkanlığı, Haber Dairesel Başkanlığı, Dış Yayınlar Dairesel Başkanlığı, Personel Dairesel Başkanlığı, Eğitim Dairesel Başkanlığı, Sosyal İşler ve İç Hizmetler Dairesel Başkanlığı, Araştırma ve İnzalat Dairesel Başkanlığı, Etüt-Proje ve Tesis Dairesel Başkanlığı, Yapı İşleri Dairesel Başkanlığı, Stüdyolar Dairesel Başkanlığı, Vericiler Dairesel Başkanlığı, Muhasebe ve Mali İşler Dairesel Başkanlığı, Hasılat Dairesel Başkanlığı, Alın-İkmal Dairesel Başkanlığı ve Reklam Dairesel Başkanlığından meydana gelir. Dairelerin Genel Müdür yardımcılarının olan bağlantıları, Genel Müdürün teklifi ile Yönetim Kurulu tarafından kararlaştırılır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun teğra teşkilatı; Genel Müdürlüğün doğrudan bağılı bölge müdürlükleri ile Ankara Radyosu Müdürlüğü ve bunlara bağılı müdürlükler ve şefliklerden oluşur.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun her seviyedeki teşkilatlanma değişikliği (lağv, tensik, yeni kuruluş), Genel Müdürün teklifi, Yönetim Kurulunun tasvibi ve Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun onayı ile yapılır.

### ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

#### Yayınların Düzenlenmesi

Yayın türlerinin dengelenmesi

**MADDE 17.-** Radyo ve televizyon yayınları mümkün olduğu kadar çeşitli konulara yer verecek şekilde ve yayın görevlerinin yerine getirilmesi esas alınarak düzenlenir.

**Hükümet bildiri ve konuşmaları**

**MADDE 18.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Hükümet bildirilerini, sadece Hükümeti bağlamak kaydıyla yayımlanmakla yükümlüdür. Ancak, bunların Hükümet bildirisi olduğunu yayın sırasında açıklar. Hükümet bildirilerine ait metinlerin, Başbakanlıktan yazılı yayına istegi ile verilmesi ve yetkililerin inşasına taşınması şarttır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu; olağanüstü haller ile sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde inhisar etmek üzere Hükümet konuşmalarını yayımlanmakla yükümlüdür. Hükümet konuşmalarına ilişkin yayın istekleri, Başbakan veya görevlendireceği bakanın inşasıyla yapılır.

**Hükümet uygulamalarının tanıtılması**

**MADDE 19.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayın esaslarına uyarak, cevap hakkı doğuracak nitelikte olmamak ve siyasi çıkar amacı taşımamak kaydıyla, mevzuat veya idari kararlarla yürürlüğe konan ve halkın katılıma ile başarıya ulaşabilecek Hükümet uygulamalarının; gerekçelerinin, yararlarının, vecibelerinin, usul ve esaslarının kamuoyuna benimsenmesini amaçlayan tanıtıcı radyo ve televizyon programları, Hükümet tarafından Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu dışında hazırlanır ve Kurum tarafından "haber bültenleri dışında" yayımlanır ve bu yayının Hükümet uygulamasının tanıtılması olduğu yayın sırasında belirtilir. Bu yayınların yayın süreleri ayda otuz dakikayı geçemez. Hükümet bu süreyi bir defada veya bir aydaki toplam otuz dakikayı aşmamak üzere birkaç defada kullanabilir. Kullanılmayan süreler müteakip ay sürelerine eklenemez.

**Hükümet ve siyasi parti açıklamalarının ve faaliyetlerinin yayımlanması**

**MADDE 20.-** Bu Kanunda belirtilen yayın esaslarına uyarak ve diğer siyasi partilere cevap hakkı doğuracak bir unsur taşınmak kaydıyla; Hükümetin ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan siyasi partilerin açıklama ve faaliyetlerinin yayımlanması, bunların haber değeri ve niteliği hususları partinin bağlıdır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Hükümet veya bir siyasi parti açıklama ve faaliyetlerini yayımladıktan sonra bunu dengelenmek maksadıyla hemen ardından veya aynı bülten içerisinde karşı görüşleri almak için çaba harcama ve yayımlamak zorunda değildir.

**Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili yayınlar**

**MADDE 21.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul gelişmelerini radyodan dengeli ve tarafsız bir biçimde sesleyen yayın yapar.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul toplantılarından ( sorular, endişme töreni gibi) canlı yayınlar yapabilir. Kurum, bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisi İktidârı şubelerine tabidir.

**Seçimlerde siyasi partilerin yayınları**

**MADDE 22.-** Siyasi partilerin milletvekili genel ve ara seçimleri sırasında radyo ve televizyondan faydalanma şekli ve şartları, seçim çalışmalarında belirtilmiş olan esaslara tabidir.

**Millî güvenlik açısından yayınların menedilmesi**

**MADDE 23.-** Başbakan veya görevlendireceği bakan, millî güvenliğin açıkça gerekli olduğu hallerde, bir haber veya yayını menetmeye yetkilidir. Men kararının yazılı olması esastır. Ancak, acile hallerde men kararı sözlü olarak da iletilebilir. Bu durumda men kararının en kısa zamanda yazılı ile teyislenmesi şarttır. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun sorumluluğu altında yapılmayan yayınların menedilmesi halinde, men kararı ilgililere, Genel Müdürlükçe alındığı tarihten başlayarak yirmidört saat içinde bildirilir.

26 Nisan 1961 tarih ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Hakkındaki Kanunun 52 ile 55 inci maddeleri uyarınca siyasi partiler adına yapılan konuşmalar hakkında birinci fıkra hükümleri uygulanmaz.

Birinci fıkrada söz konusu men kararları aleyhine Denizetsizde açılacak iptal davalarında tebligat, müraعات tarihinden başlayarak kırkbeş saat içinde yapılır, cevap ve cevaba cevap süreleri oner gündür. Bu sürelerin tamamlanmasından sonra onbeş gün içinde karar verilir.

**Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlar**

**MADDE 24.-** Devletin dış ilişkileri ile ilgili yayınlarda uygulanacak esaslar, Dışişleri Bakanlığınca tespit edilerek Türkiye Radyo - Televizyon Kurumuna bildirilir. Dış ilişkiler ile ilgili yorumlarda kaynak belirtilip belirtilmeyeceği hususunda Dışişleri Bakanlığının görüşü gözönünde tutulur.

**Öğretim ve eğitim yayınları**

**MADDE 25.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, yayın esaslarına ve teknik standartlarına uygun olmak şartıyla, sürekli, yaygın ve merkezi ağız öğretim yapmaya kanunla yetkili kılınan yükseköğretim kuruluşlarıca hazırlanan radyo ve televizyon programlarını yayınlar.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, öğretimle ilgili yayınlara Millî Eğitim Bakanlığı ile birlikte düzenler.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu yaygın eğitime yönelik program planlamalarında ilgili bakanlıkların görüşlerini alır.

Birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen programlara ait yayın hizmet giderleri karşılığı Kurumca hesaplanır ve bu mablağın Kuruma ödenebilmesi için ilgililer bütçelerine gerekli ödeneği koyarlar. Hizmet karşılığı ödenecek mablağın yarısı yayından önce, diğer yarısı yayın sonrası Kuruma ödenir.

**Reklam yayınları**

**MADDE 26.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, görev ve yayın esaslarına uyarak kaydıyla gerçek kişiler, kurumlar ve özel hukuk tüzelkişilerince de hazırlanan programlı veya programsız reklam kuşaklarına radyo ve televizyondan yayınlayabilir.

Reklam yayınlarında; halkı aldatıcı, yanıltıcı, haksız rekabete veya karşılıklı cevaplaşmaya yol açıcı, diğer ürün veya nitelikleri küçümleyici, herhangi bir ürünün israfına telkin veya imâ edici ve genel olarak menleketin ekonomik durumuna zarar verici hususlara yer verilmez, siyasi propağanda yapılmaz.

Reklâm yayınları ile ilgili esaslar, birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen genel esaslar gözönüne alınarak bir yönetmelikle düzenlenir.

Düzeltilme ve cevap hakkı

**MADDE 27.-** Yayınlarda bir kişinin haysiyet ve şerefine dokunulması veya kendisi ile ilgili olarak gerçeğe aykırı hususlar bulunması halinde;

a) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, o kişinin yayın tarihinden başlayarak yedi gün içinde göndereceği düzeltme ve cevap metnini, Genel Müdürlüğe alınmasından başlayarak üç gün içinde yayınlamakla yükümlüdür.

b) Bu düzeltme ve cevap metninde, yayının metninin yukarıdaki fıkra kapsamına girdiği, yayında kendisine gerçeğe aykırı olarak bir husus atfedildiği veyahut şeref ve haysiyetine dokunulduğu ve gerçeğin ne olduğu kısaca açıklanır. Cevap ve düzeltme metni, cevap ve düzeltmeye esas olan yayın süresinin ilgili bölümünün süresini aşamaz.

c) Düzeltme ve cevap metninin bu Kanun hükümlerine uygun olmaması veya suç niteliğindeki ifadeler taşıması veyahut yeni bir düzeltme ve cevap hakkı doğurur nitelikte olması halinde, Genel Müdürlük bu talebi reddettiğini, yayınlamakla yükümlü olduğu üç günlük sürenin bitiminden itibaren iki gün içinde ilgilisine bildirir.

d) İlgili, bu red kararına karşı, iki gün içinde Ankara Sulh Ceza Hâkimliği nezdinde itiraz edebilir. Hak sahibi, itirazını, Ankara Sulh Ceza Hâkimliğine gönderilmek üzere bulunduğu yer mahkemesine de verebilir.

e) Ankara Sulh Ceza Hâkimi, engeç iki gün içinde düzeltme ve cevap metnini; suç niteliği olup olmadığı, yayın ile ilgili bulunup bulunmadığı, bu maddede yazılı şartlara uygun olup olmadığı, yeni bir düzeltme ve cevap hakkı doğurur nitelikte olup olmadığı ve süresi içinde Türkiye Radyo - Televizyon Kurumuna gönderilip gönderilmediği yönlerinden inceleyerek karar verir. Hâkim cevap veya düzeltme metninin aynen yayınlanmasına karar verebileceği gibi, uygun göreceği değişiklikleri bizzat yaptıktan sonra yayınlanmasına da karar verebilir. Bu kararın birer örneği taraflara gönderilir.

f) Taraflar, bu karara, kendilerine tebligatından başlayarak iki gün içinde Ankara İstisna Ceza Hâkimliği nezdinde itiraz edebilirler. Bu itiraz ve karar hususlarında yukarıdaki (d) ve (e) bentleri hükümleri aynen uygulanır.

g) İstisna Ceza Hâkiminin verdiği karar kesindir. Bu kararın Genel Müdürlüğe tebligatından itibaren en geç iki gün içinde cevap ve düzeltmenin yayınlanması zorunludur.

h) Düzeltme ve cevap hakkını kullanmadan ölen kişilerin bu hakkını mirasçılara birlikte veya bunlardan yalnız ilk bağvatanı kullanabilir.

ı) Bu madde uyarınca ilgililere yapılacak tebligatlarda 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümleri uygulanır.

Özel hukuk tüzeltme işlemlerince gönderilecek düzeltme ve cevap metninin hakkında da bu madde hükümleri uygulanır.

Bu Kanunun 18 nolu maddesi uyarınca yayımlan yayımlar nedeniyle Türkiye Radyo Kurumu Mübcer Mahkemelerinde grubu bulanan fakat Mübcerate dahil olmayan diğer kişiler, düzeltme ve cevap hakkı taleplerini yayın tarihinden başlayarak üç gün içinde Ankara Sulh Ceza Hâkimliği nezdinde yaparlar, bu talepler hakkında bu maddenin (d), (e) ve (f) bentleri hükümleri uygulanır.

Siyasî partilerin radyo ve televizyondan özel konuları ayırmasınca yasadışıları ve diğer propaganda konularını ile ilgili Kanunun 18'inci maddesi uyarınca yayınlanan hükümet bildirileri veya konuşmaları hakkında bu madde hükümleri uygulanmaz.

#### Sorumluluk

**MADDE 28.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayınları yoluyla işlenen suçlarda veya haksız fiillerde, yayın tespit yoluyla yapılmışsa, metni yazan veya sesli tespit edilen, bu metni veya tespiti fiilen kontrol eden ve yayını fiilen yöneten ve kontrol eden kişiler sorumludur.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun, kendilerine tevdi edilen metni aynı amaçla görevli personeli o yayının yönetimi ve kontrolünde özel olarak görevlendirilmiş olmasınca şartıyla, o yayını yoluyla işlenen suçları veya haksız fiilden sorumlu tutulmazlar.

Bu Kanunun 18, 22 ve 27'nci maddeleri uyarınca yapılan ve bu özelliği anonsela belirtilen yayınlar ile tespitlerden faydalanmaksızın Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu istasyonları dışındaki bir radyo ve televizyon kuruluşundan naklen yapılan yayınlardan, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personeli sorumlu değildir.

Kişiler, kurum ve kuruluşlar yayınlar nedeniyle uğradıkları zararlardan dolayı, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personeli aleyhine değil, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu aleyhine dava açarlar. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun genel hükümlere göre sorumlu personele rücu hakkı saklıdır.

Kişiler, kurum ve kuruluşlarca yayın yoluyla suç işlendiği iddia edilerek Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personeli hakkında açılan ceza davalarında, personel, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu avukatlarıncasına savunulabilir.

Bu madde kapsamına giren suçlardan ve haksız fiillerden dolayı yayının yapıldığı tarihten başlayarak altmış gün içinde açılmayan davalar dinlenmez.

#### Metin ve tespitlerin saklanması

**MADDE 29.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayınlarında kullanılan yazılı metinler ve metni bulunmayan radyo ve televizyon yayınlarına ait tespitler yayın tarihinden başlayarak yetmişbeş gün süre ile saklanır.

Tespitlerden faydalanmaksızın yapılan naklen yayınlar ile sesli yayınları yukarıdaki fıkra hükmünün dışındadır.

İşyanın, herhangi bir şekilde yasa, yürütme ve yargı organlarıncasına soruşturma, kovuşturma ve araştırma konusu olması halinde bu işlemlerin sonuçlandırılmasının Türkiye Radyo - Televizyon Kurumuna yazılı olarak bildirilmesine kadar yayın tespitlerinin ve metinlerinin saklanması zorunludur.

#### Yayımlanmayan haberler

**MADDE 30.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun Devletin güvenliği ile ilgili, elde ettiği ancak, yayımlanmadığı haberler, sadece Başbakanın tevin edeceği ilgili yürütme unsuruna bildirilir. Bu husus bir protokol ile güvence alınır.

## Yayımların denetimi

**MADDE 31.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayınlayacağı programların son denetimi, Genel Müdür adına ve Genel Müdüre doğrudan bağlı Yayın Denetleme Kurulu Başkanlığı tarafından yapılır. Bu denetimin usul ve esasları yönetmelikle düzenlenir.

Radyo ve televizyon yayımları, yayından önce ayrıca Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu dışından hiç bir kişi veya kuruluş tarafından denetlenmez. Ancak, Türk Silahlı Kuvvetleri ile ilgili yayınlar hakkında Genelkurmay Başkanlığının olumlu görüşü alınır.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun, uzun metrajlı konulu sinema filmleri hariç, yurt dışından getireceği her çeşit televizyon filmleri hakkında 23 Eylül 1977 tarihli ve 16063 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Filmlerin ve Yıllık Sonuçlarının Denetlenmesi Hakkında Tüzük" hükümleri ile ek ve değişiklikleri uygulanmaz.

## Kurum programlarının korunması

**MADDE 32.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu yayımları, Kurumun yazılı izni alınmadan telli veya telsiz olarak tekrar yayınlanamaz, ücretli veya ücretsiz olarak tedavile çıkarılmak üzere bütünü veya bir kısmı tespit olunamaz, çoğaltılamaz ve girişi ücretle tabii yerlerde halka gösterilemez.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun birinci fıkraya hükmüne aykırı davranışlara karşı maddî ve manevî tazminat davası açma hakkı mevcut değildir. Aynı gibi, Kurum, Fikir ve Sanat Esasları Kanununda öngörülen hukukî ve cezai korumadan da yararlanır.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

## Mali Kurumlar

## Sermaye

**MADDE 33.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun nominal sermayesi 20 000 000 000 TL dir. Bu sermaye Yönetim Kurulunun teklifi, Radyo ve Televizyon Ücret Kurulunun tavsiyesi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile artırılabilir.

Sermayenin kaynakları şunlardır :

- Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte ödenmiş sermaye,
- Genel bütçeden, sermayeye mabaufen yapılacak ödemeler,
- Yıllık kârlardan, bu Kanunun 34 üncü maddesi ve diğer kanunlar uyarınca ayrımlar yapıldıktan sonra kalacak bakiyeler.

Kârın dağıtım ve yedek akçe

**MADDE 34.-** Yıllık bilanço, kâr ve zarar hesaplarınının Yönetim Kurulunca onaylanmasını müteakip;

- Yıllık kârın % 10'u ödenmiş sermayenin % 25'ine kadar kanunî yedek akçe olarak, % 10'u da nominal sermayenin % 10'una kadar olağanüstü yedek akçe olarak ayrılır.

b) Mevzuat gereğince ödenmek üzere, fon ve ayrımlar dışındaki diğer kanunî kâr dışı yedek akçe hesabına nakitlenir. Kararları öncelikle özel yedek akçeden yapılır. Özel yedek akçenin yetmemesi halinde, bu kararlar öncelikle olağanüstü yedek akçeden ve kanunî yedek akçeden yapılır.

**Gelirler****MADDE 15.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun gelirleri şerhler-

dir :

- a) Ruhsata tabi a) maddelerden alınacak ruhsat ücret ve esas gelirleri.
- b) Radyo ve televizyon vasıtasıyla yapılan her çeşit ilan ve reklâm gelirleri.
- c) Halk Üminde düzenlenen konser, tansil ve benzeri programlara giriş ücreti ve bu yerlerde yapılacak ilan ve reklâmdan elde edilecek gelirler.
- d) Radyo ve televizyonda düzenlenecek telegaz ve benzeri cyunlardan elde edilecek gelirler.
- e) Kitap, dergi, nota, plak ve bant yapım ve yayınları ile ilgili gelirler.
- f) Resmî ve özel kişi ve kumuluşlara yapılan iş ve hizmet karşılığı elde edilecek gelirler.
- g) Radyo ve televizyonla ilgili her türlü ticarî ve iktisadî işlemlerden elde edilecek gelirler.
- h) Genel bütçeden sağlanacak katkılar.
- ı) Yapılacak her türlü bağış, yardım ve diğer gelirler.

**Bütçenin hazırlanması ve finansman açığı**

**MADDE 16.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yıllık bütçesi ile yatırım ve finansman programları Yönetim Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe konulur. Ancak, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yıllık yatırım ve finansman programı konusunda, Yönetim Kurulu kararından önce, Devlet Planlama Teşkilatı ile Maliye Bakanlığının vizosinin alınması gereklidir.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yıllık finansman programında tespit olunan açık genel bütçeden karşılanır.

**Ortaklık kurulması**

**MADDE 17.-** Yönetim Kurulu, Kurumun amaçlarına uygun olmak şartıyla ve Bakanlar Kurulu kararname ile gösterilecek esaslar içerisinde, yerli veya yabancı gerçek veya tüzelkişilerle, özel hukuk hükümlerine tabi mahdut mesuliyetli ortaklıklar kurabilir.

Ruhsata tabi cihazların imalat, ithalat ve toptan satışı

**MADDE 18.-** Radyo ve televizyon yayınlarını almaya, almaya ve kaydetmeye yarayan cihazların imal eden, ithal eden ve toptan satışı yapanlar imalat, ithalat ve toptan satış miktarlarını, cihazların özelliklerini, kimlere satıldığını, fatura tarih ve numaralarını, satın alanların açık adreslerini listeye dökerek her takvim yılının Ocak aylık dönemleri itibarıyla Kuruma bildirirler. Ayrıca, unvan ve iş konusundaki değişiklikleri de bir ay içerisinde bildirmekle yükümlüdürler.

Ruhsata tabi cihazların perakende satışı ve gümrük girişi

**MADDE 19.-** Radyo ve televizyon yayınlarını almaya, almaya ve kaydetmeye yarayan cihazların perakende satışlarında ve gümrük girişlerinde

ruhsatnameler, satıcılar ve gümrük idarelerinin düzenlenir.

Satıcılar ve gümrük idareleri düzenledikleri ruhsatnamelerle ilgili hususları kapsayan listeleri, her yılın üçer aylık dönemleri itibarıyla Türkiye Radyo - Televizyon Kurumuna bildirmekle yükümlüdürler.

Tarife ve ruhsatnameler

MADDE 40. - Tarife ve ruhsatnamelerle ilgili esaslar şunlardır:

a) Radyolar, televizyon alıcıları, videolar ve birleşik cihazlar için Türkiye Radyo - Televizyon Kurumundan ruhsatname alınması zorunludur.

b) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ve ortaklıklarının yapacağı iş ve hizmetler karşılığında alınacak ücret ile ruhsatname ücretleri, tarifeler ile belli edilir.

c) Ücretler ile ilgili tarifeler Genel Müdürlükçe belli edilir ve Yürütme Kurulunca onaylanıp yayımlandıktan sonra uygulanır. İş ve hizmetin özelliği bakımından tarifeye bağlanamayacak hususlarda özel anlaşmalar yapmaya ve ücretler tespitine Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu yetkilidir.

d) Ruhsata tabi cihazlardan alınacak ücretler;

1. Radyolar için bir defaya mahsus olmak üzere ruhsatın alınışında 500 TL.

2. Videolar için bir defaya mahsus olmak üzere ruhsatın alınışında 2 500 TL.

3. Konutlardaki siyah-beyaz televizyonlardan her yıl 1 000 TL., renkli televizyonlardan her yıl 1 500 TL., birleşik cihazlardan her yıl 2 500 TL.

4. Konutlar dışında kalan yerlerdeki siyah-beyaz ve renkli televizyonlar ile birleşik cihazlardan her yıl (3) maddedeki ücretlerin iki katı.

e) (d) bendinde miktarları belirtilen ruhsat ücretleri, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Yürütme Kurulunun teklifi ile Bakanlar Kurulunca beş katına kadar artırılabilir.

f) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun malî olan her türlü cihazlardan ruhsatname ücreti alınmaz.

Tahsilat

MADDE 41. - 40 nci maddede belirtilen cihazlar için verilen ruhsatnamelere ilişkin ücret ve cezalar her malî yılın ilk üç ayı içinde Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu tarafından tahsil olunur. Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu tahsilatı diğer bir kuruluş veya bankaya yaptırabilir.

Radyolar ve videolar hariç olmak üzere malî yılın ilk altı ayı içinde ruhsatname alanlardan tam, ikinci altı ayı içinde ruhsatname alanlardan yarı ücret alınır.

Bu ücret ve cezaların tahsilinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun uygulanır.

Ruhsata tabi cihazlarla ilgili işlemlerin denetimi

MADDE 42. - Bu Kanunun 38, 39, 40 ve 41 inci maddelerinde belirtilen esas hususlar ile ilgili her türlü işlem Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunca denetlenir.

## Uygulama esasları

**MADDE 43.-** Radyo ve televizyon yayınlarını almaya, almaya ve kaydetmeye yarayan cihazlardan ruhsata tabi olanlar ile ilgili her türlü işlemler hakkındaki uygulama esasları İktisat Kurulunun Kararı Üzerine Bakanlar Kurulunca kararlaştırılır.

## İndirimli posta, telgraf ve telefon tarifeleri

**MADDE 44. -** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun; haber, radyo ve televizyon hizmetlerinde kullandığı telefonlarına, Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğüne basına uygulanan indirimli tarife veya indirim nispetleri uygulanır.

Kurumun, Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğünden kiraladığı radyo ve televizyon programlarının nakledildiği resin ve ses kanallarının ve hizmet gereği geçici veya sürekli olarak kiraladığı telefon ve teleks devrelerinin, milli sınırlar dahilinde kalan kısımları için, Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü tarifesinde bulunanları bu tarife üzerinden, bulunmayanlara milletlerarası tarifeler üzerinden yüzde altmış indirim uygulanır.

## Devlet Yatırım Bankası kredileri

**MADDE 45.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, yatırımlarının finansmanında Devlet Yatırım Bankası kredilerinden faydalanır.

## İndirimli tarife

**MADDE 46.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumuna indirimli tarife uygulayan Devlet daire ve kuruluşları, kamu tüzelkişileri ve kamu ihtiyacı teşebbüslerine ilan ve reklam işlerinde indirimli tarife, Yönetim Kurulu kararıyla uygulanabilir.

## Tedarik işleri

**MADDE 47.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun alım, satım, hizmet, yapım ve taşıma işleri ile bu hususlara ilişkin ihale işlemleri bir yönetmelik ile düzenlenir.

## Muafiyetler

**MADDE 48.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun ihtiyacı için yurt dışından getirilecek radyo ve televizyon vericileri, etüdyo cihazları, işletme malzemesi ve yedekleri ile yayınlarda kullanılan alet ve edevat, program yüklü film ve bantları; damga resmi dahil, gümrük vergi ve resimleri, belediye hissesi ve harçlarından muafittir.

Kurumun iktisap ettiği ve edeceği radyo ve televizyon verici ve aktarıcı binaları emlak vergisi ve tapu harçlarından muafittir.

BEJİNCİ BÖLÜM  
Personele ilişkin hükümler

## İstifdam şekilleri

**MADDE 49.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun hizmetleri; memurlar, işçi sayılmayan sözleşmeli personel ve geçici personel eliyle görülmüştür.

## Personelin Üstlük hakları

MADDE 50.- Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personeli aşağıda belirtilen hükümler dışında kamu iktisadi kuruluşlarına personel rejimine tabidir.

a) Kuruma haber ve program hizmetlerini doğrudan doğruya yapan ve yönetimlerden yükseltilmiş yapmış olanlar 8 inci derecenin ilk kademesinden işe başlarlar, 1 inci derecenin son kademesine kadar yükseltilirler. Yükseltilmemiş yapmamış olanlar 10 uncu derecenin ilk kademesinden işe başlarlar, 3 üncü derecenin son kademesine kadar yükseltilirler.

Ancak, bu fıkra hükümlerine göre belirlenen giriş ve yükseltilme dereceleri, 657 sayılı Kanunun 36 nci maddesinde belirlenen derecelerden aşağı olamaz.

b) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunda çalışan personele üsünecek maaş müttesinde, 657 sayılı Kanunla tabii memurlar için tespit edilecek miktar ve şartlara uygun olmak kaydıyla Yönetim Kurulu tarafından bir yönetmelikle tespit edilir.

c) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun haber ve program hizmetlerinin yürütülmesinde Kurum dışından görevlendirilecekler, başka iş ve hizmet yasağına ilişkin hükümler uygulanmaz.

Kurum Yönetim Kurulunca tespit edilecek sayıdaki yabancı dil yayınları müterekim spikerlerine 657 sayılı Kanunun 59 uncu ve müteakip maddelerindeki istisnai memuriyetlere ilişkin hükümler uygulanır.

d) Kurum personeline hizmetin bütünlüğü ve ifa edilen görevin özelliği dikkate alınarak, en yüksek Devlet memuru aylığını (Ek göstergesi dahil) geçmemek üzere, Kurum Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tespit olunan oran veya miktarlarda tazminat ödenir.

Kurum personeline bu tazminat dışında 657 sayılı Kanunun "Zam ve tazminatlar" başlıklı değişik ek maddesinde belirtilen zam ve tazminatlar ödenmez.

e) (a) bendine giren görevlerde bulunduktan sonra, öğrenim durumu itibarıyla hizmete giriş derece ve kademesi bu fıkrafta belirtilen giriş derece ve kademesinden daha aşağı olan sınıflardan birine geçenlerin, ilk ilerleme ve yükseltilmeleri için kanunî beklene sürelerine kazandıkları süre kadar ilave edilir.

f) 657 sayılı Kanunun değişik 33 üncü maddesinin (B) fıkrası hükümleri Kurum personeli hakkında da uygulanır. Ancak, anılan fıkranın (j) bendi hükümleri saklı kalmak üzere, Genel İdare Hizmetleri sınıfına dahil kadrolara uygulanacak ek göstergeler, bu memuriyetlerin niteliği ve yönetim sorumluluğu gözönünde bulundurularak ve diğer kamu kuruluşlarındaki emsallerle karşılaştırılarak, Kurumun Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tespit olunur.

g) Kuruma haber ve program hizmetleri ile teknik hizmetlerinde özleştirebilir personel çalıştırılabilir. Biziyleme esasları, çağın sosyal yardımlar ile görev, yetki ve sorumluluklar yönetmelikte gösterilir. Bu

personel üslenerek emz ve ençok Horetler Yönetim Kurulunun teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile tespit edilir.

Bu sözleşmeli personelden Türk sanat müziği, Türk halk müziği ve çuk ezeli müzikler, ses-söz sanatçuları, korucu, şef tutmuşlar, tutmuşlar, akademi - koro şefi ve yöneticileri, editörleri, Kısmında veya diğerkendri sanat kuruluşlarında sanatçı sıfatını kazananlarda müzik Üstüdü yönetici ve uzmanlığına elananlar, kesenekleri kendilerinin ve karşılıkları Türkiye Radyo - Televizyon Kurumuna kargılanmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı ile, diğerkendri sözleşmeli personel ise Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilgilendirilirler.

Bunlardan T.C. Emekli Sandığı ile ilgilendirilenlerini;

1. Tahsil durumlarına göre giriş ve yükselebilecekleri derece ve kademeleri, (a) bendi hükümlerine göre belirlenir.

2. Kazanılmış hak aylıkları, Şürensiz durumlarına göre yukarıda belirlenen giriş dereceleri esas alınmak ve yükselebilecekleri dereceyi aşmamak kaydıyla 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 87 nci maddesinde sayılan kurumlarda 18 yaşından sonra geçen hizmetler, hazırlık kitası ile okul dönemi dahil yedek subaylıkta, yedek subay Şürensizlikte, muvazaf ve ihtiyat erlikte geçen sürelerin her yılı için bir kademe ilerlemesi ve her üç yıl için bir derece yükselmesi verilerek suretiyle değerlendirilerek tespit edilir.

Ayrıca, 1 Mart 1979 tarihinde, 13 Aralık 1960 tarih ve 160 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinde sayılan kuruluşlarda görevli bulunanlara 2182 sayılı Kanun hükmüne göre bir derece ilave edilir.

Bu fıkrada sayılan T.C. Emekli Sandığına tabi olarak çalışan personelin emekli keseneğine esas aylıkları ile kazanılmış hak aylıkları eşitlidir.

3. Emekli kesenek ve karşılıkları;

Emekli keseneğine esas aylıkları 8 ve 7 nci derecede olanlar için 100, 6 ve 5 inci derecede olanlar için 150, 4 ve 3 üncü derecede olanlar için 200, 2 nci derecede olanlar için 300 ve 1 inci derecede olanlar için 400 ek göstergeler uygulanarak suretiyle hesaplanır. Ancak, daha yüksek ek göstergeli yönetici kadroları karşılık gösterilerek geliştirilenlerin emeklilik keseneklerine ve karşılıklarına bu ek göstergeler esas alınır.

b) Borçlar Kanunu hükümleri gereğince de sözleşmeli personel çalıştırılabilir. Bunlara (g) bendi hükümleri uygulanmaz.

İkramiye

**MADDE 51.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun kadrolu personeline, yılda iki aylık ücret tutarını aşmamak üzere Genel Müdürlük teklifi ve Yönetim Kurulunun onayı ile ikramiye verilebilir.

Fazla çalışma

**MADDE 52.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personeline ücretle fazla çalışma yaptırılabilir. Fazla çalışma esasları ve süresi Devletin diğerkendri personeli için tanınan sürenin iki katını geçmemek, saat ücreti ise Devlet memurları için tanınan miktarlara bağlı kalmamak kaydıyla yönetmelikle tespit edilir.

Personelin işe alınma, atanma, yer değiştirme, görevlendirme, görevden alınma ve terfi işlemleri

**MADDE 53.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personelinin işe alınma, atanma, yer değiştirme, görevden alınma ve terfi işlemleri Kurum Genel Müdürü tarafından yapılır.

Kurumun kadrolarında sanatçı olarak çalışanlar ile sanatçı niteliğinde Ötirdü Kurumuna icareci, uzman, şef ve benzeri diğer kadrolarında görevli bulunanlar ile spiker, sunucu ve teknisyenlerden oluşacak bu topluluklara; aslî görevlerini aksatmamak şartıyla, yurt içinde ve yurt dışında, Kurumun müzik yayınları amaç ve politikasına uygun hizmet ve faaliyetlerde bulunmak, müziğin tanıtılıp yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak amacıyla konser, festival ve benzeri sanat faaliyetlerinde Genel Müdür tarafından görev verilebilir. Bu durumda, başka iş ve hizmet yasasına ilişkin hükümler uygulanmaz. Bu görevlendirmeler ikinci görev verilmesi sayılmaz. Bu konuların uygulama usul ve esasları Kurum Yönetim Kurulunca tespit edilir.

#### Öğretim ve eğitim

**MADDE 54.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, personeline, görevleri arasında giren konularda yurt içinde ve dışında eğitim, öğrenim ve ihtisas yapma imkânını sağlar, bu maksatla kurslar açar ve kendi maksatları için personel yetiştirmek üzere kendi kadrolu personeline veya, 8 Nisan 1929 tarih ve 1416 sayılı Kanun hükümlerine göre, öğrencilere burs verebilir.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun düzenlediği hizmet içi eğitimlerde ya da oluşturacağı danışma kurulları ile memur alımı maksadı dışında teşkil edilecek sınav jürilerinde ve hazırlayacağı programlarda, gerektiğinde yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanlarından ve diğer eğitim kurumlarının öğretim görevlilerinden yararlanılabilir.

Kurumun sürekli kadrolarında çalışanların Kurumun aslî fonksiyonları ile ilgili konularda Üniversite ve yüksekokullarda öğretim üyesi veya yardımcı olarak görev almalarına, her derecedeki resmî öğretim kurumlarında öğretmenlik yapmalarına, esas görevlerini aksatmamak şartıyla Genel Müdürün teklifi üzerine Yönetim Kurulunca izin verilebilir. Bu görevlilerin Yönetim Kurulu kararı ile Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ortaklıklarında görevlendirilmeleri de mümkündür.

Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu görevlilerinin, aslî görevlerinin dışında Kuruma bağlı radyo ve televizyon postalarında yapacakları yayın ile Kurum içerisinde verecekleri dersler için kendilerine yayın ve ders başına ödenecek ücretlerin azami haddi ile bu personelin çalışmaları ile ilgili esaslar Yönetimle tespit edilir.

#### Mesken yapımı ve kiralanması

**MADDE 55.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu, personeline kira karşılığında lojman olarak tahsis edilmek üzere belirli programları dahilinde mesken yaptırması ve satın almaya, bakımında öncelikli görevlerde bulduğu şahısların uygun görüldüğü üzere mesken kiralanmasına yetkilidir.

### Personel işlenleri ve personel hizmet tesisleri

**MADDE 56.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personelinin işe alınmasında devlet, partiler, atanma, terfi, nakil, işe son verme, disiplin cezaları ve diğer ile ilgili konuları personel yönetmeliğinde düzenlenir.

Kurum hizmetlerinin tanımı, bu hizmetlere atansaklarda aranacak özellikler ve atama şartları bir yönetmelik ile düzenlenir.

### DÖRDÜNCÜ KISIM Çeşitli Hükümler

#### Yüksek Denetleme Kurulunun denetimi

**MADDE 57.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu; idari, mali ve teknik konularda Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabidir.

Başbakan, Kurum ile ilgili olarak belli bir hususun incelenmesini Yüksek Denetleme Kurulundan isteyebilir. Yüksek Denetleme Kurulunun, "yıllık" ve "ara" raporlarında Kurumun; idari, mali ve teknik işlemler ile ilgili olarak başı konuların teftiş ve tşkiki, temenni olundğı takdirde, Başbakanın temini ile Maliye Teftiş Kurulunca yapılır.

Başbakanlık gerektiğinde rapor sonuçlarını adalet mercilerine zevk eder.

Radyo ve televizyon alıcı cihazlarının imal, ithal ve montajlarında uygulanacak esaslar

**MADDE 58.-** Radyo ve televizyon alıcı cihazlarının imal ve ithali; Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun teklifi ve Bakanlar Kurulunca çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenen standartlara uygunluk bakımından Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun iznine tabidir. Bu standartlara uymayan cihazların imal ve ithaline müsaade edilmez. Ancak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunca onaylanmış araştırma, geliştirme faaliyetleri kapsamına giren prototip imalat ve bu imalat maksadıyla yapılacak ithalat bu hükmün dışındadır.

İthalat ve imalatçılar, ithal veya imal ettikleri cihazların tanımları için gerekli her türlü teknik nitelik ve bilgileri, kullanma açıklamalarını ve montaj şemalarını ithalat veya imalat yapıldığında, model değişikliği veya cihaz üzerinde tadilat yapılması halinde derhal bu değişiklik veya tadilata ilişkin belgeleri, Radyo ve Televizyon Yüksek Kuruluna bildirmekle yükümlüdürler.

Radyo ve televizyon verici cihazları 5 Nisan 1983 tarih ve 2613 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine tabidir.

#### Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun malları

**MADDE 59.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun malları ve her çeşit mevcutları Devlet malı sayılır.

Kurumun verici ve stüdyolar gibi yayın ile ilgili bina ve tesislerinin güvenliği ve korunması işleri Bakanlığının sorumluluğunda altındadır.

Kamulaştırma

**MADDE 50.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun kuracağı her türlü tesisler için gerekli taşınmaz malların kamulaştırılmasında, "Kamu yararı" kararı Yürütme Kurulunca alınır. Bu kamulaştırmalarda, Devlet ihtiyaçları için yapılan kamulaştırmalarla ilgili diğer hükümler uygulanır.

Telekomünikasyon tesisleri

**MADDE 51.-** Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu radyo ve televizyon tesislerini birlikte geliştirmek için bunlar arasında veya bunlarla geçici sabit veya geçici transmisyon yolları arasında telekomünikasyon tesisleri kurmaya ve işletmeye yetkilidir. Kurum, bu tesislerin kurulmasında ve işletilmesinde 5 Nisan 1983 tarih ve 2013 sayılı Telsiz Kanununun hükümlerine tabidir.

Yürütmelik

**MADDE 52.-** Bu Kanunun 6 nci maddesi gereğince hazırlanacak yürütmelik, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunca hazırlanır ve Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer. Bu Kanun gereğince hazırlanacak diğer yürütmelikler, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğünce hazırlanır, Yürütme Kurulu onayı ile ve Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

Ceza hükümleri

**MADDE 53.-** Aşağıda belirtilen fiilleri işleyenler, bu fiilleri başka bir suçla oluşturan bile ayrıca bu madde hükümlerine göre de cezalandırılırlar :

a) Bu Kanuna aykırı olarak radyo veya televizyon istasyonları ve tesisleri kurmaları ve işletmeleri bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına, bu fiilleri dış ve iç güvenliğinin sarsılması olduğu olağanüstü hallerde, çıkarılma süresince veya savaşta işledikleri takdirde, beş yıldan on yıla kadar ağır hapis cezasına mahkûm edilirler. Her halde tesislerin müzakeresine karar verilir.

b) Radyo ve televizyon yayını almaya, almaya ve kaydetmeye yarayan cihazlar ile ilgili çevre televizyon yayını yapmaya yarayan cihazlar ruhsatlı olanlar veya otnuzi ruhsatname hüsnatini üdediği yer türü dışında kullananlardan, ruhsatnamenin düzenlenmesi sırasında, gerekli bilgileri yanlış beyan edenler veya yanlış ruhsatname düzenleyenlerden, tanzim edilmiş ruhsatname üzerindeki her türlü değişikliği ilgili mercie bir ay içinde bildirmeyenlerden, müzakeretne, kurduya ayırma ve bedelini yokilde kullandığı durumda, kulunđ sınıtı ilgili mercie haber vermeden kullananlar onbin liradan yllşşin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

c) 38 inci maddede belirtilen yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmeyenler bir milyun liradan beş milyun liraya kadar ağır para cezası, 39 uncu madde hükümlerine uymayanlar yllşşin liradan beşylyşşin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

d) 53 üncü maddenin birinci fıkrasın hükümlerine aykırı olarak etaz-  
darlılara uymayan, cihaz ihmal veya ihmal edenler üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.

58 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen mecburiyetlere uymayan her türlü radyo ve televizyon alıcı cihazlarını imal ve ithal edenler iki aydan altı aya kadar hapis, yukarıda yazılan ceza ile beraber bir ay kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Yürürlükten kaldırılan kanunlar ve esas hükümleri

**MADDE 64.-** 24 Aralık 1953 tarih ve 359 sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kanunu Kanunu ile 357 sayılı Devlet Memurları Kanununun ek geçici 10 uncu maddesi ve bunların ek ve değişiklikleri yürürlükten kaldırılmıştır. Diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri Kurum ve personeli hakkında uygulanmaz.

#### İKİNCİ BÖLÜM

##### Geçici Hükümler

**GEÇİCİ MADDE 1.-** Bu Kanunun yürürlüğe girmesini takip eden iki ay içerisinde, Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu Üyeleri atılır, sekretaryası ise, Kurulun göreve başlamasından bir ay sonra kurulur.

**GEÇİCİ MADDE 2.-** Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun göreve başlamasını takip eden bir ay içerisinde, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu genel Yürütme Kurulu Üyeleri ve Genel Müdürün atanmasıyla mevcut Yürütme Kurulu Üyelerinin üyelikleri ve Genel Müdürün görevi sona erer.

**GEÇİCİ MADDE 3.-** Bu Kanunun 6 nci maddesi uyarınca Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu Üyelerinin üçte birinin ilk defa yenilenmesi, Kurulun göreve başladığı tarihten iki yıl sonra, ikinci defa yenilenmesi, dört yıl sonra kura usulüyle yapılır. Bu değişikimde 6 nci maddenin (a), (b), (c) bentlerindeki Üyeler kendi aralarında ve ayrı ayrı, (c) ve (d) bentlerindeki Üyeler birlikte mütalaa edilir.

**GEÇİCİ MADDE 4.-** Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra üç ay içinde;

- Ruhsatsız kullandığı cihazlara Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğünden ruhsat çıkartarak ücretini ödeyenler,
- Ruhsatnamede yazılı adresi değiştirdiğini, cihazını devrettiğini veya devraldığını Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğüne bildirenler, ruhsat üzerinde gerekli işlemi yaptırarak,
- Cihazlarının ruhsatnamede belirtilen yer ve maksat dışında kullanıldığını Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğüne bildirenler, gerekli düzeltmeyi yaptırarak,
- Ruhsatname üzerinde cihazın renkli veya siyah-beyaz olduğuna ilişkin ayrıca özelliği belirtilmemiş olanların bu özelliğini Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğüne bildirenler, ruhsat üzerinde işlemler,
- Mühürlenmiş olduğu halde cihazlarını kullananlardaki yeniden mühürlenme veya kullanma işlemlerini Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğüne bildirenler,

Hakkında ilgili ceza hükümleri uygulanmaz.

**GEÇİCİ MADDE 5.-** Bu Kanunda süresi edilen yönetmelikler ile disiplin ve disiplin sicil yönetmelikleri, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içinde hazırlanır ve yürürlüğe konulur.

Yukarıdaki fıkra da belirtilen yönetmelikler yürürlüğe konuluncaya kadar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte mevcut yönetmelik, talimat ve esasların bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.

**ÜÇÜNCÜ MADDE 6.-** Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi Genel Müdürlüğü, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde devirle ilgili belge ve bilgileri Türkiye Radyo - Televizyon Kurumuna verir.

Devir işlemleri bu Kanunun yürürlüğe girmesinde itibaren üç ay içinde taraflarca protokolle tespit edilir.

Devir işlemleri tamamlanmaya kadar ruhsatnameler ile ilgili mevcut uygulamaya devam olunur.

**ÜÇÜNCÜ MADDE 7.-** Bu Kanunun 50 nci maddesinin (g) bendinde sayılan unvanlarla Kurumda sözleşmeli olarak çalışan personelden, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içinde T.C.Emekli Sandığı ile ilgilendirilmesini Kurumdan yazılı olarak talep etmeyenlerin, Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilgilendirilmelerine devam olunur. T.C.Emekli Sandığı ile ilgilendirilenlere kadem tazminatı ödenmez.

**ÜÇÜNCÜ MADDE 8.-** Bu Kanuna göre yapılacak yeni düzenlemeler nedeniyle yeni kadroları eski kadrolarından daha aşağıda olan görevlilerin eski kadrolarına ait aylık, ek gösterge, her türlü zam ve tazminat ve diğer haklarına ilişkin, Türkiye Radyo - Televizyon Kurumundaki yeni görevlerinde kaldıkları sürece haklarına bağlı olarak eski tutulur. Atama işlemleri tamamlanmaya kadar personelin mali, sosyal ve her türlü sağlık haklarına ilişkin eski hükümlerin uygulanmasına devam olunur.

**ÜÇÜNCÜ MADDE 9.-** Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte mevcut kadrolarına, yeni düzenleme yapılmaya kadar, uygulanmasına devam olunur.

Bu Kanuna göre yapılacak yeni düzenlemeler sonucunda amir, unvan ve dereceyi değiştirenler yeni kadrolarına atama işlemlerini tamamlarlar.

**ÜÇÜNCÜ MADDE 10.-** Bu Kanunun 65 inci maddesinin (b) bendinin gerektirdiği hükümler yürürlüğe girmeye kadar, 24 Aralık 1983 tarih ve 350 sayılı Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu Kanununun, aynı konuları düzenleyen hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.

ALTINCI KISIM  
Son Hükümler

Yürürlük

**MADDE 69.-** Bu Kanunun:

- a) 4, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 ve 32 nci maddelerin hükümleri Resmî Gazetede yayımı tarihinde,
  - b) Diğer maddelerin hükümleri 1 Ocak 1984 tarihinde,
- Yürürlüğe girer.

Yürütme

**MADDE 66.-** Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

14/11/1983

Başbakanlık Teşvikiyatı Döner Sermaye İşletmesi Müdürliğinden :

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu (Bütün ek ve değişiklikleri ile) İşletme Müdürliğimizce taslatılı yapılarak KDV dahil 1.100,— TL. ücretle Resmî Gazete sayılı Kurumumuzda satış yapılmıştır. Posta ile talep bulunanlar 250,— TL. posta ücreti ile fiyat bedelini T.C. Ziraat Bankası Ankara - Dışkapı Şubesi 30400000 numaralı İşletmemiz hesabına göndermelerini ve buna ait banka dekontlarını veya suretini bir yazı ekinde İşletme Müdürliğimize bildirmelerini rica ederiz.

Bayındırlık ve İşleri Bakanlığı Yapı İşleri Müdürlüğü'nce hazırlanan ve İşletme Müdürliğimize baskıları yapılan kitaplardan:

Kaba İnceleme İşleri	: 650,— TL. (KDV dahil)
Asansörler	: 400,— " ( " " )
Güneşli Su Isınmaları	: 250,— " ( " " )
İnce Yapı	: 400,— " ( " " )
Havalandırma ve Klima Tesisatı	: 1.200,— " ( " " )
Elektrik Tesisatı	: 1.300,— " ( " " )
Yapı İşleri Uygulanması	: 650,— " ( " " )
Zemin ve Kazı İşleri	: 750,— " ( " " )
Kalorifer Tesisatı	: 1.600,— " ( " " )

Karşılığında Resmî Gazete satış büromuzdan temin edilebilir. Posta ile talepler de her kitap için 100,— TL. posta ücreti ilave edilmesi gerekmektedir.

### Resmî Gazete Kibrisi

Yürütme ve İdare Bölümü :

Yönetmelikler

İnceleme ve Denetim Yardımcılığı ve Başbakanlık Uzmanlığı İmtihanları ile İmtihan Kurullarının Çalışma Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik	1
Çukurova Askerî Tıp Akademisi Yönetmeliğinin 109 uncu Maddesinin 1 inci Fıkrasının 1 inci Bendinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	5
1013 Sayılı Gümrük Kanununa Bağlı Gümrük Yönetmeliğinin 709 uncu Maddesinin 4 üncü Paragrafının Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	5
Tarım Orman ve Köylüleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşları Memurları Sicil Yönetmeliğinin 18. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	6

F.C. Merkez Bankasının 1/1 Sayılı Genelgesi

Tebliğ

Sarıyay ve Ticaret Bakanlığının SGM-86-1-1 Sayılı Tebliği

Haberler

8

# T.C. Resmi Gazete

Kuruluş Tarihi : ( 7 Teşrinievvel 1336 ) — 7 Ekim 1920

Yönetim ve yazı işleri için Başbakanlık Mevzuat Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğüne başvurulur.	7 Şubat 1986 CUMA	Sayı : 19012
--	----------------------	--------------

## YASAMA BÖLÜMÜ

### KANUN

Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu

Kanun No. 3257

Kabul Tarihi : 23.1.1986

#### Amaç

**MADDE 1. —** Bu Kanunun amacı; kültürle yakın münasebeti ve yaygınlığı sebebiyle, kitle haberleşme vasıtalarının en mühtemellerinden biri olan sinema, video ve müzik eserlerinin, eğitici, öğretici, kültürel yayıcı ve aktarıcı, ilköğretim kurumları ile teknoloji kullanımını yönlendiren, yapıyor, denetim ve gösterim, programlama konuları ile teknoloji kullanımını yönlendiren geliştirilmesini sağlamak; Türk sinema ve müzik sanatı sahasında çalışanlara destek vermek; sinema ve müzik hayatına milli birlik, bütünlük ve devamlılığın sağlanmasında düzen ve ölçü kazandırmaktır.

#### Kapsam

**MADDE 2. —** Bu Kanun bir sanatçı ve sanat dalı olan Türk Sineması ve Türk müzik sanatı türlerinin teşvik edilmesi, eserlerin yapılması, denetlenmesi, dağıtılması, gösterilmesi ve izlenmesi ve bu işlemlerden doğan gelir ve giderlerin ve izleniş haklarının korunması esas ve usullerini kapsar.

#### Tanımlar

**MADDE 3. —** Bu Kanunda geçen deyimlerden;

a) Eser: Film, video, ses taşıyıcıları ve benzerleri üzerine kaydedilmiş hareketli veya sesli fikir ve sanat mahsullerini;

b) Denetim: Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, milli egemenlik, Cumhuriyet, millî güvenlik, kamu düzeni, genel asayiş, kamu yararı, genel ahlak ve genel sağlık açısından suç veya suç teşvik unsuru ihtiva etmemesi, millî kültür, örf ve adetlerimizle uyumlu ve uyumlu olarak bu Kanunda tanımlanan eserlerin yetkililerce incelenmesini.

ç) Film, Sesli ve görüntülü veya sadece görüntülü olarak hazırlanmış, ticari amaçla eserlerle tanıtım, gösterim ve teknik mahiyette olan veya günlük olayları tespit eden her türlü hareketli sinema eseri ve benzerlerini,

d) Video Üzerindeki elektronik manşetli parçalara ses eşliğinde görüntülü veya sadece görüntülü kaydedilmiş her türlü hareketli malzeme,

e) Sesli ve görüntülü eserlere sadece ses kaydedilmiş her türlü plak, ses kaseti ve benzerlerini,

ö) Başka bir Esereğin sesli, kaseti ve ses ambalajı üzerine yapılmış ve sökülmesi halinde yapılmış malzemenin devriliği haklarının ve üzerinde hakarlık ile işletme belgesine sahip olanın özel birer ve sesli numaralı yer alan etiketi, (ses tasvirinde Bakanlık bandrolü ile işletme belgesi sahibinin özel işareti kullanılır.)

f) Yapımın izlenim veren veya ihmal eden gerçek veya tüzel kişileri,

h) İşletmecisi Esereğin telifin ve perakende dağıtımını, alım-satım ve kiralamaya ismini yapan veya birer kişi kısmın servetmesi veya dinlemesi için umumuna açık şifreli veya benzeri işareti işleyen veya kabolu yayını yapan kişiyi,

ı) Bakanlık Kültür ve Turizm Bakanlığının ifade eder.

Üretim ve İthalat

MADDE 4 — Esereğin üretim ve ihalatı ile toptan dağıtımını yapacak gerçek ve tüzel kişilerin önceden Bakanlıkça bilgi verilmeleri şarttır.

Kimlerin yapım hakları yapabilecekleri, nitelikleri, uymaları gereken kurallar ve bu işle ilgili diğer hususlar ile amador çalışmalar.

Türkiye'de bilimsel araştırma, inceleme yada ticari amaçla film çekmek isteyen yabancı gerçek ve tüzel kişiler veya bunlar adına faaliyeti gösteren T.C. uyruklu gerçek ve tüzel kişilerin tabii olacağı esaslar ile T.C. uyruklu gerçek ve tüzel kişilerle yabancıların yapacakları ortak yapım esasları.

Bakanlık hazırlayacağı yönetmelikle düzenlenir.

Kayıt ve Teslim

MADDE 5. — Üretim ve ihalatla konu eserlerin, toptan dağıtım ve gösterime sunulmadan önce Bakanlıkça kayıt ve teslim yapılarak işletme belgesi verilir.

Kayıt ve teslim yapılan eserin her kopyasına Bakanlık ile işletme belgesi sahibinin bandrolünün yapıştırılması şarttır. Plak ve ses kasetinde Bakanlık bandrolü yanında işletme belgesi sahibinin özel işareti kullanılır.

Kayıt ve teslim yapılarak, işletme belgesi verilen eserlerin orijinalinden alınmış herhangi bir ebat veya formda bir kopyası arşivlenmek üzere Bakanlıkça verilir.

Ancak, üretilen ve ihalatının beyanına müstenil bu kayıt ve teslimden dolayı Bakanlık sorumlu tutulamaz.

Denetim

MADDE 6. — Esereğin kayıt ve teslim için, herhangi bir ebat veya formda kopyasının ehlî olduğu beyanname ile Bakanlık tarafından tasvurular ve işletimlerde bu beyan esas alınır. Beyanname sırasında Bakanlık, eserlerden denetlenmesi gerekli veya sorumlu görülenleri tespit eder el denetleme kurullarına sevk etmek üzere, yönetmelikle belirlenecek 3 kişilik bir alt komisyon oluşturur. Bu komisyon ebre Bakanlık, birden fazla alt komisyon ve denetleme kurulları

Denetlenmesi gerekli veya zorunlu görülmeyen eserlerle, denetim sonucu olumlu olan eserlerin kayıt ve teslim yapılarak ve işletme belgesi verilir. Kurulca düzeltilmesine karar verilen eserlerin yapımcı tarafından gerekli düzeltilmesi yapıldıktan sonra tekrar denetimleri ve kayıt ve teslim ile işletme belgesi verilir. Dağıtım ve gösterime sunulması hiçbir şekilde uygun bulunmayanlar, bütün idari ve yargı işlemlerinin tamamlanmasından sonra iade edilir.

İsteyen yapımcılar çekime konu olacak senaryolarının da denetlenmesini isteyebilirler. Esereğin işletme belgesi ile ilgili olarak denetlenen senaryoların denetim sonuçlarının er geç onbeş gün içerisinde ilgililere bildirilmesi zorunludur.

Denetimin sonucu eserlerin işletme belgesine işlenir. Denetimi gerekli ve zorunlu görülmeyle ilgili belgeye de bu husus yazılır.

Denetleme Kurulu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisinin Başkanlığında İşleri, Disiplini, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlıkları, Gençlik Kurumu Başkanlığı, Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ve Emniyet Genel Müdürlüğü temsilcilerinden teşekkül eder. Ancak Denetleme Kurulunda bir yapımcı ve ihalatçısı ile bir sanatçının yer alması zorunludur. Denetleme eseri yapımcısı, işlediği takdirde, Denetleme Kuruluna gözlemci olarak katılabilir. Alt Komisyon ile Denetim Kurulu veya kurullarının nereden toplanacağı ve bunların sınırlanmalarını ile gelistireceği ve usulleri ve menur olmayan kurul üyelerinin mali haklarını ile diğer hususlar, Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulacak yönetmelikle gösterilir.

Dağıtım ve gösterim

MADDE 7. — İşletme belgesini hazır eserlerin ticari amaçla toptan veya perakende dağıtımını yapmak, satmak, kiraya veren ve birden çok kişinin gösterimine sunan kişiler işletmece rühsat almak zorundadırlar. İşletmece rühsatın belediyeler tarafından verilir.

İşletmece rühsatının kimlere verileceği, bunların nitelikleri, uymaları gereken kurallar ve bu işle ilgili diğer hususlar ile istisnalar Bakanlıkça hazırlanacak Yönetmelikle gösterilir.

Telif hakkı

MADDE 8. — Yerli eserlere ait her türlü telif hakkı hususunda 5846 sayılı ve muadeli 2936 sayılı Fikir ve Sanat Esimleri Kanununun ilgili maddeleri hükümleri mahfuzdur. Yabancı menşeli eserlerin gösterme, dağıtım ve yayma hakkı eserin işletme belgesi sahibine aittir. Bu eserlerin çoğaltma hakkı ve sorumluluğu kayıt ve teslim yapılmış eserlere aittir. Hak sahibinin izni olmadıkça eserler üzerinde her türlü tasarruf yasaktır. Telif hakkı ile gösterme, dağıtım ve yayma hakkı alın, satım, kiralamaya gibi yollarla ve esere birlikte her türlü imkânla konu olabilir.

Kayıt ve teslim edilmeyen bir eser telif ve gösterme, çoğaltma ve yayma haklarına konu olamaz. Kayıt ve teslimden sonra telif hakkının herhangi bir yolla devredilmesi eser üzerinde herhangi bir değişiklik yapmak veya onu çoğaltılmak hakkını vermez.

Telif ve gösterme hakkı konusunda çıkan ihtilaflarda eserin Bakanlıkça kopyası esas alınır.

İdarenin yetkisi

MADDE 9. — Bakanlık ile mülki idare amirleri eserlerin dağıtım ve gösterimlerini sırasında bunların işletme belgeleri ile bandrollerini ve eser üzerinde herhangi bir değişiklik olup olmadıkları hususunda eseri her zaman denetleyebilirler. İşletme belgesi veya bandrolü veya üzerinde değişiklik yapılan eserler toplanarak C. Savcılıklarına suç duyurusu ile birlikte sevk edilir.

Mülki idare amirleri bölgelerinde özellikleri sebebiyle toplumsal bir olaya sebebiyet vermeleri mahkemeli eserlerin dağıtım ve gösterimini, gerekçesini de belirtmek suretiyle ve görev

Bakanlık veya mühürli idare amirlerinden yapılacak herhangi bir denetim sonucunda eserlerin Devletim elkesi ve millîyetle bölünmez bütünlüğü, millî egemenliği, Cumhuriyeti, millî güvenliği, kamu düzeni, felsefi ahlak, kamu yararı, genel ahlak ve genel sağlık, örf ve adabını korumak için bulunması halinde eser yasağınlar ve kanunî tedbirler ağıdır.

Muhallif müesseseler ve belediyeler bencrol ve işlemececi ruhsatlarını denetleme yetkisine sahiptir.

## Fon

**MADDE 10. —** Sinema sahafı ve müzik sahalarının gelişmesine katkıda bulunmak, sinema ve müzik eserlerinin denetleme ve etiketin tanıtılmasını sağlamak amacıyla Bakanlık emrinde "Sinema ve Müzik Sahası Denetleme Fonu" kurulmuştur. Fon işlemlerinde 1950 sayılı Mürasemet Kanununa Kanunu, 2855 sayılı Devlet Hukuk Kanunu ile 852 sayılı Sayışay Kanununa hükümlerli uygulanır.

Fon, Bakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tabidir.

## I — Fon gelirleri:

a) Kayıt ve tescil sırasında yerli eserlerden alınacak 10.000 lira, yabancı eserlerden alınacak 50.000 lira kayıt ve tescil ücreti;

b) Her yerli film kopyasından alınacak 1.000 lira, her yabancı film kopyasından alınacak 5.000 lira;

c) Yerli video kopyasından bencrol başına 200 lira, yabancı video kopyasından bencrol başına alınacak 500 lira;

d) Her plak başına alınacak 50 lira, her ses kaseti başına alınacak 20 lira;

e) Bağış ve yardımlar;

f) Fonun faiz ve diğer gelirleri;

g) Geçici 3 üncü maddede nıyınca tahsil edilecek paralar.

Bu maddenin a, b, c ve d fıkralarındaki gelir ve nakitler beş kanuna kadar artırılamaz veya eksiltilemez Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Eğitim amacıyla yapılan eserlerden kayıt ve tescil ücreti alınmaz.

## II — Fon giderleri:

a) Bu Kanunun amacı doğrultusunda karşılıksız olarak yapılabilcek yardımlar ve bir Devlet Bankası aracılığı ile en çok 5 yıl vadeli olarak verilcek krediler;

b) Mühtaş sinema ve müzik sanatçılarına yapılacak yardımlar;

c) Türkiye'nin tarihi, kültürel ve tabii zenginliklerinin tanıtılmasına yönelik faaliyetler için yapılacak giderler;

Fonun tutulması, gelirlerin tahsil, harcama yapılmasına ve kredi verilmesine ilişkin esas ve usulter yönetmeliklere gösterilir.

## Ceza hükümleri

## MADDE 11. — Bu Kanunun;

a) 4 üncü maddenin 1 inci fıkrasına göre Bakanlık tarafından verilen bilgileri vermemesi 1.000.000 liradan 2.000.000 liraya kadar ağır para cezası,

b) 7 nci maddenin 1 inci fıkrasındaki işlemececi ruhsatı almak zorunluluğuna uymaması 1.000.000 liradan 2.000.000 liraya kadar ağır para cezası,

c) 5 inci maddenin 1 inci fıkrasındaki yasağa uymayanlar 2.000.000 liradan 10.000.000 liraya kadar ağır para cezası,

d) 9 üncü maddenin 1 inci fıkrasında belirtilen şekilde eserleri işleme belgesi veya bencrol belgesi verilmemiş ve işleme belgesi alınmasına rağmen astına uygun olmayan şekilde gösterenler ile 2 nci fıkraya görecek konulacak yasağın uymamasına rağmen işleme belgesi bir suçu oluşursa bile 2.000.000 liradan 4.000.000 liraya kadar, aynı maddenin 3 üncü

Ukrayna göre haklarında takibata geçirilenlerden suçları sabit görülmemiş filmleri aynı bir suçu oluşursa dahi ayrıca 3.000.000 liradan 6.000.000 liraya kadar, bu fıkrada yazılı hallerin başkası veya suçları oluşumaması halinde uygulanabilecek ilgili cezai hükümler saklı kalmak üzere, ağır para cezası, ile cezalandırılır.

## İdari ceza

**MADDE 12. —** 9 üncü maddede hükümlere aykırı olarak işleme belgesi veya bencrol belgesi ve özel işlemececi eserlerin ve kopyalarının her biri için belediyelerce 10.000 lira para cezası tahsil edilir.

Belediye sınırları dışında bu cezalar, mahallin en büyük mülti amirliği tarafından verilir.

Bu cezalara 6183 sayılı Anıme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre mal menurluğuna tahsil edilir.

İdari cezalara karşı tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde yetkili sulh ceza mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz, idarece verilen cezanın yerine getirilmesini durdurmaz. İtiraz, zararlet görülmeyen hallerde evrak üzerinde inceleme yapılarak en kısa sürede sonuçlandırılır. İtiraz üzerine verilen cezalar kesindir.

## Kaldırılan hükümler

**MADDE 13. —** 4 Temmuz 1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Kanununun 6 nci maddesi ek ve değişiklikle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

**GEÇİCİ MADDE 1. —** Bu Kanunda çıkarılması öngörülen yönetmelikler, Kanunun yürürlük tarihinden itibaren 3 ay içinde Bakanlıkça hazırlanır ve Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konur.

**GEÇİCİ MADDE 2. —** İşlemceci yönetmeliklerin yayımlanmasından itibaren 3 ay içinde ruhsatname almak zorundadır. Bu süre içerisinde cezaî hükümler uygulanmaz.

**GEÇİCİ MADDE 3. —** Halen piyasada mevcut bencrolüstü eserler yönetmeliklerin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içerisinde telif veya gösterim hakkını ibraz eden yapımcı üzerine kayıt ve tescil edilerek işleme belgesine bağlanır. Ancak bu eserler Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içinde bir beyanname ile Bakanlıkça bildirilir. Bu beyannameler esas alınmak suretiyle mevcut yerli ve yabancı eserlerden 2.000 lira kayıt ve tescil ücreti ile birlikte her film kopyasından 500 lira, her video kopyasından bencrol başına 100 lira, her plak başına 25 ve her ses kaseti başına 10 lira alınır.

6 aylık süre içinde cezaî hükümler uygulanmaz.

**GEÇİCİ MADDE 4. —** Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte Film Denetleme Kurulunca incelenen ve incelemececi olan her türlü sinema eseri ve benzerleri ile bunlara ait bilgi, kaynak ve malzemeler (gösterme ve kayıt kopya makinelere) yönetmeliklerin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay içerisinde işlemececi Bakanlığınca, Bakanlıkça devredilir. Bu süre içinde eski kurullar görevine devam eder.

## Yürürlük

**MADDE 14. —** Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

## Yürütme

**MADDE 15. —** Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

5/2/1986